

Persensar

Percebre, sentir i pensar

Irene de Puig

Il·lustració de la coberta: Cristina Subirats
Disseny de la coberta: Eumogràfic

Edicions: 2003, 2009 i maig de 2018

© Irene de Puig, 2003

© d'aquesta edició:

Eumo Editorial. C. Dr. Junyent, 1. 08500 Vic
www.eumoeditorial.com - eumoeditorial@eumoeditorial.com
—Eumo és l'editorial de la Universitat de Vic-UCC—

Universitat de Girona. Edifici Les Àligues. Pl. de Sant Domènec, 3. 17004 Girona

Grup IREF (Innovació i Recerca per l'Ensenyament de la Filosofia)
C. de Sant Agustí, 3-5, 4t 1a. 08012 Barcelona. Tel. 93 217 97 61

ISBN: 978-84-9766-008-2

Dipòsit legal: B 26885-2009

Imprès a Estugraf

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ

1. Objectius del programa	17
Educació per a la sensibilitat	17
Educació per a la raonabilitat	18
<i>El llibre de l'estudiant</i>	18
La narració	18
Les il·lustracions	19
<i>El manual de l'ensenyant</i>	19
Contingut del manual	19
Estructura del manual	21
2. Persensar	22
<i>Percebre</i>	22
<i>Sentir</i>	24
Sentir dels sentits	24
Sentir de sentiment	25
Sentir de trobar sentit	26
<i>Pe-n-sar</i>	26
3. L'educació sensorial	28
<i>Es poden educar, els sentits?</i>	28
<i>L'educació sensorial i la filosofia</i>	29
<i>Recollir la informació i processar-la</i>	30
<i>Percepció, llenguatge i acció</i>	31
4. Els receptors sensorials i les diferents branques de la filosofia	33
<i>Els sentits i l'epistemologia</i>	33
<i>Els sentits i l'ètica</i>	33
La mirada i la moral	34
Tacte i moral	34

Gust i olfacte	34
<i>Els sentits i l'estètica</i>	35
<i>Els sentits i l'antropologia</i>	36
5. La pràctica	37
<i>Condicions físiques: espai, ritme i temps</i>	37
El cercle	37
El temps	38
Crear un ambient	38
<i>El diàleg filosòfic com a eina i com a actitud</i>	41
Les regles bàsiques del diàleg	41
El diàleg i el tractament de les habilitats	41
<i>A través de la comunitat de recerca</i>	42
Conversió de la classe en una comunitat de recerca	43
La comunitat de recerca	44

A PARTIR DE PÈBILI

LA COBERTA	49
1. Observació de la coberta de <i>Pèbili</i>	49
2. Trencaclosques	49
3. Reproducció de la coberta	49
4. Com són els contes?	50

UN LLIBRE SOBRE ELS SENTITS	51	9. Entremaliat	68
Petit test	51	<i>Conèixer-se a si mateix</i>	68
Cançó	51	Com sóc jo?	68
Poema	52	10. Que en sabeu res, dels follets?	69
Confecció d'un poema personal	53	<i>Conèixer i saber</i>	69
Cada sentit	53	Què sabem i què no sabem?	70
Pensar amb els sentits	54	De què en sé molt?	70
Fotografia	54	Sobre els follets	70
Col·leccions a partir dels sentits	55	11. Els follets	70
Pintures sobre els cinc sentits	55	<i>El món dels follets</i>	70
CAPÍTOL I	59	Què en sabem de follets?	71
1. Fa molt i molt de temps	59	Audició musical. El regne dels gnoms	71
<i>Com comencen els contes?</i>	59	12. Taca i escrostonia les parets	72
Quan és «fa molt i molt de temps»? ..	59	<i>Les entremaliadures d'en Pèbili</i> ...	72
2. Un vell casal	60	Taques d'humitat	72
Dibuixar la casa.....	60	Taques escanejades	72
Aspectes de llengua.....	61	13. Fa cruixir les bigues i fa grinyolar	
3. La botiga	61	les frontisses	73
Què venen a la botiga?	61	<i>Els sorolls de les cases</i>	73
Jugar a botigues amb mim.....	61	Cançó	73
La botiga màgica.....	61	Observar els sons del propi cos ..	73
4. El botiguer era gras i galtavermell ..	62	Els sons de la nit	73
Com són les persones físicament? ..	62	Un conte de por	74
Galtavermell	62	14. Tomba la farina al pot del sucre ..	74
5. Silenciós	63	<i>Apreciar distintes textures</i>	74
Presentació	63	Descriure textures	74
Sobre ser silenciós	63	Limitacions dels sentits. La dolçor	74
El rei del silenci	64	Llindar de sensibilitat. El dolç ...	75
Jugar a si jo fos... ..	64	Sucre i sucres	75
6. Rabassuda i airosa	64	15. Estova les galetes	75
Com era la botiguera?	64	<i>El tacte</i>	75
Paraules properes a <i>airosa</i>	65	Trobar la sabata	76
Físic i no físic	65	16. La mel i la xocolata	76
7. Tenia una llengua...!	65	<i>La mel</i>	76
<i>Doble sentit</i>	65	Tastar mels	77
Més d'un sentit	65	Informar-se sobre la mel i la xo-	
Mots amb més d'un significat ...	66	colata	77
Acudits	66	<i>La xocolata</i>	77
Dites populars sobre la llengua ..	66	El museu de la xocolata	77
8. Jo, en Pèbili	66	Comprensió	77
<i>Parlar en primera persona</i>	66	Sobre els gustos	78
Què fa que tu siguis tu?	66	Defensar afirmacions	78
Qui sóc jo?	67	17. Crema les torrades	78
Per què en Pèbili es diu Pèbili? ..	67	<i>Saturació dels sentits</i>	78
Per què jo em dic com em dic? ..	68	Ensumar	79
		Torrades cremades	79

18. Fer rànçia	79	2. Formatge	91
<i>Ranci</i>	79	<i>Els formatges</i>	91
Confusió olor i sabor	79	Tast de formatge	92
Mirar fotografies	80	Experimentar olors	93
19. Melmelada	80	Pintura de bodegons	94
<i>Relació olfacte-gust</i>	80	3. Arrencar	94
Fer melmelada a classe	81	<i>Com tractar els objectes</i>	94
Pots de melmelada	81	Tenir cura	94
20. Fon les bombetes	81	De què tens cura, tu?	95
Observació d'una bombeta	81	4. Llibre vell	95
Formes diferents de les bombetes	82	Pensar en què és un llibre	95
Comparar diferents tipus de llum	82	El llibre del botiguer	95
Multiusos d'una bombeta	82	Sobre llibres	96
En o La Bombeta	82	Pintures sobre llibres	96
21. Fa pessigolles	83	5. Descolorit	96
<i>Les pessigolles</i>	83	<i>Els colors</i>	96
Pessigolles	83	Combinar colors	97
Dibuixar pessigolles	83	Descoberta dels colors	97
El missatge	84	Què vol dir <i>descolorit</i>	97
22. Escampa l'olor de resclosit	84	Endevinalles de colors	97
<i>Les olors</i>	84	6. Anava llegint	98
Distintes olors	84	<i>Llegir</i>	98
Sobre les olors	84	Sobre llegir	98
Poema	85	Pintura sobre la lectura	98
Com és l'olor de resclosit?	85	7. Curiositat	99
23. Entelant els vidres de les ulleres	86	<i>La perplexitat</i>	99
<i>Anomalies visuals</i>	86	Curiositat i admiració	100
Entelar vidres i endevinar	86	Com acabar una sessió?	100
Les ulleres	86	8. Poesia	100
Instruments que amplien la visió	87	<i>Definir</i>	100
24. Desllueix els miralls	87	<i>La poesia: el plaer de jugar amb els</i>	
Exercicis de mirall	87	<i>mots</i>	101
Autoretrat	88	Què és poesia?	101
Endevinalles sobre miralls	88	Acròstic	102
Conte	88	La cursiva	102
Pintura sobre miralls	88	Poesia: El teu nom	102
La il·lustració de <i>Pèbili</i>	88	9. Em vaig preguntar	103
CAPÍTOL II	90	<i>Les regles del diàleg</i>	103
1. No tenia ni un clau	90	<i>Regla 1. Fes preguntes</i>	103
<i>Frase idiomàtica</i>	90	Preguntar	104
Què significa: «no tenia ni un clau»?	90	Pensar amb preguntes	104
Què és un clau?	90	Fer preguntes	104
Amb el mot <i>clau</i>	91	10. Què deu voler dir <i>poesia</i> ?	105
Expressions idiomàtiques	91	<i>Què és una bona pregunta?</i>	105
		Bones preguntes?	105

11. Esperar la nit	106	21. Escolta, paperera!	117
Sobre la nit	106	<i>La capacitat d'escoltar</i>	117
Música nocturna	106	<i>Regla 5. Escolta els teus companys</i>	
Dibuixar la nit	106	<i>amb atenció</i>	118
12. Saber què volia dir	107	Repetir la darrera frase	118
<i>Com ho fem per esbrinar?</i>	107	Saber escoltar	118
Com ho puc saber?	107	Quan cal escoltar	118
La paraula amagada	108	22. Poesia	119
13. Va sortir la lluna	108	<i>Fons i forma</i>	119
Poemes sobre la lluna	108	Distingir	119
Dites sobre la lluna	109	Poesia visual	119
Clar de lluna	109	23. Em vaig dir	119
Pintures amb lluna	109	Dir-se a si mateix	120
14. Amagatall	110	Pensar i parlar	120
<i>Amagar-se</i>	110	La il·lustració de <i>Pèbili</i>	121
Jugar a amagar	110	CAPÍTOL III	122
15. La llengua de la mestressa	111	1. Vigilant	122
<i>La llengua</i>	111	<i>Veiem el que sabem</i>	122
Quina llengua de la mestressa? ..	111	Algunes qüestions	122
Endevinalles sobre la llengua ...	111	Veure i mirar	122
16. Do de la parla	111	Preguntes a l'entorn de <i>veure i</i>	
<i>Per què la parla és un do?</i>	111	<i>mirar</i>	123
Maneres de dir «parlar»	112	2. Gens de soroll	123
Tenir un do	112	<i>Les condicions subjectives de la per-</i>	
Sobre el parlar	112	<i>cepció</i>	123
17. Deien els seus pensaments	112	Afinar l'oida	123
<i>Regla 2. Pensa què vols dir abans</i>		Agafar la forquilla	123
<i>de demanar la paraula</i>	113	La vaca	124
Primer pensar, després parlar ...	113	3. Espiar	124
Buscar un lema	113	Maneres de mirar	124
18. El que sentien	113	Preguntes sobre diverses maneres	
<i>Ambigüïtats</i>	113	de mirar	125
Com identificar el sentit	114	Fer d'espia	125
El sentit més escaient	114	4. Forat del pany	125
Sentir de sentiment	114	<i>El tot i les parts</i>	125
19. Parlar un objecte després de l'altre	115	Mirar pel forat del pany	125
<i>Ja ens podem imaginar per què?</i> ...	115	Dibuix col·lectiu	126
<i>Regla 3. Quan vulguis intervenir,</i>		Un bocí de conte	126
<i>demana la paraula</i>	115	5. Espelma encesa	126
Diferents maneres de demanar la		<i>Les espelmes</i>	126
paraula	115	Observar una espelma	127
Esperant el torn	115	Pintures amb espelmes	127
I jo, què en penso?	116	6. Llegia en veu alta	128
20. I sort n'hi havia!	116	<i>Lectura en veu alta</i>	128
<i>Regla 4. No intervinguis mentre parla</i>		Gravar-se	128
<i>una altra persona</i>	116		
Parlar alhora	117		

Llegir un poema en veu alta	129	18. Realment	140
7. Llegir a la llum de l'espelma	129	<i>El concepte de realitat</i>	140
<i>La il·luminació</i>	129	Per dir real	140
Llum d'espelma	129	Què és real i què ho sembla?	141
8. Parar l'orella	129	19. Escoltant	141
<i>L'oïda</i>	129	<i>Escoltar</i>	141
Gestos i audició	130	Memòria de sons	142
Expressions. Parar l'orella	130	La cadira	142
9. El poema	130	El telèfon	142
<i>Poetes i poemes</i>	130	Endevinar sons	142
Què és un autor?	131	20. Rumiant	143
Anàlisi general del poema	131	<i>Rumiar</i>	143
10. Cada llibre	132	Per dir <i>pensar</i>	143
Quan un llibre és un llibre?	132	Pensar i parlar	143
Sobre els llibres	132	<i>Rumiar</i> vol dir <i>pensar</i> ?	144
Dels llibres diu el poema	132	Pensar i fer	144
11. Té un secret	133	La il·lustració de Pèbili	144
<i>Els secrets</i>	133	CAPÍTOL IV	146
Sobre els secrets	133	1. Embolicar	146
Amb qui puc compartir secrets? ..	133	<i>La pell</i>	146
Fer distincions	134	La capacitat tàtil	147
12. Disfressat de blanc i negre	134	Textures de robes i papers	147
Preguntes	134	Textures a dins i a fora	147
Paraules codificades	134	Busquem parella	147
13. Tot allò que et diu a tu, un altre no ho pot entendre	134	2. Interessat	147
<i>La poesia com un missatge xifrat</i> ..	134	<i>L'adjectiu</i> interessat	147
<i>Entendre i no entendre</i>	135	Mots precisos	148
14. No ocupa lloc, ni pesa	135	Sinònims de coses interessants ..	148
<i>Fer endevinalles</i>	135	Coses interessants	148
Endevinar endevinalles	135	3. Regalar	149
Revisió	136	<i>La generositat</i>	149
15. Fred d'ignorància i de tristesa	136	Què són els regals?	149
<i>La sinestèsia</i>	136	Els regals que reps	149
Establir relacions	136	Reciprocitat	150
Sensacions i sentiments	137	4. Agafar ben fort	150
16. Amics	137	Què passa si... ..	150
<i>L'amistat</i>	137	Enviar el corrent	150
Un amic és...?	138	5. Fent trencadisses	151
Donar als amics	139	Conte	151
Refranys sobre l'amistat	139	Conte	152
17. Un estel que et fa de guia	139	6. Brillar	153
<i>Les metàfores</i>	139	Exemples de brillantor	153
Com ens orientem		Dir què vol dir <i>brillant</i>	153
els humans?	139		
Maneres d'orientar-se	140		
Les guies	140		

7. Claror de l'espelma	154	15. La nit de cap d'any, la més màgica ..	164
Al voltant de l'espelma	154	<i>La nit de Sant Silvestre o la nit de les</i>	
Matisos	154	<i>bruixes</i>	164
8. Escoltava les poesies	154	La màgia	164
<i>Reflexions sobre el so</i>	154	Una nit màgica	164
Escoltar poesies recitades	155	16. Em van venir al cap	165
Recitar poesies	155	<i>Fer memòria</i>	165
9. Mormolava	156	Jocs de Kim	165
<i>Capacitat auditiva</i>	156	17. Amb els llibres per amics	166
Els propis llandars auditius	156	Endevinalla sobre la lectura	166
Cançó	157	Il·lustracions sobre llibres i lectura	166
Regla 6. <i>Parla clar i alt perquè et</i>		La il·lustració de <i>Pèbili</i>	167
<i>puguin entendre</i>	157		
Parlar de formes diferents	157	CAPÍTOL V	168
10. S'apagava l'espelma	158	1. Afortunadament	168
Reflexionar	158	<i>Determinisme i indeterminisme</i>	168
Inferències perceptuals	158	El context	168
Què passa quan s'apaga l'espelma?	158	Les coses que passen	168
11. Aguantant el fred	158	2. De puntetes	169
<i>Fred i calor</i>	158	<i>El mim</i>	169
Pell de gallina	159	Cançó	169
<i>Colors i sentiments</i>	159	Maneres de caminar	170
Relació entre pensaments	159	Les estàtues saltadores	170
12. La ja ben entrada tardor	159	Joc rítmic	170
Poemes sobre la tardor	159	Caminar i saltironejar	170
Fer un poema	161	3. Com solen fer els follets	170
Audició musical	161	<i>Els costums</i>	170
Pintura de paisatges	161	Què són els costums?	171
13. Va arribar el Nadal	162	Tradicions o costums?	171
Com dividim el temps?	162	4. Vaig agafar un llibre	171
Seriar el temps	162	<i>Conducta ètica</i>	171
14. Trist i pansit	162	Què va fer exactament el follet?	172
<i>Els sentiments</i>	162	Correcció o incorrecció dels actes	172
Quins mots es refereixen a senti-		5. La nit de Sant Silvestre	172
ments?	163	<i>Les bruixes i la nit de Sant Silvestre</i>	172
T'has sentit alguna vegada com		Dites sobre el cap d'any	173
en Pèbili?	163	Refranys populars	173
Quines coses em fan estar trist o		6. Extraordinàries	173
alegre?	163	<i>Coses extraordinàries</i>	173
Com dibuixaries el sentiment		Coses ordinàries	174
d'estar trist i pansit?	163	Exemples de coses extraordinàries	174
Poema sobre la tristor	164	Sobre el que és extraordinari	174
		7. La cuina	174
		<i>La màgia de les cuines</i>	174

Dibuixar la cuina de casa	175	Veig, veig... ..	185
Objectes de cuina	175	Analogia entre veure i conèixer ..	185
Pintures de cuines	175	Sentit d'expressions sobre la vista	186
8. Lloc preferit	176	17. Ocell negre	186
<i>Preferències</i>	176	<i>El sentit dels colors</i>	186
Preferències i comportament	176	A tu quin color et provoca...? ...	187
Les preferències i la conducta ...	176	Preferències de colors	187
Comparacions i preferències	177	18. Brandant el cap... va cantar	187
9. Còmodament	177	<i>Significat d'alguns gestos</i>	187
<i>Comoditat</i>	177	Què volem dir quan... ..	187
Conte	177	Parlar i cantar	187
Amb vinyetes	178	19. Cu-cut	188
Inventar un conte nou	178	Quina hora és?	188
10. El gat dormia	179	Cançó	188
<i>Els gats</i>	179	Els sons dels animals	188
Moure les orelles	179	Música	189
Què en sabem, dels gats?	179	20. Què està passant?	189
Pintures de gats	179	Quina en pot estar passant?	189
11. Fosc	180	La il·lustració de <i>Pèbili</i>	189
<i>Fosc com a metàfora</i>	180	AVALUACIÓ INTERMÈDIA	190
La foscor	180	CAPÍTOL VI	193
Detectar objectes	180	1. Flamanarada	193
Endevinalles sobre la foscor	180	<i>El foc</i>	193
Poema de la foscor	181	El foc	194
12. Espurna	181	La llanterna dels follets	194
Intensitat de llum	181	2. Resplendors misterioses	194
Joc de foscor	181	<i>Misteris</i>	194
13. Compassat	181	Figures ambigües de Dalí	195
Anar al compàs	182	3. Van tornar els colors	195
Aprendre les hores d'un rellotge		<i>Tractament del color</i>	195
amb una corda	182	Conte	196
Rellotge de pèndol	182	4. Ombres	197
Mesurar el temps	182	L'ombra	197
Cançó	182	Ombres xineses	197
14. Es va sentir una remor	183	Representació amb ombres	197
<i>Oïda</i>	183	Visitar el Museu del Cinema de	
Endevinalles sobre el so	183	Girona	197
Causes de determinats sons	183	5. Ulls	198
15. Rogall	183	<i>Funcionament o qualitats de la vista</i>	198
<i>Tenir rogall</i>	183	Buscar retrats d'ulls	199
Quan tenim rogall	184	On són? Quants són? Com són?	199
Qui parla?	184		
Tipus de veus	184		
16. Vaig veure	185		
<i>La vista</i>	185		

Conec els colors dels ulls	199	12. Estufats i orgullosos	213
Expressions sobre els ulls	200	<i>Autoestima</i>	213
Endevinalles sobre els ulls	200	El grup assegut en cercle	213
Poema	200	Va d'hàbits	214
6. Nassos	201	13. La Mare Terra	214
<i>L'olfacte</i>	201	<i>El sol, la terra</i>	214
Endevinalles sobre el nas	202	Ordenar colors i fer una sèrie ...	214
Poema	202	Observar textures	215
Expressions sobre el nas	203	El pes de la terra	215
7. Orelles	203	Olor de terra	215
<i>Les orelles</i>	203	Un camí de sorra	215
Dibuixar orelles	204	Jardí japonès	215
Per què dues i no una	204	Pintura a la terra	216
L'equilibri	204	14. Pebrots i tomàquets	216
Expressions sobre les orelles ...	204	Distingir textures	216
8. Boques	205	Observació completa de pebrots i	
<i>El sentit del gust</i>	205	tomàquets	216
Aspectes de l'estimulació gustativa	205	Distingir verdures amb el tacte ..	217
Endevinalles sobre la boca	206	Olors de verdures	217
Expressions o frases fetes sobre la		15. Alè d'aire	217
boca	206	<i>L'aire</i>	217
9. Mans i peus	206	Maneres de dir <i>corrents d'aire</i> ..	217
<i>Funcionament i qualitats</i>	206	16. Es picaven l'ullet	218
Les mans	207	<i>Expressivitat</i>	218
Dibuixar la mà	207	Exercicis amb els ulls	218
Endevinalles sobre el tacte	207	Expressions o frases fetes sobre la	
Fer un mapa del tacte	208	vista	218
Fer empremtes	208	Buscar companyia	219
Metàfores sobre la mà	209	17. Desdeny	219
Cançó	209	<i>Desdenyar</i>	219
La planta del peu	209	<i>Regla 7. Tracta bé els nens i nenes</i> ..	219
10. L'all i la ceba	210	Tractar una persona com a persona	219
<i>Les olors personals</i>	210	18. Gentussa	220
<i>L'all</i>	210	<i>Discriminació</i>	220
<i>La ceba</i>	210	La llengua destructiva	221
L'all i la ceba	210	La llengua constructiva	222
Expressions sobre la ceba	211	Paraules i paraulotes	222
Joc d'olors	211	19. No són... com nosaltres	222
Pintures sobre alls i cebes	211	<i>Expressions xenòfobes</i>	222
11. Porros	212	Què pensen?	222
<i>L'olfacte es cansa</i>	212	Nous arguments. Què podríem	
De qui són família els porros? ...	212	pensar?	223
L'olor dels altres	212	Tots podem ser els millors?	224
Idear una disfressa de porro	212	20. Fills del Sol	224
Parlar dels naps, pastanagues i		<i>Autocomplaença</i>	224
raves	212	Conte	224
Composició pictòrica	213		

21. Veure el món amb llum de dia	226	10. Entrebançar, ensopegada	239
<i>Els qui no hi poden veure</i>	226	<i>Proximitat</i>	239
Escriure el nom en alfabet Braille .	227	<i>El sentit de l'equilibri</i>	240
Llegir en Braille	228	Ensopegar	240
Poema	228	Caminar ajupit	240
La il·lustració de <i>Pèbili</i>	228	11. Safrà i canyella	240
CAPÍTOL VII.....	230	<i>Safrà</i>	241
1. Sal	230	<i>Canyella</i>	241
<i>La sal</i>	230	Fer el dia del safrà i de la canyella	241
Localització dels receptors		12. Paper d'estrassa	242
gustatius.....	230	Toca-toca	242
Els receptors gustatius	231	Exposició de textures	242
2. Vestida de color blanc	231	Paper de vidre	242
<i>El color blanc</i>	231	13. Flaire	243
Tipus de blanc	231	<i>Flairar</i>	243
Poemes de color	232	Un treball de perfumeria en equip	243
3. De bracet	232	Perfum d'armari	243
<i>Orientació</i>	232	Poema	244
Maneres d'anar pel carrer	233	14. Perfumats	244
4. Bitxo	233	<i>Els perfums</i>	244
<i>Els gustos bàsics</i>	233	Fer aigua de colònia	244
Gustos picants	234	Descriure olors	245
5. Barret vermell	234	15. Lliscant	245
<i>Els noms dels colors</i>	234	<i>Lliscar</i>	245
Buscar matisos	234	Lliscar	245
Els colors de <i>Pèbili</i>	235	Lliscar com a metàfora	245
De color de... ..	235	Observar textures lliscants	246
6. Refregar-se	236	16. Bonica	246
<i>Contacte físic</i>	236	<i>La bellesa</i>	246
Refregar-se	236	Triar el més bonic	247
7. Picor de nas	236	Què és una cosa bonica?	247
<i>L'esternut</i>	236	Objectes bells i objectes lletjos ..	247
Què et passa quan esternudes? ..	236	17. Porcellana	247
8. Embotit	237	<i>La pell</i>	247
<i>L'aspecte</i>	237	Identificar pel tacte	248
Una llauna	237	Tactes de diferents objectes	248
L'estàtua	237	Observació controlada	248
Conte	238	18. Moviments imperceptibles	248
Sota una manta	238	<i>Imperceptible</i>	248
9. L'altiu i agre vinagre	238	Animals mandrosos	249
<i>Classificació de les olors</i>	238	Moviment imperceptible	249
Per fer una classificació	239	19. Parsimònia	249
		<i>Parsimònia</i>	249
		Veure córrer l'aigua	249

Coses que fem de pressa i coses que fem a poc a poc	250
La dita de l'àvia Irene	250
La il·lustració de <i>Pèbili</i>	250
CAPÍTOL VIII	251
1. Dolces taronges	251
<i>Dolçor</i>	251
Els gustos bàsics	252
Quan diem que una cosa és dolça?	252
Bones maneres	252
2. Àcida llimona	253
<i>Acidesa</i>	253
Posar cara a les taronges i a les lli- mones	253
Maneres de dir	253
3. Sucós meló	253
<i>Gust i olfacte</i>	253
Poema	254
Poema del meló (o una altra fruita del temps)	254
Gust i olfacte	254
4. Enorme síndria	254
Seriar mides	254
Explorar una síndria	255
5. El plàtan i la pera	255
Fruit sense pelar	255
Fruita pelada	255
Saber més coses	256
6. Groc i verd	256
Cançó	256
Cançó	257
Relacionar colors i objectes	257
7. La poma, les cireres i les maduixes ..	257
Diversitat de fruites	258
Pintures de fruites	258
Fent de pintors	258
Un tastet de maduixa	258
Tastar derivats de fruites	259
Fer memòria	259
8. Gustoses	259
<i>El gust</i>	259
Aigua i aigües	260
Identificar gustos	260
Experiment de gust	261
9. Oloroses	262
<i>Les olors</i>	262
Suggestions olfactivs	263
Expressions o frases fetes sobre l'olfacte	263
10. Flors	264
<i>Procedència de les olors</i>	264
Poema	264
Triar una flor	264
Pintures de flors	265
11. Herbes aromàtiques	265
<i>Les aromes</i>	265
<i>Farigola</i>	266
<i>Romani</i>	266
<i>Espígol</i>	266
<i>Fonoll</i>	266
<i>Menta</i>	266
<i>Llorer</i>	267
<i>Orenga</i>	267
Doble joc d'aparellar	268
Poema	268
Galetes de fonoll	268
Sopa de farigola	269
Poema	269
12. Un pam de goig	270
<i>Judici estètic</i>	270
Els tres cercles	270
Seriar del bell al lleig	270
13. Els habitants del rebost desfilaven ..	271
<i>Què és un rebost?</i>	271
Pantomima	271
En formació?	271
Anar amb ordre?	271
Música	272
14. Els nuvis... els anaven saludant ...	272
<i>Gestos</i>	272
Els gestos	272
Salutacions	272
15. Paraula oportuna	273
<i>Els mots</i>	273
Paraules oportunes	273
Per què <i>oportú</i> i <i>inoportú</i> ?	273
Les paraules poden fer mal?	274
16. Somriure	274
<i>Expressió del rostre</i>	274
Posar noms a cares	274
Somriure	274
A tu, què et fa somriure	274

17. Bon gust	275	Ser sord	287
<i>El mot gust</i>	275	Conte	288
El gust	275	Parlar amb signes: l'alfabet dacti-	
Bon gust i mal gust	275	logràfic	289
18. Es tapava el nas	276	5. Recitar una vella fórmula	290
<i>La kinèsia o el llenguatge dels gestos</i>	276	<i>Els rituals</i>	290
<i>Els qui no tenen olfacte</i>	276	Rituals d'aula	290
Imitar gestos	276	Què significa recitar?	290
Fer cara de... ..	277	6. Murmuracions i xiuxiueigs	291
19. Una llàgrima	277	<i>La intensitat del so</i>	291
Raons per plorar	277	Comparació o analogia	291
La ceba fa plorar	278	Brunzidora senzilla	291
Per pelar cebes	278	7. El mal s'aparti... i el bé... sigui propici	292
20. Ratolins	278	<i>El bé i el mal</i>	292
Conte	278	La paraula <i>bo</i>	292
Activitats per fer a partir del conte	280	El mal	292
El conte i els cinc sentits	280	8. Va cridar	292
21. Riure	280	<i>Els crits</i>	292
<i>Gestos facials</i>	280	Nivells de so	293
Buscar exemples	281	Reduir el soroll	293
Sobre riure	281	Cridar i xisclar	293
Seriosos i riallers	281	Expressions populars sobre el	
Raons per riure	281	soroll	294
Dues files rialleres	282	L'arca de Noè	294
Pobre gatet	282	Dibuixar colors i formes	294
La il·lustració de <i>Pèbili</i>	282	9. Es planxava el vestit	295
CAPÍTOL IX	283	<i>Rugositat i planxa</i>	295
1. Atenció! Si us plau, que calli tothom!	283	Exemplificar tectes	295
<i>Donar ordres</i>	283	Llis i rugós	296
Ordres de casa i de l'escola	283	La temperatura	296
Qui dóna les ordres?	283	10. La caldera es va quedar amb un	
Com són les ordres?	284	pam de nas	296
Ordre i entonació	284	Quedar-se amb un pam de nas	296
Sentit de les ordres	284	Gestos de nas	297
2. Veu de contralt	285	La il·lustració de <i>Pèbili</i>	297
<i>La veu humana</i>	285	11. Componien l'orquestra	297
Pentagrama improvisat	285	<i>L'orquestra</i>	297
Per dibuixar la música	286	Fer ritmes	298
3. Cerimònies	286	El director d'orquestra	299
<i>Les cerimònies</i>	286	Pintures sobre músics	299
Cerimònia i ritual	287	12. Carrisqujar dels grills	299
4. Per si no l'havien sentida	287	<i>Aspectes terapèutics de la música</i> ..	299
<i>Els qui no tenen el sentit de l'oïda</i> ..	287	<i>Els grills</i>	299
		Endevinar sons	299
		Poema	300
		Noms dels sons dels instruments ..	300

13. Mosquits trompeters	300	3. Segur	309
<i>Els instruments de vent</i>	300	<i>Seguretat</i>	309
Audicions de trompetes	301	Estar segur	309
14. Agafats de les mans	301	4. Desaparèixer	310
Dibuixar el ball	301	<i>Desaparèixer</i>	310
Cançó	301	Aparèixer i desaparèixer	310
Pintura sobre dansa	302	Buscar la part cega dels teus ulls	310
15. Cops i topades	302	5. Tot va tornar al seu lloc	311
<i>Especificitat dels sentits</i>	302	<i>Cada cosa al seu lloc i un lloc per a</i>	
Relació entre els sentits	302	<i>cada cosa</i>	311
Instruments de percussió	302	Cada cosa al seu lloc	311
Crear instruments de persussió ..	303	El lloc de cada cosa	311
16. Les olives i els dàtils	303	6. Les culpes	312
Dia de l'oliva	303	<i>Culpabilitat</i>	312
Dia del dàtil	303	Innocència i culpabilitat	312
17. Les ametlles i els pinyons, les nous i		Veure la diferència entre innocèn-	
les avellanes	304	cia i culpabilitat	312
<i>Fruits secs</i>	304	7. Notar que s'apagaven les veus	313
Fruits secs	304	<i>L'adaptació sensorial</i>	313
Tastar fruits secs	304	El joc de les culleretes	313
Instruments musicals	304	Escoltar els sons que ens envolten ..	313
18. Marcaven el ritme entrexocant	305	8. Felicitat	314
<i>El ritme</i>	305	<i>La felicitat</i>	314
Maraques improvisades	305	Ser feliç lligat a l'autoconcepte ..	314
Orquestra corporal	305	Què et fa feliç i per què?	314
Els fruits secs com a instruments		Content i feliç	315
musicals	305	9. El final	315
La il·lustració de <i>Pèbili</i>	306	Com acaben aquestes coses?	315
CAPÍTOL X	307	Com acaben els contes?	316
1. Inesperadament	307	<i>La desfilada</i>	316
Què vol dir <i>inesperadament</i> ?	307	La il·lustració de <i>Pèbili</i>	316
Quan et passen coses inesperada-		PROPOSTES D'AVALUACIÓ	317
ment?	307	BIBLIOGRAFIA	321
Quin és el contrari d' <i>inesperada-</i>		ÍNDEX ANALÍTIC	325
ment?	307	<i>Els sentits</i>	325
2. Es va sentir una clau al pany	308	<i>Habilitats de pensament</i>	327
<i>Escoltar i sentir</i>	308	<i>Tipus d'activitats</i>	332
Inferències perceptives	308	<i>Regles pel diàleg</i>	333
Buscar exemples de noves inferèn-		<i>Àrees de coneixement</i>	333
cies	308		
<i>Límits del sentit de l'oïda</i>	308		
Prevenció	308		

INTRODUCCIÓ

1. OBJECTIUS DEL PROGRAMA

En Jwok, el déu suprem, viatjà al nord i hi trobà argila blanca, amb la qual va modelar els europeus; i va modelar els àrabs amb argila vermella, i els africans, amb fang negre.

Després es digué:

«Donaré als homes unes cames llargues perquè caminin com els flamencs quan pesquin a les maresmes, els donaré uns braços llargs perquè facin servir una aixada de la mateixa manera que els micos fan servir un pal, els donaré una boca perquè mengin mill, i una llengua perquè cantin, i els donaré uns ulls perquè vegin el que mengen i unes orelles perquè sentin les cançons.»

Conte xil·luc extret d'*El llibre dels contes del món*

L'objectiu prioritari d'aquest programa és el mateix que el de tot el currículum Filosofia 3/18, el qual, simplificant-lo molt, sintetitzem en la frase de dotar d'eines els estudiants per fer-los capaços de *pensar millor per si mateixos*. Aquest exercici, en aquest cas, es fa mitjançant el treball amb els sentits perquè va dirigit als nens i nenes de la darrera etapa d'educació infantil i als de cicle inicial de primària i, per tant, coincideix amb un moment de descoberta del propi cos i de les seves possibilitats. Aquesta curiositat porta tant a l'exploració dels sentits com a la formació de la pròpia identitat.

Així, doncs, tot el material es desplega en dos grans eixos: educació per a la sensibilitat i educació per a la raonabilitat.

Educació per a la sensibilitat

El programa pretén proporcionar als estudiants experiència i capacitat de reflexió sobre els sentits perquè vagin adquirint consciència del propi cos i de les seves reaccions i respostes. També pretenem que els exercicis i les activitats que proposem els facin més sensibles a la manera de ser i de captar la realitat dels altres, i sobretot que els despertin el sentit crític i els procurin eines per ser més creatius.

Per això són eixos centrals del projecte:

- Explorar el propi cos i alhora poder enriquir i desenvolupar la pròpia personalitat tant pel que fa a l'autoconeixement com a l'autonomia.
- Formar judicis de fets i de valor que permetin entrar en contacte, d'una manera crítica i creativa, amb el món de l'entorn natural i de l'entorn social.

Aprendre a assaborir les coses, a olorar, a sentir, a escoltar i a mirar com a via per aprendre a fixar l'atenció i disposar-se a administrar la virtut fonamental del coneixement: la curiositat.

Educació per a la raonabilitat

Una de les finalitats del projecte és convertir l'alumne en un ésser més atent al discurs, més reflexiu, més raonable, és a dir, proporcionar-li les eines per millorar la seva capacitat de judici. No pretenem formar petits filòsofs, sinó ciutadans que puguin parlar i pensar raonablement i, en conseqüència, que siguin més creatius i feliços.

Ensenyar a pensar no és el mateix que ensenyar sobre el pensar. Ensenyar el funcionament del pensament no assegura la millora de les habilitats cognitives. Ensenyar a pensar serveix perquè els nens i les nenes siguin autònoms, perquè pensin per ells mateixos, perquè explorin alternatives diferents als seus punts de vista, perquè descobreixin els propis prejudicis, perquè puguin esmenar els seus errors i trobin raons per a les seves creences.

Tot i que els humans compartim amb els animals la capacitat de sentir, hem de fer adonar als nostres estudiants que mentre que els animals s'han d'adaptar al medi, els humans hem de construir el propi món. Naixem racionals, però ens hem de fer raonables. I això també afecta el tractament dels sentits. No n'hi ha prou de mirar i menjar, cal saber fer-ho millor, a la manera més humana, en el sentit que donava Zubiri a l'expressió «la intel·ligència que sent».

L'argumentació com a forma de raonament ha de ser present a l'aula per poder garantir l'exercici de la raó, per activar la capacitat d'acceptació d'altres punts de vista i per procurar el reconeixement i la valoració de diferents alternatives.

EL LLIBRE DE L'ESTUDIANT

La narració

El llibre de l'estudiant, *Pèbili*, és una recreació de dues històries d'autor. El conte s'inicia a partir de la proposta de Hans Christian Andersen a *El follet i el botiguer*, segueix amb el nucli de *La nit de Sant Silvestre*, d'Apel·les Mestres, i acaba amb una combinació pròpia que aplega i lliga els dos contes.

En tots dos casos és cabdal la figura del follet, protagonista de les dues narracions, que és el personatge que dona sentit als esdeveniments. La història, màgica i amb humor, ens permet de tractar una colla de temes bàsics d'arrel filosòfica: aspectes d'ètica, d'estètica, d'antropologia, d'epistemologia, de filo-

sofia del dret, de filosofia del llenguatge, etc. Però darrere de totes aquestes aparències hi ha encara una tercera voluntat: la de presentar la lectura —en aquest cas, la lectura de poesia— com una riquesa a conquerir.

Hem fet una aposta per la història dins la història, deixant en una certa ambigüitat si la nit de Sant Silvestre és una nit «real» o bé és una fantasia que prové de la lectura. El final del conte és obert i dona peu a diferents interpretacions; com tota lectura en definitiva.

Les il·lustracions

Les il·lustracions, prou impactants, ens permeten de fer una lectura paral·lela. El conte no hi és explicat, sinó acompanyat, suggerit, però amb vida pròpia. No es tractava de posar dibuix a un text, sinó de crear i recrear unes situacions amb una tècnica pictòrica i compositiva d'altíssima qualitat. Cada il·lustració és única i independent, però s'entrellacen entre elles i amb el text d'una manera simfònica.

Com es pot veure a simple cop d'ull, cada il·lustració permet un tractament perceptiu i estètic de primer ordre. En aquest manual hi ha propostes de treball amb la imatge, però difícilment s'esgotaran les possibilitats d'una obra tan acurada.

EL MANUAL DE L'ENSENYANT

Contingut del manual

Sabem que les darreres investigacions sobre els sentits desdibuixen la classificació tradicional dels *cinc sentits*; malgrat tot, aquest programa s'hi basarà, tot incorporant els aspectes d'actualitat que puguin oferir elements de reflexió als estudiants. Partirem, doncs, d'una divisió clàssica perquè no fem un programa de ciències naturals, ni de medicina, en què s'estudiïn els sentits des del punt de vista morfològic o fisiològic. Nosaltres treballem a partir de l'experiència directa dels sentits i de les seves formes tant de recepció com d'expressió, lligant-ho amb el coneixement del món exterior i de l'interior i amb la implicació que tenen els infants tant en l'entorn cultural com simbòlic.

Es tracta d'un programa per estimular i promocionar el desenvolupament dels sentits a través de l'experiència i, sobretot, de la comunicabilitat d'aquesta experiència.

La novetat, doncs, no rau tant en el que farem —observacions o experiments i jocs—, sinó més aviat en la conversa posterior que tindrem, en la qual desenvoluparem les habilitats de distinció, semblança i diferència, aprendrem de les experiències dels altres, farem l'esforç de verbalitzar les nostres, etc.

Aquest manual no vol ser un directori d'exercicis que es puguin passar als infants d'una manera directa i fàcil, sense pensar-hi. Hi ha textos i referències bibliogràfiques que van dirigides a l'ensenyant no tant perquè els transmeti o en faci un ús directe, sinó per preparar-lo amb lectures i suggeriments d'adult, per fer-li venir gana, per despertar-li records o crear-li ganes de llegir, escoltar o mirar.

Per això s'allunya de la idea del receptari. Ajudar a educar la sensibilitat de l'ensenyant és la millor garantia perquè s'arribi a la sensibilitat de l'estudiant d'una manera directa i creativa. Com podria sinó un mestre fer apreciar els colors i les olors d'una planta o d'una flor si ell mateix no hagués experimentat la seva dolçor o el seu aroma? Com pot fer sensibles els infants si ell mateix o ella mateixa no ha experimentat un calfred en sentir la melodia del violí del *Concert A* de Tartini, o una altra peça?

És un manual que pretén educar els nens a través dels mestres i els mestres a través dels nens. Per això vol donar pistes als mestres per a la seva pròpia educació, i és, per tant, un llibre per al mestre que fa la funció de manual per als nens.

No oblidem que aquest programa forma part d'un currículum d'educació filosòfica. I el fet que se centri en els sentits és només conjuntural. Tot i que es tracta d'una proposta que comença amb la percepció, conté elements de mena diversa. En voldríem assenyalar uns quants:

1. Possibilitats d'autoconeixement a través dels propis sentits, tant per la millora del coneixement que en tindrem com per la possibilitat de donar-nos a conèixer a través d'aquests sentits.
2. Formació integrada a l'aula a partir de qüestions que es treballen en aquestes edats: els colors o els sons, la descripció i la descoberta dels sentits i les seves possibilitats i límits.
3. La manera d'interioritzar la pròpia cultura literària a través dels contes, les dites populars, els poemes o les cançons que fan referència al món dels sentits i de les sensacions.
4. Comprendre i acceptar la diversitat en contacte amb la realitat més simple: hi ha nens i nenes que hi senten millor i altres que hi veuen millor.

Dit d'una altra manera: pretén d'integrar la teoria del coneixement, elements d'antropologia cultural, la filosofia del llenguatge, la teoria de la comunicació, l'ètica des de l'estètica en el sentit etimològic del terme. I tots aquests aspectes els vehicula a través d'una metodologia d'arrel filosòfica que enllaça de forma natural i fàcilment els aspectes temàtics, procedimentals i actitudinals; i, per tant, estimula els estudiants a ser més conscients del propi treball i del propi procés cognoscitiu.

Estructura del manual

L'estructura és molt simple i segueix la narració de *Pèbili* fil per randa. Com que el conte té deu capítols, el manual també. Però cada ensenyant serà lliure d'usar-lo com vulgui; ja sigui des de cada sentit, a través de les habilitats que hi ha inserides, o partint de l'experiència comunicativa no verbal dels estudiants, etc. També es pot tractar a partir de les diferents activitats: contes, jocs, petites experiències, poemes, exercicis d'ambigüitat, etc. Els diferents índexs que hi ha al final oferiran diverses possibilitats de tractar el material.

Les explicacions que es donen són, doncs, per als mestres i volen ser una senzilla guia que els ajudi a enfocar el problema o que els permeti de fer noves preguntes. En cap cas no hem volgut fer un manual d'erudició psicològica ni fisiològica sobre els sentits i el seu funcionament; però tampoc no hem volgut deixar d'assenyalar alguns aspectes que poden donar joc i poden ajudar a fer preguntes més incisives i exploracions més intel·ligents.

2. PERSENSAR

David Krech solia asseverar que les persones «persensen»: perceben, senten i pensen a la vegada. Actuen dins dels límits del que persensen.

J. BRUNER. *La elaboración del sentido*, pàg. 91

Persensar, doncs, és un mot inventat, és un trencaclosques que té molt a veure amb una colla d'activitats mentals fonamentals que, tot i tenir noms diferents, mantenen estretes connexions entre elles: **per** de percebre, **sen** de sentir en el doble sentit de sensació i sentiment. I de la suma i la resta de lletres i síl·labes d'aquest trencaclosques lingüístic n'ergeix **pe-n-sar**. En aquest joc de construcció que ens permet la combinació queda molt clar que pensar no és només un acte exclusivament intel·lectual, sinó que el pensament es construeix gràcies a la percepció o captació del món exterior i gràcies al sentiment que ens provoca tant aquesta percepció com la seva evocació (memòria i imaginació).

PERCEBRE

La percepció és un procés conscient de recepció de les informacions que provenen de l'entorn. És la captació, l'aprehensió intel·lectual d'un objecte real, d'una cosa o d'un fet que es pugui captar a través dels òrgans especialitzats que tenim: aquest objecte pot ser una taula, però també una música, un so, una flaire, etc.

El terme percepció designa un conjunt de funcions psicològiques que permeten a l'organisme d'adquirir informació sobre l'estat i els canvis del seu ambient gràcies a l'activitat d'un conjunt d'òrgans especialitzats, els òrgans sensorials.

R. DROZ. «Percezione», dins *Enciclopedia Einaudi*

Sense informació del que hi ha en l'espai i en el temps no podem actuar, però amb la informació purament sensorial de les coses i els esdeveniments del món exterior sense organitzar tampoc no ens podríem orientar. La connexió entre aquests dos ordres és fonamental per a la supervivència humana i per flexibilitzar la capacitat d'adaptació. La percepció, doncs, no és una funció aïllada; és un procés doblement actiu. Actua en la nostra capacitat de captar l'objecte

i a més és el pas previ i necessari per actuar. Una vegada ens hàgim adonat del que passa, podrem actuar en conseqüència.

La majoria dels estímuls que arriben desorganitzats de l'experiència sensorial són transformats en percepció o experiència útil. És per això que una de les definicions de percepció diu que és la facultat d'organitzar les sensacions en sistemes perceptuals. Distingim sense dubtar la mida d'un cotxe real que és lluny de la d'un cotxe en miniatura que tenim a prop, tot i ser la mateixa.

Percebre, ja ho hem dit, no és només rebre informació; és rebre la informació d'una certa manera. Això vol dir que els òrgans dels sentits capten molts estímuls però que no tots arriben al cervell, perquè una part de la informació que transmeten els sentits és elaborada i integrada en la mateixa recepció. Es pot percebre de moltes maneres i aquestes maneres orienten la nostra relació amb el món. Quan diem *de moltes maneres* ens referim a través de diferents canals: els sentits, però també amb una capacitat i una intensitat diferents.

Les percepcions estan subjectes a processos com ara:

- a) D'estructuració. La percepció consisteix a imposar al material estimulant patrons i/o formes relativament simples que anomenarem categories, que aplicats a la vista serien conceptes com figura, fons, completesa, simetria, etc. *Així la percepció pot abstroure objectes del seu context, perquè capta els estímuls com a estructures organitzades i no sols com una amalgama d'elements dissociats.*
- b) De selectivitat. La percepció es refereix a alguns aspectes de l'estimulació. Hi ha una certa discriminació inicial. Per exemple, entre diferents estímuls es triaran els més intensos o els més xocants.
- c) De semblances. Certs estímuls freqüents o habituals són interpretats com a similars. Hi ha una certa acomodació.

En definitiva, el que venim a dir és que la percepció no és igual a la recepció de l'estímul, sinó que és un estadi més complex, que representa una selecció, una discriminació, i per tant no es limita a ser un acte físic (estímul) i químic (transmissió sinàptica), sinó que implica activitat mental, és a dir, pensament.

Les nostres percepcions sensorials són la clau de les interrelacions permanents que teixim entre nosaltres i el nostre entorn. La privació d'aquesta comunicació comporta retalls significatius en la vida mental i afectiva. Les fonts d'estimulació sensorial de gammes moderades representen un element d'equilibri important per a l'ésser humà.

SENTIR

Aquesta paraula comporta almenys tres possibilitats de desplegament:

- Sentir dels sentits: ser estimulat per algun objecte que afecta els òrgans sensitius.
- Sentir de sentiment: ser afectat per algun tipus d'emoció o passió.
- Sentir com a sinònim de trobar sentit, de significació, de comprensibilitat.

Sentir, doncs, enllaça, d'una banda, amb l'exterior i amb la possibilitat d'accedir a la informació que ens aporta la relació entre el món exterior i la seva comprensió des dels sentits que fan de mitjancers i, d'una altra, amb la vessant interior més íntima que afecta tant la vida afectiva (els sentiments) com la intel·lectual (comprensió).

Sentir dels sentits

Les sensacions permeten a l'home de percebre els senyals i reflectir les propietats i atributs de les coses del món exterior i dels estats de l'organisme. Vinculen l'home amb el món exterior i són tant la font essencial del coneixement com la condició principal per al desenvolupament psíquic de la persona.

A. R. LURIA. *Sensación y percepción*, pàg. 10

Acceptant el principi empirista que el coneixement del món passa pels sentits (tot i que no només), ens cal ser conseqüents i atribuir a la percepció la capacitat de donar sentit a les dades sensorials, és a dir, que d'alguna manera la nostra capacitat de captar l'ambient de l'entorn ens posa en disposició de respondre.

Els receptors sensorials, altrament dits sentits, han tingut molt mala premsa. S'ha dit que ens enganyen, que no són de fiar. Però ja Kant ens explica a la seva *Antropologia* que l'error, quan n'hi ha, és de l'enteniment, no dels sentits. El que passa és que de vegades els éssers humans «prenem com a objectiu allò que és subjectiu»: una torre des de lluny pot semblar rodona perquè no n'apreciem els angles.

A la pregunta de si els humans percebem les coses tal com són, hem de respondre que no, o almenys no sempre. Moltes vegades ens confonem en reconèixer una persona, no veiem un objecte que tenim davant del nas, etc. Les il·lusions perceptives són una bona prova d'aquesta capacitat d'errar. Locke, filòsof empirista anglès del segle XVII, denominava les qualitats sensitives —so, color, olor— qualitats secundàries en el sentit que no pertanyen a les coses mateixes, sinó que només són la nostra apreciació de les coses. Però malgrat el marge d'error i els entrebancs que ens podem trobar, no podem deixar de percebre. Hi ha experiments que mostren que quan els diferents sentits es redueixen a una estimulació mínima el funcionament mental s'altera. La ment, que no pot estar inactiva, reemplaça l'absència d'estímuls dels sentits amb al·lucinacions o amb imatges insistents i incontrolables.

2. Persensar

Hi ha sensacions que ens encalquen i que no podem defugir, com ara una olor, una imatge, etc. Altres, en canvi, les podem buscar. En la captació de sensacions hi ha un aspecte involuntari clar, tot i que alguns sentits tenen defenses: podem no obrir la boca si no volem tastar algun aliment i podem girar el cap o tancar els ulls si no volem veure una determinada imatge, però no podem tancar el nas i les orelles si no és ajudant-nos amb les mans.

Tenim, doncs, moltes raons per considerar-los d'ajut inigualable, moltíssimes. Vegem-ne algunes:

1. Els sentits són la nostra possibilitat de viure i de comprendre el món. Fins i tot el fet que tinguin límits els fa atractius. Com l'amor, que també és una esplèndida restricció.
2. Són el primer nivell d'entrada a una educació de la sensibilitat en el sentit més literal. Permeten molts punts de vista: l'informatiu, el reflexiu, el d'exploració del propi cos i el de reconeixement de les limitacions.
3. Preparen els estudiants per comprendre moltes de les coses que passen en el programa de *Filosofia de l'entorn*. Els sentits es desenvolupen de forma molt desigual i amb seqüències curioses segons el grau de maduresa de l'espècie. El primer sentit que desenvolupem com a nadons és el del tacte, el segon és l'oïda i el tercer és la vista. A mesura que ens acostem a l'adolescència l'ordre de prioritats s'inverteix i la seqüència és vista, audició i tacte.

Els sentits d'una persona influeixen sobre la seva conducta. La psicologia del comportament humà depèn dels sentits corporals perquè condicionen la nostra manera de relacionar-nos. I és que els sentits no són simples tentacles de recollida d'informació: hi ha una clara interrelació que permet d'adquirir una experiència més enllà de cadascuna de les informacions isolades.

Possibilitat de classificacions

El nostre programa es basa en una classificació clàssica que afegeix i admet totes les noves consecucions. El punt de partida, però, és la divisió tradicional que en va fer Aristòtil: vista, oïda, tacte, olfacte i gust. Aquesta classificació, clara i sintètica, no està renyida amb altres models més actuals que anirem veient al llarg d'aquestes pàgines.

Avui és molt difícil de fer una sola i única classificació dels sentits ja que depèn molt del punt de vista o del criteri que adoptem.

Sentir de sentiment

El sentiment és una actitud mental, una disposició emocional desvetllada per les sensacions o per la raó. Es concreta en estats d'ànim provocats per diferents esdeveniments, ja siguin tristos, alegres, dolorosos, etc.

En aquest enllaç que s'estableix entre els estímuls físics i la reacció anímica cal introduir-hi els sentiments de plaer i de dolor, que tenen en aquest joc un paper fonamental. El plaer que ens procuren les coses dolces no és atzarós: la glucosa és un compost indispensable per a la fisiologia. És a dir, hi ha plaers arrelats a la nostra naturalesa.

A través dels sentits i, per tant, de la percepció, captem el que passa al nostre voltant. I el que passa no són fets i prou, sinó que aquests fets estan carregats d'afecte, de sentiments. Quan veiem, sentim, olorem, tenim impressions agradables o desagradables. Gràcies a la percepció captem no sols el món tal com és, sinó tal com se'ns presenta, tal com l'interpretem: amb plaer, dolor, alegria, disgust, tristesa, repugnància, etc.

Sentir de trobar sentit

Sentir significa tenir consciència del propi estat. També usem el terme com a 'notar, captar', no sols a través de terminals nervioses, sinó a nivell psíquic. És sinònim d'adonar-se. Quan diem «sento que hi ha un ambient enrarit» no estem parlant de pudors o de fums, sinó d'alguna cosa que hem vist, que hem comprès que no anava bé. D'aquí vénen tantes expressions sobre coneixement i comprensió lligades al món dels sentits: fa mala olor, és de mal gust, es fa el sord, etc., que tenen a veure amb la capacitat d'entendre i comprendre.

Trobar sentit és la capacitat de discernir raonablement, no sols perceptivament. Trobar sentit és estar orientat, entendre significativament alguna cosa.

PE-N-SAR

Amb els sentits percebem el món perquè no són només màquines receptores d'impulsos nerviosos que com a bones transmissores els envien al cervell, sinó que també donen significat, creen, transformen, estableixen relacions, revelen, mostren. Percebre ja és pensar, però no tot pensament és percepció.

El treball a través de les sensacions és un punt de partida per a l'enriquiment emocional i per al desenvolupament mental en general, i es caracteritza per un ensenyament lluny de la rutina i la passivitat, ja que comporta una actitud activa, vigilant i desperta dels estudiants davant les possibilitats d'estímuls que se'ls ofereixen. Aprendre a percebre, a discriminar i a descobrir el propi gust és un pas primordial per poder elaborar un llenguatge tant verbal com no verbal, musical o cromàtic, que pugui expressar els nostres interessos, emocions o sentiments.

En aquest treball ens situem en la línia d'Arnheim, que entén la percepció com a cognició: «Sostinc que les operacions cognoscitives anomenades pensament no

són un privilegi dels processos mentals situats per sobre i més enllà de la percepció, sinó ingredients essencials de la mateixa percepció. Em refereixo a operacions com l'exploració activa, la selecció, la captació del que és essencial, la simplificació, l'abstracció, l'anàlisi i la síntesi, el completament, la correcció, la comparació, la solució de problemes, i també la combinació, la separació i la ubicació en un context.» (R. ARNHEIM. *El pensamiento visual*).

Hi ha la tendència ancestral, dèiem, d'atorgar una actitud de passivitat a la capacitat de recepció i una actitud activa a la d'elaboració. Però el nostre punt de partida és radicalment diferent. Creiem que no hi ha una diferència clara entre el món perceptiu i el món intel·lectual. Sentits i pensament a la pràctica interactuen: les percepcions actuen com a material en brut que ha de ser examinat, emmagatzemat i organitzat per l'intel·lecte, i alhora els pensaments influeixen en el que veiem. El que veiem ens fa pensar i els pensaments ens fan veure les coses d'alguna manera. Percebre i pensar a la pràctica interactuen.

3. L'EDUCACIÓ SENSORIAL

L'educació sensorial consisteix a aprofitar i provocar les ocasions per aguditzar les percepcions i prendre'n consciència. Els sentits són estimulats i provocats per esdeveniments exteriors, però també podem proposar activitats que els motivin. Així, doncs, podem dir que d'entrada l'educació sensorial té tres vessants:

- El primer seria aprofitar tots els esdeveniments quotidians d'aula per centrar l'atenció sobre els diferents sentits.
- El segon, proposar exercicis perceptius que ajudin a aguditzar aquesta percepció.
- El tercer, és clar, seria proposar un diàleg filosòfic per tal d'interioritzar i compartir l'experiència i afavorir la transferència.

ES PODEN EDUCAR, ELS SENTITS?

Clarament i rotundament sí. No n'hi ha prou que hi siguin, cal que els fem servir, que els posem a prova, que els estimulem amb tota mena de possibilitats. Cal exercitar-los, que adquireixin hàbits. En les nostres llengües hi ha una manera molt clara d'afirmar aquesta educabilitat dels sentits; i és que fem una distinció entre l'ús «natural» i espontani dels sentits quan diem veure, sentir, oler, etc., i l'ús intencionat i voluntari, i, per tant, conscient: mirar, escoltar, enumerar, etc. Un músic té una sensibilitat auditiva molt superior a la dels profans i és capaç de captar una nota desafinada. Un pintor o un dibuixant veu més coses que nosaltres perquè té els ulls instruïts.

Però anant encara més enllà, diríem que els sentits s'han d'educar! No sols per totes les raons que ens puguem imaginar d'obertura al món, d'ampliació de la capacitat sensitiva i, per tant, de gaudi. També es pot veure com a *educació preventiva per a la salut*. Els sentits són els que alerten l'organisme i per això fan de tasca defensiva i també preventiva. Gràcies a la seva capacitat de detecció localitzen i anuncien possibles perills. El gust i l'olfacte, per exemple, fan de sentinelles del cos. Si un aliment fa mala olor, el cap ens diu que més val que no ens el mengem.

És ben sabuda per tothom la problemàtica de la proliferació dels *fast food* i de la dependència que tenen els adolescents d'aquest tipus d'alimentació, que no és ni equilibrat. Estem entrant cada vegada més en les cadenes de menjar

prefabricat i no sols al carrer, sinó també a casa. Aprendre a gaudir d'uns àpats senzills, fàcils de confeccionar i saludables no és incompatible amb el ritme d'avui dia.

En un altre registre també hi ha el tema de les contaminacions, per exemple. La contaminació auditiva prové dels sorolls de les ciutats, però també dels volums de les discoteques i dels aparells portàtils de música. Per molts joves només té valor allò que és fort, estimulant, a la frontera de tots els sentits: olors, gustos i tota mena de sensacions.

Els sentits ens posen en contacte amb la realitat i són la font de tot coneixement, encara que sigui per rebutjar-ne la fiabilitat. Els sentits són la nostra primera font d'informació del món. Percebem estímuls del que ens envolta i això ens permet tenir consciència del món i donar-li sentit, al principi d'una manera espontània, i a poc a poc més «educadament». Ens permeten d'apropar-nos al que és bo i saludable per a nosaltres i allunyar-nos dels perills i dels elements insans. Gràcies als sentits, ens orientem.

A l'escola s'informa, s'estudien els sentits però poques vegades s'hi juga, no s'hi experimenta, i sobretot no es comparteixen les experiències i per això no se'n distingeixen ni els aspectes comuns ni les diferències. Modestament creiem que aquest programa pot contribuir a fer que la informació acadèmica esdevingui comprensió i, per això mateix, acció.

L'EDUCACIÓ SENSORIAL I LA FILOSOFIA

La qüestió de la sensibilitat que abasta l'estudi de les sensacions i les percepcions és un dels temes més tractats al llarg de la història del pensament. En èpoques diferents i segons la perspectiva de qui estudia i reflexiona sobre aquest tema es donen visions diferents, sempre, però, anant i tornant de les qüestions fonamentals. I és per això que sembla que el tema no arranqui i que ens trobem sempre amb els mateixos interrogants.

La percepció va lligada a la presència real de l'objecte. No és de cara endins com la memòria o la imaginació. Per ser estimulada, la capacitat perceptiva exigeix que hi hagi algun tipus d'estímul. Aquest fet ens porta inevitablement a plantejar-nos aspectes relacionats amb la veracitat i, per tant, amb la fiabilitat dels sentits.

Quant a la fiabilitat dels sentits, ens hem de remetre als diferents estats de coneixement, i, per tant, ens plantejem una qüestió d'ordre epistemològic. Caldrà dilucidar la relació entre la capacitat de percebre i els diferents nivells de coneixement: certesa, seguretat, etc. I al final aquesta situació ens portarà a reflexionar sobre com fem els judicis relacionats amb fets i valors que, com sabem molt bé, de vegades són més *pre-judicis* que no pas vertaders judicis.

Pel que fa a la veracitat o a la coincidència entre el que és, «la cosa», el que hi ha i la realitat, això és un problema metafísic de primer ordre i ha comportat molta especulació al llarg de la història del pensament.

Primer. És un tema filosòfic perquè en funció de com es resolgui canvia la manera d'entendre el món o, més específicament, la manera com som capaços de conèixer-lo. Perquè és a través dels sentits que entrem en contacte amb el món exterior. Si considerem que els sentits són fiables tenim una teoria de la veritat; si considerem que no ho són en tenim una altra.

Segon. Tot i que hi ha corrents i doctrines que han negat que els sentits aportessin coneixement veritable (Plató i Descartes), també n'hi ha que fan de la capacitat perceptiva la font dels nostres coneixements: empiristes i pragmàtics. En tota la civilització occidental sempre hi ha estat present la distinció entre el món existent i la percepció que en tenim. Plató és, potser, l'exponent més clar d'aquesta dissociació. Aristòtil estableix ponts entre els dos mons, ja sigui a través de la noció d'inducció o de la d'abstracció.

Tercer. Hi ha consideracions epistemològiques, metafísiques, estètiques, morals i antropològiques dels sentits i del seu ús. Si per a alguns autors són la font de coneixement, en canvi són tabú en determinades societats, etc. En algunes cultures es prioritzen determinats sentits en detriment d'altres, etc.

Els filòsofs clàssics s'han ocupat a bastament de les qüestions que avui nosaltres ens replantegem i que volem fer arribar als infants que estan en una edat receptiva i encara emmotllable. Només cal recordar el llibre aristotèlic *De anima*, el llibre IV *De la natura*, de Lucreci; l'*Antropologia* de Kant; i els més recents *Assaig sobre les dades immediates de la consciència*, de Bergson, o la *Fenomenologia de la percepció*, de Merleau-Ponty.

És un tema obert, ja que cada dia aprenem coses noves sobre com funcionen els sentits, i les investigacions en aquest camp són revolucionàries dia a dia. Qui s'havia d'imaginar fa ben poc, per exemple, que les operacions d'algunes malformacions d'ulls es farien amb menys de mitja hora i sense haver de fer servir el bisturí, a partir de la tècnica làser?

RECOLLIR LA INFORMACIÓ I PROCESSAR-LA

Per poder fer ús de la informació, la ment ha de fer dues funcions: recollir informació i processar-la. Això no vol dir en cap cas que no calgui el material sensorial. Al contrari, és del tot necessari. Com ja deien els filòsofs sensualistes, «no hi ha res a l'intel·lecte que no hagi passat abans pels sentits». Però no és només això. Hi ha una dependència total entre els sentits o la percepció i l'intel·lecte.

Heràclit distingeix entre l'ús prudent i l'ús imprudent dels sentits: «Mals testimonis són els ulls i les orelles per als homes, si no tenen una ànima que en compregui el llenguatge.»

La divisió entre els sentits i el pensament és encara un llast que pesa en la consciència popular. Hi ha la tendència a atorgar una actitud de passivitat a la capacitat de recepció i una actitud activa a la d'elaboració. I com a conseqüència d'aquesta discriminació, hi ha la consegüent priorització del pensament en detriment dels sentits. Potser això explica que a l'escola primària «s'hi estudiïn» els sentits: les seves funcions, l'anatomia elemental, etc. Però es descuida l'educació a través del sentits. I encara com una altra conseqüència veiem que, a l'escola, els objectius i els currículums s'intel·lectualitzen cada vegada més i el paper de les arts queda en un segon lloc perquè sembla un coneixement de segona fila.

Molts tests d'intel·ligència fan servir elements perceptuals, visuals, per quantificar coeficients intel·lectuals, perquè se sap de sobres que la manera de percebre revela la capacitat intel·lectual. Veure un objecte, per exemple, ja significa fer una abstracció, perquè «veure» consisteix a captar els trets estructurals més que no pas cadascun dels seus detalls. Dues figures semblants es veuen diferents si es presenten per separat.

Els elements del pensament en la percepció i els elements perceptuals en el pensament són complementaris. Fan de la cognició humana un procés unitari que avança sense interrupció des de l'adquisició elemental d'informació sensorial fins a les idees teòriques més genèriques. El tret essencial d'aquest procés cognitiu unitari consisteix en el fet que, a cada nivell, exigeix l'abstracció.

R. ARNHEIM. *El pensamiento visual*

Els nostres sentits no es limiten a percebre i enviar senyals al cervell, sinó que donen significat al que ens envolta. Els sentits creen, estableixen i transformen relacions. Amb els ulls no sols captem colors i formes, sinó que creem imatges, recordem sentiments, veiem la vida i la tristesa; amb el gust despertem memòries antigues plenes de tasts i de moments familiars.

Com ja hem dit, no hi ha una diferència clara entre el món perceptiu i el món intel·lectual: sentits i pensament a la pràctica interactuen: les percepcions actuen de material en brut que ha de ser examinat, emmagatzemat i organitzat per l'intel·lecte i alhora els pensaments influeixen en el que veiem.

Per tant, el fet de recollir la informació va associat a la manera de processar-la.

PERCEPCIÓ, LLENGUATGE I ACCIÓ

La relació entre aquests tres conceptes ja la va destacar Vigotski en el llibre *Psicología de los procesos psicológicos superiores*, i en aquest manual hi té una presència expressament volguda.

Els nens petits posen nom als dibuixos quan els han acabat. Necessiten veure què ha quedat abans de decidir què són. A mesura que creixen van decidint

per endavant què dibuixaran. Aquesta diferència és deguda a un canvi en la funció del llenguatge. En el primer cas el llenguatge segueix l'acció, després és el llenguatge el que guia o determina l'acció. En el primer cas, la llengua és reflex del món extern; en el segon, és una funció planificadora:

Dibuix + Nom
 ↓
 (llenguatge després de l'acció)
 ↓
 Funció de reflex del món exterior

Nom + Dibuix
 ↓
 (acció després del llenguatge)
 ↓
 Funció de planificació interior

Aquest canvi significa fer el salt del món concret al món humà: quan aprenen a planificar s'alliberen de l'esclavatge dels sentits (del camp visual). El llenguatge permet a l'infant desenvolupar les funcions cognoscitives que el distingeixen dels animals.

El cos no deixa sola la paraula, sempre l'acompanya: el rostre, les mans, el cos sencer completen el text donant a les paraules un «accent apreciatu» o extraverbal, que ajuda a la construcció del sentit.

De fet el nostre programa pretén proporcionar moments per apreciar, observar, captar i crear expressions a través dels diferents llenguatges. Volem que l'experiència dels sentits sigui vivenciada i alhora pugui ser comunicada, descrita. Perquè és gràcies a les paraules que els nens distingeixen elements separats, aïllats analíticament, i d'aquesta manera superen l'estructura natural del camp sensorial, que és global i es presenta com un tot.

Els infants perceben i actuen al món no sols a través dels seus sentits, sinó també a través del seu llenguatge. El llenguatge és una part essencial del desenvolupament cognoscitiu de l'infant, la percepció de l'infant no està limitada als sentits. Llenguatge i percepció estan interrelacionats de tal manera que percebem el món no sols amb colors i sons, sinó amb sentit i significat. Abans, i en paral·lel a l'expressió lingüística, hi ha l'expressió no verbal, que prové dels gestos de les mans, dels moviments del cos i del domini de les faccions de la cara, uns mitjans, segons W. Benjamin, previs a la creació lingüística.

4. ELS RECEPTORS SENSORIALS I LES DIFERENTS BRANQUES DE LA FILOSOFIA

ELS SENTITS I L'EPISTEMOLOGIA

Dues de les preguntes cabdals de la filosofia han estat «què podem conèixer?» i «com coneixem?», i la qüestió de la capacitat perceptiva de l'ésser humà ha estat present en aquesta discussió tan vella com actual.

Una de les qüestions importants que plantegen els sentits és la de la veracitat. Aquest ha estat un camp de batalla constant al llarg de la història del pensament. La fiabilitat dels sentits ha donat corrents filosòfics diferents i de vegades contraris quan els uns afirmaven la impossibilitat de fiar-se dels sentits, mentre que els altres els donaven un cert crèdit i una certa prioritat davant de les disbauxes de la raó.

Els diferents punts de vista sobre la percepció des de l'antiguitat s'han definit entre dos extrems:

- L'empirisme, que parteix de la base que tot el que coneixem prové de l'experiència.
- El racionalisme, que defensa que el coneixement és producte de l'activitat intel·lectual de la ment.

Totes les teories del coneixement han concedit importància als sentits, ja sigui per posar-los a la base de les seves reivindicacions intel·lectuals, ja sigui per combatre'n la fiabilitat. Però en qualsevol cas sempre han estat i són cavall de batalla per als qui tracten els conceptes de veritat, fiabilitat, realitat, certa, objectivitat, etc.

ELS SENTITS I L'ÈTICA

La influència dels sentits corporals sobre elements tan constitutius de l'ètica com els hàbits i les creences és clau, com mostra N. Bilbeny a *La revolución en la ética*.

Si el raonament ens permet de proposar valors per a la convivència, la vida dels sentits ens aporta l'experiència de poder percebre els valors. Treballar la sensibilitat ens ha de dur a educar individus informats, i no indiferents, intel·ligents i desperts. Evitar l'apatia dels sentits és una tasca ètica.

La convivència exigeix adoptar punts de vista morals. Durkheim proposa una educació laica. Dewey parla d'una educació democràtica. Gramsci, d'una

educació socialista. Tots tres tenen com a fita recrear els hàbits morals imprescindibles per sostenir el pas del model de societat religiosa al de societat industrial, per a la qual ja no serveixen els esquemes engendrats per la religió. Els hàbits no han de desaparèixer, han de ser substituïts. L'ètica forma part de la interacció humana i, per tant, no es pot desprendre dels sentits.

La capacitat de jutjar és un antídoto contra l'apatia moral (l'alogia i l'anestèsia) i es troba a la frontera entre la raó i la sensibilitat.

La mirada i la moral

Amb els ulls diem i comprenem moltes coses i així ho recullen les expressions que parlen de mirades toves, intenses, franques, esquives, netes, dures, de gairell o de reüll. Costa molt de mentir amb els ulls. Si el tacte és el sentit de la immediatesa, la mirada és el de la distància. Mirar l'altre li dóna sentit de la mateixa manera que per construir la nostra identitat necessitem la mirada de l'altre. L'altre és, segons Sartre, aquell que em mira.

En el pla de la moral, la mirada té unes funcions clares:

1. És informativa: ens ajuda a interpretar intencions i actituds.
2. És confirmativa: els ulls, mirar a la cara, o apartar la mirada donen fe de la nostra postura, de la nostra sinceritat.
3. És persuasiva: perquè pot mostrar afecte i cura (així com també indiferència i desafecte).

Tacte i moral

El tacte és el més excitant dels nostres sentits, biològicament i moralment parlant. «Temptar» recull les dues accepcions, ve del llatí «tento», 'palpar', condició elemental de la nostra supervivència, i també significa 'temptació'.

És el sentit del contacte, gràcies al qual fem la primera estructuració mental del món. Els ulls ens poden aportar il·lusions, però el tacte no ens enganya.

És, però, un dels sentits més castigats per la tradició occidental en general: la prohibició de tocar des de petits és molt imperativa: no toquis, no agafis, no posis els dits, etc. I no cal dir en la tradició cristiana, on «tocar» tenia connotacions sexuals. En la moral estricta en cap cas no es podia tocar cap part del propi cos susceptible de ser excitada, i no cal dir del cos d'altri.

Gust i olfacte

Els gust i l'olfacte han estat clarament condemnats per la moral cristiana. Són components essencials dels pecats capitals. El gust pel que fa a la gula i l'olfacte pel que fa a la vanitat i a la concupiscència.

L'olfacte, en especial, ha estat a bastament bescantat:

«L'olfacte és com un gust a distància, que també obliga els altres a gaudir, vulguin o no, i per això aquest sentit és considerat com a contrari a la llibertat. Més sociable és el gust, que permet triar el que més t'agradi, sense obligar els altres a degustar-ho.»

KANT. *Antropología*

ELS SENTITS I L'ESTÈTICA

Per educar la sensibilitat una de les primeres tasques que cal dur a terme és la de desenvolupar els canals pels quals es reben les informacions sensoriològiques.

Tant pel coneixement personal com pel coneixement de l'entorn, sigui físic sigui social, és fonamental tenir afinats els instruments que ens permeten captar informació:

«Les sensacions permeten a l'home percebre els senyals i reflectir les propietats i els atributs de les coses del món exterior i dels estats de l'organisme. Vinculen l'home amb el món exterior i són tant la font essencial del coneixement com la condició principal per al desenvolupament psíquic de la persona.»

A. R. LURIA. *Sensación y percepción*

L'art representa una nova manera de mirar el món i, per tant, té un valor cognoscitiu, ja que sovint l'espectador s'enfronta amb l'estranyesa, amb la mirada diferent de l'artista i per això molt sovint és font de perplexitat. Cada sentit ha donat lloc a una forma estètica diferent. La vista ha donat lloc a la pintura i a l'es-cultura i a totes les avui dia anomenades arts plàstiques, el so ha originat la música, l'olfacte ha desenvolupat l'art de la perfumeria, el gust ha fet de la gastro-nomia un plaer més enllà d'una necessitat bàsica i el tacte potser no s'ha concretat en una sola modalitat, però és fonamental en la tria de les robes que vestim, en les pells que amanyaguem i en els objectes quotidians que usem i manipulem.

Pel que fa al pas de la sensació a la reflexió, l'estètica ens procura dos enormes avantatges que no passarem per alt:

1. L'experiència estètica és significativa perquè ens diu alguna cosa tant del món com de nosaltres mateixos.
2. La percepció estètica comporta una nova mirada que ens allibera de les orientacions prèvies, anomenades *hàbits*.

Aquestes dues premisses donen peu a un tractament dels sentits que, a més de tenir una gran càrrega educativa, ens legitima per parlar d'educació de la sensibilitat.

ELS SENTITS I L'ANTROPOLOGIA

La percepció sensorial no és només un acte físic i biològic; és també un acte cultural. Gràcies als sentits captem els fenòmens físics però també els valors culturals. Hi ha cultures que miren més que d'altres, que toquen més que d'altres, que prioritzen uns sentits en lloc d'uns altres, etc.

Els humans rebem estímuls externs a través dels sentits, i a partir d'aquesta informació solem elaborar respostes segons la pròpia experiència i segons l'educació rebuda. Una de les tasques que tenen a veure amb l'antropologia és la d'analitzar com cadascú rep i per tant interpreta els estímuls, tant per la seva manera de ser com per l'ambient cultural en què s'ha desenvolupat.

Els sentits es poden estudiar des de la química, la física, la biologia i la prevenció mèdica, però també cal relacionar-los amb les experiències personals en el si d'un grup o d'una comunitat. És important que els nens i les nenes s'adonin, doncs, que la percepció no és un acte individual, sinó un acte cultural (veure colors o formes) i social (pressió, persuasió, identificació de grup, etc.).

L'afirmació «els sentits són com finestres obertes al món», com una càmera oculta que capta el que «hi ha» no és certa, com ja sabem, perquè no captem el món sinó a través del bagatge cultural. Només es pot mantenir l'analogia de la finestra perquè podem dir que els sentits «emmarquen» l'experiència perceptiva dins d'unes normes.

Pel que fa a certa jerarquitització dels sentits, la vista és el sentit primordial i el que té més importància cultural. Això és força veritat en el cas de la cultura occidental, però no en altres cultures. La mirada inquisitiva va ser la metàfora de la descoberta científica. L'aparició de la fotografia i el cinema avalen aquesta predilecció.

L'antropologia dels sentits estudia el paper i la funció de les olors, els gustos, les percepcions visuals i tàctils així com les auditives des de tots els angles i sobretot des de les diferents cultures.

La percepció social del que arriba pels sentits té molt a veure amb la formació d'estereotips culturals que es comparteixen, i, per tant, es reforcen en determinats grups i sectors socials.

Finalment, val a dir que les sensacions són susceptibles d'educar-se, d'ampliar-se i de ser canviades al llarg de noves experiències.

5. LA PRÀCTICA

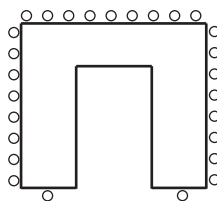
CONDICIONS FÍSQUES: ESPAI, RITME I TEMPS

Els aspectes formals no són només formals. Per adquirir hàbits és imprescindible crear rutines i els rituals ens ajudaran a concentrar-nos, a preveure el que vindrà, a adoptar l'actitud més adequada, etc. Per començar cal tenir en compte el lloc, el temps, el clima i el ritme.

El cercle

Podem seure a terra si disposem d'una catifa o d'un racó còmode. Si bé aquesta no és en principi una tasca difícil, creiem que és útil potenciar-la i fer adonar als infants de la importància que té. Per això hem recollit una colla d'activitats que han de servir perquè els estudiants s'adonin que té interès seure així i no d'una altra manera.

1. És important que els infants estiguin còmodes durant l'activitat. Poden estar asseguts a la seva taula si han de mirar gravats o fer dibuixos, però també poden seure damunt d'una catifa o d'una cosa semblant si només es tracta de parlar.
2. S'ha de procurar que tots els infants estiguin de cara i a prop de la mestra. Per això s'han de distribuir les taules d'una determinada manera. Per exemple, es podrien distribuir en semicercle, com indica el dibuix:

Per què fem un cercle?

Si volem que els infants siguin conscients del significat del cercle, cal que els fem adonar de la seva utilitat mitjançant algunes preguntes:

- Per què treballem en cercle?
- Hi ha algun motiu pel qual treballem en cercle?
- T'agrada treballar en cercle? Per què?

El temps

Per a la bona marxa de les sessions és fonamental una certa regularitat en l'organització del temps, perquè ajuda els nens i nenes a orientar-se. Crear situacions de rutina és bo i útil, i per això buscarem una estona concreta per treballar aquest programa, per donar-li estatus d'activitat contínua ja sigui una o dues vegades a la setmana. En qualsevol cas és la mestra qui decidirà quin és el moment de la setmana més adequat i quanta estona hi vol dedicar segons el nombre i la tipologia dels nens i nenes.

Crear un ambient

Per donar oportunitats de pensar hem de proporcionar una atmosfera que permeti un bon entrenament intel·lectual. De la mateixa manera que podem estimular la velocitat d'un jove atleta proporcionant-li els mitjans —estadi, temps i entrenador—, també l'entrenament del pensament, per poder córrer més i millor, s'ha de dotar de materials.

Cal un ambient de confiança mútua, una consideració de tots els participants com a persones capaces de col·laborar en una feina comuna, una garantia de respecte i de tolerància per a tots els punts de vista i opinions. Si no podem assegurar aquesta atmosfera marc serà molt difícil poder treballar d'una manera relaxada i, per tant, efectiva. Les úniques tensions que ens hem de permetre són les que provenen de la divergència intel·lectual, però no de la visceralitat dels estudiants o la mestra.

És bo aconseguir un cert clima, un estat de calma, de quasi semirelax. Pensar cansa i si volem que els infants pensin i s'esforcin intel·lectualment hem de buscar les maneres d'afavorir aquesta activitat. Un ambient càlid, de serenitat, ajuda a crear aquesta atmosfera propícia a la meditació.

El lloc

Hi ha moltes maneres de crear aquest ambient i cadascú ho farà segons les seves peculiars circumstàncies. Recomanem, però, alguns «trucs»:

1. Canvieu de lloc, d'aula, de marc físic. Aneu a la biblioteca, al gimnàs, al pati. Això ja crea per si mateix una expectativa. Canvieu la distribució de les taules. Es pot triar el racó més acollidor de la classe. Convé que, com hem dit, sigui un lloc còmode i que ofereixi benestar.
2. Canvieu de llum. Creeu un ambient de llum indirecta, somorta, ja sigui abaixant les persianes, a través d'un fanal o d'una espelma, o amb altres mitjans
3. Poseu una música suau que anunciï l'activitat. Pot ser sempre la mateixa, com una sintonia que els faci estar alerta, o bé el mateix tipus de música.

Es pot deixar uns moments fins que seguïn i s'asserenin. Fins i tot, si es vol, aquesta música pot quedar com a fons tota l'estona i es pot acabar la classe amb un xic de recolliment.

Tots aquests actes, que tenen alguna cosa de litúrgics, són molt importants, tant pel que fa a la creació de rutines i, per tant, d'hàbits en els nens, com per crear el clima propici per al treball intel·lectual, que, com dèiem, requereix esforç.

Com en una obra de teatre, l'escenografia també és un element important per captar l'atenció, per centrar els interessos. La llum, el soroll, l'excés d'estímul comporten dispersió. Per això també caldrà mirar si es pot treballar en hores en què no hi hagi gaire xivarri a l'escola. Buscar estones de pau relativa. També cal procurar que no coincideixi l'hora de reflexió amb moments de gran excitació: abans d'anar al pati, abans de sortir d'escola. Si es fa en aquests moments, s'hauran d'extremar les mesures per crear un ambient adequat.

Tot i que la rutina és bona i necessària, també serà bo preveure algunes sorpreses en algunes sessions.

El ritme

Es fa difícil donar indicacions precises perquè depèn molt del tipus d'infants, del nombre, etc. Però com a mitjana aconsellable fariem filosofia una vegada a la setmana una hora, o bé mitja hora o tres quarts d'hora dues vegades a la setmana. El que suggerim és que hi hagi continuïtat i una certa rutina en l'activitat.

Aprendre a pensar no és un miracle, és un procés i també necessita altres condicions.

El nombre d'alumnes

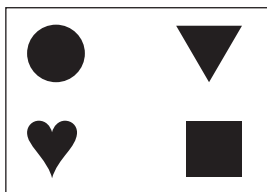
És bo que el nombre d'alumnes sigui l'escaient, ni pocs ni massa. Entre 15 o 20 és un bon nombre. Si n'hi ha més, es fa molt difícil de mantenir l'atenció i fins i tot de poder controlar el procés de cada estudiant. Si són menys, de vegades les intervencions resulten poc variades, no hi ha prou riquesa de registres.

Fer petits grups

De vegades pot ser útil fer subgrups. Aquesta tasca ha de ser ràpida i no ha de comportar cap dificultat. Proponem algunes solucions que hem vist funcionar:

- a) La construcció de cartrons com a targetes individuals amb una agulla imperdible.
 - cartrons amb formes diferents
 - cartrons amb colors diferents

- cartrons amb formes i colors diferents

Aquest material es pot improvisar en forma de gomets que són fàcils d'enganxar. Només cal tenir clar el nombre d'agrupacions que vulguem fer.

b) La confecció d'una composició de formes, colors i:

- un animal
- un número
- una lletra
- un senyal meteorològic: pluja, núvols, sol, neu, boira, etc.
- un signe convencional: fletxa, silenci, etc.

Així es poden establir grups de pressa que es poden canviar a mitja activitat. També es pot convertir en un exercici sobre criteris de classificació, ja que podem fer els cartronets entre tots.

c) Altres maneres de formar grups:

- pel mes d'aniversari
- pel dia d'aniversari
- per on viuen
- pel que porten per berenar
- pel que han menjat per esmorzar
- que ells mateixos inventin nous criteris

(Es pot matisar molt per aconseguir que els grups siguin equilibrats. La mestra ja sabrà abans de proposar-ho com ha de segmentar els criteris).

EL DIÀLEG FILOSÒFIC COM A EINA I COM A ACTITUD

Les regles bàsiques del diàleg

Si volem aplicar el diàleg filosòfic amb eficàcia i volem aconseguir una ver-tadera comunitat de recerca ens calen certes normes fonamentals. Si no es compleixen les més bàsiques es farà molt difícil poder avançar en el camí cap a la reflexió i l'autonomia intel·lectual.

Parlem, és clar, de normativa o de regles que han de propiciar i interioritzar els mateixos infants. No són elements externs a la tasca que ens proposem, si-nó que és una tasca més, que emergeix dins del mateix text de lectura dels in-fants. Posarem atenció en les expressions que ens permeten de tractar-les i ai-xí, de forma integrada i fent que el mateix grup assumeixi la responsabilitat a mesura que les anem introduint.

A cada edat les regles s'integren d'una manera diferent. Habitualment els in-fants de 5 a 8 anys segueixen les regles perquè normalment els vénen donades pels grans. Molts ni tan sols les qüestionen, només les obeeixen. Tot i que en-cara no és el moment que siguin capaços de veure-les com una situació arbitrària i provisional que facilita la convivència, si que és hora de fer-los responsables o almenys corresponsables d'algunes preses de decisió.

D'altra banda és un tipus de treball personal i col·lectiu que ajuda a cohe-sionar el grup i permet de crear un ambient de cooperació i gairebé de compli-citat.

Les regles que es debatan aquí són molt elementals. Això no vol pas dir que no se n'hi puguin afegir d'altres. Que les oblidin és comprensible i «algú» —mi-llor ells que la mestra— les haurà de recordar de tant en tant. Però el fet que no les compleixin significarà un repensar l'activitat i un preveure una nova ac-titud general o particular. Les normes no són només per ser obeïdes; es poden construir, discutir, comparar i canviar si escau, i només estan al servei de la se-va eficàcia i, per tant, de les necessitats del grup. Discutir i confeccionar la prò-pia normativa pot ser una primera lliçó de dret polític o de filosofia del dret.

El diàleg i el tractament de les habilitats

El llenguatge verbal és l'instrument de comunicació més bàsic, eficient i econòmic amb el qual ens manifestem els éssers humans.

Aquest programa posa èmfasi en la construcció de coneixement a través del diàleg, perquè sabem que el seu ús potencia la capacitat d'objectivació o la de sortir d'un mateix. Explicar una cosa que sé o que em passa m'exigeix fer ser-uir formes que els altres compreguin, he de buscar l'expressió, la paraula i compartir-ne el significat. És la descoberta de l'altre, del tu, i implica:

1. Capacitat d'anàlisi.
2. Capacitat de generalització.
3. Capacitat d'abstracció.
4. Capacitat d'autocorrecció.
5. Capacitat de precisió lingüística.

Especialment el diàleg potencia l'activitat col·lectiva, que és l'única que permet una vertadera interrelació.

Les activitats col·lectives són útils perquè els infants sentin que formen part d'un grup, que té uns integrants invariables on es donen vivències determinades que permeten establir relacions personals d'amistat i companyonia.

E. BASSEDAS, T. HUGUET i I. SOLÉ. *Aprendre i ensenyar a l'educació infantil*, pàg, 170

El diàleg a classe serveix per practicar les habilitats d'una manera integrada, no separades ni de forma aïllada i arbitrària. En la conversa espontània, les habilitats es treballen simultàniament, dominant ara un matís, ara l'altre, però tibant conjuntament com si es tractés d'una xarxa. *El diàleg és el motor de l'ús de les habilitats*, ja que ajuda a aclarir el propi pensament i el dels altres en una situació natural, de context, i no a través d'exercicis purament formals, descontextualitzats i plantejats com a exercicis escolars de correcció amb plantilla.

Les habilitats estan concebudes de forma reticular, amb relacions i connexions entre les unes i les altres, de tal manera que no es poden potenciar per separat, sinó que la xarxa que formen fa que en estirar un nus, es ressentixin els nusos de l'entorn. Per això no es poden aïllar les habilitats, cal tractar-les dins de la pròpia complexitat. I això és el que creiem que fan els materials que conformen aquest projecte: potencien i faciliten el treball a través de les habilitats de pensament perquè, en primer lloc parteixen d'una estructura lògica interna que permet d'assimilar amb ordre creixent i amb coherència els continguts i, en segon lloc, afavoreixen la possibilitat d'inserir-los dins dels coneixements ja construïts, perquè s'apel·la a l'alumne en tant que subjecte de coneixement i d'experiències.

A TRAVÉS DE LA COMUNITAT DE RECERCA

La comunitat de recerca és una forma d'ensenyament cooperatiu en el sentit que parteix d'uns objectius comuns, busca uns resultats gràcies a les aportacions de tota la classe i aquest model només s'assoleix si cadascun dels alumnes i tot el grup hi participen.

Investigacions recents han demostrat que l'ensenyament cooperatiu és molt eficaç, ja que el treball conjunt permet nivells de complexitat més alts dels que s'aconseguirien si s'actués individualment. Tots els ensenyants sabem que a les classes tradicionals els cursos «bons» estimulen els estudiants més fluixos, i de vegades alumnes que en altres classes anirien «justets» se superen i aconseguixen qualificacions per sobre de la seva mitjana gràcies al paper de reforç que fa el conjunt del curs. I a la inversa, en un grup «dolent» els alumnes brillants són ens solitaris, que han de lluitar contra corrent mentre la gran majoria s'enfonsa en l'apatia i en la mediocritat acadèmica.

Conversió de la classe en una comunitat de recerca

La idea de comunitat implica la creació d'un clima afectiu, de confiança mútua, on els estudiants poden parlar i ser escoltats amb respecte i on l'única regla d'or és la correcció tant pel que fa al to de les intervencions, evitant agressivitats i violències verbals, com pel que fa al rigor en les exposicions i en l'argumentació. Els estudiants han de saber que no seran censurats per les seves opinions o creences, però sí que ho seran per les inferències mal fetes, pels condicionals mal construïts, per la imprecisió en l'ús dels termes, per les generalitzacions precipitades, etc., i seran advertits no pel mestre omniscient, sinó pels mateixos companys. I cadascun dels infants i tots en conjunt s'han de convertir en vetlladors de la claredat, l'adequació, la coherència i la correcció de les intervencions.

Si aquesta situació es dona, i pot tardar més o menys temps, però es pot donar i es dona, acabaran intervenint tots els estudiants, fins i tot aquells a qui més costa de participar.

Els infants que sovint a classe no obren la boca, no són pas infants que no vulguin parlar; al contrari, (...) moltes vegades l'infant que no parla és senzillament aquell que somnia com fóra de bonic trobar-se davant de tota la classe i parlar d'algun afer d'importància.

M. LIPMAN. *Filosofia a l'escola*

La importància de la discussió a classe ha estat subestimada o simplement negligida i el que podia convertir-se en cooperació i construcció col·lectiva, sovint ha esdevingut competitivitat, generadora d'enveges i complexos.

La comunitat de recerca ha d'encoratjar els estudiants a pensar filosòficament. Si una condició és la d'aconseguir una atmosfera amable que permeti el diàleg sense reserves, oberta a les preocupacions i les inquietuds dels alumnes, que en direm l'aspecte comunitari, l'altra és l'aspecte d'investigació, l'ús dels procediments de la recerca. No es pot confondre la tasca en una comunitat de recerca amb el que podria ser un confessionari general, un plantejament de dinàmica de grup o un exercici de teràpia grupal.

Fomentar la investigació vol dir aconseguir un clima on els nois se sentin estimulats a pensar, a descobrir, a esbrinar. Partint de la base, però, que la recerca filosòfica té entitat pròpia i no li cal emmascarar cap ideologia política o religiosa, ni ha de voler copiar les formes i els mètodes de la recerca científica.

El mestre ha de fer, com Sòcrates, de llevadora per conduir els nois, mostrar camins i facilitar drecceres.

Serà responsabilitat del professor que la classe mantingui aquesta actitud de recerca, però quant al contingut de la discussió, el mestre ha d'estar obert als diferents punts de vista dels estudiants i els ha d'esperonar perquè descobreixin i explicitin en què es fonamenten, quines coses impliquen les seves afirmacions o quines conseqüències poden tenir els diferents punts de vista.

La comunitat de recerca

La conversió de la classe en una comunitat de recerca es fonamenta en la psicologia cognitiva i social, seguint sobretot l'obra de G.H. Mead i de L. Vigotski, en el sentit que el pensament és la interiorització del diàleg. La transformació de la classe en una comunitat requereix el compromís per part de tots els membres de seguir el procediment propi de la recerca. Aquest acord tàcit ens estalvia les actituds prepotents, la intolerància, la manca d'atenció i l'egocentrisme.

L'objectiu de la comunitat de recerca és aconseguir que cada alumne interioritzi el procés de recerca, i que com a conseqüència d'aquest fet adquireixi autonomia i millori la seva capacitat de fer judicis. La millora d'aquesta capacitat depèn en gran mesura de la seva pràctica. Així doncs, cal que els estudiants tinguin l'oportunitat de discutir qüestions que no estan resoltes d'una manera definitiva i que, per tant, requereixen deliberació i judici. Sobre aquestes qüestions la filosofia pot aportar tant els continguts com els procediments que li són propis. Exemples d'aquestes qüestions poden ser: què fa que una acció sigui justa?, dissentir és una falta de respecte?, com sabem que una afirmació és vertadera?, pot una cosa ser bona i incorrecta alhora?, què fa bella una obra d'art?, etc.

La comunitat de recerca implica la pràctica d'un pensament crític, creatiu i curós alhora.

Pensament crític

Un pensament crític comporta un raonament basat en criteris tant de les opinions com de les accions, és sensible al llenguatge i allunya la reflexió de rigideses i dogmatismes sense que això impliqui caure en un relativisme.

Els trets fonamentadors d'un pensament crític són:

L'autocorrecció. Que significa que l'error no és considerat punible, sinó punt de partida per a la descoberta. L'objectiu és que els estudiants s'adonin dels

seus errors, que els assumeixin i que la correcció i l'autocorrecció sigui la norma.

Sensibilitat pel context. Ser sensible al context vol dir reconèixer les circumstàncies o condicions, regulars o irregulars, típiques o atípiques. Vol dir tenir una percepció acurada dels matisos que diferencien les distintes situacions, vol dir adequar les regles a les situacions i respectar el caràcter únic de cada context.

Fonamentat en criteris. Els criteris són regles o principis utilitzats per a fer judicis. Sempre que fem una afirmació o donem una opinió hem de poder basar-nos en alguna raó que li doni suport. La millora del pensament d'un estudiant depèn en gran part de la seva capacitat per identificar i citar bones raons per les opinions que manté.

Pensament creatiu

Un pensador creatiu és el que es reconeix per la seva capacitat imaginativa, originalitat i fecunditat.

Un pensament imaginatiu és el que es pot plantejar mons possibles, que explora els reialmes més enllà del que hi ha. Treballa amb hipòtesis, amb alternatives i amb la fantasia. És un pensament independent, lliure, no subjecte a coaccions banals.

Un pensament original és aquell que no té precedents, que és nou i molt útil per a situacions insòlites i inusuals. Però és un pensament que necessita també una dosi de raonabilitat per no caure en l'excentricitat o la irracionalitat.

Un pensament generatiu, fecund i estimulador. No s'acaba en ell mateix sinó que provoca, motiva, encoratja i obre portes. No és mai un pensament tancat, dogmàtic i ranci, ancorat en costums i hàbits inamovibles.

Pensament acurat

El pensament acurat es reconeix per ser un pensament apreciatiu, actiu, afectiu i empàtic.

Pensament apreciatiu en el sentit d'avaluador, d'estimador, del qui sospesa i pondera les paraules, les situacions, els actes. Apreciar significa tenir cura, estar alerta.

S'entén per *pensament actiu* aquell que suposa l'acció. No volem educar un pensament que no porti a l'acció. L'expressió «tenir cura» significa tenir cura d'algú o d'alguna cosa.

Pensament afectiu ja que partim de la base que les emocions són judicis. Educar en el pensament inclou necessàriament educar en les emocions.

Pensament empàtic és entès aquí com la capacitat de posar-se en el lloc de l'altre, com un exercici d'imaginació moral que ens permet sortir de nosaltres mateixos.

A PARTIR DE *PÈBILI*

LA COBERTA

La pobresa i la confusió del medi sensorial es reflecteixen en la pobresa i la inarticulació de la ment. A l'escola, els nens dels barris baixos són inicialment inferiors no sols en l'ús del llenguatge i els conceptes genèrics, sinó també en la capacitat manual i la captació de les relacions perceptuals. Aquest és el desavantatge més desgraciat, perquè mina la base mateixa del pensament.

R. ARNHEIM. *El pensamiento visual*, pàg. 218

Els llibres comencen amb la coberta i acaben amb la contracoberta. Sovint és l'atractiu d'aquests dos elements allò que ens fa comprar un llibre. Cal *lle- gir* els llibres des de la primera pàgina.

1. Observació de la coberta de *Pèbili*

Feu observar als alumnes la coberta del conte amb tots els detalls. I pre-
gunteu, per exemple:

- a) Què diuen les lletres del títol?
- b) Què deu voler dir *Pèbili*?
- c) *Pèbili* és el nom o és el cognom d'algun personatge?
- d) O potser és un nom de lloc?
- e) T'imagines de què pot anar, el llibre?
- f) Què passaria si no hi hagués títol?
- g) Tots els llibres porten un títol?
- h) L'ha escrit algú, aquest llibre?

2. Trencaclosques

Improviseu un trencaclosques a partir d'una fotocòpia del dibuix de la co-
berta del llibre i feu que els estudiants reproduïxin aquest dibuix.

3. Reproducció de la coberta

Per estimular l'observació de la coberta podem proposar una colla d'activi-
tats, com ara:

- Que un nen o una nena la dibuixi a la pissarra partint de les ordres dels altres.
- Que cada nen o nena la reproduueixi a la seva llibreta, ja sigui tot mirant-la o bé sense mirar.
- Que pintin una fotocòpia en blanc i negre amb els colors que més els agradin i després la comparin amb l'original.

4. Com són els contes?

Una vegada hem aclarit que es tracta d'un conte podem seguir avançant tot fent algunes preguntes sobre els contes a la classe.

- a) Un conte ha de tenir començament?
- b) Un conte ha de tenir final?
- c) Un conte ha de tenir entremig?
- d) Un conte ha de ser verdader?
- e) Un conte pot ser sobre animals?
- f) Un conte pot ser sobre coses?
- g) Pot ser un conte on no passi res?
- h) Es pot explicar un conte sense paraules?
- i) Es pot explicar un conte sense pensaments?
- j) Què fa que un conte sigui un conte?

UN LLIBRE SOBRE ELS SENTITS

Quan escoltem música, quan mirem, quan copsem una olor, quan assaborim un menjar o quan fem un petó a algú estem fent servir els nostres sentits. Els éssers humans tenim determinats canals de percepció: vista, oïda, olfacte, gust i tacte són els més importants.

Els sentits serveixen per aconseguir informació del món que ens envolta i alhora ens permeten gaudir o rebutjar distintes sensacions. La major part dels homes i dones occidentals fem servir com a sentits prioritaris la vista i l'oïda. És per això que si no ens volem perdre experiències més variades i inusuals, hem d'aprendre a treballar els altres tres sentits.

Els exercicis que proposem en aquest apartat són fonamentalment introductoris per conèixer les experiències sensorials prèvies dels estudiants, per saber quin vocabulari tenen, per establir contacte amb el món dels sentits.

Petit test

Cada nen i nena explicarà la pròpia experiència sensorial de la jornada anterior o bé s'improvisarà un passeig i es faran servir els cinc sentits. En arribar a l'aula els alumnes explicaran el que han percebut: què han vist, què han sentit, què han assaborit, què han tocat i què han olorat. Que cadascú pensi quin ha estat el sentit més actiu i quin el més mandrós.

Posarem en comú les experiències i ens proposarem per a l'endemà de fixar-nos en un dels sentits que hagi estat menys treballat en aquest exercici.

Cançó: El cos

Els ulls són per mirar,
les mans per agafar.
El cap és per pensar
i el cor per estimar.

La llengua, per tastar;
les dents, per mastegar.
Orelles per sentir..
T'ho torno a repetir!

Els dits són per tocar
i els peus per caminar.
El nas, per olorar;
la boca, per parlar.

Popular catalana

- a) Llegim el text de la cançó com una poesia, tot recitant-lo, si convé amb gestos i tot.
- b) Escoltem la cançó.

c) Completeu aquesta graella:

Els ulls són per
Les mans són per
Els dits són per
Els peus són per
El nas és per
La boca és per
La llengua és per
Les dents són per
Les orelles són per

Poema: El país dels 5 sentits

En el país dels cinc sentits
n'hi havia uns quants
que només eren un nas amb potes
i aquests es passaven el dia
olorant-ho tot.
N'hi havia d'altres
que només eren ulls amb potes
i ho miraven tot.
D'altres eren orelles amb potes
i ho escoltaven tot.
També n'hi havia
que eren boques amb potes
i ho tastaven tot.
N'hi havia uns quants
que eren mans amb potes
i es passaven el dia
tocant-ho tot.
Però estaven avorrits
de sentir cadascun d'ells
una sola sensació
i van decidir d'ajuntar-se
els uns amb els altres
i formar un sol cos.
I va ser així
com vam néixer nosaltres,
les persones.

Enric LARRUELA

- a) Quina relació hi ha entre el poema i la cançó?
- b) Què ens diu de nou o de diferent *El país dels cinc sentits*?
- c) Podem posar un ritme a aquest poema i convertir-lo en cançó?

Confecció d'un poema personal

Proposeu als estudiants de fer una llista dels cinc sentits, de buscar per a cadascun una relació com ara una estació de l'any, un paisatge, etc. Per arrodonir-ho, a la primera ratlla hi posarem un color, i a la darrera, una emoció. Per exemple, així:

COLOR	–	El mar és d'un blau fosc i brillant.
VISTA	–	Amb unes rítmiques taquetes blanques.
OÏDA	–	Que s'acompassen al so de les onades.
OLFACTE	–	Deixant una olor de salabror al nas.
GUST	–	I un gust de blau a la boca.
TACTE	–	Tinc un calfred d'humitat.
EMOCIÓ	–	La mar em porta tants records!

S'hauran d'ordenar les frases resultants procurant que en surti un escrit bonic i harmònic.

Cada sentit

Demanarem als infants que mostrin la connexió entre cada sentit i les coses que es poden detectar amb aquests sentits. Per fer-ho, s'han de relacionar els elements de les dues columnes següents:

MIRAR	color sons vibracions
ESCOLTAR	sol brillant dolçor espai febre
TASTAR	pes sorolls moviment vent
OLORAR	forma silenci contorn
TOCAR	temperatura textura

Pensar amb els sentits

Deixarem que els nens pensin en el paper que tenen els sentits en la seva vida. Que analitzin distints aspectes de la seva experiència sensorial. Podem proposar un pla de discussió per ajudar:

- a) Què pots fer amb cada sentit? Fes un repàs de les coses que podem arribar a saber o conèixer des de cada sentit.
- b) Imagina quins sentits fem servir i com els fem servir un dia normal, des que ens llevem fins que anem a dormir.
- c) Quin és el sentit que creus que tens més desenvolupat?
- d) Quin és el sentit que creus que tens menys desenvolupat?
- e) Recordes alguna cosa important que t'hagi passat mai i que estigui relacionada amb algun sentit?

Fotografia

Dividireu la classe en grups de quatre o cinc estudiants. Deixeu-los una màquina de retratar (pensem en les de cartró, que es llencen) i proposeu-los que busquin o que inventin ells mateixos tres o quatre fotografies que poguessin significar cadascun dels sentits. Poden decidir buscar les ocasions pel carrer, en escenes de la vida quotidiana o entre ells poden propiciar l'ocasió ideal i representar les situacions. Posarem exemples:

La vista

- a) Algú que mira atentament.
- b) Una persona que llegeix.

L'oïda

- a) Algú que toca un instrument.
- b) Algú que escolta un instrument.
- c) Algú que canta o que parla.

El tacte

- a) Algú que acarona una altra persona.
- b) Unes mans dins l'aigua.
- c) Unes mans tocant objectes especials: un cactus, una seda, etc.

El gust

- a) Una persona menjant.
- b) Una persona bevent.

L'olfacte

- a) Algú que olora un ram de flors.
- b) Algú que compra un perfum.

Se'ls donaran dos dies, es revelaran les fotografies i es discutirà sobre les imatges registrades. En primer lloc sobre l'adequació, però també sobre la qualitat, l'originalitat, etc.

Aquest exercici, a més de ser una activitat bàsica en la fotografia i de procurar als nens una experiència cooperativa, prepara molt bé per mirar els diferents quadres que s'aniran presentant al llarg del programa.

Col·leccions a partir dels sentits

En petits grups o individualment, els nens poden fer una col·lecció sobre els sentits. Es tracta de tenir cinc caps de cartró i fer-hi un rètol que les identifiqui: caps de la vista, caps del tacte, caps del gust, caps de l'olfacte i caps de l'oïda.

S'han de posar a cada cap objectes que responguin al rètol. Per exemple, a la caps de la vista, un xiulet, una paleta, un casset; a la del tacte, un fregall, cotó, plastilina, etc. S'ha de procurar de trobar objectes variats i originals.

Amb el contingut de totes les caps es pot acabar fent una exposició de cadascun dels sentits.

Pintures sobre els cinc sentits

– Pintures on hi ha representació dels cinc sentits al mateix quadre:

- a) Eustache Le Sueur, 1616-1655 *Reunió d'amics*, 1640/42, Museu del Louvre, París.
- b) Escola d'Amvers, XVI i XVII *Els cinc sentits*, 1630-40.
- c) Gerard de Lairese, *Al·legoria dels cinc sentits*, 1668, Museu de Glasgow.
- d) Sebastiano Ceccarini, *Al·legoria dels cinc sentits*, 1745.
- e) Sèrie de tapissos de Flandes del segle XV de *La Dama de l'Unicorn*, Museu de Cluny, París, que representen els cinc sentits.

– Quadres de cadascun dels sentits fets pels mateixos artistes:

- a) *Brueghel i Rubens*. Cinc quadres al·legòrics amb cadascun dels sentits. Museu del Prado.

Dos grans pintors del segle XVII, Brueghel i Rubens, van realitzar en estreta col·laboració una sèrie de cinc taules sobre els cinc sentits. Cada taula, de 65 x 109 cm, representa un dels cinc sentits. Sembla que Brueghel era l'encarregat de preparar els quadres i de fer-ne tota la decoració i pensar l'atrezzo, mentre que Rubens treballava en les figures principals. Durant els anys 1614 i 1618, van col·laborar en moltes obres. La sèrie era a l'Alcázar de Madrid des del 1636, i es va poder salvar d'un incendi l'any 1734.

La vista. En una ala àmplia se situen centrats cap a l'esquerra dos personatges mitològics, Venus i Cupido, tots dos en posició d'admirar un quadre de tema religiós.

L'habitació és plena d'obres d'art, siguin quadres (tots identificats), siguin estatuets o bustos romans. La decoració és feixuga, plena de llibres, medalles, flors, ceràmica, etc.

Al fons hi ha un arc que ens permet veure un paisatge a través de l'obertura.

A la paret de la dreta, s'hi veuen una colla de quadres als quals els arriba un raig de llum procedent d'una obertura enlairada.

A l'extrem esquerre i a mitjana alçada, hi ha el retrat dels governadors espanyols als Països Baixos: Isabel Clara Eugènia i Albert d'Àustria.

L'obra és de l'estil minuciós i detallista de Brueghel i les figures, de pinzellada més lliure, recullen clarament l'aire de Rubens. El conjunt del quadre reflecteix el gust pel col·leccionisme que hi hagué en l'època barroca entre la burgesia i la noblesa flamenca.

L'olfacte. En un entorn exuberant ens torna a mostrar les figures de Venus i Cupido; aquesta vegada, però, entre flors de tota mena. Al fons hi ha arbres i encara més lluny, més enrere, algunes construccions.

Com es pot veure, és un cant a les bones olors, a les fragàncies i a les aromes procedents de les flors i dels entorns silvestres. Però no hi ha cap al·lusió a les «males olors».

Als peus de la deessa, hi descansa una mofeta (coneguda per la seva mala olor), però no sembla que aquí molesti ningú. Denota el gust per les plantes i el coneixement que en tenen els holandesos. Tot el marc i l'entorn són de Brueghel, mentre que s'atribueixen a Rubens tant la parella de figures com el ram de flors que hi ha a prop seu.

El gust. És representat per una nimfa asseguda en una taula curulla de tota mena de menjars. La nimfa menja inequívocament, mentre un sàtir li posa vi en una copa. Tot el primer pla és ocupat per un immens bodegó de caça, que aleshores estaven molt de moda. Al fons es veu la vall del Voer, on hi ha el castell de Tervueren. L'escena és banyada d'una llum daurada. L'habitació és atestada de quadres, tots identificables. Aquesta recreació i tot l'atrezzo provenen del pinzell de Brueghel i, en canvi, les figures foren pintades per Rubens.

- L'oïda.* Representada per instruments musicals. Al fons, a l'esquerra, hi ha una colla de músics, que toquen i canten, acompanyats d'un cérvol, símbol de l'oïda. El gest de Venus vol ser una invitació a escoltar la música. L'estança s'acaba amb una galeria de tres arcs de mig punt que ens permet de veure els jardins de Maremoni, residència de descans dels arxiducs Isabel Clara Eugènia i Albert d'Àustria, grans mecenes de les arts. Les parets segueixen adornades amb quadres. Més a prop, en un pla mitjà i primer, hi ha distribuïda una col·lecció d'instruments i partitures.
- El tacte.* El quadre sorgeix d'un fons tètric entre una gruta i un paisatge desolat, i amb uns quadres d'assumpte violent o bèl·lic, tenint en compte les armadures apilonades a primer terme. Al fons, la farga de Vulcà i els ferrers. Més a prop, Venus, que fa un petó a Cupido i amoreix l'escena. Es mostren diferents modalitats del tacte: la picada de l'escorpí, les manyagues i el bes, la suavitat dels vestits, i el fred i la duresa de les armadures.

b) *Jan Miense Molenaer* (aprox. 1610-1668)

- La vista.* Els bevedors es miren l'ampolla, que sembla que ja és buida a la llum d'una làmpada d'oli.
- L'oïda.* Tres camperols riuen i parlen en un lloc que sembla una taverna. No hi ha cap al·lusió específica a l'oïda i més aviat la gerra de cervesa pot fer pensar en el gust, però l'autor vol significar l'ambient de soroll en un antre com aquest.
- L'olfacte.* Canviar els bolquers a un infant estimula la percepció d'olors desagradables. És potser l'escena més expressiva i espontània de la sèrie.
- El gust.* Clarament representat per la beguda i el fumar, especialment perquè els dos protagonistes tenen una clara avidesa.
- El tacte.* Una noia està a punt de colpejar un vell que li arremanga les faldilles, mentre que un somrient observador es mira l'escena.

Per trobar una explicació exhaustiva sobre aquestes pintures es pot consultar el catàleg o el CD *Los cinco sentidos y el Arte*, que va editar el Museu del Prado.

Preguntes genèriques sobre les diferents il·lustracions de Pèbili i els distints quadres que proposem com a lectura d'imatge

Cada il·lustració del llibre de l'estudiant i cada quadre recomanat tenen una especificitat i una peculiaritat que no es pot obviar. Caldrà, per tant, fer preguntes especialment dedicades a cada il·lustració o quadre, però en conjunt i per encetar la conversa podem fer una colla de preguntes per a cadascuna de les il·lustracions i per a cada quadre, que serviran per engegar el diàleg. En cap cas no plantegem de fer aquestes preguntes sistemàticament i repetitivament. Caldrà seguir el que diuen els nens i nenes, però poden ser útils per estimular el diàleg i ajudar-los a mirar des d'angles que potser no s'havien plantejat.

1. Què veiem en aquest quadre? Cal esperar que facin una descripció del que observen. No del que hi ha, sinó del que cadascú hi veu.
2. Què ens diu aquest quadre sobre un determinat sentit, sobre la fruita, sobre la nit, etc.?
3. Com relacionaries el que veus amb la teva experiència? (No ho haves vist mai, és com tu vius a casa, etc.)
4. Ens imaginem que és un quadre sencer o un detall d'un quadre?
5. Si fos un detall d'un quadre, com seria el quadre sencer?
6. Actualitat de l'experiència. És un quadre d'ara o d'abans? El que planteja és d'ara o d'abans?
7. Quin títol posaries al quadre?
8. Si només tinguessis una paraula, diries que aquest quadre és...
9. Amb aquestes paraules (sumades totes les del grup) podríem fer un poema?
10. Si haguessis de posar acompanyament musical a la contemplació del quadre, quina música triaries?

CAPÍTOL I

Aprofitarem el capítol de presentació dels personatges per conèixer-nos. És a dir, afavorirem els exercicis d'autoconeixement i de coneixement de l'altre.

Aquest capítol ens posa en contacte amb el món dels sentits. La presentació d'en Pèbili i les seves malifetes ens permet de començar a veure com les seves intervencions afecten tots els sentits.

1. FA MOLT I MOLT DE TEMPS

Com comencen els contes?

Els contes comencen i acaben d'una manera peculiar. La recopilació d'aquestes fórmules donaria per fer un estudi riquíssim des de la llengua usada fins a l'impacte emotiu de la formulació, que és un recurs per atraure l'oient i preparar l'ambient per entrar al món de la fantasia. Joan Amades, al pròleg del seu recull *Rondallística*, dedica unes quantes pàgines a aquestes fórmules inicials, que són verdaderament una troballa.

Vegem-ne algunes:

1. Vet aquí que en aquell temps que les bèsties parlaven i les persones callaven...
2. Vet aquí que en aquell temps que els ocells tenien dents...
3. Això era i no era i bon viatge faci la cadenera.
4. L'any tirorany...
5. Vet aquí en un racó de món, on tenia nas tothom...
6. Això era i no era, si era bé i si no, també.
7. Heu de saber i entendre i entendre i saber que una vegada...
8. Heu de saber i creure i creure i saber que una vegada...
9. Rondalla va, rondalla ve, si no escolteu no us la diré.

Quan és «fa molt i molt de temps»?

Pregunteu als estudiants pel sentit d'aquesta expressió.

- a) Si un conte comença per «fa molt i molt de temps» és una història que va passar ahir?

- b) Si comença per «fa molt i molt de temps» és una història que va passar la setmana passada?
- c) Si comença per «fa molt i molt de temps» és una història que va passar l'any passat?
- d) Si comença per «fa molt i molt de temps» és una història que va passar l'any que vaig començar l'escola?
- e) Si comença per «fa molt i molt de temps» és una història de quan el meu avi era petit com jo?
- f) Fa molt temps és ja fa molts dies, però «fa molt i molt de temps» vol dir que encara fa més dies?
- g) A tu t'ha passat alguna cosa ja «fa molt i molt de temps»?

2. UN VELL CASAL

Per comprendre de quina mena d'edifici parlem, farem un doble exercici: d'una banda, mirarem al nostre entorn a veure si trobem un edifici que respongui a aquestes característiques i, de l'altra, farem córrer la imaginació.

Dibuixar la casa

Els nens i les nenes es poden imaginar com és per fora la casa on passaran aquestes aventures ara que tot just comencen. Abans, però, caldrà reflexionar-hi. Proposem algunes preguntes perquè ajudin a la reflexió.

Primer bloc de preguntes:

- a) És el mateix un vell casal que un casal nou?
- b) Quines són les diferències entre l'un i l'altre?
 - Estan fets amb els mateixos materials?
 - Tenen el mateix aspecte?
- c) Com distingeixes una cosa nova d'una cosa vella?
- d) Pot ser una casa vella però restaurada?
- e) Com distingeixes si és vella i restaurada o nova?

Segon bloc de preguntes:

- a) És el mateix una casa que un casal?
- b) És el mateix un edifici de plantes que un casal?
- c) Per què aquí diu *casal* i no *casa* o *edifici* o *construcció*?
- d) A *casal* li escau això de *vell*? Més que a una casa?
- e) Podríem parlar d'un casal nou? Com seria?

Una vegada s'hagin respost algunes d'aquestes preguntes, els estudiants es posen a dibuixar la façana procurant que l'exterior (portes i finestres) encaixi amb l'interior que es mostra a les pàgines 8 i 9 de *Pèbili*.

Aspectes de llengua

Cal que els infants s'adonin de les diferències entre:

a) Bell i vell.

–És el mateix un casal bell que un casal vell?

b) Casal vell i vell casal.

–És el mateix un casal vell que un vell casal?

3. LA BOTIGA

Els nens i nenes saben moltes coses de les botigues. Són observadors nats. Deixem que explicitin i expressin tot allò que els suggereix el món de l'intercanvi.

Què venen a la botiga?

Al text no es diu de quina mena de queviures és la botiga, però els infants ho poden inferir a partir del dibuix. Mentre van observant, poden anar descrivint què s'hi ven.

Algunes inferències del dibuix:

a) És una botiga d'objectes de vestir o de menjar?

b) Quants objectes reconeixes, així en la foscor?

c) Són coses que tu també menges o compres?

d) És una botiga d'ara o d'abans?

...

Jugar a botigues amb mim

En grups petits els alumnes pensaran quina botiga han de representar: una fleca, una botiga de joguines, una de fruites i verdures, una sabateria, una peixateria, una carnisseria, una llibreria, etc.

Cada equip triarà algú que ven, algú que ajuda i un o dos clients. El grup farà tota la pantomima i els altres hauran d'endevinar de quina botiga es tracta.

La botiga màgica

És una bona ocasió per deixar anar la fantasia i per fer servir la música com a estimulant.

Proposem l'audició primer perquè sigui escoltada amb atenció. Més endavant hi afegirem el moviment lliure, després pautat. I finalment, se'ls pot estimular a preparar una breu coreografia d'alguna part d'aquesta obra musical.

Observació: Podem introduir l'audició de mica en mica: el primer dia un sol moviment i a poc a poc anar-n'hi afegint més, sempre recordant l'anterior o els anteriors, de manera que vagin distingint i comparant. Ens podem ajudar marcant els ritmes.

De Gioacchino Rossini/Ottorino Respighi: *La botiga fantàstica*

1. Obertura. Marxa. Allegretto. Viu	2'25
2. Tarantella: Viu	2'19
3. Mazurka: Lento. Moderato. Vivacissimo	3'06
4. Dansa cosaca. Allegro grotesco. Allegro vivace	2'13
5. Can-can: Allegro grotesco. Vivacissimo. Andantino mosso	2'00
6. Vals lent: Andantino moderato. Con brio. Allegretto moderato	4'23
7. Nocturn: Andantino	3'24
8. Galop: Vivacissimo. Allegro brillante	1'47

Cal que els alumnes s'adonin de la diferència entre sentir, escoltar i viure la música.

4. EL BOTIGUER ERA GRAS I GALTAVERMELL

Aprendre a descriure com són els altres també és una bona manera d'aprendre a descriure com és cadascú. D'entrada, proposarem de treballar aquest «com som» des del punt de vista físic.

Com són les persones físicament?

Fes una descripció de com són les persones a partir de criteris:

- a) Alçada
- b) Amplada
- c) Color dels cabells
- d) Color dels ulls
- e) Color de la pell

Galtavermell

Demanarem als alumnes que facin una llista d'adjectius del tipus *galtavermell* i que expliquin què volen dir, primer amb paraules i després amb mímica:

– camacurt	– collcurt
– cellajunt	– esquenadret
– ullcluc	– pocavergonya
– poca-solta	– escanyapobres
– ullprès	– esmaperdut
– llenguallarg	

5. SILENCIÓS

A part del que es pot veure a simple vista, com els trets físics, cal observar altres aspectes que no es capten amb un cop d'ull, com són les maneres de ser: actiu, tranquil, silenciós, etc.

Presentació

Tots els membres que formin el grup es presentaran dient el nom i els cognoms, i diran una qualitat física seva i una de moral a partir d'una fórmula simple:

- Em dic...
- Sóc o tinc... (qualitat física)
- Sóc o tinc... (qualitat moral)

Farem que els infants s'adonin que així com les qualitats físiques solen ser evidents, les morals no ho són tant i, en canvi, són ben presents.

Sobre ser silenciós

Demanarem als alumnes que ens contestin aquestes preguntes:

- Què és el contrari de *ser silenciós*?
- Quina diferència hi ha entre una persona silenciosa i una persona no silenciosa?
- Es pot ser silenciós i fer molt soroll?
- Es pot ser silenciós i dir moltes coses amb la cara i el cos?
- Es pot ser silenciós si es parla molt?
- Es pot no ser silenciós i no parlar gaire?
- Podem dividir la classe en silenciosos i parladors?
- Hi haurà nens i nenes que no seran ben bé de cap grup?
- Pot ser que algú parli molt a casa i poc a l'escola?
- Pot ser que algú parli molt a l'escola i poc a casa?

El rei del silenci

En aquest joc hi ha un rei o una reina que està assegut al centre d'un cercle ampli de jugadors (la resta de nens) que estan drets. Amb el dit de manar, el rei assenyala d'un en un els jugadors que es convertiran en ministres si aconseguixen acostar-se i seure a la seva dreta o esquerra sense fer soroll. Si un jugador o una jugadora fa el més mínim soroll, ni que sigui que li petin els ossos, el rei l'enviarà a la rotllana amb un gest i n'assenyalarà un altre.

Els qui aconseguixin seure al costat del rei, els ministres, seran els candidats a ser reis. El qui ha fet de rei nomena el nou rei entre els ministres.

Jugar a si jo fos...

Que cada nen o nena triï un ítem, que el concreti i que el representi.

SI JO FOS

M'AGRADARIA SER

PER QUÈ

- a) Una flor
- b) Un paisatge
- c) Un animal
- d) Un color
- e) Un sentiment
- f) Un dia de la setmana
- g) Un tipus de vehicle
- h) Un personatge de conte
- i) Un mes de l'any
- j) Una cançó

És un exercici tant d'autoconeixement com de coneixement dels altres.

6. RABASSUDA I AIROSA

Seguim amb una descripció mixta. D'una banda, física (rabassuda), però de l'altra, una descripció caractereològica (airosa). Els exercicis d'aquest apartat han de servir per buscar diferents models de descripció.

Com era la botiguera?

Com a exercici de comprensió lectora farem algunes preguntes a la classe com ara:

- a) Què vol dir *rabassuda*?
- b) Quins adjectius poden ser contraris de *rabassut*?

- c) Quines característiques té algú a qui anomenem *rabassut*?
 d) Tu ets rabassut o rabassuda?

Paraules properes a «airosa»

– eficiència	– astúcia	– estupidesa
– promptitud	– calma	– obediència
– encant	– felicitat	– tolerància
– bondados	– lleugera	– eixerida
– perseverant	– ambició	– jovenívola
– generós	– indiferència	– amatent
– humil	– gratitud	– crítica
– ordenat	– honestedat	

Físic i no físic

Intentarem que els alumnes distingeixin d'entre les següents qualitats les que són físiques de les que no ho són:

– elegància	– impaciència	– impertinència	– serenitat
– bondat	– estupidesa	– valentia	– generositat
– còlera	– calma	– lleialtat	– respecte
– paciència	– intel·ligència	– bellesa	– proporció
– apassionament	– voluntat	– sinceritat	– delicadesa

7. TENIA UNA LLENGUA...!

Doble sentit

Quan una paraula té més d'un significat, és a dir, quan és polisèmica, ens trobem amb una indefinició que només es resol pel context. És molt útil de fer adonar els alumnes de la riquesa d'aquest fet. Es poden buscar exemples del català i també d'altres llengües.

Més d'un sentit

L'expressió «tenia una llengua...!»:

- a) Vol dir que no en tenia dues?
 b) Vol dir que tenia llengua?
 c) Vol dir que parlava molt?

- d) Vol dir que parlava massa?
- e) Vol dir que sabia parlar perquè parlava una llengua?
- f) Vol dir que el que parlava era una llengua?
- g) Quantes coses vol dir la paraula *llengua*?

Mots amb més d'un significat

Busqueu mots que tenen més d'un significat: banc, caixa, gat, mussol i altres. Feu-ne una llista i repasseu els diferents significats.

Acudits

L'ensenyant farà que els alumnes expliquin acudits en què una paraula té un doble sentit. Podem fer una col·lecció d'acudits, escriure'ls a l'ordinador i, convenientment classificats, en podem fer una petita antologia a final de curs.

Dites populars sobre la llengua

- a) Afluixar la llengua.
- b) Bé està la llengua dins la boca.
- c) La llengua no té ossos i en trenca de ben grossos.
- d) Les llengües no són tisoires, però són talladores.
- e) Llengua muda mai no fou batuda.
- f) Anar de llengües de la gent.

8. JO, EN PÈBILI

Parlar en primera persona

Hem pres en consideració el suggeriment de M. Lipman, creador del projecte educatiu Philosophy for Children, de fer la narració en primera persona per tal de fer-la més directa i alhora implicar el lector en un diàleg de tu a tu, sense intermediaris. Però fóra bo que, de tant en tant, l'ensenyant preguntés: «Qui parla?»

Què fa que tu siguis tu?

- a) És el teu nom el que fa que siguis com ets?
- b) És la teva cara?
- c) Són els teus pensaments?
- d) És el teu cos el que et fa a tu?

- e) És la teva família?
- f) És la teva casa?
- g) Sempre has estat igual?
- h) Si has canviat, com saps que encara ets tu?

Qui sóc jo?

Deixeu un temps perquè els estudiants responguin individualment aquestes preguntes:

- Jo sóc...
- M'agrada...
- No m'agrada...
- Odio...
- No m'agrada la gent que...
- M'agrada fer...
- No m'agrada fer...
- M'enfado quan...
- Sóc el millor en...
- Em sento inquiet quan...
- Estic content quan...
- Em sento incòmode quan...
- Rendeixo més a l'escola quan...
- M'avorreixo quan...

Per què en Pèbili es diu Pèbili?

Pèbili és el nom del follet de la narració *La nit de Sant Silvestre*, d'Apel·les Mestres, i hem volgut mantenir-li el nom tant perquè sigui testimoni del nostre deute com perquè és un nom prou sonor i contundent, musical i fàcil de dir.

Proposarem aquestes preguntes als alumnes:

- a) Les persones tenen noms?
- b) Els animals tenen noms?
- c) Els follets també tenen nom?
- d) Coneixes alguna persona que es digui Pèbili?
- e) Què deu voler dir Pèbili?
- f) Sabem altres noms de follets?
- g) Què passaria si en Pèbili no tingués nom?
- h) Creus que li escauria un altre nom a en Pèbili? Quin? Per què?

Per què jo em dic com em dic?

Preguntarem als nens i nenes si saben per què tenen el nom que tenen. Que ho preguntin a casa i després que ho expliquin a l'aula.

Es pot fer un primer exercici de classificació per criteris: noms que provenen dels avis, noms que provenen de personatges famosos o de gustos literaris, noms que tenen relació amb el lloc o la data de naixement, etc.

9. ENTREMALIAI

Conèixer-se a si mateix

L'autoconcepte que un té de si mateix està connectat amb la manera com es veu un mateix en relació amb els altres i amb els propis poders i capacitats. Implica la relació d'un mateix amb les seves habilitats, la seva família, els seus companys de classe i la col·lectivitat del seu entorn. El sentit que té un mateix, de manera precisa, de saber qui és com a persona gira entorn de la pròpia biografia personal, que és única, i també del propi nom distintiu, de l'adreça on es viu i de la família. És aquest esquema únic de relacions allò que constitueix la identitat personal de cadascú.

El coneixement de la pròpia identitat es treballa tenint present tres nivells diferents:

1. L'autoimatge: la representació que cadascú té d'ell mateix, és a dir, com es veu.
2. L'autoconcepte: la creença que cadascú té de com és, o sigui, la descripció d'un mateix (que seria la resposta a la pregunta: com creus que ets?)
3. L'autoestima: la valoració que cadascú fa d'ell mateix (responent a la pregunta: com et valores?)

Com sóc jo?

Procurarem que els estudiants triïn un o dos adjectius que creguin que els caracteritzen:

1. Com et veus a tu mateix?

– optimista	– pessimista	– voluntariós
– impulsiu	– reflexiu	– indecís
– obert	– reservat	– mandrós
– ordenat	– desordenat	– confiat
– dependent	– autosuficient	– servicial
– trist	– alegre	– diligent
– solitari	– sincer	

Del parell d'adjectius triats, que els nens en subratllin el que expressi l'actitud més positiva. Pregunteu-los si això és el que pensen o el que els diuen a casa.

2. T'enfades gaire sovint? Si la resposta és sí, quina creus que n'és la causa?
3. Creus que et podries esforçar més a l'escola? Si la resposta és sí, per què no ho fas?
4. Si has de prendre una decisió, dubtes gaire o saps de seguida què vols?
5. Si t'encomanen alguna tasca, mires de complir el que se't demana o t'inhibeixes?
6. Creus que ets més feliç que altres persones? Per què?
7. Creus que tens menys sort que altres persones? Per què?
8. Tens facilitat per parlar en grup o ets molt tímid? Per què?
9. Si algú et fa una mala passada, què fas?
 - a) Intentes parlar-hi per aclarir la situació.
 - b) Li demostres que estàs furiós o altres coses (indica-les).
10. Et penses que els teus amics estan bé amb tu? Per què?
11. Creus que podries ser millor? En quin sentit?
12. Quan alguna cosa surt malament, penses que ets tu qui s'ha equivocat?
13. Et consideres entremaliat? Per què?

S'ha de treballar individualment i posar en comú els aspectes que es vulguin comentar en veu alta.

10. QUE EN SABEU RES, DELS FOLLETS?

Conèixer i saber

Conèixer és tenir una idea més o menys completa d'alguna persona o d'algun objecte. Diem «*conec en tal*». Podem conèixer més o menys aquest individu. Pot ser un veí i només el «coneixem de vista», o ha anat a l'escola amb mi i li conec també els germans o els pares, etc. Per poder parlar de coneixement hem d'haver tingut un contacte, alguna relació perceptual: puc reconèixer el gust de les mores si n'he menjat abans.

Saber, en canvi, significa conèixer bé. No hi ha graus, no puc saber una mica quina és la capital de Mali. Ho sé o no ho sé. Saber no prové del contacte, de la percepció. Dels follets, per exemple, en podem saber coses i en canvi ningú, tret que es tracti d'algú molt fantasiós, no els pot conèixer.

Proposarem aquestes preguntes als alumnes:

Què sabem i què no sabem?

- a) Fem una llista de 5 coses que sabem.
- b) Fem una llista de 5 coses que no sabem.

Intentem resoldre com saber el que no sabem. Com s'ha de fer per saber aquestes coses que sabem que no sabem?

De què en sé molt?

Que cada nen o nena digui de què sap molt. Per exemple, d'ocells, de contes, de nines, de cotxes, de cuina, de colors, etc. Un dia ens podem organitzar de manera que cadascú expliqui als altres allò que ell o ella sap i que els altres no saben.

Sobre els follets

Finalment acabarem amb una pregunta, com ara: «Sabeu alguna cosa dels follets?». Direm als alumnes que ens expliquin què en saben, què n'han vist o llegit, etc. És una manera de conèixer el seu imaginari i també que ells s'adonin que probablement provenen de bagatges culturals diferents.

11. ELS FOLLETS

El món dels follets

Donarem algunes informacions bàsiques sobre aquests personatges perquè la mestra les pugui fer servir al llarg de les sessions.

S'anomenen follets uns éssers originals que representen l'esperit familiar que habita les cases i es dedica a fer petits disbarats domèstics per fer-nos adonar de la seva presència.

Els follets no són humans, tot i que mengen i beuen, ni esperits, encara que volin i visquin molts anys, però tenen coses dels uns i dels altres.

Petitó, entremaliat i juganer, va cofat amb una caputxa vermella, i segons algunes versions, duu una llarga barba blanca. (...) Ho remena tot, menjant-se les lla-minadures guardades al rebost.

Jan GRAU MARTÍ. *Fabulari Amades*

El follet és un personatge simpàtic que serveix per justificar alguns disbarats domèstics i també per fer creure els infants desobedients. És descrit com una mena de dimoniet. Sol ser noctàmbul, i quan tothom dorm es passeja per les habitacions tafanejant.

Hi ha moltes classes de follets. Els follets domèstics són els més nombrosos. Viuen dins de les cases, on a la nit juguen, i es diverteixen fent maleses. De vegades són divertits, però de vegades són molestos. Solen ser invisibles, tot i que en algunes ocasions es deixen veure o es transformen en animals.

Se'ls adjudiquen certes característiques:

1. S'instal·len en espais concrets i costa molt que els abandonin: cases, estables, coves, etc. Els llocs preferits són les golfes, les cuines i on hi ha animals, i se solen manifestar a les nits, que és quan més bretolades fan.
2. Interactuen amb els humans de formes més o menys amagades. De vegades clarament i de vegades més indirectament, gairebé sempre de manera juganera i bromista, fent pessigolles, tapant el nas dels qui dormen, etc.
3. Es manifesten en moltes ocasions (espantant els humans, fent la trabanqueta, canviant coses de lloc, etc.), però poques vegades es deixen veure.
4. Tenen fama de mandrosos i ganduls, tot i que de vegades ajuden i treballen per a algun amo que consideren bo.
5. Tenen noms i característiques diferents a cada lloc.

Demanarem a la classe:

Què en sabem de follets?

- a) Com són: grans o petits?
- b) Són entremaliats o seriosos?
- c) Viuen a les cases o als boscos?
- d) Els agraden els nens i les nenes o no?
- e) Només hi ha una classe de follets o moltes?
- f) En Pèbili del llibre és com te l'imaginaves?

Audició musical. El regne dels gnoms

Música de Franz Liszt: *El regne dels gnoms* (Gnomenreigen). Presto Scherzando. Un poco più animato. Vivacissimo. 2'55.

Amb silenci i la màxima concentració escoltarem la peça proposada. Deixeu que la música porti els estudiants a fer volar la imaginació. Després de sentir la peça un parell de vegades silenciosament, pregunteu al grup si la música els ha ajudat a imaginar-se millor com deuen ser els follets.

Es pot crear una coreografia, tot seguint rítmicament el compàs de la música, fantasiejant com es deuen desplaçar els follets, quins moviments fan tot seguint la melodia que proposa Liszt.

12. TACA I ESCROSTONA LES PARETS

Les entremaliadures d'en Pèbili

Les activitats dels follets són variades i no sempre tothom hi està d'acord, però hem pogut llegir que en Pèbili estira la roba de llit de les dones, fa sorolls estranys pels panys de les portes, tira grapats de terra dins de les olles, trenca la crina dels cavalls i les cues dels animals. Desordena i canvia de lloc les coses que troba a mà. És la versió popular del *manes* romà, déu menor protector de la llar. Les històries de follets estan esteses per moltes contrades de les terres catalanes i d'Eivissa.

Taques d'humitat

Tot i que sovint tenim informacions que provenen de dues dimensions, som capaços de llegir-les en tres dimensions. Això indica que el que veiem ens arriba filtrat per l'experiència. Podem fer una taca de color i procurar veure-hi formes i objectes distints, tots amb volum, sabent, és clar, que la taca té només llargària i amplada. Així és com interpretem el que veiem.

També hi ha sensacions que són més fàcils de ser interpretades com a volum que d'altres. Per exemple:

1. Dos objectes iguals es perceben l'un a primer pla i l'altre a segon, l'un més lluny que l'altre.
2. Si no hi ha contorns clars, percebem com a més properes les taques grans i compactes.

Busquem amb els nens taques a la paret, o esquerdes i escletxes tant a l'interior com a l'exterior dels edificis. Les reproduïm en un paper i, com en el cas de les formes dels núvols, intentem veure-hi alguna forma coneguda o inventem alguna sanefa o figura bonica.

Ens podem ajudar de pintures rupestres i mostrar com els homes prehistòrics aprofitaven les rugositats i les protuberàncies de les coves per fer-hi els seus dibuixos.

Taques escanejades

L'ensenyant pot fer alguna fotografia d'alguna taca o d'un escrostonament de la paret de l'escola o d'algun altre indret, i una vegada escanejada la fotografia pot servir perquè els nens i nenes la transformin en alguna producció artística.

13. FA CRUIXIR LES BIGUES I FA GRINYOLAR LES FRONTISSES

Els sorolls de les cases

Les cases fan sorolls, a les nits, quan hi ha silenci pertot arreu. Ja sigui pel fred o per la calor, se senten sorolls que s'anomenen *estructurals*, és a dir, que provenen dels materials que conformen els edificis. Moltes vegades són lleus i imperceptibles, però altres vegades els sentim gràcies a l'oïda.

Cruixir i grinyolar són paraules molt onomatopèiques. Però n'hi ha moltes més perquè l'oïda és capaç de captar molts tipus de sons: esclafits, brogits, xerrics, remors, murmuris i grinyols.

Cançó: L'orquestra

Farem aprendre la primera estrofa de la següent cançó als nens:

Les violes grinyolen
Grinyolen i tremolen
Les violes grinyolen
Les violes i els violins

Proposarem algunes preguntes generals:

- Què són les violes?
- Què són els violins?
- Quin soroll fan les violes i els violins?

Preguntes sobre *grinyolar*:

- Què deu ser grinyolar?
- Quines altres coses grinyolen?
- Quina relació hi ha entre el grinyolar de les violes i el de les portes?

Observar els sons del propi cos

Proposeu als estudiants que busquin un moment del dia per explorar els sons que emet el seu propi cos.

També els podeu proposar d'escoltar els sorolls d'una casa, de l'escola. Escoltar els sorolls que se senten des de l'aula i identificar-los: suaus i tranquils, forts i sorollosos, que fan posar content o que fan enfadar.

Els sons de la nit

Dedicarem una estona a la nit, estirats al llit, abans d'adormir-nos, a escoltar els sons que fa la casa, i construirem una plantilla senzilla:

TIPUS DE SO	IDENTIFICACIÓ DEL SO
veus llunyanes	els pares que parlen

Un conte de por

A partir d'alguns detalls del primer capítol podem inventar un conte de por que comenci per: «Vet aquí una vegada un casalot fosc i feréstec que feia por a tothom perquè les bigues cruixien...»

14. TOMBA LA FARINA AL POT DEL SUCRE

Apreciar distintes textures

Farem que els infants s'adonin de les diferents textures dels ingredients comuns de la cuina: llenties, mongetes i cigrons o bé farina, sal, sucre i arròs.

Descriure textures

Com a material bàsic cal un mocador o una cinta per tapar-se els ulls i dues bosses semblants que continguin cadascuna el mateix nombre d'objectes. Es formen grups de quatre i s'organitzen.

A un alumne se li tapen els ulls. Se li acosta una bossa i en treu un objecte que va descrivint (per mida, textura, forma, matèria, consistència, etc.).

Posa la mà a la segona bossa i ha de buscar el mateix objecte que ha tret la primera vegada a l'atzar. Si és correcte, segueix un altre estudiant. I així fins que ho hagin experimentat tots els del grup.

Es treuen conclusions de l'experiència conjunta per grups i després es posen en comú.

De primer els objectes poden ser grans, tipus fruita seca, però a poc a poc els podem anar posant més petits. Es tracta que vagin verbalitzant les sensacions. Si se'ls fa difícil de posar adjectius, que busquin analogies o semblances.

Limitacions dels sentits. La dolçor

Exemplificació de les limitacions dels sentits a partir d'una «dolça» experiència. Es pot mostrar molt fàcilment com substàncies de composició diferent

tenen un gust gairebé idèntic. Per provar-ho podem fer servir diferents tipus d'endolcidors: sucre, sacarosa, sacarina i ciclamat. Tot i que són de composició química ben diferent, tots tenen un peculiar gust dolç.

Llindar de sensibilitat. El dolç

Ordenem una sèrie de flascons que continguin dissolucions de sacarosa, de concentració progressivament creixent, amb les següents dissolucions: 1, 1.25, 1.5, 2, 2.5 i 3%.

Necessitem un equip de tres. L'un és el subjecte experimentador; l'altre és qui diposita una gota de cadascuna de les dissolucions sobre la punta de la llengua, començant per la concentració inferior, i seguint en sentit ascendent, amb les de concentració progressivament superior, i el tercer fa d'observador per vigilar tot el procés. Després de cada degustació, el subjecte experimentador s'esbandeix abundantment la boca amb aigua. L'observador ha d'indicar a partir de quin moment o de quina dilució es percep el gust dolç del sucre.

Sucre i sucres

Portarem a l'aula diferents tipus d'edulcorants. Hi podem dur sucre blanc, sucre de canya, sucre no refinat (sucre moreno), mel, fructosa, sacarines, etc. I mostrem als alumnes com tots aquests sucres de procedències ben diferents són endolcidors, tot i que tenen gustos diferents. La discussió es pot plantejar de manera que d'adonin que hi ha vies diferents per arribar a sensacions semblants.

15. ESTOVA LES GALETES

El tacte

Quan toquem algú, li fem un petó, li donem la mà, el pessiguem o li fem pessigolles, estem fent servir el tacte. Gràcies al tacte notem els plecs de la roba, la suavitat d'un osset de peluix o el dolor d'una punxada. El tacte és sempre present en la nostra vida, encara que no ens n'adonem. I és que els receptors de la pell no descansen, no es poden tancar o apagar, funcionen de dia i de nit. Per això ens desperta una picada de mosquit prou aguda o una arruga de llençol que se'ns «clava a la pell». I és que el tacte també serveix per protegir-nos, ens avisa de situacions de perill com ara la proximitat del foc, etc.

Sembla que és el sentit més antic, quan la informació es rebia per simple contacte directe. No només és bàsic, sinó que és clau per a la supervivència i la conservació de l'espècie.

Per a l'autoestima, l'experiència del tacte és fonamental. Tocar i ser tocat és una necessitat vital.

El tacte en ètica va lligat a la idea de contacte, de cura i sol·licitud envers altres persones. El contacte ens remet al vincle maternal i a l'atracció sexual. Els nadons i els infants petits són especialment sensibles al tacte i sembla comprovat que els menuts que són acaritats i «tocats» tenen més esperit i més seguretat.

Tenir tacte, en llenguatge col·loquial, vol dir tenir seny, tenir cura, tenir compte, usar una tàctica, habilitat i intel·ligència. I actualment s'ha prioritzat el significat de «tacte» en aquest sentit: «té molt de tacte», «li ha dit amb tacte». «Tacte» esdevé, així, un instrument o una eina capaç de manipular, que conviu amb l'accepció de «tenir tacte» o «tàctica».

Trobar la sabata

Els nens i nenes es treuen una sabata. Se la miren amb molta atenció. Després es posen en dues o tres fileres i mentre es tapen els ulls els uns als altres, la mestra posa les sabates desordenadament en un lloc establert (un racó, una capsa gran, etc.). Cada nen i nena de la filera hi ha d'arribar i trobar la seva, i se l'ha de posar i tornar a la seva fila perquè l'altre company faci la mateixa operació. Quan ja van calçats es poden destapar els ulls i veure com evoluciona el joc.

Una vegada tots hagin trobat la pròpia sabata, seuran per comentar les sensacions del joc, tant en la primera fase dels ulls tancats com després quan hem vist les peripècies dels companys per poder trobar la pròpia sabata:

1. Dificultat de caminar sense mirar.
2. Dificultat de distingir la sabata.
3. Semblances i diferències entre unes sabates i unes altres.
4. Sobre si és més fàcil quan n'hi ha moltes o poques.
5. Sobre si és més fàcil quan la sabata és molt diferent de les altres.
6. Dificultat de posar-se la sabata sense mirar.
7. Com és de diferent mirar i no mirar.
8. Seguretat i inseguretat que crea el joc.
9. Com seria una vida sense veure-hi.

16. LA MEL I LA XOCOLATA

La mel

La mel és un producte natural dolç, fluid i pastós, de color groguenc gairebé transparent si és acabada de collir. És un producte molt sa, edulcorant i que va bé per a totes les edats i a totes les èpoques de l'any.

Tastar mels

Farem tastar als infants alguns tipus de mel (mil flors i eucaliptus, per exemple) i de xocolata (amb llet i sense) sense mirar, i els demanarem que descriguin les diferències que noten.

Informar-se sobre la mel i la xocolata

L'ensenyant podrà fer aquestes preguntes als alumnes:

- a) Saps com s'aconsegueix la mel? Busca informació i explica tot el procés de l'obtenció de la mel.
- b) Saps quina és la matèria primera de la xocolata i com es fa?

La xocolata

És un producte elaborat a base de cacau i sucre. S'hi poden incorporar aromatitzants com canyella o vainilla. Els ingredients es barregen en calent, refinats i emmotllats. La composició és molt variable i n'hi ha de moltes menes. És estimulants i aporta moltes calories.

El museu de la xocolata

Proposarem una visita a algun museu de la xocolata, com ara el de la plaça Pons i Clerch, s/n de Barcelona (carrers Princesa i Comerç), ni que sigui virtualment: <<http://pastisseria.cat/ct/museuvirtual:cosmuseu/museuvirtual>>

Comprensió

Preguntes que podem fer als alumnes:

- a) Per què en Pèbili es menja la mel i la xocolata?
- b) Què tenen en comú aquestes dues coses i què de diferent?
- c) Es poden comparar?
- d) Hi ha més d'una mena de mel i més d'una mena de xocolata?
- e) La mel i la xocolata es mengen o es beuen?
- f) De quantes maneres es pot menjar la mel?
- g) De quantes maneres es pot menjar la xocolata?
- h) Quins són els aliments que s'acompanyen de mel?
- i) Saps d'alguns aliments que s'acompanyin amb xocolata?
- j) La xocolata i la mel es troben mai en alguna recepta?

Sobre els gustos

Parlarem sobre els gustos que ens agraden i els que no ens agraden:

M'agrada o no m'agrada la mel

M'agrada o no m'agrada la xocolata

- la melmelada
- els pastissos
- els gelats
- els torrons
- els caramels

Defensar afirmacions

Preguntarem als estudiants «com ho faries per defensar aquestes afirmacions?»:

- a) la mel és dolça
- b) la llimona és àcida
- c) el cafè és amarg
- d) l'aigua del mar és salada
- e) les cebes i els alls piquen
- f) l'aigua de l'aixeta no té gust

Quines raons tens per afirmar-les o negar-les?

Dialogarem amb els alumnes sobre les discrepàncies, tot adonant-nos que raons semblants serveixen per defensar conclusions diferents i, a la inversa, que raons diferents serveixen per defensar el mateix punt de vista.

17. CREMA LES TORRADES**Saturació dels sentits**

Només tenim un nas. Per què, et pots preguntar, tenim dos ulls i dues orelles i només un nas? De fet, tenim dos nassos, només que estan junts, i cada nas és el que anomenem fossa nasal. Però així i tot cal que sapiguem, i l'experiència de les suggestions olfactivas ens pot servir, que la nostra capacitat d'olorar té límits i després d'uns quants productes ja no podem apreciar altres olors, o bé que després d'una olor molt intensa no podem distingir fragàncies més suaus. Per això cal ser prudents a l'hora de planejar l'exposició olfactiva i procurar que les olors penetrants siguin apreciades després de les més suaus. Hi ha d'haver pauses d'un tast a l'altre per evitar no ja la saturació, sinó l'embaïament que pot arribar al mareig.

Per captar l'olor cal que certes partícules es desplacin en l'aire. Com més partícules volàtils s'hagin emès més intensa serà l'olor. Aquestes molècules de l'olor es dissolen en la mucosa nasal i activen les terminacions nervioses del nas.

Els cossos que tenen olor s'anomenen odorífers i els que no en tenen, inodors.

Sovint la intensitat a l'hora de captar olors disminueix, com quan estem consipats.

Ensumar

Farem olorar als nens tres objectes ben clars: un sabó, una flor i un cítric (una taronja o una llimona). Després els farem tapar els ulls i tornarem a mostrar els objectes, però en un altre ordre. Es tracta d'identificar les tres olors.

Torrades cremades

Portarem una torradora a l'aula i farem notar l'olor del pa torrat i l'olor del pa socarrimat. Es pot fer un exercici de comparació i descripció. Una variant pot ser que els nens i nenes no vegin la torradora. També es pot fer tastar el pa normal i el pa torrat per apreciar el tacte, la calidesa, el gust, etc.

18. FER RÀNCIA

Ranci

Que adquireix una olor i un sabor especials i desagradables per alteració química dels seus components.

Diccionari de la llengua catalana, Institut d'Estudis Catalans, 2007

Tant l'olfacte com el gust són sensibles als estímuls químics i, per tant, detecten la presència de substàncies dissoltes en el medi ambient. Els compostos químics gasosos són detectats per l'olfacte i les substàncies químiques en medi líquid, pel gust. Però l'un i l'altre s'influeixen molt. Vegem-ho en l'exercici que proposem a continuació:

Confusió olor i sabor

Proposarem un senzill experiment. Abans de començar la pràctica, els alumnes col·locaran en un flascó de boca ampla, ben tapat, uns trossets de ceba. Demanaran a un dels companys de taula que tanqui els ulls i es tapi l'entrada de les fosses nasals. En aquestes condicions, introduiran, amb unes pinces, un

tros de ceba a la boca del company i li preguntaran quin gust experimenta. Habitualment, jutjant només per la consistència de l'aliment, s'interpreta que el fragment correspon a un tros de poma o de patata. Si es destapen les obertures nasals i es respira pel nas es permet l'arribada dels vapors de la ceba a la regió olfactiva i, en aquest moment, es percep clarament la sensació mixta olor-sabor de la ceba. (L'experiència es pot portar a terme fent servir trossos de patata o de poma com a elements de prova.)

En una segona fase, un alumne introduirà una mica de mel o un fragment de plàtan a la boca d'un company. Mentrestant, ell mantindrà tancada l'entrada de les fosses nasals. Se li preguntarà quina sensació percep. Dirà que tan sols nota un lleuger gust dolç.

Després se li demanarà que es destapi el nas i que faci un moviment aspiratori. De sobte, percebrà en aquestes condicions l'agradable *gust* d'aquests aliments.

Aquesta experiència ha de servir per adonar-se de l'estreta relació que hi ha entre olor i gust, de la qual seguirem parlant al llarg del programa.

Mirar fotografies

Presentarem fotografies de diferents situacions i posarem nom a les olors que presumptament s'han de sentir: goma cremada, butà, suat, llenya, olor de peix, d'all, de ceba, de lleixiu, de fums, de cafè, de roba neta, de tubs d'escapament, de pastisseria, de perfums, d'escombraries, de pa torrat, etc. Veurem quines respostes provoquen espontàniament i en quin cas serien perilloses o no.

19. MELMELADA

Relació olfacte-gust

L'olfacte i el gust són sentits que tenen a veure amb l'apetit. Moltes vegades mengem més amb el nas que amb la boca. I sovint és l'olor la que ens desperta la gana. I és que la relació entre olfacte i gust és molt profunda:

Els sentits del gust i de l'olfacte són més subjectius que objectius. El primer, pel contacte de l'objecte extern amb l'òrgan de la llengua, de la laringe i del paladar; el segon, per l'absorció de les emanacions estranyes barrejades amb l'aire. Pot estar allunyat de l'òrgan el cos que les emet. Tots dos sentits estan estretament emparentats i a qui li falta olfacte només té un gust embotat. Es pot dir que tots dos són afectats per sals, fixes i volàtils, que han de ser dissoltes, en un cas, per obra d'un líquid a la boca; en l'altre cas, per obra de l'aire, i que han de penetrar en l'òrgan per fer-li arribar la sensació específica de cadascuna d'elles.

I. KANT. *Antropologia*, pàg. 56-57

L'olfacte i el gust, tot i ser diferents, van junts. Quan estem refredats no notem el gust del menjar, una bona olor ens desperta la gana i una mala olor ens la fa passar. La capacitat olfactiva ens acaba de donar informació sobre els aliments que ens posarem a la boca, com un primer pas.

El diccionari diu que la mermelada és fruita aixafada cuita amb sucre. S'obté barrejant la polpa de la fruita i el sucre. És un aliment saníssim i amb molt valor energètic. Per als nens és un magnífic aliment perquè la fruita manté les seves propietats nutritives.

Se'n pot fer de pera, de préssec, d'albercoc, de codony, de tomàquet, de carabassa, de pruna, de taronja, de llimona, de poma, de mores, etc.

Fer mermelada a classe

La fruita, neta i pelada, es deixa unes hores ensucrada i després es barreja amb més sucre (400 grams de sucre per cada 400 grams de fruita) i es fa coure a foc lent. La relació sucre-fruita variarà segons el gust de cadascú. Caldrà una mica de pràctica per trobar el punt just, però fer l'experiència compensa. Una vegada cuita es deixa refredar i es posa en pots de vidre. Cal guardar-la en un lloc fresc, però no humit.

Pots de mermelada

Portarem uns quants pots de mermelada a classe. Millor si pot ser casolana, però si no pot ser, la comprarem a la botiga. Si tenim prou humor, aquest exercici es pot fer després d'haver provat de fer-ne a l'aula.

Primer ollorem i després tastarem diferents tipus de mermelada i en distingirem el tipus de fruita. Compararem el gust de la fruita i de la mermelada.

20. FON LES BOMBETES

Observació d'una bombeta

Una bombeta incandescent consta d'un filament conductor a través del qual passa un corrent elèctric que l'escalfa. Així s'aconsegueix que aquesta calor doni llum. El fil conductor és protegit per un cristall de diferents formes que manté un gas a dins i així s'evita que es faci malbé el filament.

Portarem unes quantes bombetes a classe i les farem observar als alumnes atentament. Primer apagades, passant de mà en mà, i finalment, si és possible, enceses.

Formes diferents de les bombetes

Farem que els infants portin tota mena de bombetes de casa (fins i tot si són foses) i les classificarem segons les formes.

- a) De pera
- b) De flama
- c) De ciri
- d) De globus

També les podem classificar segons si són grosses o petites, si tenen més potència o menys, segons els colors i les gammes d'opacitat, etc.

Comparar diferents tipus de llum

Farem que els alumnes comparin diferents tipus de bombetes:

- a) Una bombeta «normal»
- b) Un tub fluorescent
- c) Una bombeta de baix consum

Les comparacions seran des del punt de vista de les aplicacions, del tipus de llum que fa, del consum, etc.

Multiusos d'una bombeta

Sugerirem als alumnes aquestes preguntes:

- a) De quantes maneres es pot utilitzar la imatge d'una bombeta a classe?
- b) La paraula *bombeta* i la seva imatge són sinònims d'haver tingut una idea, d'acudir-se alguna cosa, d'enginy i de creativitat?

Sugerirem algunes possibilitats i en portarem alguna a la pràctica:

1. A la classe, per indicar qui ha tingut la idea més imaginativa i ocurrent.
2. En la discussió, per indicar que volem dir una cosa nova i diferent d'allò de què estem parlant.
3. En l'avaluació, per indicar què hem après o què ens ha suggerit la sessió.
4. Es crearan altres possibilitats d'ús.

En o La Bombeta

Es poden treure distints models de dibuixos i fotografies de bombetes dels dibuixos predissenysats del programa Word. Després es pot fer que cada nen o nena es construeixi un petit personatge, que s'utilitzarà en la mesura que hàgim decidit quin servei ens pot fer: com a mascota de la classe, com a mascota personal, etc.

21. FA PESSIGOLLES

Les pessigolles

Les pessigolles són una sensació tàctil que provoca unes petites convulsions i ens fa riure. Es produeixen quan són estimulades certes parts del cos: aixelles, planta del peu, cintura, etc.; o bé segons el tipus d'estímul, com un cotó o una ploma d'animal passada per l'avantbraç.

Pessigolles

Amb un silenci total i amb els ulls tapats:

1. Tocarem el braç dels estudiants amb un fregall, una ploma, un objecte dur, un de tou (plastilina), un drap mullat, un objecte fred (un glaçó de gel), un objecte calent, etc., i que imaginin de què es tracta.
2. En un segon moment els infants podran tocar aquests objectes, però encara amb els ulls tapats.
3. Al final els destaparem els ulls i es miraran els objectes.

Cal explicitar què han notat a la primera fase, què han imaginat, quina diferència hi havia entre la primera i la segona fase. I, finalment, què han experimentat entre la segona i la tercera fase i sobretot entre la primera i la tercera.

L'exercici es pot repetir amb totes les variants:

1. Podem fer la prova amb un sol nen o nena.
2. Que mig grup la prepari per a l'altre mig.
3. Que la professora (ajudada per alguns estudiants) faci les proves.
4. I es pot tornar a fer amb altres objectes i fins i tot passant de la primera fase a la tercera.

Dibuixar pessigolles

- a) Com podríem dibuixar unes pessigolles?
- b) Quins colors expressen més clarament el que fan les pessigolles?
- c) Quina mena de ratlla les representaria millor (prima, gruixuda, ben feta, oscil·lant, etc.)?
- d) Seria un dibuix geomètric a base de ratlles, o amb corbes, amb rodones, etc.?
- e) Quin seria el mitjà més adequat: el pinzell, el llapis de color, la cera, etc.?
- f) Una vegada pensat i meditat, ens posem a fer un dibuix que representi les pessigolles i després el presentem tot fent una explicació de la tria per la qual hem optat.

El missatge

Es formen diferents files de nens i nenes asseguts a terra. El de darrere de tot «escriu» un missatge a l'esquena del nen o nena que té al davant (primerament, senzill: una ratlla, una corba, etc.). El qui el rep l'ha de passar al de davant i així fins al final. Quan arriba al del davant, el qui ha iniciat el missatge es posa al davant i en rep el resultat. Ha de dir si és el missatge original o no. Es juga fins que tothom hagi pogut enviar un missatge.

La conversa ha de tractar sobre el resultat del joc: la distorsió, la capacitat de percebre i de transmetre, etc.

22. ESCAMPA L'OLOR DE RESCLOSIT**Les olors**

El nas pot distingir moltes olors diferents. Alguns perfumistes n'arriben a distingir fins a 10.000. Però es fa difícil d'explicar com treballa el nas a l'hora de seleccionar les olors.

Hi ha moltes varietats d'olors: olors naturals i olors artificials (detergents, colònies). De fet, sembla que només hi ha 50 substàncies que s'anomenen «pures». La majoria de compostos olorosos provenen d'estimulacions mixtes.

Hi ha una antiga teoria que parla de 9 olors essencials:

– aromàtic (pebre, gingebre)	– fragant (gessamí)
– eteri (pomes o peres)	– pútrid o pestilent (ous podrits)
– almesca (almesa)	– mentolat (menta)
– floral (flors)	– resinós (càmfora)
– agre (vinagre)	

Distintes olors

Portarem un exemple de cada una de les olors de la llista i hi posarem el nom. Perquè els alumnes els retinguin, ens podem ajudar de la verbalització. Podem posar-hi un adjectiu que ens ajudi a recordar-lo; podem tenir en compte en què ens fa pensar, ja sigui una persona, una cosa o una situació, etc.

Sobre les olors

Que els nens ens diguin:

- La classe fa olor?
- L'escola fa olor?
- Casa nostra fa una olor especial?

- d) Quan plou sentim alguna olor diferent?
- e) Hi ha botigues que fan olors especials? (la fleca, la perfumeria, la farmàcia)
- f) Ara mateix, quina olor sento?

Poema: L'olfacte

L'olfacte és un fetiller
poderós que ens transporta
a milers de quilòmetres i cap a
tots els anys que hàgim
viscut. Les olors de les fruites
em porten de cop a casa meva,
al sud, als meus jocs infantils a
l'hort de presseguers. Altres
olors, instantànies i fugaces,
fan que el meu cor es dilati
d'alegria o es contregui amb el
record d'un dolor. Només
pensant en olors, el meu nas
s'omple d'aromes que desperten
dolços records d'antics estius,
i de camps madurs a la llunyania.

Hellen KELLER

Ara, que els nens ens diguin:

- a) Què ens ve a dir aquest poema?
- b) Saps qui era Hellen Keller?

També podeu explicar la història del personatge o passar algun fragment del film *El miracle d'Anna Sullivan*.

Com és l'olor de resclosit?

Els estudiants ens hauran de dir:

- a) Es pot explicar com és l'olor de resclosit?
- b) En sentim cada dia, d'olor de resclosit?
- c) On la trobem?
- d) És una olor que em fa pensar en...

Intentarem relacionar l'experiència dels infants amb la percepció d'aquesta olor característica. És possible que algun d'ells no l'hagi sentit mai. Podríem

intentar que visquessin l'experiència, i si no almenys que sàpiguen que correspon a llocs que han estat sense ventilació durant molt temps i que tenen humitat. Certes pells d'alguns formatges curats ens en poden donar una aproximació.

23. ENTELA ELS VIDRES DE LES ULLERES

Anomalies visuals

No tothom hi veu igual. Hi ha persones que hi veuen molt bé i altres que no tant. Els nens solen veure-hi millor que les persones grans. Tots, grans i petits, poden tenir alguna dificultat ja sigui per veure-hi de lluny (miops) o de prop (hipermetrops). Les ulleres serveixen per corregir aquesta dificultat.

Es pot preguntar als nens que duen ulleres com hi veuen sense, i mostrar que tots tenim la vista diferent. N'hi ha que hi veuen més de nit, altres més de lluny, altres discriminen més, etc.

Miopia. Dificultat d'observar les coses que són lluny. Es distingeix bé el que hi ha a prop, però el que és lluny resulta borrós. Les lents cònques corregeixen aquest defecte que consisteix a tenir el globus ocular un xic allargat.

Hipermetropia. És el cas invers a la miopia. S'hi veu bé de lluny i malament de prop. Es corregeix amb lents convergents.

Astigmatisme. Falta d'un punt de visió clar. Les imatges resulten «enfocades» en part.

Daltonisme. Impossibilitat de distingir certs colors.

Estrabisme. No té res a veure amb la visió i amb l'ull. Té a veure amb els músculs que mouen el globus ocular.

Entelar vidres i endevinar

Procurarem que hi hagi un mirall per a cada dos alumnes. Per parelles, primer l'un i després l'altre, deixaran anar el propi alè al mirall i hi dibuixaran una cosa. El company o companya ha d'endevinar què és. Després es canviaran els papers i el que ha dibuixat endevinarà i al revés.

Les ulleres

A més dels propis ulls, els humans hem inventat instruments que ens ajuden a mirar coses petites (lupa i microscopi) i coses grans (prismàtics o telescopis). També a mirar-les de forma diferent a través de les lents (cònques i convergents).

Hi ha moltes classes d'ulleres. Les ulleres graduades, les de sol, les de papers de colors, etc.

Farem una llista dels distints tipus d'ulleres i del seu ús.

Instruments que amplien la visió

Explorarem altres instruments que ajuden la vista: lupes, telescopis i microscopis, radiografies, escàners, etc. Es tracta de proporcionar als estudiants una breu experiència amb instruments o eines que tinguem a mà. Mirar una radiografia pot ser un exercici nou i curiós per als infants.

24. DESLLUEIX ELS MIRALLS

Els miralls són objectes que tenen una certa màgia. Tots nosaltres, de petits, hem après a mirar-nos-hi. Per als infants també són una joguina. Aprofitem, doncs, aquest apartat per jugar amb la pròpia imatge.

Exercicis de mirall

Es tracta d'experimentar amb la pròpia imatge reflectida en un mirall. Cal que els infants s'adonin que la imatge fa exactament el mateix que fan ells: si ells es mouen, la imatge es mou; si ells riuen, la imatge riu, etc. Però, en canvi, no poden interaccionar amb la imatge. Per això es necessita un mirall gran on es puguin veure de cos sencer. L'activitat es planteja de manera col·lectiva, amb tots els infants posats a l'entorn del mirall, tot i que qui es posa davant del mirall és un de sol cada vegada. És important que tinguin l'oportunitat de provar individualment què passa al mirall. És proposarà a un infant que es posi davant del mirall i que faci diverses coses, per exemple:

1. Que mogui els braços i les cames.
2. Que s'acosti i s'allunyi.
3. Que faci ganyotes amb la cara.

Tot seguit se li demana que expliqui què fa la seva imatge. És important que ho digui amb paraules i no amb gestos. La mestra pot preparar unes quantes preguntes:

- a) Pots tocar amb la mà la teva imatge?
- b) Li podries fer pessigolles perquè rigués?
- c) Si li fas una pregunta, esperes que respongui?

Es tracta d'ajudar a diferenciar el que fa ell del que fa la imatge, i de fer-lo conscient que hi ha dos focus d'observació diferenciats.

Autoretrat

Buscarem un mirall per a cada nen o bé ens situarem davant d'un mirall gran, que es pot substituir per un paper-mirall, on càpiguen tots. Tot mirant-se al mirall, estudiant-se la cara, els reptarem a fer-se un autoretrat al mateix mirall, seguint i copiant les ratlles del seu rostre. Buscarem el tipus de pintura que més s'adigui a aquest medi.

L'avantatge del paper-mirall és que es poden quedar la pintura.

Endevinalles sobre miralls

1. No tinc sentits i tinc vista,	2. Tan aviat sóc un vell,	3. T'hi has vist
les velles faig enfadar;	com sóc un jove eixerit,	i t'hi veuràs.
sense saber dibuixar,	com sóc una cara lletja,	No hi has entrat
sóc un gran retratista.	com sóc un rostre bonic.	ni hi entraràs.

Conte

Es pot buscar un conte que es diu *El mirall màgic* a la web.

Pintura sobre miralls

Ens fixarem en algunes pintures que tracten el tema dels miralls. Ens poden ajudar les preguntes de la pàgina 58.

1. Berthe Morissot (1841-1895). *Psyche*, 1876. Museu Thyssen Bornemiza, Lugano.
2. Pierre Bonnard (1867-1947). *Tocador i mirall*, 1913. Museu de Belles Arts, Huston, Texas, EUA. <<http://pintura.aut.org>>
3. Pierre Bonnard (1867-1947). *La toilette*, 1914. Museu d'Art Modern del Centre Georges Pompidou, París.
4. Balthasar Klossowski. *Figura davant la llar*, 1955. <<http://pintura.aut.org>>
5. Balthus (1908- 2002). *La cambra turca*, 1963-66. Museu d'Art Modern del Centre Georges Pompidou, París.
6. Roy Lichtenstein. *Un i vanitat*, 1994. Col·lecció privada. San Francisco.

LA IL·LUSTRACIÓ DE *PÈBILI*

Observarem el dibuix de les pàgines 4 i 5 amb molta atenció. Farem explicar als alumnes què hi veuen i com ho veuen. Els ajudarem amb algunes preguntes:

Primer amb criteris quantitativus:

- a) Quants pisos té la casa?
- b) Quantes habitacions hi ha?
- c) Quantes persones hi viuen?

Després amb criteris d'interpretació:

- a) Per què hi ha una finestreta amb llum?
- b) Què fan els personatges que hi ha?
- c) És de dia o és de nit?
- d) És una casa d'un país on hi fa fred o no?
- e) És una casa antiga o nova?
- f) Quines estances de la casa es veuen?
- g) Quines estances de la casa no es veuen?
- h) Què fa l'estudiant?
- i) Què fan els botiguers?

També tractarem els aspectes formals:

- a) Les escales pugen o baixen?
- b) Les persones estan de cara o de perfil?
- c) Quants tons de blau hi ha?
- d) En sabem els noms dels distints blaus?
- e) Per què tot és blau?

Compararem:

- a) Què té en comú amb la meva casa o pis?
- b) Què té de diferent de casa meva?

Finalment, utilitzarem criteris d'imaginació i implicació:

- a) A quina ciutat o poble imagines que pot ser aquesta casa?
- b) A quin carrer d'aquest poble o ciutat pot ser?
- c) T'agradaria viure-hi?

CAPÍTOL II

Aquest capítol, el centrarem en les regles del joc o la normativa que cal incorporar per tal de generar actituds que afavoreixin el diàleg. Sempre, però, seguint el fil de la narració, exercitant diferents maneres d'aplicar-la i intentant d'incorporar-les a la sessió i, si és possible, a totes les classes.

Els sentits segueixen sent presents. Se'n tracten aspectes clau. També és el capítol on s'introdueix la temàtica de la lectura, que volem utilitzar com a element motivador i estimulador de l'aprenentatge en aquesta etapa.

1. NO TENIA NI UN CLAU

Frase idiomàtica

Les frases idiomàtiques són aquelles que no s'han d'entendre en el seu sentit literal. Aquí no es parla d'un clau en sentit literal, sinó de *clau* com a manera de dir *diners*. El poc valor econòmic d'un clau és l'element que permet associar la manca de diners a la manca de claus. La paraula *clau* té un sentit purament figuratiu, com quan diem que «està prim com un clau». Les llengües estan plenes de locucions d'aquest tipus, que tenen un sentit figurat: quan diem «fer el llit» no ens referim a construir-lo, sinó a ordenar-lo.

Què significa: «no tenia ni un clau»?

– que estava prim	– que era important
– que era diligent	– que no era pesat
– que no tenia diners	– que sempre tenia raó
– que mai no vigilava	– que era molt pobre

Què és un clau?

Portarem a classe tot tipus de claus. Amb aquest material es poden fer exercicis de tota mena: de precisió de llenguatge, de diferenciació i classificació, i fins tot d'imaginació. Una vegada vistos i tocats els claus, serà més fàcil que els nens puguin entendre les frases següents:

Amb el mot clau

Que els alumnes ens diguin quin ús es fa del mot *clau* en aquestes expressions:

– estar sec com un clau	– ser una persona clau
– reblar el clau	– ser puntual com un clau
– un clau en treu un altre	– no valer ni un clau
– clavar-li un clau al cor	– és un argument clau

Expressions idiomàtiques

Què volen dir aquestes expressions?

– tenir les butxaques foradades	– l'assumpte fa mala olor
– anar prim de butxaca	– tenir les mans brutes
– sóc tot orelles	– és de la pell d'en Barrabàs
– no tinc ulls per a ningú més	– mala pell!
– té el cor tou	– és molt llepafils
– anar amb peus de plom	– triat a dit
– té bon nas per als negocis	

2. FORMATGE**Els formatges**

Els formatges són uns aliments derivats lactis ben coneguts pels nens i nenes. Ens serviran per fer un exercici sobre els sentits.

Totes les coses de menjar desprenen olor, tenen textures, un aspecte visual, i, no cal dir-ho, un gust.

Per conèixer-ne bé les propietats, els experts en formatges proposen alguns criteris:

Visuals

1. La forma: cilíndric, quadrat, amb cares planes o abombades; mides aproximades; regular o irregular; homogeni o no; finals arrodonits o arestes vives, etc.
2. Crosta o escorça. L'aspecte de fora (dur o tou, llis o rugós), senyals de la roba que s'ha fet servir, amb senyal de marca o no.
3. Color. La tonalitat del color depèn de la llet usada: cabra, ovella i vaca de més a menys blancor de la pasta. La intensitat del color depèn del temps

de maduració, va de tons pàl·lids a foscos. També cal distingir el color homogeni i llis, el gris, el groguenc, el vainilla, el marfil, el florit, el brillant o el mat.

4. Amb ulls o porós. Hi ha formatges que no tenen ulls. N'hi ha que en tenen de repartits irregularment. Hi ha ulls que són més petits que un gra d'arròs, com una punta d'agulla; n'hi ha de més grans que una lletia, etc. La massa, compacta o no, ens donarà idea de la cohesió de la pasta.

Tàctils

1. Textura al contacte amb els dits: compacte, dur, ferm, elàstic o trencadís, cremós, granulós, farinós, pastós, untós o eixut, humit o sec.
2. Textura a la boca: ferma, deformitat, adherència, que es fon, plasticitat, cruixent.

Olfactius

L'olor prové dels tres punts de la seva creació:

1. De la llet amb què està fet: vaca, ovella, cabra o barreges.
2. De la fermentació. En aquest sentit fan olor de distints productes lactis fermentats: de iogurt, de mantega, de llet rànica, etc.
3. Del procés de maduració. Que és finalment la característica del formatge i depèn de les transformacions químiques i biològiques del procés.

Les aromes primàries poden ser: molt o poc intensa, picant, àcida o dolça; agradable, ofensiva; fumada, lletosa, agra.

Gustatius

1. Sabor: dolç (poc comú), salat, àcid, amargant i metàl·lic; equilibrat i intens; mitjanament picant, lleugerament amargant.
2. Regust: persistent, pronunciat, continuïtat.

Tast de formatge

Fer un tast de dos o tres formatges. Es poden buscar tres formatges extrems i fer que els nens i nenes vagin posant nom a les sensacions. El més important per a la interiorització de l'experiència és envoltar el tast de certa litúrgia. Caldrà preparar els nens i nenes amb una certa antelació. Es buscarà una manera adequada de fer: res de plats de plàstic ni formatges mal tallats. Ambient relaxat, llum tènue, música pausada de fons, tot el que convidi a estar per si mateix.

Es pot ajudar l'experiència amb un breu full de tast:

CATA DE FORMATGE
Elements visuals
Externs (forma, crosta)
Interns (color, massa)
Elements tàctils
Externs (amb els dits)
Interns (amb la llengua)
Elements olfactius
Externs (des de fora abans d'obrir)
Interns (una vegada és obert)
Elements gustatius

Es pot anar sofisticant l'experiència i s'hi poden afegir criteris i adjectius. Es pot repetir amb altres productes, sempre amb la mateixa cerimònia.

Experimental olors

Prepararem uns quants envasos (poden ser de rodets de fotografia) que es puguin distingir per un gomet, una lletra o un número i que en destapar-los no es vegi el contingut. Pot ser un xic de cotó blanc xopat d'algun producte com ara llimona, all, pètals de flors, sabó líquid, llumins ja gastats, farina, trossos de paper, herba aromàtica (canyella, safrà, etc.).

Es posen els pots en fila un xic separats i, a mesura que els nens o nenes oloren, fan una creu als diferents aspectes que es proposen:

	FA OLOR O NO EN FA?	ÉS AGRADABLE O DESAGRADABLE?	QUÈ ÉS?
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			

Posem en comú l'experiència i procurem arribar a conclusions plausibles.

Pintura de bodegons

Proposem la lectura de tres quadres del pintor holandès Floris Claesz van Dijck (1575 – 2651).

1. *Bodegó amb formatge*, 1615. Rijksmuseum, Amsterdam.
2. *Taula parada*, 1622. Col·lecció privada.
3. *Bodegó*, 1613. Frans Halsmuseum, Haarlem.

3. ARRENCAR

Com tractar els objectes

Tenir cura és una manera de manifestar un afecte. Però és una manifestació activa, no verbal. Si algú diu que li agraden molt les flors però veiem el seu jardí o els seus testos abandonats, plens de fulles grogues i de flors esmorteïdes i sense regar, no ens el creurem, perquè tindrem constància que no en té cura, que no se'n preocupa ni se n'ocupa.

Tenir cura implica activitat. No podem dir que és sol·lícita la persona que es mira les coses passivament i no hi intervé. Tenir cura vol dir treballar per allò, estar a l'aguait. Tenir cura vol dir tenir en compte, fer esment, vigilar, etc. En definitiva, estar atent i pendent de l'altre o dels altres. És una forma d'altruisme. Estar pels altres, ser sensible a les necessitats i preocupacions dels altres, però no en teoria, sinó en els mil detalls de cada dia.

És un tipus de sentiment que serveix per entendre el que veiem i per interpretar el que contemplem.

Tenir cura és inseparable d'aspectes ètics i estètics. És un xic més que respectar. El respecte es pot donar sense que signifiqui cap adhesió a les idees o a la manera de fer de l'altre. Podem respectar sense compartir ni comprendre. En el cas de la cura, hi ha una certa tendència a voler comprendre l'altre i fins i tot a voler-lo ajudar, a donar-li un cop de mà.

És més fàcil tenir cura d'una persona o d'una cosa quan es coneix.

Tenir cura

Demanarem als alumnes si consideren que l'acció del botiguer de *Pèbili*, que arrenca un full d'un llibre, es correspon amb la idea de tenir cura. Hauran de justificar la seva resposta.

De què tens cura, tu?

Plantejarem aquesta pregunta als infants i els farem reflexionar sobre les seves accions.

- De les teves joguines
- De la teva roba
- Del teu menjar
- Dels teus contes
- De la teva motxilla
- Dels contes de la classe
- De les carteres o motxilles dels altres
- Dels mobles de casa teva
- Dels mobles de la teva classe
- Dels mobles de l'escola
- De les joguines que són de tothom

Finalment, i per arrodonir l'exercici, podem preguntar als nois:

–De què et sembla que no cal tenir cura?

4. LLIBRE VELL

Si els infants no tenen present com és un llibre vell, ni poden tenir idea del valor històric o sentimental que pot guardar, es pot començar l'activitat per presentar el quadre de Van Gogh *Bodegó amb Bíblia*, citat a la pàgina següent, i fer-los adonar que a més dels contes il·lustrats d'avui hi ha llibres antics. Es pot fer una passejada per la biblioteca i buscar quin és el llibre més antic que hi tenim, etc.

Pensar en què és un llibre

Procurarem que descriguin què és un llibre, com és de fora, què hi ha a dins, qui l'ha fet, etc. Es pot fer servir el mateix *Pèbili* com a model per preguntar:

- a) Qui l'ha pensat?
- b) Qui l'ha escrit?
- c) Qui ha fet els dibuixos?
- d) Qui l'ha reproduït?
- e) Qui l'ha venut?

El llibre del botiguer

Pel que sabem fins ara podem inferir com devia ser el llibre que tenia el botiguer. Podem fer algun suggeriment:

1. Fa olor de nou.
2. No el deu haver llegit ningú.
3. Deu haver tingut més d'un propietari.
4. Abans tenia colors.

5. Ha passat per moltes mans.
6. És un llibre per estrenar.
7. Ha tingut molts lectors.
8. És un llibre d'un autor actual i molt jove.
9. És un llibre de contes.

Sobre llibres

Demanarem als alumnes:

- a) Els llibres tenen lletres?
- b) Els llibres tenen lletres i dibuixos?
- c) Els gossos escriuen llibres?
- d) Els nens escriuen llibres?
- e) Els nens llegeixen llibres?
- f) Les persones grans llegeixen llibres?
- g) Són iguals els llibres per a nens que els llibres per a adults?
- h) Els gossos llegeixen llibres?
- i) Els llibres es comencen pel final?
- j) Els llibres només es llegeixen una vegada?

Pintures sobre llibres

Proposem tres pintures de Van Gogh:

1. *Bodegó amb Bíblia*, 1885. Museu Van Gogh, Amsterdam.
2. *Natura morta amb llibres*, 1887. Museu Van Gogh, Amsterdam.
3. *Estudi per a «novel·les parisines»*, 1888. Museu Van Gogh, Amsterdam.

Els trobareu al Museu Van Gogh d'Amsterdam: www.vangoghmuseum.nl

5. DESCOLORIT

Els colors

Al món hi ha colors. Només en la foscor sembla que desapareguin. Els colors s'obtenen descomponent els raigs de sol en un prisma de manera que quan un raig de llum travessa un prisma ens apareixen set colors: vermell, taronja, groc, verd, blau, indi i violat.

Vermell, blau i groc són els colors primaris. De la seva combinació en neixen els altres.

Sobre els colors us recomanem el llibre de Jonh Berger i Jonh Christie *Te mando ese rojo Cadmio*, d'Editorial Actar.

Combinar colors

Ho provarem a classe en viu, a partir de pintures de veritat:

1. vermell + groc = taronja
2. blau + groc = verd
3. blau + vermell = violeta

Els altres tons surten de les distintes proporcions i de noves barreges. Tots els colors barrejats donen el negre.

Descoberta dels colors

Situats en rotllana i per torns, els infants han de dir coses d'un color determinat que siguin al seu voltant. Quan ja no hi hagi més objectes d'un mateix color, el proper nen diu un altre color i comença una altra vegada la ronda.

Què vol dir descolorit

Preguntarem als infants el sentit del mot a partir d'un exemple:

—Has vist alguna vegada una cosa descolorida. Com és?

Endevinalles de colors

Sóc al cel,
sóc al mar,
sóc a les flors,
no ho saps?
EL BLAU

Saps qui és aquest
que odia el blau, ja
que el deixa verd.
EL GROC

El taronja obtindràs
quan em barrejaràs
amb el bon groc.
Saps qui sóc, badoc?
EL VERMELL

Sóc a la neu,
sóc a la sal
i al paper, el veus?
Color principal.
EL BLANC

Res no veig! Sense
color, quin mareig!
EL NEGRE

6. ANAVA LLEGINT

Llegir

Llegir és una activitat molt complexa i posa en joc moltes capacitats: atenció, memòria, domini del vocabulari i sintaxi de la llengua, relacions de comparació entre mots, conceptes, etc. I totes aquestes capacitats s'inclouen en el breu instant lector.

Com qualsevol habilitat, només s'adquireix a còpia de pràctica. De llegir, se n'aprèn llegint. Però certament no és només una qüestió mecànica.

Aprendre a pensar ajuda a llegir. Generalment les dificultats en la lectura assenyalen problemes de l'aprenentatge en general. Per tant, procurem que millori la seva capacitat lectora amb l'esperança que així tindrà més facilitats en l'aprenentatge. La nostra proposta és fer-ho a la inversa: si ensenyéssim els nois a pensar, això els ajudaria a llegir millor.

Una de les pràctiques més útils per aconseguir eficàcia lectora és formular hipòtesis, que significa generar expectatives sobre el que vindrà. És a dir, aturar-se en la lectura i intentar preveure com acaba una frase, un paràgraf o una història. Generar expectatives sobre els esdeveniments a partir del caràcter del personatge, de la situació que es planteja, etc. De vegades el mateix títol d'un article, d'un tema, els encapçalaments d'un text, ens poden servir per inventar-ne la continuació o el final.

Sobre llegir

Farem que els infants es responguin a si mateixos primer i que després ho comparteixin amb els altres.

- a) Què és el que t'agrada de llegir?
- b) Què no t'agrada de llegir?
- c) Només es pot llegir amb els ulls?
- d) És cansat llegir?
- e) La música es pot llegir?
- f) La pintura es pot llegir?
- g) Quina diferència hi ha entre llegir i no llegir?
- h) En què consisteix llegir?

Pintura sobre la lectura

Sobre la lectura hi ha molts quadres. Per facilitar la tria proposem alguns clàssics d'autors com ara:

Rembrandt (1606-1669):

1. *L'apòstol Sant Pau*, 1635. Kunsthistorisches Museum. Viena.
2. *L'evangelista Sant Mateu*, 1661. Museu Louvre. París.
3. *Corneli Claesz i la seva dona, Aaltje*, 1641. Gemaldegalerie. Berlín.
4. *Titus*, 1655. Boymans-van Benningen Museum. Rotterdam.
5. *Titus llegint*, 1656. Kunsthistorisches Museum. Viena.
6. *Un escolar*, 1631. Hermitage. Sant Petersburg.

Renoir (1841-1919):

1. *Dona llegint*, 1875. Museu d'Orsay, París.
 2. *Dona al piano*, 1875-76. Institut d'Arts de Chicago.
 3. *Les nenes Wagemont a la tarda*, 1884. Nationalgalerie, Berlín.
 4. *Noies al piano*, 1892. Museu d'Orsay, París.
- <<http://pintura.aut.org>>

Picasso (1881-1973):

1. *Dona estirada llegint*. 1939. Museu Picasso, París.
2. *La lectora*, 1920. Col·lecció privada.
3. *Dona llegint*, 1920. Museu de Belles Arts de Grenoble.
4. *La lectura*, 1932. Museu Picasso, París.
5. *Retrat de dona*, 1936. Hereus de l'artista.
6. *Gran banyista amb llibre*, 1937. Museu Picasso, París.

Per ajudar-nos en la lectura dels quadres proposem plantejar algunes de les qüestions de la pàgina 58.

7. CURIOSITAT

La perplexitat

La curiositat assegura les ganes de conèixer. Si hom té ganes d'esbrinar, ganes de deixar-se sorprendre, tenim assegurada la motivació per aprendre.

En general, els nens i nenes són curiosos de mena. La curiositat és un caràcter definitori de la infantesa i de la joventut, tant en els humans com en els animals. El període de descoberta del món i d'experimentació són fonamentals per adquirir el coneixement i la saviesa que ens han de permetre viure amb unes certes condicions en el món adult.

Mantenir aquesta curiositat i admiració vives és una de les tasques de l'escola, que en lloc de xafar i ofegar l'esperit curiós dels infants, l'ha de seguir potenciant i mantenint. I avui encara més en un món canviant, on els processos i, per tant, les capacitats d'adaptació són cada vegada més vertiginosos.

Una de les maneres de mantenir viva aquesta espurna és preguntant als infants què els encurioseix, què els preocupa, què els interessa, i ajudar-los a seguir la pròpia recerca. Una bona fórmula de tractar aquest esperit és demanar:

—Què m’ha sorprès?

El text diu que a l’estudiant que es mirava amb «curiositat» el paper se li va escapar una paraula d’admiració.

Curiositat i admiració

Farem que els nens s’encurioseixin per la pròpia curiositat i els ajudarem a pensar-hi amb aquestes preguntes:

- a) La curiositat i l’admiració tenen alguna cosa a veure?
- b) Ser curiós significa admirar-se?
- c) Admirar una cosa o una persona és sentir curiositat?
- d) Admiració i curiositat es donen juntes o l’una primer que l’altra?
- e) Pots explicar algun exemple personal en què s’hagin donat totes dues?
- f) Pots explicar alguna anècdota en què només hagi intervingut un dels dos elements?

Com acabar una sessió?

A parer de Maite Sbert, mestra i amiga, a la fi d’una sessió de filosofia cal reflexionar sobre el que ha passat a l’aula, almenys amb tres preguntes:

- 1. Què hem après, avui?
- 2. Quina relació té el que hem après amb les altres coses que aprenem a l’escola?
- 3. Què m’ha sorprès de la sessió d’avui?

Aquesta tercera qüestió és la que esperona la capacitat de saber que hi ha coses sorprenents, que jo no ho sé tot, que la vida em pot aportar novetats.

8. POESIA

Definir

Definir significa marcar límits, delimitar, determinar, precisar. Definir és una habilitat complexa que genera moltes enemistats. Val a dir que no és fàcil perquè pressuposa la capacitat de saber distingir, diferenciar, comparar. Però alhora és molt útil. Recomanem que, ni que sigui rudimentàriament, s’iniciï els

més petits a procurar definir i sobretot a agafar el gust per intentar-ho. De moment plantejem dues possibilitats elementals.

Algunes paraules es poden definir de la manera següent:

1. Esbrinant la classe a què pertany la cosa en qüestió. Es tracta de buscar una paraula més gran que l'englobi, com ara: una gallina és un animal que...
2. Esbrinant de quina manera la cosa difereix d'altres membres de la classe: un tricicle és com una bicicleta, només que té tres rodes en lloc de dues.

La definició se sol concretar en una fórmula breu i clara que intenta buscar un terme més ampli i que ja es conegui. «Una bona definició és aquella que els alumnes entenen», deia Henri Poincaré. Sense pecar de buscar essencialismes, les definicions són molt útils com a punt de partida, serveixen de criteris classificatoris. La millor manera de treballar les definicions és a partir del context en què ens trobem.

La poesia: el plaer de jugar amb els mots

La poesia té dues finalitats: explicar o informar d'alguna cosa i fer-ho d'una manera agradable, atractiva, plaent. Els poetes parlen de les coses, les situacions o les actituds que tots coneixem, però hi saben donar una visió personal, nova i original. De fet, podem dir que recreen, que renoven la realitat. A diferència d'altres gèneres literaris, la poesia expressa la manera peculiar com el poeta veu el món.

La poesia té una llarga història. Fins i tot abans de l'escriptura ja hi havia qui feia poemes. En els primers moments, es feien per recordar fets i guardar-ne la memòria: les repeticions, la rima, etc., hi ajudaven.

Tal com diu la paperera a la pàgina 10 de *Pèbili*, la diferència més gran entre poesia i prosa és que la poesia s'escriu en vertical en lloc de fer-ho en horitzontal com la prosa.

La poesia fa servir mecanismes distints de la prosa. Per exemple: el ritme, l'al·literació (repeticions), la mesura (comptar les síl·labes) i la rima. En poesia també se sol fer servir un llenguatge més figuratiu, al·lusiú, símbols i imatges. Però en aparèixer les escriptures i les seves diverses formes cada vegada de més fàcil reproducció, la poesia es va anar convertint en una manera d'explicar coses i especialment d'expressar sentiments. Per això podem definir la poesia com una de les arts que mitjançant les paraules i la seva sonoritat expressa sentiments.

Què és poesia?

Com podem saber què és poesia i què no ho és? Esbrinarem com ho podem fer per saber-ho. Donem un parell de definicions de poesia per si la mestra les vol fer servir a classe:

1. Expressió clara de sentiments confusos. Wystan Hugh Auden.
2. Les millors paraules en el millor ordre. Samuel Taylor Coleridge.

Acròstic

Farem una poesia a partir de les inicials de POESIA.

P
O
E
S
I
A

La cursiva

L'entonació és fonamental en l'oralitat, i la lectura no en queda al marge. Els lectors han de reconèixer els senyals per poder comprendre què llegeixen i també per fer comprendre als qui escoltem. Les cursives solen indicar que hem de posar èmfasi en la paraula assenyalada.

Llegirem aquesta frase amb les cursives en distintes posicions:

1. *Pèbili* era un follet entremaliat.
2. Pèbili era un *follet* entremaliat.
3. Pèbili era un follet *entremaliat*.

Poesia: El teu nom

Jo escriuré ton nom en la neu més blanca.
El vent bufarà.
La neu es fondrà.
No busquis ton nom en la neu més blanca,
ton nom no hi serà.

Jo escriuré ton nom en la neu més blanca.
El vent bufarà.
La neu es fondrà.
No busquis ton nom en la neu més blanca,
ton nom no hi serà.

Jo escriuré ton nom en la humida arena.
L'onada vindrà.
S'hi rebotarà.
No busquis ton nom en la humida arena,
ton nom no hi serà.

Jo escriuré ton nom en la roca dura.
 El mont cruixirà.
 La roca caurà.
 No busquis ton nom en la roca dura,
 ton nom no hi serà.

Jo escriuré ton nom en les cançons meves.
 El temps passarà,
 se les endurà.
 Que una en quedi sols, de les cançons meves,
 ton nom hi serà.

Apel·les MESTRES

Que els alumnes contestin:

a) Quantes estrofes té aquest poema?	e) Totes les estrofes s'assemblen?
b) Quants versos té cada estrofa?	f) Què tenen d'igual i què de diferent?
c) Quines parts es repeteixen a cada estrofa?	g) Creus que és un bon poema?
d) Quines parts són noves a cada estrofa?	h) Com se sap si un poema és bo?

9. EM VAIG PREGUNTAR

Les regles del diàleg

A partir d'aquí comença una reflexió i aplicació del que anomenarem *Les regles del diàleg*. Aquí només n'enunciarem unes quantes, les que considerem bàsiques i que encaixen amb el relat. Però cada aula s'haurà de procurar les que necessiti.

Nosaltres tractarem només les següents, per ordre d'aparició:

1. Fes preguntes.
2. Pensa què vols dir abans de demanar la paraula.
3. Quan vulguis intervenir, demana la paraula.
4. No intervinguis mentre parla una persona.
5. Escolta els teus companys amb atenció.
6. Parla clar i alt perquè et puguin entendre.
7. Tracta bé els nens i nenes.

REGLA 1. Fes preguntes

Una pregunta és una demanda d'un cert tipus d'informació. És allò que diem quan volem saber més coses. La mestra ha d'afavorir la interrogació i l'autoin-

terrogació. Fer preguntes facilita la comprensió significativa perquè permet de saber si els estudiants estan al cas del que es diu, si han captat bé el sentit del que s'ha explicat, si relacionen la nova informació amb el que ja saben, si ho poden exemplificar, etc. A més de ser un bon instrument metodològic per controlar el seguiment i mantenir l'atenció, des del punt de vista de les actituds és una manera d'implicar el subjecte en les tasques i també evita que l'estudiant es comporti d'una manera rutinària i li és útil per adonar-se del propi auto-control de l'aprenentatge.

Preguntar

Com?, quan?, on?, per què?

Un alumne surt de classe i els altres trien una paraula. Per exemple, *caramel*. Quan l'alumne entra fa quatre preguntes:

- a) Com t'agrada?
- b) Quan t'agrada?
- c) On t'agrada
- d) Per què t'agrada?

Per a cada pregunta ha de triar un company diferent. Un cop fetes les quatre preguntes, tots li demanen: «què és?». I per anar bé hauria de respondre.

Pensar amb preguntes

Els estudiants posaran exemples per a cadascuna de les propostes que fem:

1. Fes una pregunta que sàpigues contestar.
2. Fes una pregunta que no sàpigues contestar.
3. Fes una pregunta que ningú no pugui contestar.
4. Fes una pregunta que es pugui contestar amb un llibre.
5. Fes una pregunta que cap llibre no pugui contestar.
6. Fes una pregunta molt fàcil que no hagi ni de pensar per respondre-la.
7. Fes una pregunta que només es pugui contestar pensant molt.

Fer preguntes

1. Explicarem un conte a partir de preguntes. La mestra dirà que explicarà un conte, però només a partir de les preguntes que li facin els nens. A mesura que els nens preguntin s'anirà construint el conte i al final s'ordenarà. Un segon nivell és que la meitat de la classe, per torns, vagi improvisant un conte a partir de les preguntes de l'altra meitat.
2. Jugarem a endevinar persones o personatges. Farem deu preguntes a la classe per saber quin personatge hi ha darrere una cortina o darrere la por-

ta. Els nens només podran respondre sí o no. Al final preguntarem quines han estat les preguntes que més els han ajudat a descobrir el personatge.

10. QUÈ DEU VOLER DIR *POESIA*?

Què és una bona pregunta?

És bo que la major part de les contribucions siguin en forma de preguntes. Diem que són preguntes de seguiment aquelles que segueixen la primera resposta dels estudiants i parlen d'assumpcions, significats, clarificació, i generen respostes sobre conseqüències o opinions alternatives. Aquest model de seguir les qüestions és essencial si el grup aprèn el procés de recerca per si mateix.

Per desenvolupar altres preguntes, els encoratjarem a fer preguntes de tota mena i a agrupar-les. Farem cartolines amb ON, COM, QUANT, QUI, QUÈ, PER QUÈ, QUAN... i hi col·locarem les respostes.

Una qüestió és una demanda d'un cert tipus d'informació. A diferència de les proposicions, una pregunta no és ni verdadera ni falsa. No hi ha regles de joc per formar «bones» preguntes, però podem dir com són les males preguntes. Entre les formulacions insatisfactòries hi ha:

1. Preguntes basades en assumpcions incorrectes: per què tots els homes o totes les dones són iguals?
2. Preguntes massa vagues per respondre: quants pèls han de caure per arribar a ser calb?
3. Preguntes que es responen elles mateixes: de quin color era el cavall blanc de Jaume I?
4. Preguntes que no tenen sentit: quina olor fa la bellesa?
5. Preguntes que suposen autocontradicció: per què no ha de dir el que no pensa?
6. Preguntes que pressuposen una resposta particular: quina hora és?

Bones preguntes?

Demanarem als alumnes quines de les qüestions següents són bones i quines no?

	BONA PREGUNTA	MALA PREGUNTA
a) Quants anys tens?		
b) Quants anys tenia el teu gos quan va néixer?		
c) Quants anys té la teva nina?		
d) Quants anys tenen els Reis Mags?		
e) De què estan fetes les joguines de fusta?		
f) Vols dinar després de dinar?		
g) Els conductors condueixen?		
h) Ets el cosí de la teva cosina?		
i) T'agradaria haver-te posat tu el teu nom?		
j) Com puc dir què és una bona o una mala qüestió?		

Es poden fer servir dibuixos, contes, titelles, diapositives, pòsters, postals, anuncis, etc. Tot el que considerem convenient per provocar preguntes. Farem que emfatitzin l'entonació!

11. ESPERAR A LA NIT

Sobre la nit

Formularem aquestes preguntes a la classe:

- Què té la nit que sembla que passen coses que no tenen lloc de dia?
- Què passa a la nit que no passa de dia?
- Hi ha coses que només passen de nit i mai no poden passar de dia?
- Hi ha coses que passen de nit però podrien passar de dia?
- Com és el canvi del dia a la nit i de la nit al dia?
- Per què en Pèbili esperava a la nit?

Música nocturna

Triarem dues o tres peces que tinguin com a títol temàtic la nit, com ara:

- Mozart. *Eine Kleine Nachtmusic*, K. 525. Al·legro, 4:27
- Chopin. *Nocturns* (trieu-ne més d'un).

I preguntarem als infants:

- Quina melodia fa pensar més en la nit?
- Quina melodia no sembla pensada per a les hores nocturnes?

Dibuixar la nit

Proposarem un dibuix de la nit als alumnes. Primer caldrà que pensin com és la nit, què fan, com la veuen, què creuen que passa mentre dormen, quines

experiències tenen d'haver-se despertat a la nit. Després d'haver-hi pensat una bona estona intentaran de fer un dibuix. Que pensin un títol. Un cop hagin fet el dibuix o el quadre, no cal que sigui figuratiu, han de decidir si el títol inicial encaixa o si seria millor de buscar-ne un altre.

12. SABER QUÈ VOLIA DIR

Com ho fem per esbrinar?

Els diccionaris diuen que «esbrinar» vol dir buscar la veritat d'una cosa fins a trobar-la, fins a descobrir-la. És sinònim de buscar, cercar, examinar, investigar, estudiar, indagar, però tal com indica el seu origen rural és un cercar metòdic i precís, bri a bri, és un buscar detalls, un afinar, un matisar. En llenguatge de pagès «esbrinar» vol dir separar els brins d'una planta, però en sentit figurat vol dir arribar al coneixement d'una cosa, tot esforçant-se per descobrir-la. És una actitud activa de conèixer, però posant-hi els cinc sentits. Com a habilitat d'investigació, esbrinar també té el sentit de cercar vestigis, pistes i proves, i fer-los encaixar com fan els detectius de les novel·les.

També té el sentit de treure'n l'entrellat, és a dir, de desfer malentesos, d' aclarir. Quan tenim un bon embolic procurem d'anar a poc a poc, analitzant cada part per poder arribar al cap del fil. D'alguna manera, esbrinar vol dir aturar-se a pensar. Esbrinar és el contrari de córrer, d'anar de pressa, implica calma, serenitat, reflexió i paciència.

Com ho puc saber?

Per a cadascuna de les frases següents l'alumne indicarà com pot trobar una resposta a les preguntes:

PREGUNTAR	PREGUNTAR	PARLAR AMB	BUSCAR EN	PENSAR ALTRES
ALS PARES	A LA MESTRA	ELS AMICS	UN LLIBRE	SOL

1. Vols saber quants pèls té el bigoti d'un gat.
2. Vols saber si pots anar a jugar a casa d'un amic.
3. Vols saber la distància entre la Terra i el Sol.
4. Vols saber si es pot trencar una promesa.
5. Vols saber si hi ha nens que no tenen menjar.

PREGUNTAR	PREGUNTAR	PARLAR AMB	BUSCAR EN	PENSAR ALTRES
ALS PARES	A LA MESTRA	ELS AMICS	UN LLIBRE	SOL

6. Vols saber si les bruixes
 existeixen.
7. Vols saber què mengen
 en altres països.
8. Vols saber què passa si
 dius una mentida.
9. Vols saber què vol dir
 poesia.

La paraula amagada

És un joc que consisteix que un nen o nena surti de la classe i els altres pensin una paraula que en substituirà una altra. Per exemple, *sabata* substituirà *llapis*. Quan entra el nen o la nena de fora, cadascú ha de dir una frase com ara: «Jo faig servir les sabates per dibuixar.», «A les sabates se'ls ha de fer punta de tant en tant», etc. I el nen o nena que ve de fora ha d'endevinar quina és la paraula amagada. Es fan tres o quatre intents perquè tothom pugui captar la dinàmica.

Un cop acabat el joc, es pregunta als nens que eren fora com ho han sabut, què és el que els ha donat pistes, i es porta la conversa cap a la idea del context. Mostrarem com de vegades esbrinem coses perquè l'entorn, en aquest cas les frases, ens hi ajuden.

13. VA SORTIR LA LLUNA

Poemes sobre la lluna

La Lluna, la bruna
 La Lluna, la Bruna,
 vestida de dol,
 sospira quan mira
 la posta de sol.
 L'estrella més bella
 del blau firmament,
 «oh, Lluna», tot d'una
 li crida somrient;
 Oh, oh Lluna!, tot d'una
 li crida somrient.

Tan trista, t'he vista,
 que em dones condol.
 Llumena serena!,
 no el guaitis, el sol!
 La Lluna, la Bruna,
 jamai li ha respost,
 i avança migrant-se
 camí del sol post.

La lluna

La lluna, tan blanca,
sembla de paper.
Té cara de pena
i res no hi pot fer.
Penjada
en la fosca
com un llumenet.
La lluna
ja plora, damunt del carrer.

F. BOFILL, A. PUIG, F. SERRAT

Els alumnes hauran de recitar aquestes poesies amb ritme, amb entonació i teatralitat. Després, que dibuixin la sensació que els provoca.

Dites sobre la lluna

Demanarem a la classe què volen dir aquestes expressions:

1. Una cosa que va a llunes
2. Cèrcol de lluna, no omple llacuna
3. Demanar la lluna
4. Estar a la lluna
5. Estar de bona lluna
6. Estar de mala lluna
7. Lluna ajaguda, mariner dret; lluna dreta, mariner ajagut
8. Lluna tapada, boira o ruixada; lluna lluent, sequera o vent
9. Quedar-se a la lluna de València

En petits grups els estudiants buscaran un context on la dita vagi bé, on encaixi. Ho escenificaran i els altres hauran d'endevinar el sentit que el grup li dona.

Clar de lluna

Escoltarem atentament amb els nens la Sonata n. 14, op. 27 n. 2 *Clar de lluna*, de Beethoven, i buscarem alguna relació entre els textos i la música.

Pintures amb lluna

Podem trobar algunes pintures amb la lluna com a tema a: <<http://pintura.aut.org>>

1. Vernet, C. J., dos quadres sobre: *Clair de Lune*, 1969-1771. Museu del Louvre, París.
2. Rousseau, H. *Vespre de carnaval*, 1886. Museu d'Art de Filadèlfia.
3. Miró, J. *Dona banyant-se*, 1925. Museu d'Art Modern. Centre Georges Pompidou, París.
4. Klee, P. *Foc i lluna plena*, 1933. Museu Folkwang, Essen.

Es pot combinar l'audició musical i l'observació dels quadres.

14. AMAGATALL

Amagar-se

Amagar o mostrar són aspectes que tenen molt a veure amb la visió, però per extensió, com que la visió és la gran metàfora del coneixement (llum, il·luminació, claredat, etc.), amagar també té connotacions relacionades amb la descoberta. Fem que els infants s'hi fixin: des-cobrir, des-velar, de-mostrar, explicar. Tot allò estava amagat, cobert, soterrat.

I encara més enllà si coneixement i veritat són positius, bons i acceptables, allò que s'amaga, allò que resta fora de la visió, etc. té connotacions negatives. Parlem d'amagar la veritat, d'encobrir un delinqüent, etc. És a dir, donem al mot *amagar* un sentit ètic fortament negatiu.

Al marge d'aquestes consideracions que podem fer servir si hi ha prou maduresa lingüística en el grup, amagar pot ser una activitat ben divertida i molt interessant.

Jugar a amagar

Aquest joc popular és un magnífic compendi de capacitat visual, de tàctica i de rapidesa de moviments. Mentre un nen o nena es tapa els ulls i compta fins a deu, els altres s'amaguen. Es tracta de veure o d'anar a buscar on són els que s'han amagat, però sense allunyar-se gaire de la base, ja que si algú s'escapoleix i toca el punt base se salva. Qui para ha de procurar trobar algú abans que arribi a aquest punt base.

Després del joc d'amagar, els alumnes, amb l'ajuda de la mestra, es preguntaran sobre les vicissituds del joc, les facilitats o dificultats dels amagatalls, dels camuflatges, de les tàctiques emprades, etc.

15. LA LLENGUA DE LA MESTRESSA

La llengua

La llengua és una eina gràcies a la qual podem reproduir la realitat. La llengua és l'instrument més complet de tot l'àmbit comunicatiu. Tenim moltes maneres de comunicar-nos gràcies als gestos, a les expressions corporals, etc. Però la llengua, el llenguatge verbal, fruit d'una evolució de milers d'anys, és l'instrument més acurat, més fi i més dútil que tenim per entendre'ns.

Quina llengua de la mestressa?

En dir «la llengua de la mestressa», a quina llengua es refereix en Pèbili:

- A la manera de parlar de la botiguera.
- A l'òrgan que tenim dins la boca.
- A la llengua amb què s'expressa, és a dir, el català.

Endevinalles sobre la llengua

<p>1. Una senyora ben cuidada
en carrossa sempre va,
i encara que no plogui
sempre mullada va.</p>	<p>2. Per dir què sóc
s'ha de recórrer a mi,
no em pots substituir</p>
<p>3. Sempre en remull,
si la mossegues veuràs les estrelles.</p>	

Les endevinalles que us hem preparat, a quina accepció de llengua es refereixen?

16. DO DE LA PARLA

Per què la parla és un do?

Parlar és un privilegi exclusiu dels humans. Els animals dotats d'aparell de fonació emeten sons, però no parlen. Només els éssers humans parlem, és a dir, articulem sons amb sentit no exclusivament emocional.

Parlar, doncs, és molt més que fer sons, és poder dir.

Maneres de dir «parlar»?

La mestra pot suggerir: xerrar, garlar, dir, expressar oralment, comentar, etc. Hi ha alguna diferència entre les distintes maneres?

Tenir un do

El text diu que els objectes adquirien el do de la parla. Que els estudiants diguin si quan algú diu que té un do vol dir que té...

– un deix en el parlar	– una mena de gra
– una manera de ser	– una tara física
– una qualitat	– una mancança
– un defecte	

Tenir el do de la parla és una cosa bona o dolenta?

—I tu, quin do tens?

Que cada nen expliqui una peculiaritat personal seva.

1. Podem començar per un exercici purament descriptiu que digui un do físic: sóc alt, sóc baixeta, etc.
2. Després, si és possible, hauríem de dir aspectes que no fossin visibles, com ara qualitats o hàbits.

Sobre el parlar

Farem que els alumnes classifiquin les següents situacions tot distingint entre parlar, enraonar, conversar, o buscant altres modalitats que s'hi adaptin més (discutir, dialogar, xerrar, etc.):

1. La retransmissió d'un partit de bàsquet.
2. Una trucada de telèfon.
3. El que se sol fer a la sobretaula.
4. La teva relació amb el venedor o venedora de caramels.
5. Dos caps d'Estat en una conferència de premsa.
6. Dos amics una tarda d'estiu.
7. Quan tu t'enfades amb un company.
8. Dues dones a la parada del mercat.
9. Quan dius una poesia.

17. DEIEN ELS SEUS PENSAMENTS

Dir el que hom pensa està bé, però no sempre cal dir-ho tot. De vegades cal pensar les coses dues vegades. Els humans, a diferència dels objectes que parlen com autòmats, tenim la facultat de poder pensar abans d'obrir la boca.

REGLA 2. Pensa què vols dir abans de demanar la paraula

De tothom és sabuda la relació entre pensament i llenguatge. Aquí no entrem en la teoria, però sí que volem que aquesta concepció de l'estreta relació entre el que pensem i com ens expressem es faci patent a l'aula des de ben menuts. Hem de donar oportunitat als infants de parlar, perquè això els ajuda a pensar. Però també els hem d'esperonar a pensar, perquè això els fa parlar millor.

Primer pensar, després parlar

Proposarem a la classe d'explicar una cosa breu, que duri poc temps, però que primer s'hagi pensat un xic. Per exemple:

- a) Explica quin dia fa avui.
- b) Digues què has menjat per esmorzar.
- c) Què fas quan plou?
- d) Quins són els teus jocs preferits?
- e) T'agrada anar d'excursió?
- f) Quin és el teu color preferit?
- g) Tens algun amic o amiga? Com és?
- h) Com diries que ets tu?, alt, baix, ros, moreno, etc.
- i) T'agradava anar a classe l'any passat?
- j) Què feies quan eres petit o petita?
- k) Et fan enfadar els teus germans o germanes?

Analitzarem si han estat més clares les respostes espontànies o les que s'han pensat, i ens preguntarem per què. Caldrà que els infants s'adonin que ordenar les idees és bo per clarificar el missatge.

Buscar un lema

Podem optar pel lema que una escola va idear en batejar les aules de filosofia com el Racó de la Pepa, entenent que *Pe*: significava pensar i *Pa*, parlar. Sempre, però, per aquest ordre.

Podríem pensar una altra manera de dir aquesta regla, que només amb unes lletres o unes sigles ja ens donessin un toc d'atenció?

18. EL QUE SENTIEN

Ambigüitats

Un altre exemple d'ambigüitat molt semblant al de *la llengua de la mestressa*, ja que aquí el mot *sentir* ens remet a situacions i significats diferents.

1. *Sentir* vol dir escoltar
2. *Sentir* vol dir tenir sentiments
3. *Sentir* vol dir tenir sensacions de tota mena: sento fred, sento un pes a l'esquena, etc.

La mestra pot retornar a la introducció, on el terme està analitzat més àmpliament.

Com identificar el sentit

Molt sovint es comprèn el sentit de les paraules per la seva ubicació en un determinat context. Els alumnes classificaran aquestes frases segons l'accepció que hi té el verb *sentir*.

1. Sento molt haver-te trepitjat.
2. Sento un soroll molt fort.
3. Sento moltes ganes de plorar.
4. Sento olor de torrat.
5. Sento una gran estimació per tu.
6. Sento un pessigolleig.
7. Sento que les contralts desafinen.

Es refereix a sentir com a:

El sentit més escaient

Els alumnes ens hauran de dir quin és el sentit (significat) que més li escau a la frase «les coses que sentien»:

- a) Vol dir: les coses que escoltaven?
- b) Vol dir: les coses que notaven pels sentits?
- c) Vol dir: les coses que els emocionaven?

No sempre és fàcil de dir el que veiem i encara és més difícil d'expressar els sentiments. En primer lloc provarem que els infants identifiquin alguns sentiments.

Sentir de sentiment

Els nens ens diran quins d'aquests mots es refereixen a sentiments i quins no:

– alegria	– satisfacció	– calma	– seguretat
– tristesa	– desesperació	– plaer	– esperança
– ràbia	– por	– felicitat	– tranquil·litat
– fàstic	– inquietud	– preferència	– hostilitat
– amargor	– humor	– estimació	– dolor

19. PARLAR UN OBJECTE DESPRÉS DE L'ALTRE

Ja ens podem imaginar per què?

A partir d'aquesta pregunta parlarem obertament de les regles del joc que han de regir la nostra activitat. Podem fer el mateix que en el conte: tindrà la paraula qui tingui la llengua de la mestressa.

REGLA 3. Quan vulguis intervenir, demana la paraula

Cal fer adonar als infants que si tots els nens parlen alhora, no es poden escoltar els uns als altres, no poden sentir el que diu l'altre i, per tant, no poden construir noves idees.

L'important és que el nens escoltin activament els altres per poder interioritzar el procés de recerca. Això significa interioritzar certes habilitats com donar contraexemples, preguntar les raons, preguntar per formes alternatives de veure l'assumpte, veure assumpcions, clarificar i significar els termes i identificar falses inferències i analogies. La pràctica diària dels procediments de la comunitat de recerca prepara els nens eventualment per assolir aquests procediments i aconseguir una autocorrecció quan estan sols, que és una forma de recerca individual.

Aprendre els procediments d'una comunitat de recerca individualment i com a grup vol el seu temps. Els professors han de ser pacients. El progrés serà lent al començament i aleshores els estudiants esdevindran part i parcel·la de la pràctica diària.

Diferents maneres de demanar la paraula

Explorarem distintes formes de demanar la paraula. Farem exercicis sobre unes quantes maneres de cridar l'atenció i veurem quina és més eficaç.

Es poden proposar unes quantes maneres de cridar l'atenció: cridant el nom de la mestra, aixecant un braç, aixecant un peu, traient un mocador, posant-se dret, posant-se un barret o distintiu, etc.

Esperant el torn

Els alumnes indicaran quan és apropiat fer torns i quan no.

	ESPERAR TORN	NO ESPERAR TORN
1. Per parlar en un grup		
2. Per nedar a la piscina amb els amics		
3. Per anar amb bicicleta		
4. Per jugar amb les amigues		
5. Per dutxar-se a casa		
6. Per agafar un autobús		
7. Per fer servir els llapis de colors		
8. Per anar a un supermercat		

Per exemple, demanarem als alumnes que discuteixin de quantes maneres fan torns a l'escola. Potser esborren la pissarra per torns, esperen tanda per anar al lavabo, vigilen per torns la classe quan el mestre és fora, fan torns quan els serveixen al menjador, etc.

Ara ho fem amb la intenció de reforçar-los la idea que fer torns és un procediment útil per obtenir uns resultats que tots els implicats puguin considerar justos. I una cosa encara més important: és una manera de fer justícia a la qual els mateixos nens semblen recórrer sovint pel seu compte, sense que els vingui provocada pels adults.

I jo, què en penso?

Els alumnes s'hauran de formular les preguntes següents:

- a) Sé esperar?
- b) M'agrada esperar?
- c) Saber esperar és important per...
- d) Si no aprenem a esperar...

20. I SORT N'HI HAVIA!

En primer lloc cal que els estudiants entenguin la ironia d'aquesta exclamació per poder comprendre el sentit de la regla que caldrà practicar.

REGLA 4. No intervinguis mentre parla una altra persona

Aquest aspecte es podria posar en positiu: cal escoltar els altres. Però dit així és molt genèric, mentre que parlar alhora ja es veu que no porta enlloc. Com que aquestes regles són per interioritzar, la manera concreta de transmetre-les és oberta i cada mestra pot utilitzar la fórmula que li resulti més còmoda o que vegi més adient.

És molt important que els infants descobreixin el gust per escoltar, no només la mestra, sinó també els altres nens i nenes.

Parlar alhora

Es tracta d'idear exercicis on resulti evident que si parla més d'un alhora no podem escoltar, no ens podem entendre.

1. Dos nens es col·loquen un a cada costat d'un tercer nen, a prop de l'orella, i parlen alhora del que han menjat avui, per exemple, o del color que més els agrada. Cal que qui els escolta expliqui, si pot, el que li han dit. És un exercici divertit pel qual ha de passar tota la classe. Al final han de dir com s'han sentit, si és possible entendre res i si han quedat gaire atabalats.
2. Després de proposar un tema senzill del qual tothom tingui una cosa a dir, provarem de parlar tots alhora. Es tracta de mostrar com és d'incòmode i ineficaç parlar sense que t'escoltin. Es poden organitzar variants, primer tots parlen fluixet, després van aixecant el to de veu fins que és un guirigall.
Per tal de no crear desordre, la mestra pot organitzar aquesta activitat fent-los abaixar i apujar el to de veu a la manera d'un director de coral, i així els infants també aprenen a seguir unes directrius. Es poden pensar altres estratègies, però en el fons creiem que la manera més eficaç és mostrar l'absurd i el ridícul, més que no pas ordenar o exigir.
3. Podem idear maneres concretes de donar el torn, per exemple passant-nos una pilota o un altre objecte. Una manera de procurar que tothom parli al final de la sessió és passar-se un cabdell de manera que qui ha parlat quedi enganxat. Al final s'haurà creat una xarxa que connectarà tots els participants.

21. ESCOLTA, PAPERERA!

La capacitat d'escoltar

Moltes de les informacions que tenim provenen de missatges orals, i nosaltres les captem gràcies a l'esforç d'atenció que despleguem. La capacitat d'escoltar, que no és el mateix que sentir, es pot potenciar, i de fet un bon oient és un bon receptor d'informació i de vegades s'estalvia molts esforços posteriors. A un bon escoltador no li cal haver de reproduir a còpia d'apunts o de llibres el que s'ha explicat a classe, per exemple. Aprendre a escoltar és un factor d'economia de la vida intel·lectual.

Parlem, això sí, d'un escoltar actiu, és a dir, de captar la informació que ens arriba pel canal auditiu amb sentit obert però amb esperit crític, que ens fa es-

tar atents a les argumentacions del altres i ens permet de descobrir els errors tant en els conceptes com en la manera de plantejar les qüestions.

Poques vegades som conscients que escoltem i menys vegades encara tenim consciència de com seria d'important escoltar bé, tant per raons d'economia de temps com d'eficàcia. I és que sembla que la capacitat d'escoltar és innata i que, per tant, no cal fer-hi res, com si fos una funció passiva sobre la qual no es pot ni cal incidir.

Només cal recordar que tenim dues orelles i una sola boca. O sigui que almenys hauríem de callar el doble del que parlem.

REGLA 5. Escolta els teus companys amb atenció

No és fàcil de mantenir l'atenció molta estona i és inevitable que es trenqui el silenci. Aquesta és una regla que s'ha de conquerir de mica en mica i que es fa difícil d'imposar, ja que si la mestra abusa de la imposició de silenci i reclama l'atenció constantment es perd el fil del diàleg i també es perd l'interès per una conversa que no permet la improvisació, la iniciativa i, fins i tot, la passió per intervenir fora de torn.

Un exercici que pot fer més eficaç mantenir l'atenció és el de fer repetir el que ha dit el company en la darrera intervenció. Ens dóna idea del nivell d'implicació o de distracció. Es pot fer de diverses maneres.

Repetir la darrera frase

Farem repetir la darrera frase de l'altre nen o nena. Per poder intervenir cal dir primer:

—En Joan deia que...

- a) L'alumne explicarà amb unes altres paraules el que ha dit el company abans de dir la seva frase.
- b) Primer dirà si està d'acord o no amb el que ha dit l'altre nen.

Saber escoltar

Preguntarem els alumnes quins avantatges creuen que té ser un bon escoltador. Els demanarem que escriguin almenys tres grans avantatges que per a ells té saber escoltar.

Una vegada escrits els tres avantatges, hauran de pensar si ells se'n serveixen, si són conseqüents amb el que pensen.

Quan cal escoltar

Els nens faran un dibuix d'una situació en què considerin que escoltar és imprescindible. Es miraran tots els dibuixos que han fet i els classificaran agrupant els que reproduïen les mateixes situacions, els que són diferents, etc.

Capítol II

22. POESIA

Fons i forma

Els versos d'un poema són les frases que es distribueixen en línies. Tradicionalment els versos es regien per un nombre determinat de síl·labes i solien tenir rima. És a dir, la darrera síl·laba del vers es repetia amb el mateix so.

Les paraules que configuren un poema estan disposades d'una manera determinada, en ordre i harmonia. Les línies del poema s'anomenen versos, els conjunts de línies que tenen unitat i sentit són les estrofes, i el conjunt d'estrofes formen el poema.

Aquesta definició, però, es refereix només a un tipus de poesia, molt clàssica, tot i que molt important durant molts anys. És la poesia formal feta amb tirallongues i que es distingeix de la prosa per la seva forma. Avui aquesta definició no serviria perquè es distingeix poesia de prosa més pel contingut que no pas per la forma.

A més, el poema té un ritme i unes terminacions que es repeteixen. Això vol dir que els versos tenen una mateixa llargària i combinen síl·labes més fortes i més suaus. D'aquesta relació entre les síl·labes se'n diu ritme.

En els versos clàssics cada estrofa tenia un final que repetia un so i això feia que el poema tingués un ritme i una cadència molt musical. Avui sovint es fa servir el vers lliure, és a dir, poemes que contenen versos de distinta llargària i que no repeteixen els sons.

Distingir

Preguntarem als alumnes:

- Saps distingir una estrofa d'un vers?
- Saps distingir la poesia de la prosa?

Poesia visual

Si la mestra vol aprofitar aquesta oportunitat per parlar de poesia creiem que és una bona ocasió, ja que el context narratiu pot ajudar a motivar els nens i nenes a conèixer més coses sobre aquest gènere.

D'altra banda, hi ha altres formes de poesia que tenen altres manifestacions més complexes, com per exemple la poesia visual. Us recomanem vivament l'apartat «poesia visual» dins d'Educalia <<http://www.educalia.org>>.

23. EM VAIG DIR

Introduïrem molt lleugerament la idea de monòleg interior. Parlem amb els altres però també amb nosaltres mateixos. Quan hom parla amb si mateix es

diu que reflexiona. El mot *reflexionar* prové de *reflex*, és a dir, allò que retorna com la imatge d'un mirall.

Dir-se a si mateix

Preguntarem als nens i nenes quina diferència hi ha quan parlo amb mi mateix o quan parlo amb els altres.

- a) Em cal ordenar més les idees?
- b) Puc passar amb la mateixa facilitat d'una cosa a l'altra?
- c) He de buscar les paraules?
- d) M'entenc més bé quan ho he d'explicar?
- e) Primer m'ho he de dir a mi mateix i després ho dic a fora?
- f) Mentre ho dic, vaig pensant el que diré?
- g) De vegades he de tornar a començar, per situar-me?

Pensar i parlar

Els alumnes posaran una creu a la casella que creguin que correspon a cada acció.

	DIR SENSE PENSAR	PENSAR SENSE DIR	TOTES DUES	CAP
Recordar				
Imaginar				
Dubtar				
Explicar				
Inventar				
Rumiar				
Observar				
Esperar				
Proposar				
Votar				
Acceptar				
Negar				
Riure				
Somniar				
Saber				
Fer broma				
Assenyalar				
Gesticular				
Desitjar				
Refusar				

De vegades pensem sense parlar, de vegades pensem i parlem alhora i algunes vegades parlem sense pensar. Els estudiants hauran de buscar bons exemples de les tres situacions.

LA IL·LUSTRACIÓ DE *PÈBILI*

Els alumnes miraran amb atenció el dibuix de la pàgina 7 i diran què hi veuen. Els ajudarem amb aquestes preguntes:

- a) Què veiem?
- b) Són unes cames i uns peus que fan què: caminen, corren, baixen escales, salten, ballen, puguen escales?
- c) Qui deu ser? Es tracta del botiguer? De la botiguera? Justifica la teva hipòtesi a partir del text.

Mirarem les proporcions:

- a) Quan creus que medeix en Pèbili?
- b) Pots relacionar les cames i el botó?
- c) En Pèbili és gran respecte al botó i és petit respecte a l'estudiant. Com quedem?

Parlarem d'en Pèbili:

- a) Quina cara fa?
- b) Com ho saps?
- c) Quina expressió li ha fet la dibuixant per poder fer aquest efecte?
- d) Has provat mai de dibuixar cares?
- e) I de posar distintes expressions als rostres?
- f) Ens hi posem?

CAPÍTOL III

Tornen a aparèixer aspectes que afecten els distints sentits: vigilant, espiar, llegir a la llum de l'espelma, vista; soroll, parar l'orella, llegir en veu alta, oïda, etc. L'objecte protagonista d'aquest capítol és l'espelma, perquè en l'àmbit sensitiu es pot explorar des de molts punts de vista i dóna molt de joc tant per a l'observació com per a la posterior aplicació en diferents situacions de l'escola.

L'altre gran tema que es manté com a substrat del capítol és la qüestió de la lectura i de la poesia.

1. VIGILANT

Veiem el que sabem

L'opinió que la visió copsa la mera aparença superficial i que l'enteniment és el que copsa la realitat és una opinió molt controvertida. No és ben clar si sabem el que veiem, però sí que és clar que veiem el que sabem.

Algunes qüestions

Posarem un exemple de situacions com ara:

1. Quan dius ja «ho tinc clar», vols dir «ho he comprès».
2. Quan dius «ja ho veig», vols dir «ja ho entenc».
3. Quan dius «ja ho entenc», vols dir «ja ho veig».
4. Quan dius «ho veig negre», vols dir «no hi veig sortida».
5. Quan dius «no ho sap veure», vols dir «no se n'adona».

Veure i mirar

Direm als nens i nenes que facin cinc frases que només tinguin el verb *veure* i cinc frases que només tinguin el verb *mirar*. Procurarem canviar el verb: allà on deia *veure* hi hauran de posar *mirar* i al revés. Funciona? Intentarem extreure les diferències de significat entre un verb i l'altre.

També es pot fer l'exercici fent servir la mateixa frase amb els dos verbs: «Vaig mirar el mar i vaig veure un vaixell.»

Preguntes a l'entorn de veure i mirar

Suggerirem als alumnes les qüestions següents:

- a) És el mateix veure que mirar?
- b) Quan fem servir *mirar* i quan fem servir *veure*?
- c) Quina diferència hi ha quan diem que:
 - veiem un quadre, un ocell, unes flors
 - mirem un quadre, un ocell o unes flors
- d) Veiem la TV o mirem la TV?
- e) Quina creus que és la diferència entre veure i mirar?

2. GENS DE SOROLL**Les condicions subjectives de la percepció**

Hi ha condicionants objectius que comporten una facilitat més gran o més petita de captar una sensació: si hi ha soroll o no, si aquest soroll és fort o fluix, etc. Però també hi ha molts condicionants subjectius que depenen de cadascú, de la nostra situació, de la nostra expectativa, de la sensibilitat.

Algunes persones s'adonen de coses que passen desapercebudes en d'altres. El factor atenció, per exemple, és fonamental, ja que és el que ens permet de localitzar el nostre interès en una situació o en una altra. Escoltem de manera diferent si estem esperant que arribi algú o no.

Afinar l'oïda

Tots els jugadors són en una sala, però qui porta el joc és fora, darrere la porta, i fa soroll: dues culleres xocant, un got i una cullera, un paper que s'esparreca, etc. I així fins a uns deu sorolls.

Els de dins l'habitació, molt concentrats, han de memoritzar el màxim de sorolls possibles. Quan entra el conductor de la sessió un dels jugadors ha de dir verbalment de quina mena de sorolls es tractava. Si no els sap tots, es passa a un altre jugador, que els ha de tornar a enumerar fins que els digui tots. Qui els pugui dir tots serà el proper conductor.

Si es vol es poden repetir el sorolls i, per complicar-ho més, es poden fer recitar per ordre.

En acabar el joc, els nois i noies verbalitzaran l'experiència i intentaran identificar quines habilitats han posat en joc.

Agafar la forquilla

Es col·loca una cadira enmig d'un cercle i a sota es posa un plat i una forquilla (poden ser altres elements). Un nen o una nena amb els ulls tapats s'as-

seu a la cadira. Una de les persones del cercle va de quatre grapes, ha d'agafar la forquilla, fer veure que menja i tornar-la a deixar al lloc on era sense fer cap soroll. Si l'alumne que és a la cadira sent el més mínim soroll assenyala d'on ve i, si ho encerta, el qui ha fet el soroll para.

A part de la subtilitat de no fer soroll, aquesta activitat serveix per aprendre a esperar, a contenir-se, ja que els participants han d'intervenir d'un en un.

La vaca

Desenvoluparem aquest joc en un espai on els nens i nenes es puguin moure lliurement, sense que sigui massa ample, perquè es puguin trobar. Cal tenir com a material mocadors o una campaneta amb un cordill. Tots els jugadors porten els ulls tapats tret d'un, que duu una campaneta (o un esquellot) penjada a la cintura. El qui fa de vaca es mou i els altres l'han d'atrapar. Els que van amb els ulls tapats l'han de trobar tot seguint el soroll de la campana. Quan un nen amb els ulls tapats troba la vaca, crida ben fort: vaca! Aleshores es canvien els papers.

Al final es fa una rotllana i els nens expliquen les sensacions que han tingut mentre no hi veien i com seguien el so de la campaneta.

Si hi ha molts nens hi pot haver més d'una vaca. Quan s'atrapa la vaca, es passa l'esquellot a qui l'ha atrapada.

Després parlarem de l'experiència tant dels qui hi veien com dels qui no.

3. ESPIAR

Hi ha moltes maneres de mirar, tot depèn de l'estat d'ànim o del que vulguem expressar.

Maneres de mirar

Procurarem que els nens mostrin tres maneres diferents de mirar: amorosa, d'odi o rancúnia, de murrieria, etc. Si es pot aconseguir, estaria bé que cada membre de la classe fes un posat i que s'autoqualifiquessin, formant subconjunts, d'alegres, tristos, porucs, divertits, etc.

Posaran nom als gestos que han fet:

1. Mirar de cua d'ull
2. Mirar malament
3. Mirada de mussol
4. Fulminar amb la mirada
5. Mirar fixament
6. Mirar-s'ho de lluny estant

Aquest exercici es pot allargar i completar fent servir adjectius, que s'han de correspondre amb els gestos. En aquest cas, però, es tracta de maneres de no mirar. Si mirar és important també ho és no mirar.

Demanarem als alumnes què indiquem quan diem:

1. No m'ha ni mirat!
2. No me'l miraré!
3. No mira mai ningú.
4. No m'ha mirat a la cara.

Preguntes sobre diverses maneres de mirar

Els alumnes contestaran a les preguntes següents:

- a) És el mateix mirar, que espia?
- b) És diferent mirar espiant que mirar obertament?
- c) Què tenen en comú espia i mirar?
- d) El qui mira pot ser mirat?
- e) El qui espia pot ser espiat?
- f) Com ho saps, tu, si et miren o si t'espia?

Fer d'espia

Després d'haver-ho assajat unes quantes vegades sota la batuta de l'ensenyant, un infant és escollit per fer d'espia i diu: «Estic espia una persona (per no dir nen o nena) que porta unes sabates verdes.» Si no se sap qui és l'espia, continua «Estic espia una persona que porta sabates verdes i pantalons blaus», i així fins que algun observador sap qui és l'espia.

El tema de la discussió serà: com més pistes tinguem, més fàcil serà d'endevinar, però com menys pistes ens donin, més apassionant serà trobar-lo.

4. FORAT DEL PANY

El tot i les parts

La relació entre la part i el tot es manifesta en qualsevol aspecte de la vida humana. La relació entre els detalls i el context forma part de la descoberta científica, de l'ètica i de l'estètica.

Mirar pel forat del pany

Farem als alumnes les preguntes següents:

- a) Creieu que és correcte mirar algú sense que ho sàpiga, d'amagat?
- b) Us agradaria que algú us mirés sense ser vist?
- c) Us imagineu de vegades que algú us mira?
- d) De vegades feu coses perquè ningú no us mira i no les faríeu si algú us mirés?

Dibuix col·lectiu

Tindrem unes quantes eines de dibuix. Imaginarem que hi ha una habitació que té quatre portes. A dins hi passen coses. Haurem d'inventar situacions. Cada grup de quatre nens o nenes pensarà un tema, se situarà mentalment en una de les portes i mirarà pel forat del pany. Què hi veurà? Com ho veurà?

Un bocí de conte

Mostrarem gràficament personatges o explicarem escenes i les relacionarem amb tot el conte. Això es pot fer amb làmines, diapositives, etc. És un bon treball d'improvisació i serveix per veure si s'ha comprès i assimilat la narració.

Després discutirem, alumnes i ensenyant, com ens ho hem fet per saber que només una escena o un detall pertanyia al conte i ho relacionarem amb els trencaclosques.

5. ESPELMA ENCESA

Les espelmes

Les espelmes, fetes de greix animal o de cera d'abelles, han estat presents a les nostres llars al llarg de la història. Primer amb una funció lumínica i avui com a decoració.

Ha estat també un element litúrgic que s'ha utilitzat en cerimònies religioses de religions ben distintes: cristianisme i judaisme, per exemple.

Hi ha espelmes de molts tipus, que tenen noms diferents segons el diàmetre, la llargada i la forma:

- Candela: quan és un cilindre prim i curt (un xic més d'un pam). Se solen fer servir en actes religiosos i en esglésies.
- Ciri: cilindre de diferents gruixos però de no menys de dos centímetres. Solen ser llargs i alguns, com el Pascual, són decorats.
- Espelma: solia ser un cilindre força gruixut i curt que servia per fer llum, per decorar o per portar a l'església. Avui ja es fan de totes les formes i de tots colors.

Capítol III

Observar una espelma

Agafarem una espelma qualsevol i la durem a classe per observar-la. De primer ens la mirarem apagada i sense dir res. Després direm què hi veiem, i quan ja hàgim dit moltes coses l'encendrem. Primer ens la mirarem amb la llum del dia i a poc a poc anirem enfosquint la classe. A mesura que fem aquest procés, anirem dient tot el que hi veiem, olorem, sentim pel tacte o per la temperatura, etc.

Com a guió del que anem percebent ens pot servir:

- la matèria i la forma
- la cera i la flama
- els colors
- la temperatura: fred i calor
- el ble
- i, si la mestra ho creu convenient, el gust

Un altra manera de treballar l'espelma seria a partir de cada sentit, ja sigui per grups o individualment. Certament l'oïda en surt malparada en relació amb la vista, però segurament en podrem dir més d'una cosa.

En aquest exercici ens centrarem en l'espelma abans d'encendre-la i una vegada encesa, però no ens fixarem especialment en el moment que s'apaga perquè aquesta observació la farem més endavant a la pàgina 158.

Al llarg del curs i per ambientar certes activitats portarem espelmes de diferents tipus, composicions i colors. Cada vegada es pot fer un exercici d'observació.

Pintures amb espelmes

Si tenim possibilitats per observar algunes pintures que tenen espelmes com a motiu pictòric.

Georges de la Tour a <<http://pintura.aut.org>>

1. *Madelena penitent* (Terff). Museu del Louvre, París.
2. *Madelena penitent* (Magdalena de les dues flames). Metropolitan Museum, Nova York.
3. *L'adoració dels pastors*. Museu del Louvre, París.
4. *Sant Josep fuster*. Museu del Louvre, París.
5. *L'àngel s'apareix a Sant Josep*. Museu de les Belles Arts, Nantes.
6. *La buscadora de puces*. Museu històric Lorrain, Nancy.

Max Beckman a <<http://pintura.aut.org>>

1. *Bodegó amb espelmes caigudes*, 1929. Col. particular.
2. *Bodegó amb candeles i mirall*, 1930.

6. LLEGIA EN VEU ALTA

Lectura en veu alta

La vida escolar de vegades exigeix que es facin lectures en veu alta. Tots hem constatat que quan les coses més interessants són llegides en veu monòtona i en un mateix to, seguir el fil es fa feixuc i l'atenció es desvia fàcilment.

Saber llegir en veu alta és una activitat molt útil perquè se situa entre la lectura silenciosa i l'expressió oral. Per tant, implica saber llegir bé, però no deixa l'orador a la intempèrie, ja que el text li dóna suport. És molt útil per a aquells alumnes que tenen problemes de comunicació.

Per llegir en veu alta cal una posició de cos precisa (esquena dreta, el cap alt, etc.), un relaxament de la respiració i un control perquè la veu adquireixi un timbre ric i estimulants, però en canvi no exigeix un domini del gest tan gran com en la participació o en l'exposició oral.

Les situacions de lectura en veu alta poden ser molt diferents. Caldrà, doncs, tenir algunes orientacions que ens permetin de defugir la vergonya o el ridícul.

1. Cal llegir les paraules i no les lletres.
2. Cal comprendre el que ens diu el text.
3. Cal comprendre el que ens vol dir el text.
4. Cal pronunciar les paraules amb una veu clara, obrint bé la boca.

Gravar-se

Aquest exercici ha de servir perquè els alumnes s'adonin de les pròpies dificultats. Els nens triaran el capítol de *Pèbili* que més els agradi, el llegiran tranquil·lament i es gravaran de tres maneres diferents:

1. Primer, com si fos per a ells mateixos, en veu normal, més aviat suau.
2. Després, com si tinguessin deu persones al davant.
3. Finalment, com si els estiguessin escoltant mil persones.

Una vegada enregistrades les tres lectures, escoltaran la cinta i es preguntaran:

- a) He canviat de to, ritme i entonació en cada cas?
- b) Qualsevol altra persona sabria notar les diferències?
- c) Quines modificacions hauria de fer en cada lectura perquè s'ajustés al que m'havia proposat?
- d) Quines són les dificultats que es repeteixen, quins errors cometo més d'una vegada?

Per entrenar-se es poden ajudar de ninots, figures de fusta o de plàstic. Els anirà bé posar-se'ls al davant com si es tractés d'un auditori.

Capítol III

Llegir un poema en veu alta

Hauran de llegir en veu alta el poema del capítol III de *Pèbili*. També els pot ajudar el fet de recitar-lo amb una gravadora i de buscar-se una colla d'oients imaginaris.

7. LLEGIR A LA LLUM DE L'ESPELMA

La il·luminació

Ens cal una il·luminació correcta mentre llegim i escrivim. Provem de llegir amb diferents llums: un lot, un llum de butà i una bombeta, amb llum del dia i amb llum artificial. Cal que els alumnes s'adonin de les distintes qualitats de la llum i d'altres aspectes, i per ajudar-los podem fer-los preguntes com:

- Si ets dretà, on has de tenir el llum per llegir?
- Fan nosa les ombres per llegir?
- És millor tenir el llum a un costat o a dalt?
- Si la llum et toca els ulls, resulta còmode llegir?
- Què passa si veus la llum de la bombeta o de la llanterna?
- Com llegim o mirem contes a casa?

Llum d'espelma

Els nens i les nenes han provat mai de llegir a la llum d'una espelma?

Amb molta precaució, sense acostar el paper o llibre a l'espelma, hauran de procurar de llegir. Els haurem de fer veure els inconvenients de llegir amb la llum d'una espelma i els hauran de comptar. També hi podem afegir un apartat amb els perills que hi ha.

8. PARAR L'ORELLA

L'oïda

L'orella té una sensibilitat que es pot mesurar amb un audiograma, que és una prova que proposa diferents tons purs a intensitats també diverses. La resposta de cada individu ens dóna una idea de la seva sensibilitat auditiva. Aquesta resposta es compara amb una referència estàndard i ens diu si la nostra oïda està dins els límits habituals o no.

L'oïda consta de tres parts: l'oïda externa, que és el que anomenem orella, s'ocupa de captar els sons, i per això té aquesta forma de parabòlica feta de car-

tílag, que és més movable que si fos d'os. El so que arriba de l'exterior fa que el timpà vibri com un tambor. Aquestes vibracions es tornen més fortes en passar per tres ossets menuts de l'oïda mitjana al cargol de l'oïda interna. El cervell rep aquesta notificació i així podem interpretar i comprendre les informacions acústiques.

Els alumnes coneixen el llenguatge gestual dels sords? Els demanarem que intentin dir algunes coses sense paraules, només amb gestos.

Gestos i audició

Treballarem amb els alumnes diferents gestos que tenen a veure amb l'audició.

- Els que hi senten bé...
- Els que no hi senten...
- Els que només hi senten amb una orella...
- Els que hi senten molt...
- Els que només senten el que volen...
- etc.

Expressions. Parar l'orella

Demanarem als nens que ens aclareixin si parar l'orella vol dir:

1. Que camina i cal aturar-la.
2. Que escolta amb molta atenció.
3. Que és molt despistat.
4. Que té l'orella petita.
5. Que sordeja.

9. EL POEMA

Poetes i poemes

Un poema exigeix un poeta. El poeta, com tots els artistes, ha d'aprendre a captar el món amb tots els sentits i amb intensitat per poder traduir les seves sensacions i els seus sentiments en poesia.

El poema del capítol III és una adaptació del poema «Els llibres» de *Pinzellades en vers* de Joana Raspall. Els poetes fan servir paraules boniques, sonores, contundents o manyagues, segons el moment; fan servir les metàfores, els jocs de paraules, les comparances. I al final ens mostren aspectes en què no havíem pensat mai, o que mai no ens havíem plantejat d'aquella ma-

nera. Per exemple, a qui se li hauria acudit mai que un poema podia ser un amic?

Què és un autor?

Preguntarem als estudiants:

- a) Coneixes el nom d'algun autor?
- b) Com se sap qui és un autor a la coberta d'un llibre?
- c) Què fan els autors?
- d) Per què creus que ho fan?
- e) Podria ser que algun dia tu fossis un autor?
- f) Què hauries de fer per ser autor?
- g) Què és un autor?

Anàlisi general del poema

A classe analitzarem el poema estrofa per estrofa. Després veurem què entenen els alumnes i què no entenen.

Cada llibre té un secret
disfressat de blanc i negre;
tot allò que et diu a tu
un altre no ho pot entendre.

Tot allò que et donarà
no ocupa lloc, ni pesa,
t'abrigarà contra el fred
d'ignorància i de tristesa.

Amb els llibres per amics
no et faltarà companyia.
Cada pàgina pot ser
un estel que et fa de guia.

Preguntarem a la classe:

- a) Què ens crida l'atenció d'aquest poema?
- b) El conte no té títol. Quin títol hi posaríeu?
- c) Si el volguéssiu allargar, què més diríeu?

Aquí no cal treballar el poema gaire detalladament. L'anàlisi, la farem més pautadament a continuació.

10. CADA LLIBRE

Un bon lector és qui estima els llibres. No es tracta tant de fer una apologia com d'ajudar els infants a descobrir els llibres com a objectes, com a joguines, com a elements de companyia, com a amics.

Quan un llibre és un llibre?

Preguntes que hem de fer als alumnes:

- a) Quantes pàgines ha de tenir un llibre per ser un llibre?
- b) Un llibre d'una sola pàgina, és un llibre?
- c) Ha de tenir títol, un llibre?
- d) Quines coses més ha de tenir, un llibre?
- e) Ha de tenir índex?
- f) Ha de tenir pròleg?
- g) Si té dibuixos, és un llibre? Si no té dibuixos, també és un llibre?
- h) Són tots iguals, els llibres?
- i) Abans es feien diferent, els llibres?

Sobre els llibres

Demanarem als estudiants:

- Hi ha diferents tipus de llibres?
- Tu en tens, de llibres?
- De què són i com són, els teus llibres?
- Quants llibres tens que puguis dir que són teus?
- Quants llibres hi ha a casa teva?

Dels llibres diu el poema

Els nens buscaran la resposta en el poema i completaran aquestes frases:

1. Cada llibre té...
2. Cada llibre et diu...
3. Cada llibre et donarà...
4. Cada llibre t'abrigarà...

Demanarem als alumnes si ho dirien diferent o dirien altres coses. Els ho farem provar:

1. Cada llibre té...
2. Cada llibre et diu...
3. Cada llibre et donarà...
4. Cada llibre t'abrigarà...

11. TÉ UN SECRET

Els secrets

La paraula *secret* ens parla d'una informació especial, que no tothom té. Es pot tractar d'una cosa només nostra i que només nosaltres sabem o es pot saber alguna cosa d'algú més sense que aquesta persona ho sàpiga. Per exemple, si espiem algú.

El que es manté secret és objecte de curiositat i de fascinació, i també objecte de rumors. Els nens entenen que tenir secrets els fa especials i fan servir aquest tipus de poder, de vegades fabricant secrets que només revelen als seus amics. Aquesta mena de confidències enforteixen els llaços d'amistat.

Els secrets tenen a veure amb l'amistat, amb el fet de dir la veritat, amb la intimitat i amb la sinceritat. D'això es desprèn que la capacitat de mantenir una reserva és important. En aquest sentit veiem la qüestió dels secrets com una actitud de protecció i de certa familiaritat que reforça la cohesió entre les persones.

No podem deixar de banda, però, algun aspecte negatiu dels secrets, que pot ser contraproduent per al mateix creixement de l'infant. De vegades infants maltractats o dels quals s'abusa no són capaços d'explicar-se i, per tant, de defensar-se, perquè estan atrapats en un embolic entre la por i l'afecte. Caldrà ser molt cauts i tractar el tema amb delicadesa, procurant que siguin ells mateixos els qui prenguin la decisió de parlar.

Sobre els secrets

Farem algunes d'aquestes preguntes als infants:

- a) Tens secrets?
- b) Quina mena de secrets?
- c) Creus que els altres nens i nenes tenen secrets?
- d) Es tracta de secrets que un dia deixaran de ser-ho?
- e) Seria terrible que descobrissin el teu secret o secrets?
- f) Si dius un secret al teu millor amic, encara és un secret?
- g) Si un nen m'amenaça i diu que és un secret, he de respectar aquest secret?
- h) Quan un secret deixa de ser-ho?

Amb qui puc compartir secrets?

Els nens podran triar entre aquestes possibilitats:

– amb altres nens i nenes	– amb altres persones grans
– amb els pares	– amb els animals
– amb els germans	– amb les nines o ninos

Fer distincions

Podríem ajudar-los a trobar la diferència entre *secret*, *enigma*, *misteri* i *problema*.

12. DISFRESSAT DE BLANC I NEGRE

Un secret «disfressat de blanc i negre», diu el vers. Quan un secret es vesteix de paraules s'ha de disfressar, perquè si no deixa de ser secret.

Preguntes

Farem aquestes preguntes als alumnes:

- a) Has vist algun llibre que no tingui les pàgines blanques?
- b) Has vist algun llibre que no tingui les lletres negres?
- c) Què vol dir disfressat de blanc i negre?

Paraules codificades

Proposarem una frase disfressada als nens, com si fossin agents secrets. Podem suggerir certs codis, com ara posar un número a cada lletra i així fer una composició de números. Podem fer dibuixos al·legòrics de la cosa que es vol dir, etc.

13. TOT ALLÒ QUE ET DIU A TU, UN ALTRE NO HO POT ENTENDRE**La poesia com un missatge xifrat**

Per ajudar-los a comprendre el sentit de la poesia, es poden fer algunes preguntes com ara:

- a) Creus que la poesia diu que els versos són codis xifrats i que per entendre'ls calen solucionaris?
- b) Vol dir que ets l'única persona del món que pots comprendre aquest poema?
- c) Vol dir que aquest poema diu coses diferents dels altres?
- d) Creus que l'autora pensa que només tu llegiràs el poema i per això només l'entendràs tu?
- e) Pot ser que la mateixa cosa signifiqui coses diferents per a diferents persones? Pots posar un exemple?
- f) Vol dir que cadascú interpreta el que llegeix a la seva manera?
- g) Això significa que el poeta diu una cosa diferent a cadascú?

- h)* És a dir, que el poeta en el fons no diu res, sinó que cadascú ho llegeix com vol?
- i)* Creus que tothom entén les coses de la mateixa manera?

Entendre i no entendre

Convidarem els infants a fer-se aquestes preguntes:

- a)* Com et sens quan entens una cosa?
- b)* Com et sens quan no l'entens?
- c)* Què fas quan no entens una cosa?
1. Demanes ajut.
 2. Et quedes igual.
 3. Tant se te'n dóna.
 4. No pares fins a saber-ho.
 5. Busques pel teu compte.
- d)* Quines altres coses pots fer per entendre una cosa que no entens?

14. NO OCUPA LLOC, NI PESA

Fer endevinalles

A la classe ja sabem jugar amb endevinalles. En sabem unes quantes, però ens hem preguntat mai per què són tan divertides les endevinalles i per què ens fan pensar? Hem provat de fer-ne? Animarem els nens a posar-s'hi. El següent procés ens pot servir per construir-ne algunes.

Cal partir d'una definició més o menys exacta. Per exemple, bolígraf: instrument per escriure a mà que deixa anar tinta d'un dipòsit. Agafem algun aspecte de la definició i el canviem per donar-li un sentit figurat: el traç o la ratlla com un camí i el foli com un paisatge. Reproduint la definició sense dir el mot pot sortir: és un caminant que va per un camí negre en un camp ben blanc.

De vegades les endevinalles juguen amb enunciats que semblen contradictoris i, per això, sorprenents: en compro un pam, me'n menjo un pam, en llenço un pam (el plàtan).

Endevinar endevinalles

Proposarem als estudiants de resoldre aquestes endevinalles:

<p>1. Aturada no estic mai,
sempre estic en moviment.
Tant si fa vent com si no,
jo no tinc aturador.
L'ONADA</p> | <p>2. Plana com la mà,
blanca com la neu.
Parla sense boca,
vola sense ales.
LA CARTA</p> |
|---|---|

3. No és espelma i crema molt.
Camina pel pla i la serra.
El pots amidar amb un pal
i és molt més gran que la terra.
EL SOL

4. Per les estances del cel
es passeja una donzella,
vestida de robes blanques
i brillant com una estrella.
LA LLUNA

5. Una cosa molt gran que com més gran és menys es veu.
LA BOIRA

Revisió

Preguntarem als estudiants si després d'haver fet els exercicis els és més fàcil pensar en una cosa que no ocupa lloc ni pesa.

15. FRED D'IGNORÀNCIA I DE TRISTESA

La sinestèsia

Sinestèsia significa resposta múltiple a un sol estímul. O, dit d'una altra manera, és quan un estímul que en principi ha de provocar un sentit, també és capaç de provocar-ne un altre. Com per exemple quan sentim una música i evocuem un color, o quan associem un so a un gust, etc.

D'alguna manera significa la relació entre els sentits fins al punt que també es fa servir el terme sinestèsia quan es parla de la influència d'un sentit sobre un altre, com quan sentim millor el so si hi ha llum o si no n'hi ha.

Probablement respon més a la nostra globalitat que no pas a la segmentació i particularització d'estímuls i a la fragmentació perceptiva.

Establir relacions

En el poema (pàgina 12 de *Pèbili*), l'autora relaciona el fred amb la ignorància. Si seguíssim el seu exemple, quines temperatures posaríem a aquests estats de coneixement?:

Ignorància	fred
Coneixement	
Certesa	
Seguretat	
Dubte	
Suposició	

Sensacions i sentiments

En el poema, l'autora relaciona el fred amb la tristesa. Si seguíssim el seu exemple, quines sensacions podríem associar a aquests sentiments?:

	COLOR	SO	GUST	TACTE	OLOR
Tristesa					
Alegria					
Plaer					
Irritació					
Avorriment					

En primer lloc, els alumnes ompliran els sentiments que els siguin més fàcils i deixaran per al final els que els costin més. Serà interessant de comentar per què n'hi ha que els associem de seguida i d'altres ens costen més. També podem veure les diferències entre els nens si ho posem tot en comú.

En qualsevol cas seria bo que els infants expliquessin el perquè de la relació, si és que en són capaços. És un exercici molt interessant per fer-los adonar que sovint tenim respostes ràpides, espontànies que, si les pensem un xic, es poden justificar amb raons.

16. AMICS**L'amistat**

L'amistat és un concepte ric que podem explorar a bastament amb els nostres estudiants. Implica una relació que pot ser extremament important per al desenvolupament social i l'autoestima dels nens, i discutir-ho pot donar molt de si.

L'amistat, però, no cau del cel. Com totes les relacions s'ha de cultivar, s'ha de regar i cuidar com una planta si volem que faci flor. Però no hi ha una fórmula màgica per tenir amics. Per poder cultivar l'amistat calen uns quants requisits com la sinceritat, la confiança i la lleialtat. Si hom no està disposat a ser sincer, a confiar en la sinceritat de l'altre i no hi ha lleialtat recíproca, podem parlar d'una relació més o menys estable però no d'una veritable amistat.

Un amic és aquella persona amb qui tinc un tracte d'afecte i de confiança. Perquè neixi l'amistat cal que hi hagi una relació freqüent, ja sigui a l'escola, al lloc de treball, o bé de veïnatge o per afeccions, però també cal que es donin certes afinitats: objectius i interessos comuns i maneres de ser i de pensar comunes.

Aristòtil, que va donar molta importància a aquest tema, remarca algunes característiques d'aquesta peculiar i reconfortant manera de relacionar-se:

1. L'amistat consisteix a voler el bé de l'amic.
2. L'amistat suposa una relació d'igualtat.
3. L'amistat, més que un sentiment, és un hàbit que es fortifica amb el temps.
4. L'amistat suposa certa comunitat, és a dir, relació freqüent, intercanvi d'opinions.
5. L'amistat implica sentiments i compromisos de fidelitat, lleialtat i solidaritat.

Seguint l'anàlisi que fa el pensador italià Francesco Alberoni, podem distingir almenys tres significats del mot *amistat*:

1. Primer significat: conegut. Moltes persones que de manera general podem anomenar amigues no són sinó coneguts. Certament en sabem les preocupacions, els tenim afecte i els ajudariem, hi tenim bona relació. Però no hi tenim confiança, no els explicariem les nostres coses.
2. Segon significat: solidaritat col·lectiva. En aquest sentit són amics els qui estan de part nostra. Per exemple en una guerra, parlem d'amics i enemics, segons al bàndol a què pertanyen. Aquesta mena de solidaritat, però, no és personal. Forma part d'un col·lectiu d'església o de partit polític o de grup.
3. Tercer significat: relacions d'ús. Es tracta de les relacions d'utilitat, com es diria d'un soci de negoci. Aquestes són relacions pràctiques, sense connotacions afectives. Es donen majoritàriament en el món laboral, en les relacions professionals. Seria l'equivalent de *soci* o *col·lega*.

Un amic és...?

Proposarem el següent exercici als alumnes. A partir de la pregunta *Has tingut mai un amic/ga que ...?*, llegirem algunes possibilitats: cada nen o nena ha de dir sí, si és així, o no, o bé si no ho sap.

	SÍ	NO	?
a) No tingui ganes de jugar			
b) No parli gaire			
c) No vulgui compartir els teus pensaments			
d) No et digui la veritat			
e) No comparteixi les seves joguines			
f) No et demani ajuda			
g) No t'estimi			
h) No t'agradi			
i) No vulgui estar amb tu			
j) No pensi gaire			

Donar als amics

Els alumnes triaran i assenyalaran les coses que els sembla que fan per als seus amics:

1. Els ajudo a fer la feina de classe.
2. Els deixo copiar la feina.
3. Anem junts a llocs que ens agraden.
4. Sempre vaig on ells volen.
5. Els regalo coses pel seu sant i aniversari.
6. Els convido a casa meua.
7. Els dono diners.
8. Guardo els secrets que em confien.
9. Els escolto quan estan tristos i enfadats.
10. No els escolto gairebé mai. Gairebé sempre els explico jo les coses.
11. Els aconsello si em pregunten sobre alguna cosa que han de decidir.
12. Els explico les coses que em preocupen.

Podem afegir altres coses que fem per als nostres amics i que no apareixen en aquesta llista.

Refranys sobre l'amistat

1. Més val un bon amic que cent parents.
2. Qui té amics té fatics.
3. Dient les veritats es perden les amistats.
4. D'amics, pocs i bons.
5. Mosso i amic, ni pobre ni ric.

17. UN ESTEL QUE ET FA DE GUIA**Les metàfores**

Una metàfora és una manera de comparar les coses de forma original, creativa i sovint bonica. Això fa que de vegades les poesies semblin un joc d'endevinalles, com és el cas de la nostra. Fer metàfores és dir una cosa per una altra, en el benentès que aquesta altra cosa té relació amb la primera.

Com ens orientem els humans?

Tenim moltes maneres d'orientar-nos. Procurarem que els alumnes en facin una llista. Farem que es plantegin com ens podem orientar. Per exemple, si anem d'excursió al bosc o en una gran ciutat que no coneixem.

Maneres d'orientar-se

L'activitat anterior ens pot donar peu a:

1. Parlar d'estris d'orientació: la brúixola.
2. Parlar de maneres d'orientar-se a la natura: pels estels, pels troncs dels arbres, etc.
3. Parlar de com ens podem orientar en una ciutat o per la carretera: amb mapes, etc.

Les guies

Hi ha llibres que són guies, com és ara la *Guia telefònica*. Demanarem als alumnes si en coneixen d'altres que ajudin a trobar informacions: guies turístiques, etc.

18. REALMENT**El concepte de realitat**

Diem que és real tot allò que forma part del nostre món tant físic com psíquic: el terra que trepitjo, els pensaments que tinc, l'escalfor del sol a la pell, etc.

Però el terme *real*, més enllà d'aquesta visió simple i quotidiana, amaga molts racons. I és que el terme té una extensió enorme i inclou molts significats diferents:

1. *Realment estic llegint un llibre* és sinònim de *verdaderament*.
2. *Tinc un problema real* vol dir que no és fictici.
3. *El meu nom real* pot voler dir el legal, el del carnet d'identitat.
4. *Era realment el seu pare* pot voler dir *el pare biològic* o *el pare natural*.
5. *No era un somni, era real*, vol dir que hi era, que existia fora de mi, que tenia una presència no sols mental.
6. *Realment ha vingut* es pot referir a una presència.

Totes aquestes coses, situacions, estats, processos i exemples parlen del que és real però de maneres diferents. Diem que és real quan és de veritat, quan es pot tocar, quan existeix, quan és autèntic, quan és físic, quan és present.

Real, quan s'usa com a adjectiu, es refereix a les coses i qualifica allò que ens ha estat donat; en conseqüència, s'oposa a *aparent* i a *il·lusori*. Com a substantiu significa no només la facultat de percebre correctament, sinó també la capacitat d'adaptar-se a la realitat percebuda.

Per dir real

Els estudiants hauran de substituir el mot *real* per un altre terme que expressi igual o millor el significat de la frase:

1. No era un fantasma, era una persona real.
2. Les notícies parlaven d'un personatge real.
3. No vull un gos dibuixat, vull un gos real.
4. No és inventat, és real.
5. Realment és un anell d'or.

Què és real i què ho sembla?

Procurarem que els alumnes portin un objecte d'ús quotidià que tinguin a casa. Per exemple, una novel·la, una foto, una flor de plàstic, una joguina, una ampolla d'aigua plena de suc de fruita, un objecte d'ornament com ara un gat o un gos, o un ocell, etc.

Preparem quatre cartronets que diguin:

1. Coses que semblen reals, però que no ho són
2. Coses que semblen reals i que ho són
3. Coses que no semblen reals, però que ho són
4. Coses que no semblen reals i que no ho són

I els posarem en quatre taules diferents. L'exercici consisteix a fer que cadascú col·loqui l'objecte que ha dut a la taula que li correspon i que justifiqui per què ha posat el seu objecte en aquella taula i no en una altra. (Exercici extret i adaptat de M. Lipman, *Buscant el sentit*.)

19. ESCOLTANT

Escoltar

Pensem quatre vegades més de pressa que no pas parlem. Per això l'oient pot anar més enllà dels mots, es pot anticipar o pot buscar alternatives. Sovint hem copsat les idees del discurs abans que la frase s'hagi acabat. És important, doncs, dominar aquest temps per guanyar-lo a favor nostre i perquè no serveixi per desviar-nos del fil narratiu o descriptiu.

Escoltar genera moltes actituds que a l'escola seran molt útils:

- *Previsió*. Anticipar-se, avançar-se al que es dirà. De vegades és útil, perquè ajuda a la fixació, però no sempre, perquè implica un rebuig de la novetat, de la sorpresa.
- *Interpretació*. Buscar sentit a associacions i experiències anteriors.
- *Avaluació*. L'actitud crítica i bel·ligerant davant d'un missatge pot ser molt útil si és positiva, és a dir, si estimula respostes o genera arguments alternatius; és negativa, en canvi, si es limita a la no-acceptació sense raons.

Escoltar equival a llegir, a recollir informació. Totes les habilitats i les actituds de l'escoltar són, doncs, salvant les especificitats, transferibles a la lectura. Per tal de sedimentar aquest aspecte tan important proposem una colla de jocs.

Memòria de sons

Prepararem de dues en dues diferents caps de rodets de film fotogràfic amb elements que permetin fer sorolls: sorra, arròs, una moneda... Es tracta que els nens les aparellin i busquin les que sonen igual. Després les podem fer servir per fer música o per comparar amb instruments de música com les maraques, la caixa xinesa, etc.

La cadira

Un nen amb els ulls tapats seu en una cadira situada enmig d'un cercle. A sota de la cadira s'hi col·loca un plat i una forquilla.

Un estudiant surt de la rotllana per anar a buscar la forquilla. Quan el nen o la nena del mig sent un soroll ha d'assenyalar d'on ve. Si ho endevina, el qui anava a buscar la forquilla para, i si no, ha d'esperar que un altre la hi vagi a prendre.

El qui arriba sense fer soroll, en agafar la forquilla dona un cop al plat com a senyal d'haver arribat.

El telèfon

Fem files de 7 o 8 nens. El primer nen o nena de la fila diu un nom o una paraula a l'orella de l'altre i aquest ho ha de repetir al del costat; i així fins al final. L'últim ha de dir en veu alta la paraula que ha sentit, la qual probablement no tindrà res a veure amb la inicial.

Després de comprovar que la distorsió és gairebé sempre present, es busca el perquè. Es repassa què ha entès cadascú i es busquen els mecanismes de correcció. Al cap d'uns dies es torna a fer aquest exercici i es tornen a analitzar els resultats.

Endevinar sons

Col·locarem tots els infants en cercle, d'esquena i amb els ulls tapats. La mestra se situarà al mig i llençarà coses a terra, i pel so que facin en caure els infants hauran d'endevinar de què es tracta. Primer escoltaran sense dir res, procurant identificar. A la segona ronda qui ho sàpiga ho pot dir immediatament després d'haver-ho escoltat: una pilota, una llauna de beguda, un llibre, un llapis, una cadira, un guix, etc.

Mentre anirem jugant els farem aquestes preguntes:

- a) És igual o és diferent *escoltar* que *sentir*?
- b) És igual o és diferent *escoltar* que *mirar*?
- c) És igual o és diferent *escoltar* que *menjar*?
- d) És igual o és diferent *escoltar* que *llegir*?
- e) És igual o és diferent *escoltar* que *estar atent*?

- f) És igual o és diferent *escoltar* que *escoltar atentament*?
 g) És igual o és diferent *escoltar* que *no escoltar*?
 h) És igual o és diferent *escoltar* que *ser atent*?

20. RUMIANT

Rumiar

Rumiar és sotmetre (una cosa) detingudament, un cop i un altre cop, a la consideració mental. Escoltava i rumiava vol dir que estava concentrat i que es preguntava sobre el que sentia. Rumiar és més que pensar. Vol dir repensar, tornar a pensar, seguir pensant, tornar al que pensàvem.

Per dir pensar

Buscarem, esbrinarem altres maneres de dir *pensar* en el sentit de rumiar, com ara *barrinar*, *esprémer-se el cervell*, etc.

Pensar i parlar

De vegades pensem i parlem alhora (en-raonar). De vegades pensem sense parlar. De la llista següent, els alumnes hauran de triar l'opció que els sembli més clara.

	PENSEM I PARLEM ALHORA	PENSEM SENSE PARLAR	NI PENSEM NI PARLEM	PARLEM SENSE PENSAR
Quan recordem				
Quan suposem				
Quan expliquem				
Quan dubtem				
Quan considerem				
Quan notem				
Quan observem				
Quan oblidem				
Quan imaginem				
Quan prometem				
Quan diem				
Quan cavil·lem				
Quan estudiem				
Quan plorem				
Quan avisem				
Quan afirmem				

Rumiar vol dir pensar?

Farem que els infants responguin a aquestes preguntes:

- a) Quan pensem ens adonem que pensem?
- b) Hi ha coses que ens fan pensar més que d'altres?
- c) Quan et fan una pregunta, penses la resposta?
- d) Els pensaments vénen i van sols o els podem dirigir?
- e) Quines coses ens fan pensar?
- f) Només podem pensar una sola cosa?
- g) De vegades pensem dues coses a la vegada?
- h) Pensem més en el que vam fer o en el que farem?
- i) Quan escrivim també pensem?
- j) Parlar ens ajuda a pensar o pensar ens ajuda a parlar?
- k) Escriure ens ajuda a pensar o pensar ens ajuda a escriure?

Pensar i fer

De vegades pensem i fem alhora, de vegades només fem, de vegades només pensem i de vegades ni pensem ni fem:

	FER SENSE PENSAR	PENSAR SENSE FER	FER I PENSAR	NI PENSAR NI FER
Jugar				
Votar				
Parlar				
Despertar				
Somniar				
Saber				
Jurar				
Gesticular				
Riure				
Caminar				
Cantar				

LA IL·LUSTRACIÓ DE *PÈBILI*

A les pàgines 9 i 10 ens hem d'aturar i hem de preguntar als nois: què hi veieu? Després de descriure amb atenció tot el que hi ha, podem proposar algunes consideracions:

- a) El que hi veieu ho podeu justificar perquè algun dibuix d'abans ho recol·la?
- b) Com lliga aquest dibuix amb el de les pàgines 4 i 5?
- c) L'espelma del dibuix és igual o diferent de les que hem vist a l'aula?
- d) Què o qui hi deu haver darrere del forat del pany?

Preguntarem als alumnes:

- a) A qui trobem espiant?
- b) De què fa cara?
- c) Compara l'expressió que fa aquí amb la que fa a la pàgina 7.
- d) Creus que l'estudiant s'ha adonat que en Pèbili l'espia?

Si no hem treballat el dibuix de la coberta ara seria el moment d'incorporar algunes de les propostes que es feien a les pàgines 49 i 50.

CAPÍTOL IV

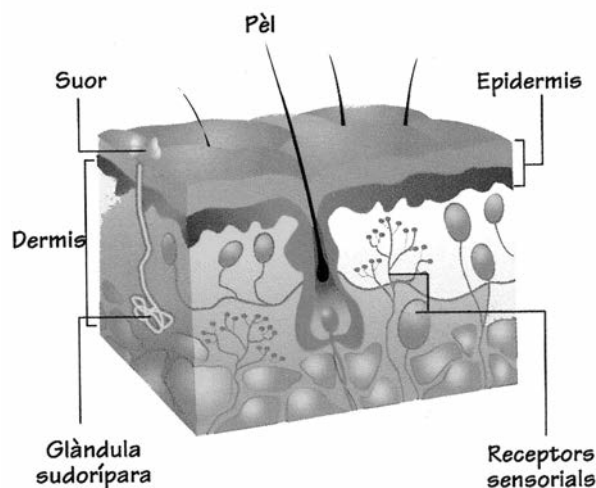
A poc a poc anirem aprofundint en l'estudi de la vista i l'oïda. La vista: brillar, la claror; i l'oïda: escoltava i mormolava. I introduïrem especialment el tacte: embolicar, agafar fort, aguantar el fred. Seguint el curs de la narració i sense forçar gens l'acció es poden anar treballant aspectes d'experiències i, sobretot, es pot reflexionar sobre les característiques cabdals d'aquests tres sentits.

Per altra banda, en aquest capítol ens introduïrem en els contes i en la poesia, que ha estat protagonista del capítol anterior.

1. EMBOLICAR

La pell

La pell és la membrana que embolica el nostre cos (n'ocupa el 80%), ens protegeix dels agents exteriors. No és un simple embolcall, ja que té diverses funcions, i per això, tot i que és diferent dels altres sentits que estan situats de manera estratègica, la pell, estesa per tot el cos, és un òrgan sensorial. També és qui regula la temperatura corporal i la receptora dels estímuls tàctils. Ens informa de la textura, de la pressió i de la viscositat. Tocar és captar les propietats superficials d'un objecte.

La capacitat tàtil

Farem observar als alumnes la capacitat tàtil de diferents parts del cos: mans, cara, cama, cintura, boca, etc. Si no disposem d'una ploma, podem fer servir cotó fluix per passar-lo per la pell.

Textures de robes i papers

Posarem dins d'una bossa retalls de distintes robes: pana, cotó, ras, organ-dí, llana, tul, piqué, seda, batista, etc. i farem que els nens distingeixin textures i els posin noms.

Es pot repetir el mateix exercici amb trossos de diferents papers: paper de diari, cartolina, paper higiènic, paper de seda, paper d'estrassa, etc.

Textures a dins i a fora

Experimentarem amb objectes que tenen diferent textura a dins i a fora:

- portarem un panet i el trossejarem
- portarem un ou i l'obrirem
- observarem les fruites senceres i obertes

Busquem parella

Per parelles s'observaran visualment i tàtilment les mans per ser capaços de reconèixer-se. Una vegada separats i amb els ulls embenats, es posaran a buscar la seva parella només a partir de la informació que tenen de les mans. Quan es reconeixin es quedaran en un racó quiet, agafats de la mà. El joc s'ha de fer en silenci absolut, perquè sinó hi ha el perill d'identificar-se per la veu. Quan totes les parelles s'hagin trobat es podrà tornar a començar el joc.

Després d'haver jugat a aquest joc unes quantes vegades ens preguntarem per què és tan fàcil o tan difícil, què ens ha semblat, com ens hem sentit, què ha estat el que ens ha orientat, quines coses del tacte ens han despistat, etc. També és una bona manera de conèixer la pròpia mà.

2. INTERESSAT*L'adjectiu **interessat***

Ens solem interessar per coses que tenen interès, és a dir, per coses que per a nosaltres o per a molts tenen un valor o un relleu especial. De vegades també es fa servir el terme *interessat* en el sentit de ser calculador, de fer les coses no per generositat sinó per interès, és a dir, perquè s'han calculat els guanys.

Ser una persona interessada pot voler dir ser una persona a qui li agraden molt els diners o ser una persona molt egoista que només fa aquelles coses que sap que li produiran algun benefici.

Mots precisos

Els alumnes hauran de respondre a aquestes preguntes:

- Quin és el sentit de l'adjectiu *interessat* que s'usa a *En Pèbili*?
- Per quin altre adjectiu podríem substituir el mot *interessat* que apareix al conte?

Sinònims de coses interessants

Quina o quines de les expressions següents és sinònima d'*interessant*?

1. Que compta
2. Important
3. Val molts diners
4. És significatiu
5. Té conseqüències greus
6. Distingida
7. Inusual
8. Valuosa
9. Extraordinària
10. Que m'agrada
11. És atractiva
12. És perfecte
13. És com un somni

Coses interessants

Que cadascú faci una llista de coses que considera interessants o de coses per les quals està interessat, des d'objectes i aficions fins a activitats i qualitats, etc.

Posarem en comú tots els interessos i els destriarem segons distints criteris: objectes (joguines, eines, etc.), activitats (esportives, culturals, familiars, etc.) i aficions (col·leccionisme, aire lliure, matèries o disciplines, etc.).

Traurem els interessos repetits, agruparem els semblants i finalment ens quedarem amb un nombre reduït, uns 10 o 12, però comuns a tota la classe.

Cadascú ordenarà els interessos de l'1 al 10. I això ens servirà per veure que fins i tot coincidint en els mateixos interessos no tenim les mateixes preferències.

3. REGALAR

La generositat

La generositat és una virtut que no sembla que estigui de moda, perquè hi ha un malentès que suposa que donar, ser generós, significa privar-se d'alguna cosa, sacrificar-se. I això ja sembla un excés. Aquesta és una manera d'entendre les relacions humanes de forma mercantil, com en el comerç: donar i rebre a canvi; donar sense rebre és com una estafa. I en el cas que sobri el que sigui —afecte, simpatia, diners, hores, el que vulgueu...—, hi ha gent que no ho ofereix perquè li suposa un empobriment.

Ser generós té un significat molt més ric i potent: fa que la gent se senti orgullosa d'ella mateixa, que se senti contenta d'oferir alguna cosa. Ens fa estar contents oferir una bona conversa a un amic o amiga que ho passa malament, i regalar somriures, hores i dedicació; tot plegat ens fa sentir més rics, més plens i més feliços.

La generositat és una actitud despresa per la qual donem a qui ho necessita, no sols en matèria o diners, sinó en afecte. Ser generós implica tenir una sensibilitat especial per saber quan, com i què s'ha de donar.

Un regal o un present ha de ser gratuït, en el sentit que no es té cap més motiu que el de fer-lo i no s'espera res a canvi. De fet, si s'esperés alguna cosa a canvi, ja no es tractaria —per definició— d'un regal. Un exemple de generositat és el conte *Els follets i el sabater*, dels germans Grimm.

Què són els regals?

D'entrada sembla una pregunta simple o òbvia, però quan s'hi aturin els infants descobriran que no és tan fàcil com sembla.

- a) Els regals són obsequis que s'han de comprar en una botiga?
- b) Pel seu aniversari, la Pepa va rebre una postal. Una postal és un regal?
- c) El senyor Tòtil va pagar els seus deutes. Va ser un regal?
- d) El govern s'ocupa de fer carreteres. És un regal, això?
- e) Un amic em convida a passar el cap de setmana a casa seva. És un regal?
- f) Fer un petó és un regal?
- g) Ajudar algun company a fer els deures és un regal?
- h) Quantes menes de regals hi ha?

Els regals que reps

Farem unes quantes preguntes als nens sobre la capacitat d'apreciar els regals.

- a) T'agrada rebre regals?
- b) T'agrada fer regals?
- c) Quin és el regal més bonic que t'han fet mai?
- d) Alguna vegada t'han fet un regal que no fos comprat?

Reciprocitat

Els alumnes hauran de respondre les preguntes següents:

- a) Si algú et fa un regal, tu també li n'has de fer un?
- b) Si tu fas un regal a algú, esperes que aquesta persona te'n faci un a tu?
- c) Has fet alguna vegada algun regal sense esperar que te'l tornessin?
- d) T'han fet alguna vegada algun regal sense esperar que els el tornessin?

4. AGAFAR BEN FORT

Fort o flux en aquest context vol dir pressionar amb la mà d'una manera especial. Provarem amb els alumnes d'agafar les coses de manera forta o fluixa i en traurem les conseqüències:

Què passa si...

1. Agafem ben fort una rajola de xocolata?
2. Agafem ben flux la mà d'una criatura?
3. Agafem fortament la mà d'una criatura?
4. Agafem suaument un cabàs ple de coses?
5. Aguantem flux uns plats per dur a taula?
6. Agafem ben fort una ampolla de plàstic pel mig?

Buscarem altres exemples de la vida quotidiana que ens donin l'oportunitat de pensar quan cal agafar fort o agafar flux les coses.

Enviar el corrent

Farem una rotllana amb els braços estesos i les mans agafades, i un nen o una nena s'haurà de col·locar al mig. Llavors un diu: envio el corrent a... (diu el nom d'un nen o d'una nena de la rotllana), i seguidament pressiona o bé la mà dreta o bé l'esquerra per fer arribar el corrent, i l'alumne del mig ha d'endevinar per on circula. Si ho endevina, el nen pescat s'ha de situar al mig; si no ho endevina, ha de fer una altra ronda.

Una vegada acabat el joc, parlarem de l'experiència tant del guaita com dels components de la rotllana. Farem que expliquin com s'ho han fet per vigilar i com s'ho han fet per avançar, ja sigui amb tot el cos o només amb les mans.

5. FENT TRENCADISSES

Conte: Els follets

Diu que per temps antic tot eren fantasmes i follets. Encara els fantasmes rai! Els fantasmes només clavaven espants presentant-se tot d'un plegat en forma de bèsties, de persones, de gegants, de nans, d'arbres, de roques i d'altres coses. Així es divertien. Al vespre es posaven al mig dels camins per destorbar el pas de la gent, seguien al costat fent magarrufes o s'enfilaven a les finestres i treien el cap. Altres vegades, lluny, lluny, semblava que es veia un homenet, i aquell homenet s'anava fent gros, gros, i de seguida arribava a ser un gegantàs. Deia alguna paraulota que avergonyia i, esclafint una rialla, es fonia com fum. Però mai no tocaven ningú ni feien cap mal.

Els follets, al revés, no es veien, però amb ells no hi havia res salvat: en feien de totes. Si a la casa tenien el traginer descuidat, ells, a la seva hora, donaven gra a les bèsties, i els sabien trenar les cues tan bé que després ningú no sabia desfer la trena. Però en acabat se n'anaven al llit del traginer i, flist-flast, la gran xurriacada. Ja el despertaven, ja!

Ells ho endreçaven tot, si no l'hi trobaven: escombraven, treien la pols, rentaven els plats, feien els llits, plegaven la roba, tot ho feien. Però després, pobres noies de la casa o pobres minyones! Se n'anaven a l'habitació on dormien i allà, l'un amb l'escombra, l'altre amb els espolsadors, me'ls prenien la mida del gipó que era un gust.

Ni se sabia com guanyar-los ni com perdre'ls. De vegades, si tot ho trobaven bé, la donaven per capgirar-ho tot. Feien sentir gran trencadissa de plats de l'escudella, de cadires per terra, de mobles moguts. Però l'endemà al matí no hi havia cap plat trencat, ni cap cadira a terra, ni cap moble fora de lloc. Perquè ells, això sí, tot el que desarreglaven ho havien de tornar a arreglar.

Per això, a les cases, per treure'ls, els omplien els passadissos i escales de plàteres i mesures de gra de mill, escaiola, llavor de col i altres grans menuts, perquè ells, passant esbojarrats ençà i enllà, les giressin i tinguessin la molèstia d'aplegar tots els grans i deixar-ho tot com estava. Es cansaven i se n'anaven, de vegades, però també n'hi havia que, escarmentats, abans de començar a fer de les seves, sabien posar totes aquelles plàteres i mesures en un racó i després les tornaven a lloc.

No n'hi havia poca de gent que es veien obligats a mudar de casa pel follet! I el que és més trist: que ni això hi valia, de vegades.

Un dia uns masovers mudaven de casa perquè el maleït follet no els deixava habitar a la que s'estaven: tot els ho capgirava! D'una vegada van treure tots els trastos i van fugir corrents tots plegats perquè el follet

no se n'adonés i no els seguís. I pel camí la mestressa es va recordar que s'havia descuidat una paella. Va dir: «Malaguanyada paella, sí que em dol! Si sabia que no m'hagués de veure aquell boig, encara la tornaria a buscar». «Ja la porto jo!», va respondre el follet de darrere estant. I es van girar i van veure la paella, que els anava seguint com si volés tota sola.

Pau BERTRAN. *Rondallari català*

Preguntarem als nens:

- a) Saps altres contes de follets?
- b) Sempre són així d'entremaliats, els follets?
- c) Saps algun conte de follets on no siguin entremaliats?

El conte de Pau Bertran és ben típic, però també n'hi ha d'altres en què els follets són personatges més generosos i no tan entremaliats.

Conte: Els follets i el sabater

Una vegada hi havia un sabater que sense cap culpa s'havia anat tornant pobre, de manera que un bon dia només li va quedar un tros de cuir per fer un sol parell de sabates. Al vespre, va tallar les sabates que volia fer l'endemà i se'n va anar al llit ben compungit.

L'endemà, quan es va llevar per anar a fer les sabates, sobre la taula de l'obrador hi va trobar les dues sabates fetes. I, a més, molt ben fetes. Era un treball tan polit que ell no l'hauria fet millor. Encara se les mirava quan un comprador va entrar i li'n pagà un bon preu, i amb aquells diners el sabater va poder comprar menjar i cuir per fer un altre parell de sabates.

Al vespre les tallà i al matí, ja més animat, es va llevar per posar-se a la feina, però no li va caldre perquè les va trobar fetes. Aquell mateix dia les hi van comprar i va poder comprar cuir per a quatre sabates.

L'endemà s'aixecà ben d'hora i va trobar els dos parells ben acabats. I així va anar continuant una colla de dies: la feina que el sabater deixava per fer, era acabada l'endemà al matí.

Intrigats, a la fi, ell i la dona es van amagar i es van posar a espiar què passava a les nits. Al punt de la mitjanit, dos homenets petits, bufons i ben nuets, es posaren a la taula del sabater i amb uns dits menuts començaren a fer tota la feina que cal per confeccionar unes sabates. Cap a la matinada, les deixaren llestes i el sabater va anar a dormir una estona.

L'endemà li digué la dona:

—Aquests homenets ens han fet rics, els hauríem de mostrar els nostres agraïments. Saps què? Els faré uns vestidets perquè no passin fred.

L'home ho va trobar bé.

Quan ho tingueren tot enllestit van deixar la robeta al costat del cuiro tallat i se'n van anar a dormir.

Cap a mitjanit, quan aparegueren els dos follets, es van emprovar la roba tot contents i es posaren a saltar i ballar d'alegria. I tot ballant i saltant van marxar.

No van tornar mai més, però el sabater va viure sempre més bé i va ser feliç gràcies als dos follets.

GERMANS GRIMM. *Els follets i el sabater*

Preguntes per als estudiants:

- a) Podem comparar els dos contes?
- b) Què tenen en comú els follets de l'un i els de l'altre?
- c) En què són diferents?

6. BRILLAR

Significa lluir, resplendir, fulgurar, refulgir, titil·lar, centellejar, guspirejar, es-purnejar, radiar, rutilar, alluentar, etc.

La noció de brillantor, que en principi sembla aplicable a la llum i al color, es pot aplicar metafòricament als sons, als sabors i a les olors. Fem una altra transposició metafòrica quan parlem de persones que tenen una ment brillant o una ment deslluïda (desllustrada, entelada). És un tòpic identificar la intel·ligència amb la brillantor (la claror, la lluminositat).

Exemples de brillantor

Plantejarem als alumnes aquestes activitats:

- 1. Digueu cinc coses brillants.
- 2. Digueu cinc coses apagades, opaques, esmorteïdes.

Dir què vol dir brillant

Els nens hauran d'explicitar el sentit d'aquestes expressions:

- 1. Una celebració brillant
- 2. Un estel brillant
- 3. Un poeta brillant
- 4. Un diamant brillant
- 5. Uns ulls brillants

7. CLAROR DE L'ESPELMA

Quan encenem una espelma, a més de la flama, veiem els objectes que hi ha a l'entorn. La petita flama de l'espelma escampa llum i ens permet veure els objectes i les persones que hi ha al voltant.

Al voltant de l'espelma

Amb els nens asseguts al voltant d'una espelma, la mestra l'encendrà i els preguntarà:

- a) Com veiem les coses del voltant?
- b) Tenen el mateix color que quan hi ha claror de dia?
- c) Què canvia quan l'espelma està apagada i tot és fosc respecte a quan l'espelma està encesa o hi ha llum del dia?
- d) Quines coses —accions, activitats— es poden fer amb una espelma i quines no es poden fer?

Matisos

Agafarem una colla de mostres d'un mateix color i procurarem que els alumnes matisin:

– clar i obscur	– viu i desmaiàt
– fort i suau	– net i aigüat
– potent i dèbil	– brillant i mat
– cridaner, pàl·lid i pastís	– aclarit i enfosquit
– lluminós i apagat	– metal·litzat i jaspiat

8. ESCOLTAVA LES POESIES

Reflexions sobre el so

El so té una colla de qualitats que permeten distingir-lo. Les més importants són:

To. S'ha d'adequar a la situació, al missatge del text, a l'estat d'ànim col·lectiu i al nombre d'oients. No es pot llegir una carta d'amor cridant com si fos un pregó, ni es pot parlar a una gran audiència com si es tractés d'una conversa confidencial.

Ritme. Ni massa ràpid ni massa lent. S'ha de tendir més a la lentitud que a la pressa. Si llegim per a poca gent podem adequar el ritme de la lectura en veu

alta al que ens és usual quan parlem, però si ens dirigim a un grup nombrós cal reduir el ritme i aixecar el to de la veu perquè arribi a tothom.

Vocalització. És fonamental en qualsevol expressió oral, i, per tant, també en la lectura en veu alta. La dicció ha de ser correcta i clara. Correcta perquè en no haver d'improvisar hem tingut temps de corregir aquells defectes de fonètica que sabem que tenim. També ha de ser clara i distinta, és a dir, s'han de notar tots i cada un dels fonemes.

Entonació. Va molt lligada a la puntuació del text. Per no distorsionar l'escrit, cal que el llegidor s'adapti molt bé al ritme que marquen els signes de puntuació de l'escrit. Cada signe ha de ser interpretat clarament i cada vegada se li ha de donar el mateix èmfasi o espai. L'entonació també implica distingir el que és important del que no ho és tant. Ajudant-se del to (més alt o més baix) i el ritme (més lent o més ràpid) s'ha de distingir el títol d'un subtítol, una frase clau d'un exemple, etc.

En el mateix parlar, a més d'articular mots hi ha altres elements que si bé no són verbals, en el sentit de gramaticals, són altament comunicatius. Podem parlar de dos tipus d'elements:

1. *Prosòdics*, que són l'altura, l'accent i les pauses. Són parts relativament integrants de la verbalització.
2. *Paralingüístics*, que són més externs i serien el to de la veu, l'accent i la qualitat de la veu.

Per exercitar-se en aquests procediments cal disposar d'un magnetòfon per poder gravar les lectures i comprovar la progressiva millora. Quan el que sentim sembli una improvisació, quan sigui prou fluid, quan no es distingeixi si és llegit o no, aleshores sabrem que hem perdut l'encartonament dels no iniciats.

Escoltar poesies recitades

Ens proveirem d'alguna audició (casset o CD) de poesies feta per algun professional i farem adonar als infants del plaer del recital. Hi ha una col·lecció en CD, editada per Edicions 62/Empúries, *Zamfoina*, amb poemes de Joan Maragall, Joan Vinyoli, Maria Mercè Marçal, etc. Si tinguéssiu l'oportunitat d'escoltar un recital en viu, encara millor.

Recitar poesies

Buscarem algunes poesies ben sonores i farem que els infants les aprenguin i les recitin amb ritme i fluidesa.

9. MORMOLAVA

Capacitat auditiva

El so és un dels elements més fecunds de la creació estètica. Els tons, els ritmes i les melodies són algunes maneres d'expressar sentiments o estats d'ànim. La música és una manifestació estètica de primeríssima magnitud perquè treballa sobre dos eixos fonamentals de la sensibilitat: l'espai i el temps. «Un ocell no canta perquè té una resposta, sinó perquè té una cançó», diu un proverbi xinès.

La capacitat auditiva varia molt d'una persona a l'altra. Un individu normal pot captar freqüències de 16 a 28.000 cicles per segon. Els canvis de to es capten segons el to i el volum, i també segons la freqüència. Els canvis en sons d'intensitat i freqüència baixes costen més d'apreciar.

Mormolar o mussitar és parlar molt baix. Els nostres sentits tenen uns límits. Nosaltres no captem certs sons que sabem que els gossos són capaços de captar, ni percebem els ultrasons que capta el ratpenat. Cada espècie té unes possibilitats i unes barreres a partir de les quals no pot percebre.

Aquests límits són anomenats lllindars:

Lllindar mínim. És la quantitat d'estímul suficient per poder provocar una sensació conscient. Per exemple, captem sons a partir de 16 vibracions per segon. La nostra oïda no pot captar menys vibracions.

Lllindar màxim. És la quantitat d'estímul que podem suportar. Encara que augmenti la intensitat de l'estímul, ja no en podem percebre més.

Lllindar diferencial. És la quantitat d'estímul que necessitem per notar una variació en la sensació. Per exemple, si portem un pes de cinc quilos i hi afegeixen 50 grams no notarem cap diferència. Però si sospesem un objecte de 100 grams i ens n'hi afegeixen 50, sí que notarem la diferència.

Aquests lllindars no són iguals per a tots els humans. És per això que parlem d'individus amb més o menys oïda, amb més o menys agudesia auditiva, és a dir, amb més sensibilitat.

Els propis lllindars auditius

Crearem algun exercici per mostrar que els lllindars existeixen i que són diferents en cada persona. Si aconseguíssim una aula insonoritzada ho podríem fer amb el so, però si no és així ho podem intentar amb algun altre sentit.

Els infants buscaran en el conte *En Pèbili* exemples diferents de comunicació no verbal que afectin l'entonació.

Cançó: Les clarors de la nit

Les clarors de la nit
 han cobert les muntanyes i els plans.
 Tot dorm, no feu brogit.
 Les clarors de la nit
 ens conviden al son i a la pau.
 Germans tots ben units.
 Les clarors de la nit
 amb silenci ens parlen de pau.
 Amics, cantem la nit.

Aprofitarem la cançó per matisar els sons, i farem cantar els nens ben fluixet o ben fort segons correspongui i també els farem cantar a ritmes diferents.

REGLA 6. Parla clar i alt perquè et puguin entendre

Ens podem trobar amb una classe on no tots els nens parlin clar i bé. Aquesta serà una bona ocasió per treballar l'expressió oral. Tal com ens han indicat les experiències fetes en els programes d'immersió, una de les maneres de superar les mancances en l'oralitat és tenir la necessitat de dir alguna cosa. Crear les ganes de dir, de manifestar, és mitja feina feta per a la mestra que vol ensenyar a parlar millor els seus estudiants.

Parlar de formes diferents

Tot jugant provarem de parlar de maneres diferents fins a trobar la que és millor per a l'acústica de l'aula i les orelles dels oients. Provarem de parlar:

1. Amb la mà davant la boca
2. Amb el cap recolzat al braç
3. Amb un dit a la boca
4. Molt a poc a poc
5. Molt baixet
6. Cridant
7. Molt de pressa
8. Amb el cap cot

En un primer moment es pot triar un tema interessant —les joguines, per exemple—, i fer que els alumnes parlin d'unes quantes maneres. Com a segon pas es poden triar temes apassionants —el menjar que més m'agrada, el mal de panxa, etc.— i combinar l'explicació de distintes maneres de parlar. Per exemple sobre menjar amb la mà davant la boca, o sobre què vaig fer diumenge passat, sobre parlar molt de pressa, etc.

10. S'APAGAVA L'ESPELMA

Reflexionar

Preguntarem als alumnes:

- L'espelma s'ha apagat tota sola? L'ha apagada l'estudiant?
- a) Apagar-se sola vol dir que s'ha apagat a si mateixa com quan nosaltres ens pentinem?
- b) Que s'ha apagat pot voler dir altres coses?
- c) Quines circumstàncies poden fer que una espelma s'apagui?
- d) En el cas que l'hagi apagat l'estudiant, quines raons té per haver-ho fet?
- e) L'espelma tindria raons per apagar-se?

Inferències perceptuals

Els farem aquestes preguntes:

- a) Del fet que l'espelma s'apagués, què se'n segueix?
- b) Què creus que va pensar en Pèbili?
- c) Que s'havia acabat l'espelma?
- d) Que hi havia corrent d'aire i l'havia apagat?
- e) Que l'estudiant estalviava?
- f) Que l'estudiant se n'havia anat a dormir?
- g) Que l'estudiant ja no volia llegir més?

Els demanarem que justifiquin la resposta.

Què passa quan s'apaga l'espelma?

Potser caldrà repetir l'experiència de l'espelma encesa de la pàgina 154 però centrant-nos en el que passa quan l'apaguem.

1. Pel que fa a la vista
2. Pel que fa al tacte
3. Pel que fa a l'olfacte

11. AGUANTANT EL FRED

Fred i calor

Pel tacte percebem el contacte amb altres substàncies, objectes, etc. També gràcies a un tipus de corpuscles podem percebre la temperatura: el fred (corpuscles de Krauze) o la calor (corpuscles de Ruffini), la pressió i el dolor. La

pell es protegeix del fred contraient els músculs i en fer-ho els pèls que hi ha adherits queden en posició vertical. És quan parlem de «pell de gallina».

Pell de gallina

Portarem una pell fresca de gallina i la compararem amb les nostres «pells de gallina». Si ens ajudem d'una lupa, encara millor.

Colors i sentiments

El groc és el color del sol i és càlid; la neu és blanca i gelada, etc. Els colors, inevitablement, s'associen a situacions, a experiències, a sentiments. D'aquest fet, en diem dilatació dels colors. De manera que la percepció dels colors és molt més que una simple detecció visual. Entren en joc molts altres sentits i sobretot molts altres sentiments.

Vegem ara quina interpretació podem fer del significat de *gelor* en termes relacionals, no només en el cas dels colors, sinó també d'altres sentits.

Relació entre pensaments

Demanarem als infants quines associacions fem fàcilment o sovint i quines són poc freqüents:

– gelor i fred	– gelor i menta
– gelor i nit	– gelor i neu
– gelor i fosc	– gelor i gelat
– gelor i sol	– gelor i suau
– gelor i estiu	– gelor i dolç
– gelor i migdia	– gelor i alegre
– gelor i bufanda	– gelor i gris
– gelor i platja	– gelor i blanc
– gelor i Nadal	– gelor i blau

12. LA JA BEN ENTRADA TARDOR

Poemes sobre la tardor

Preguntarem als infants com senten i com viuen la tardor. Si som en una altra estació de l'any podem substituir la tardor per l'estació actual. Només haurérem de tenir en compte que el referent de les poesies és la tardor.

La tardor

Els arbres es muden
de roig i de groc.
Les fulles tremolen
sota un sol de foc.

El vent les fa caure,
les duu fins al port.
Quan surtis de casa,
trepitja-les fort!

Les mosques s'amaguen.
L'hivern és a prop.
Les flors espantades
es tanquen de cop.

F. BOFILL; A. PUIG; F. SERRAT

Tardor

Sol de tardor que comences
a esgrogueir tants jardins,
que endolceixes fulla a fulla,
tots els recers i els camins,
que omplis de melangia
els passadissos del cor
i que duus a cada cosa
tendrament la seva mort,
fes-me entrar a la teva dansa,
sol de tardor complaent,
vés mirant sense recança
els poders que té la ment,
apilona'ls amb les fulles
que cansades del seu vol,
amb un esclat d'incendis
es perden en fumerol.

Narcís COMADIRA

Desembre

En el bloc de calendari
Sols hi queda l'últim mes,
I de l'arbre centenari
Cauen els rebrots darrers.

Els dies, com un rosari
S'esgranen, blaus i lleugers,
Cap al nou adversari
Empesos pels veniders.
I com els anys les centúries,
I com l'arbre les boscúries:
Presents, futurs i passats.

Nacions, segles i cultures
Que Temps empeny a futures
Immenses posteritats.

Miquel dels Sants OLIVER

Fer un poema

Intentarem escriure el que sentim amb les paraules més boniques que se'ns acudin. El deixarem reposar uns dies, retocant-lo si convé. Una vegada l'hàgim donat per acabat, farem servir algunes de les preguntes que suggereix Kenneth Koch a *L'art de la poesia* perquè se les facin els alumnes:

- a) És sorprenent?, m'agrada cada vegada que el llegeixo?, em diu alguna cosa que no sabia abans de llegir-lo?
- b) Quan l'he llegit em sento millor o em sento més savi?
- c) He comprès el que em diu el poeta?
- d) Em diu alguna cosa sobre mi?
- e) És profund i em diu coses interessants?
- f) Hi ha algun aspecte que no m'agrada?
- g) Es mou amb fluïdesa, és àgil, llisca?
- h) És el tipus de poema que m'hauria agradat escriure?

Audició musical: Les estacions

Escoltarem cadascuna d'aquestes peces:

- 1. Vivaldi. *Les quatre estacions*. La tardor.
- 2. Piazzola. *Les quatre estacions*. La tardor.

Treballarem cada peça independentment preguntant per cada audició:

- a) Què em suggereixen?
- b) Què m'evoquen?
- c) Quines paraules hi relaciono?
- d) Quines imatges em vénen al cap?
- e) Quines altres músiques em vénen al cap?
- f) Quins sentiments em provoca?

I quan les hàgim sentit totes dues, buscarem les diferències i les semblances.

Pintura de paisatges

Es poden buscar paisatges que representin la tardor i fer un treball d'observació. Farem que els alumnes s'adonin de quins aspectes comuns tenen, com són les tardors a llocs diferents, com els pintors representen de manera diferent la tardor, etc.

Finalment es pot proposar als alumnes que busquin alguna correspondència entre pintura, poesia i música. En un primer moment, només poesia i música o poesia i pintura, i després combinant les tres arts.

13. VA ARRIBAR EL NADAL

Relacionar el pas del temps i la seva mesura. Podem parlar del calendari i de les festes que assenyalen els diferents períodes meteorològics.

Com dividim el temps?

Procurarem fer una primera pluja d'idees sobre el temps i la seva mesura. Demanarem als alumnes:

- a) Què vol dir l'expressió *tinc 7 anys*?
- b) Què vol dir que una cosa no té ni una setmana?
- c) Com mesurem el temps que passa de petit a gran?

Seriar el temps

A poc a poc ordenarem les intervencions dels alumnes per tal de seriar els grans blocs temporals: segles, anys, estacions, mesos, etc.

En arribar a les estacions, els demanarem quines celebracions importants hi ha en cadascuna. A continuació farem un repàs de les seqüències anuals.

Preguntarem als alumnes si tenen estacions, mesos o dies de la setmana preferits. Si és així, per quines raons són els seus preferits.

Aquest exercici, que ha de semblar improvisat, ens donarà idea de com tenen assimilades individualment i com a grup les sèries temporals i, per tant, quin ordre mental pel que fa al pas del temps.

14. TRIST I PANSIT

Els sentiments

Els sentiments són estats d'ànim complexos produïts per causes d'ordre intel·lectual, moral o afectiu: simpatia, admiració, ressentiment, orgull, vergonya, etc.

Es tracta d'una disposició d'ànim que impregna la nostra vida. No hi ha ni un instant neutre. Sempre, constantment, sentim i passem d'un estat a un altre sense adonar-nos-en gaire.

Gràcies als sentiments el món se'ns presenta ric en promeses, inquietant o amenaçador, és a dir, agafa una significació i un valor. Si no tinguéssim sentiments, res no tindria importància, tot ens seria indiferent.

En aquest cas el text de *Pèbili* ens explica que el follet està trist i pansit. Segurament gairebé tots els nens i nenes saben què és la tristesa i els seus parents: la decepció, etc. Però potser no coneixen l'expressió *pansit*. Aquí la mes-

tra pot jugar amb la metàfora i els pot fer veure com de vegades el llenguatge figurat és molt útil per explicar estats d'ànim que són difícils de qualificar. Només li cal portar a l'aula un gra de raïm i una pansa i fer-los explicar quina és la diferència entre l'un i l'altra. Ràpidament els infants comprendran el sentit de pansit.

Quins mots es refereixen a sentiments?

Els alumnes hauran d'examinar aquesta llista:

– alegria	– tristesa	– felicitat	– calma
– avorriment	– goig	– llibertat	– plaer
– dolçor	– esperança	– prudència	– melangia
– horror	– fàstic	– satisfacció	– ràbia
– ressentiment	– angoixa	– pau	– benestar

T'has sentit alguna vegada com en Pèbili?

Proposarem aquest exercici als nens. Hi ha ocasions en què les persones se senten tristes i pansides. En podem posar exemples:

- Quan algú està trist se li nota?
- Quina cara fem quan estem tristos?
- Quin posat tenim quan estem tristos?
- Què solem pensar quan estem tristos?
- És el mateix, estar trist que estar pansit?

Quines coses em fan estar trist o alegre?

Proposarem aquesta llista als alumnes:

1. Menjar un gelat
2. Anar a nedar
3. Jugar amb un amic
4. Fer un dibuix
5. Cuidar les flors
6. Mirar el mar
7. Dormir
8. Tenir regals
9. Mirar contes

Com dibuixaries el sentiment d'estar trist i pansit?

Farem que els nens contestin a aquestes preguntes:

- a) Has estat mai trist o pansit?
- b) Quin posat tenim quan estem tristos o pansits?
- c) Quins mots diem quan estem tristos o pansits?
- d) Quin color té la tristesa?

Poema sobre la tristor

Proposarem als infants de crear un poema que comenci amb *trist i pansit*.

15. LA NIT DE CAP D'ANY, LA MÉS MÀGICA

La nit de Sant Silvestre o la nit de les bruixes

Conta la llegenda que la darrera nit de l'any, la nit de Sant Silvestre, al punt de la mitjanit surten les bruixes tot fent crits i lamentant-se per purgar les seves faltes ja que estan castigades per tota l'eternitat a vagar entre les tenebres de la nit. La nit de cap d'any ha estat poblada per la imaginació popular amb els més variats personatges, les bruixes, els diables, els esperits.

La màgia

Els alumnes hauran de respondre a aquestes preguntes:

- a) Què és una cosa màgica?
- b) Com deu ser una nit màgica?
- c) La màgia és sempre una sorpresa?
- d) Pot donar-nos un disgust, la màgia?
- e) Tota màgia té trampa?
- f) Amb la màgia les coses són o sembla que són?

Una nit màgica

També hauran de respondre a aquestes altres preguntes:

- a) Creieu que totes les nits són iguals?
- b) Hi ha algunes nits que són especials?
- c) Les podeu citar i dir per què?
- d) Per què la Nit de Sant Silvestre és màgica, segons la llegenda?
- e) Quina ha estat la nit més màgica de la teva vida?

16. EM VAN VENIR AL CAP

Fer memòria

Captem pels sentits i en som conscients per la percepció, però necessitem conservar el que hem vist, sentit, olorat, etc. Quan ens faci falta hem de poder-ho utilitzar. Si no poguéssim retenir les experiències, viuríem en un món sempre nou, sense sentit. Hauríem d'adaptar la nostra conducta a cada instant.

Imaginació i memòria són les capacitats que fan la funció d'emmagatzemar la informació rebuda i de reproduir-la quan ens convé. La memòria fa la funció psíquica de conservar i reproduir estats de consciència passats que són reconeguts pel subjecte com a pretèrits, anteriors. És la capacitat de conservar i evocar les coses que s'han après. Podem actualitzar el passat de moltes maneres: voluntàriament o espontàniament; visualment, auditivament o tàctilment; de seguida o al cap de molt temps d'haver-ho après; de forma mecànica —recitant— o amb sentit —sabent el que diem. El filòsof francès Bergson va remarcar aquests dos aspectes: la memòria habitual i l'experiència.

En la memòria habitual o mecànica el passat és ressuscitat, però és utilitzat, no és pensat com a passat: quan toco la guitarra no recordo les peripècies de l'aprenentatge. L'hàbit s'explica per connexions neuromusculars de l'organisme: si puc cantar una cançó és perquè he adquirit un hàbit; després de sentir-la moltes vegades m'ha quedat fixada. Saber una cançó o un poema va molt lligat a l'aprenentatge habitual. Caminar, nedar, ballar i tocar el piano són hàbits.

La memòria experiencial és diferent. Si recito el poema estic practicant un hàbit, però si jo em veig llegint aquest poema per primera vegada en un parc, aquesta aparença (representació) és un record, no està fixada com un exercici. Els hàbits es regulen per certs mecanismes i el record és sempre un fet singular: entrenar diàriament i el record del primer campionat són dos fets d'ordre diferent. L'evocació o memòria experiencial exigeix consciència del temps passat, vincula l'individu amb la seva pròpia història.

I encara una altra distinció: la memòria és un hàbit que s'adquireix gradualment i es perfecciona i millora amb la repetició; la memòria evocativa s'imprimeix d'un sol cop i no es veu afectada per la repetició.

Jocs de Kim

Els jocs de Kim són jocs d'observació, ben coneguts per tothom, que permeten moltes variacions tant en la seva formulació com en el nombre i el tipus d'objectes que es mostren.

Col·locarem en una taula o a terra de cinc a deu objectes. Primer només cinc i de mica en mica hi podrem anar afegint objectes. Els nens i nenes observaran els objectes durant dos minuts. Després es taparan i miraran de recordar els ob-

jectes que hi havia. Cada alumne haurà de dir el nombre que en recorda i haurà de dibuixar què són.

Abans de donar el resultat o de destapar-los, els preguntarem què han fet per recordar cada un dels objectes. Els preguntarem per què en recorden més uns que uns altres, amb què els han associat, i buscarem regles mnemotècniques per poder-ne retenir el màxim nombre possible.

Aquesta és una part fonamental en què cada infant explicita quina ha estat la seva peculiar mnemotècnia, i amb això veurem que som diferents i que hi ha molts camins per arribar al mateix lloc, i que alguns són molt curiosos i d'altres molt efectius.

17. AMB ELS LLIBRES PER AMICS

Relacionarem la idea de llibre i la idea d'amic, dos temes que ja hem tractat.

Endevinalla sobre la lectura

M'obro i tanco i guardo a dins
històries, consells i lliçons.
Hi ha qui em guarda amb molts bons fins
i qui em deixa pels racons.
EL LLIBRE

Il·lustracions sobre llibres i lectura

Anirem passant d'una en una o bé de cop algunes imatges de dos il·lustradors que han fet servir el món del llibre com a tema:

1. Quint Buchholz
2. Soizick Meinster, <<http://www.soizimage.com>>

Les aportacions d'aquests dos dibuixants es poden aprofitar molt bé per parlar del paper dels llibres, per què serveixen, què ens aporten, etc. Aquestes il·lustracions es poden tractar amb les mateixes preguntes amb què ens vam introduir en el món de la pintura.

LA IL·LUSTRACIÓ DE *PÈBILI*

Observarem el dibuix de la pàgina 13.

- a) Quin és el lloc de la cuina que ens descriu la dibuixant?
- b) Pots posar nom a totes les coses que es veuen en aquest dibuix?
- c) Les copes que es veuen són transparents? Com ho saps?
- d) Creus que es tracta d'una cuina neta i polida? Per què?
- e) Qui deu haver obert el pot on seu en Pèbili?
- f) De què deu ser el pot? Pots justificar-ho?
- g) I els altres dos pots que s'hi veuen de què poden ser?

Els farem preguntes sobre el personatge:

- a) On està assegut en Pèbili?
- b) Què et sembla que fa?
- c) Com creus que se sent?
- d) Com ho saps tot això que has dit?
- e) Quin gest fa en Pèbili? El pots imitar?
- f) Tu el fas sovint, aquest gest? Quan i com?
- g) Creus que el barret està trist? Ho podries justificar?

Compararem l'expressió d'en Pèbili a la pàgina 10 i en aquesta pàgina.

Finalment, els farem preguntes sobre el dibuix:

- a) Quins són els colors predominants?
- b) Quin dels colors d'aquesta pàgina t'agrada més i per què?
- c) Pots dir més objectes que siguin d'aquests colors?
- d) Has vist mai una punta que adorna el prestatge com la que hi ha dibuixada en aquesta cuina? On?

CAPÍTOL V

En aquest capítol ens centrarem en la cuina com a estança privilegiada per al desenvolupament dels sentits. Les cuines són llocs especials per moltes raons. És el lloc on es transformen les matèries primeres crues i immenjables en veritables meravelles gastronòmiques, i com a conseqüència tot el que hi passa té un referent en tots els sentits: olfacte, oïda, vista, tacte i gust.

1. AFORTUNADAMENT

Determinisme i indeterminisme

Aquesta expressió apel·la a la sort. Gràcies, doncs, a algun atzar, al destí, als déus o a la fortuna. Aquest és un aspecte que es pot treballar amb els alumnes relacionant-lo o bé amb els jocs d'atzar i les supersticions o bé amb la llibertat.

Hi ha pensadors que creuen que les coses passen perquè han de passar i que no hi podem fer res, i d'altres que creuen que sí que hi podem fer alguna cosa. Són dues postures que es van enllaçant en la història del pensament i que oscil·len entre el fatalisme del «tot està escrit» i l'optimisme ingenu del «som totalment lliures». No cal fer-ne un tema cabdal, però pot servir per plantejar algunes qüestions.

El context

Rellegirem el text de *Pèbili* i buscarem el sentit que hi té el mot *afortunadament*.

- a) Vol dir que va ser mala sort?
- b) Per què va ser una sort?
- c) Podríem dir que va ser casualitat?
- d) Podríem dir que va ser un descuit?

Les coses que passen

Farem que els alumnes s'adonin d'alguns aspectes:

- a) Hi ha coses a la vida que passen sense que les hàgim previstes, sense que les hàgim pensades?

- b) És bo que totes les coses passin per sort?
- c) I si no passen?
- d) Es podria donar el cas que les coses passessin per desgràcia?
- e) Tindries la mateixa actitud si les coses passessin per sort que si passessin per desgràcia?

2. DE PUNTETES

El mim

Fer mim és un exercici d'expressió de primera magnitud. Posa els nens i nenes en una situació magnífica tant per observar la realitat com per expressar-la i saber-la comunicar. Cal passar per una fase d'exploració, anàlisi i comunicació.

La fase d'exploració és la d'observació del tipus de gest o moviment que volem reproduir. Per exemple: com caminaria una ballarina i com caminaria un mariner. Es tracta de buscar en la pròpia experiència, en la memòria, etc. per poder descobrir la peculiaritat.

La fase d'anàlisi és la de fixar i relacionar tot el que en sabem. El sòl mòbil en el cas del mariner, l'entrenament que imaginem en la ballarina, etc. Cal descompondre les passes i veure com hi ajuden les altres parts del cos, etc.

La fase d'expressió o quan s'improvisa té de bo tot l'aspecte creatiu, de fantasia i de reproducció. Haurem de decidir si ho volem fer verídric, còmic, per fer patir, etc.

Aquests tres moments no són rígids ni van l'un després de l'altre. És només una manera de mostrar tot el que es fa quan es proposa un exercici d'imitació en mim.

Cançó: El rotlletó

El ballet del rotlletó,
De punteta, de punteta,
El ballet del rotlletó,
De punteta i de taló.

(Amb la música de *Nou pometes té el pomer*)

Aquest exercici es pot repetir i ampliar al capítol novè tot fent rotllana quan els infants ballen agafats de les mans.

Maneres de caminar

Pensarem en un conjunt de situacions o de professions que puguin donar maneres de caminar peculiars i procurarem imitar-les. Com camina una model en una passarel·la, un funambulista del circ en un fil, un nen o nena a la sorra o amb neu tova, etc. Podem fer que els alumnes en petits grups o individualment preparin una breu representació. Al final intentarem lligar les diferents maneres de caminar en una breu història on puguem integrar tots els actors o actrius.

Les estàtues saltadores

Els participants es posen en una rotllana àmplia i al mig s'hi col·loca un nen o nena que ha de vigilar que ningú no es mogui. Els participants, però, han d'aprofitar el moment en què no són mirats per fer de puntetes un salt endavant. Si el nen o la nena del mig veu que algú es mou, el qui es mou «para»: si no és així, la rotllana es «menjarà» el nen o la nena que haurà de tornar a parar.

Joc rítmic

Tota la classe ha d'estar dreta, formant una rotllana, i un nen o una nena s'ha de col·locar al mig. El qui és al mig camina només quan els altres piquen de mans. Primer es comença a poc a poc i després es va fent més ràpid.

Caminar i saltironejar

Amb una música ben airosa, tipus marxa, farem, segons com posem el volum, que els nens i les nenes caminin a peu pla, saltironant, saltant. I més endavant es pot fer un exercici de coordinació que consisteix a barrejar els tres moviments anteriors amb l'anar més de pressa o més a poc a poc segons el compàs de la música. Algun fragment de *La botiga màgica* que hem citat a la p. 61 pot ser útil, perquè és una música molt festiva, breu i molt compassada.

3. COM SOLEN FER ELS FOLLETS**Els costums**

De les coses que es fan d'una certa manera, sempre igual, en diem costumisme. Sovint els costums varien segons les persones, segons les edats i segons els grups.

De les coses que fem de manera continuada i de la manera com les fem, en diem costums. Cada societat i cada època en tenen molts i se suposa que els seus membres els han de respectar perquè actuen com a normes. Alguns són molt útils i beneficiosos, tant per a qui els practica com per als altres: dutxar-se, rentar-se les dents, etc.

Costum. La manera de fer o d'actuar adquirida per la repetició d'actes de la mateixa espècie. Habituds d'un poble o d'un individu.

Tradició. Costum d'un grup humà que es va transmetent de generació en generació

Si ens hi fixem bé tots dos tenen a veure amb l'ús sovintejat, amb la rutina, amb la pràctica, amb un estil, etc. I tots dos exigeixen repetició. La tradició, a més, exigeix que sigui un hàbit col·lectiu o un costum de tot un grup.

Què són els costums?

Procurarem que els infants posin un senyal en cada una de les possibilitats que hi ha a la llista i que expliquin el perquè de la seva classificació.

	COSTUMS O TRADICIONS	CAP	TOTES DUES
1. La festa de Sant Jordi			
2. La missa del gall			
3. Menjar castanyes a la tardor			
4. Fer crema catalana per Sant Josep			
5. Menjar canelons pel sant de la mare			
6. Fer xocolata desfeta el dia del Ram			
7. Prendre te o prendre cafè			
8. Anar d'excursió el primer diumenge de mes			

Tradicions o costums?

Demanarem als estudiants que expliquin algunes tradicions col·lectives o alguns costums familiars.

4. VAIG AGAFAR UN LLIBRE

Conducta ètica

En aquest cas l'aspecte moral de l'acció és inqüestionable. No sabem si va ser intencionat o no. Alguns alumnes potser voldran declarar culpable en Pèbili d'una falta de robatori perquè creuen que tenia la intenció de robar, i altres potser pensaran que no tenia la intenció de robar. (Recordeu que els codis penals accepten totes dues interpretacions, si bé les tipifiquen diferentment: solen distingir entre robatori i robatori frustrat en grau de temptativa, o entre assassinat i intent d'assassinat.) Potser alguns alumnes diran que només són culpables

de robatori aquelles persones que, de fet, han agafat alguna cosa que pertanyi a un altre, independentment de les seves intencions.

Què va fer exactament el follet?

Farem que els estudiants es posin en la situació que planteja el conte i que intentin interpretar-la:

– va prendre	– va agafar en préstec
– va manllevar	– va apropiar-se
– va robar	– va usurpar
– va sostreure	...

Correcció o incorrecció dels actes

Ens plantejarem si l'acció d'en Pèbili d'anar a buscar un llibre a l'habitació de l'estudiant és correcta o no. Tant si els alumnes diuen que sí com si diuen que no cal que busquin arguments.

És una discussió que pot ser molt interessant justament perquè no és especialment transcendent, però ens pot aportar diferents punts de vista filosòfics sobre la conducta ètica.

L'acció d'en Pèbili està bé perquè:

1. Només l'ha agafat per una estona i ja el tornarà.
2. Segurament l'estudiant l'hi hauria deixat.
3. No li podia demanar el llibre a l'estudiant perquè no hi era.
4. Va ser una cosa excepcional, no ho fa sempre.
5. En aquell moment li venia bé i el va anar a buscar.

L'acció d'en Pèbili està malament perquè:

1. La gent honrada no ho fa.
2. Els lladres no mereixen confiança.
3. Si tothom agafés les coses dels altres sense permís, el món seria un caos.
4. Perjudiqués els altres.
5. Cal respectar el dret a la propietat privada.

5. LA NIT DE SANT SILVESTRE

Les bruixes i la nit de Sant Silvestre

La llegendística catalana conta que al punt de la mitjanit de cap d'any (Sant Silvestre), just quan fineix el darrer segon de l'any passat i abans de caure el primer instant del que ha de venir (un espai temporal que la imaginació i la màgia poden convertir en gairebé etern), surten pels camins, aterrint amb els seus

udols i laments tots els qui estan en descampat, les filles d'Herodies. Aquestes belles noies estan castigades per tota l'eternitat a vagar entre les tenebres de la nit pel pecat esgarriós d'haver fet cas a la seva mare, la qual féu que Herodes Antipes ordenés degollar sant Joan Baptista i que li'n presentessin el cap en safata de plata. Un altre heroi de la mitologia d'aquesta nit és el Caçador Negre, que aquell dia campa pels aires seguit de les seves esborronadores llodrigades.

La nit de cap d'any, nascuda entre mites religiosos ancestrals, es va anar decorant amb esdeveniments més heterodoxos i aliens a la tradició festivoreligiosa institucional.

El nou cap d'any va heretar, d'aquesta manera, llegendes i costums, creences i dites que només podien ser «possibles» més enllà de l'ortodòxia. Per això, la nit de Sant Silvestre neix assumint les creences més difícils de pair, les de bruixes, fetilleries i mil ànimes en pena que persegueixen l'eternitat des del naixement de l'home-que-pensa.

Les pobladores inqüestionables de la nit de Sant Silvestre eren les bruixes.

Dites sobre el cap d'any

Hi ha algunes dites sobre aquesta nit, una de les més gracioses és:

«Ves si et quedaràs a fora com Sant Silvestre que si es descuida no entra ni al calendari.»

Demanarem als estudiants que es facin aquestes preguntes:

- a) Què et sembla que vol dir aquesta dita?, com es podria interpretar?
- b) Pots recordar alguna situació en què hagis fet com Sant Silvestre?

Refranys populars

Farem servir aquests refranys populars perquè els alumnes els diguin en tots els tons, entonacions i modalitats possibles:

«Per Sant Silvestre totes les bruixes van en destre.»

«Sant Silvestre agarra les bruixes del cabestre.»

6. EXTRAORDINÀRIES

Coses extraordinàries

A la vida hi ha coses ordinàries i coses extraordinàries. Les coses ordinàries són les que passen cada dia, que es converteixen en costums i es tornen rutinàries. Les extraordinàries són les singulars, les especials.

Però també pot passar que allò que és ordinari per a algú sigui extraordinari per a d'altres. Veure el vol d'una papallona pot ser habitual, però un dia, per a un poeta o per a un enginyer aeronàutic, pot esdevenir especial.

Coses ordinàries

Procurarem que els nens facin una llista de coses ordinàries, com per exemple esmorzar cada dia, i que raonin per què són ordinàries.

Exemples de coses extraordinàries

Demanarem als infants per què són extraordinàries:

- a) Què seria un esmorzar extraordinari?
- b) Quin seria un regal extraordinari?
- c) Qui és una persona extraordinària?
- d) Quan he vist un espectacle extraordinari?
- e) Qui m'ha dit coses extraordinàries?
- f) Què conec que sigui extraordinari?

Sobre el que és extraordinari

Comentarem amb els alumnes les diferents coses que ens passen:

- a) A la vida hi ha coses extraordinàries?
- b) Què implica que hi hagi coses extraordinàries?
- c) Què entens tu per coses extraordinàries?
- d) Poden haver-hi coses extraordinàries cada dia?
- e) T'agraden les coses extraordinàries?
- f) Hi ha coses extraordinàries que no t'agraden?
- g) És extraordinari que no passi res d'extraordinari?
- h) Les coses o els esdeveniments són extraordinaris o són les persones que ho viuen i veuen així?

7. LA CUINA

La màgia de les cuines

L'acció del conte de *La nit de Sant Silvestre* està ubicada a la cuina d'una casa. La cuina és una peça privilegiada per tractar els sentits. S'hi donen tots, en positiu i en negatiu: olors i pudors. És un lloc de recés, privat, lligat a la vida més quotidiana i més íntima de la casa. On passen moltes coses: hi ha la trans-

formació del cru al cuit; la relació entre distints ordres: vegetals, carns o peixos, la seqüenciació dels plats; la presentació de les viandes. El joc de plats i coberts, els sorolls, les olors, els gestos, les mirades, el tastet, infinitat de detalls que ens van passant per davant dels ulls, del líquid al sòlid, del sòlid al vapor de les cassoles. Un bé de déu d'experiències i sensacions.

Treballar sobre la cuina és una manera simbòlica de treballar sobre allò més ancestral i més vital: l'aliment.

Dibuixar la cuina de casa

Procurarem que els infants reproduïxin com és la cuina de casa seva tot fent memòria d'on són les coses importants: fogons, pica, nevera, etc.

Objectes de cuina

Amb els ulls tancats, els nens hauran de tocar una colla d'objectes relacionats amb la cuina que abans de començar el joc no hauran pas vist: un got, un plat, una forquilla, un tap d'ampolla, etc. Aquest joc es pot fer amb fireta o amb objectes reals, o de totes dues maneres en moments diferents. Es tracta d'anar tocant els objectes amagats dins una capsa gran i d'endevinar l'objecte proposat. Els alumnes es poden ajudar d'aquestes preguntes:

- a) Quina forma té?
- b) Com és la seva superfície?
- c) Quina sensació fa?
- d) Pot fer sorolls?

Si els estudiants tenen poc vocabulari, primer es pot jugar col·locant pòsits amb el nom corresponent de cada atuell o estri de la cuina en alguna reproducció d'anunci de cuina que haurem ampliat.

Pintures de cuines

Proposem d'observar algunes pintures de cuines. Totes aquestes pintures es poden trobar a: <<http://pintura.aut.org>>

- 1. Martin Drölling. *Interior d'una cuina*, 1915. Museu del Louvre, París.
- 2. Ernst Ludwig Kirchner. *Cuina alpina*, 1918. Museu Thyssen-Bornemisza.
- 3. Maria Antònia Dans Boato. *Cuina*, 1960. Col. particular.
- 4. Julian Luis Medina. *Cuina*, 2001. Col. particular.

8. LLOC PREFERIT

Preferències

Quan preferim una cosa a una altra és perquè les hem comparat des d'un punt de vista determinat. Per exemple, si preferim les sabates velles a les noves és perquè són més còmodes. Llavors la preferència prové del criteri de comoditat. En el procés de preferència pot ser que hagi considerat i deixat de banda altres criteris, com ara el de l'aspecte de les sabates i el seu estil.

Una preferència mostra certes disposicions o inclinacions per part de l'individu. Si preferim llibres a pel·lícules vol dir que és probable que se'ns trobi més en llibreries que no pas en cinemes. Les nostres preferències són com la punta de l'iceberg, en el sentit que revelen el comportament que probablement tindrem.

Les preferències no són merament subjectives. És a dir, generalment tenim raons per a —o podem raonar— les nostres preferències. I aquestes són, generalment, al seu torn, els fonaments dels nostres judicis i de les nostres accions. Per tant, una preferència representa el germen o el nucli d'un comportament de valors que és objectiu i racional. De tot plegat se'n segueix que l'educació ètica comença amb el cultiu de preferències dirigides a fer judicis ètics més responsables.

Preferències i comportament

Acabem de dir que si prefereixes els contes de dibuixos a les pel·lícules, és probable que se't trobi més mirant contes que no pas anant al cinema o mirant la televisió. Això suggereix que hi ha connexió entre les teves preferències?

Les preferències i la conducta

A l'exercici següent, hi ha persones que expressen les seves preferències. Demanarem als alumnes que ens diguin quin tipus de conducta és probable que es doni en cada cas.

1. Manuela: «Prefereixo la tele que les cartes.»
2. Eladi: «Prefereixo els cavalls ràpids que els cotxes ràpids.»
3. Felip: «Prefereixo treballar a casa que treballar en una oficina.»
4. Antoni: «Prefereixo la riquesa que la salut.»
5. Gràcia: «Prefereixo estudiar que cosir.»
6. Horaci: «Prefereixo els cargols que els ravioli.»
7. Prudència: «M'estimo més ser cap d'arengada que no cua de lluç.»
8. Dídac: «Prefereixo les meves preferències que les teves.»

Comparacions i preferències

Preferir una cosa a una altra pressuposa l'habilitat de comparar les dues coses en qüestió, i suggereix que podem ser capaços de formular raons per a les nostres preferències. Potser els nois no són capaços de dir exactament per què els agrada el suc de taronja i per què no els agrada la llet, però poden ser capaços de dir per què prefereixen el suc de taronja a la llet.

En els casos següents, els alumnes hauran de posar cada vegada dos exemples concrets, hauran de dir quin dels dos prefereixen i n'hauran de donar les raons:

1. Dos programes de televisió
2. Dos contes
3. Dos tipus diferents de menjar
4. Dos equips de futbol
5. Dues maneres de fer vacances
6. Dos videojocs
7. Dues ciutats o dos pobles
8. Dues cançons
9. Dos tipus de sabates
10. Dos tipus de joguina

9. CÒMODAMENT**Comoditat**

Còmode vol dir que s'està bé, que res no fa mal, que es nota un clar benestar. L'estat de comoditat és molt semblant al de felicitat, gust, plaer.

Vestir còmodament vol dir que res no et molesta, que no et fan mal les sabates, que no has d'anar estret, etc. Dormir còmodament vol dir dormir en un bon matalàs, amb prou roba a l'hivern i fresquet a l'estiu, etc. Vegeu què li va passar a una noieta que va canviar de llit:

Conte: La princesa i el pèsol

Una vegada hi havia un príncep a qui calia una princesa de bo de bo. Ell va donar ben bé la volta al món per trobar-ne una, però sempre tenien un sis o un as. Hi havia abundor de princeses, però ell trobava grans dificultats a descobrir si eren princeses de bo de bo; sempre reparava quelcom que no acabava de fer-li el pes. Així és que a la fi se'n va tornar a casa seva, i estava molt trist perquè li calia de mala manera una princesa de bo de bo.

Un vespre hi va haver una tempesta que feia feredat: tronava i llampegava, i l'aigua queia a bots i a barrals; tanmateix, era una nit que esgarrifava. Al mig de la tempesta, algú trucà a la porta de la ciutat, i el rei pare, ell mateix, anà a obrir-la.

Era una princesa dreta al defora, però malmesa una cosa de no dir per la pluja i la tempesta. Rajava un doll d'aigua dels seus cabells i el seu vestit, l'aigua entrava pel cim de les seves sabates i sortia pels talons; però ella va dir que era una princesa de bo de bo.

—Aviat veurem si això és veritat —pensà la vella reina; però no va badar boca. Se n'anà cap al dormitori, tragué tots els llençols i deixà uns pisos damunt les posts travesseres. Aleshores, ella que sí que agafà vint matalassos de llana i els posà damunt el pèsol, i després vint matalassos de ploma i els posà damunt els matalassos de llana. I allí havia de dormir aquella nit la princesa. L'endemà li demanaren com havia dormit, si s'havia sentit còmoda.

—Oh no! He dormit molt malament! —digué la princesa— Amb prou feines he aclucat els ulls en tota la nit! Déu sap què hi havia, al llit. Hauria dit que jeia damunt alguna cosa molt dura, i tinc tot el cos blau i negre, aquest matí. És terrible!

I amb això veieren que devia ésser una princesa de bo de bo, perquè heu de saber que les princeses de bo de bo tenen fama de tenir la pell molt fina.

H. C. ANDERSEN. *La princesa i el pèsol*

Ara preguntarem als infants:

- Quins altres títols podríem posar a aquest conte?
- Si ens fixem en el final, quin títol li posaríem?
- Què ens ve a dir aquest conte?
- Què té a veure el que ens explica aquest conte amb el fet que en Pèbili s'instal·lés còmodament?

Amb vinyetes

Es plastifiquen uns quants dibuixos d'alguna edició il·lustrada del conte i es fan servir per establir la seqüència de la narració. Aquest exercici es pot començar amb tres o quatre vinyetes i es pot anar ampliant fins a deu o dotze tot matisant l'acció.

Inventar un conte nou

És un exercici que implica moltes destreses; per tant, és complex i alhora molt interessant. Per fer-ho amb un cert ordre amb els alumnes es podrien seguir les pautes següents:

1. Definició dels personatges
2. Tria del protagonista
3. Representació gràfica del protagonista
4. Creació de diferents arguments
5. Tria d'un argument bàsic
6. Seqüenciació de l'acció
7. Finalment, la mestra redactarà el text amb el consens general

10. EL GAT DORMIA

Els gats

És estrany que el gat del conte *Pèbili* no es despertés perquè els gats tenen fama de tenir molt bona oïda. Juntament amb la capacitat tàctil dels bigotis, l'oïda és un sentit molt fi i especialment desenvolupat en els felins.

Els gats poden moure les orelles amb molta rapidesa, perquè tenen 30 músculs que els permeten de girar-les cap a la direcció adequada. La forma de l'orella, ampla de baix i punxeguda de dalt, també ajuda a captar els sons, i més si tenim en compte que estan col·locades damunt el cap com dues antenes, mentre que els humans les tenim enganxades als laterals. L'oïda dels gats és més ràpida que la dels gossos guardians.

El nervi auditiu dels gats té 40.000 fibres i el dels éssers humans en té 10.000 menys. Això significa que no tenim ni idea del que arriben a sentir els gats. Tenir una informació tan fidedigna i tan acurada és el secret de les anomenades set vides dels gats.

Moure les orelles

Els humans movem les orelles. Ho intentarem fer amb els alumnes, tot i que cal saber que els éssers humans només tenim sis músculs que ens permeten el moviment.

Què en sabem, dels gats?

Amb enciclopèdies, a través d'internet, preguntant a un veterinari, etc. ens informarem de com hi senten els gats.

Pintures de gats

Hi ha molts quadres que tenen els gats com a protagonistes. Nosaltres proposem la lectura de quadres d'un sol autor: Franz Marc, i en concret de tres pintures que tracten de gats i que al mateix temps són un exercici d'observació. Tots tres quadres els podeu trobar a: <pintura.aut.org>

1. *Gats*, 1909-10. Col·lecció privada.
2. *Dos gats blau i groc*, 1912.
3. *Tres gats*, 1913. Col. particular.

Podem parlar de cada quadre i després els podem comparar pel que fa a com són dibuixats, a quins gestos els caracteritzen, etc.

11. Fosc

Fosc com a metàfora

El llenguatge col·loquial ha fet servir com a metàfora de coneixement els termes *fosc* i *clar*. El filòsof Descartes parlava d'un saber clar i distint. Haurem de buscar exemples de clar i fosc en el llenguatge diari com ara:

- Ho tinc molt clar.
- Ja t'has aclarit?

La foscor

Intentarem que els alumnes estableixin relacions:

- a) La foscor és a la llum com el silenci a...
- b) La foscor és a la tristesa com l'alegria és a...
- c) La foscor és bona per...
- d) La foscor és dolenta per...
- e) La foscor és alegre quan...
- f) La foscor és trista quan...

Detectar objectes

Un estudiant reparteix objectes prou coneguts pels altres, que estaran col·locats en rotllana. El qui reparteix s'hi veu. Els altres, amb els ulls tancats, hauran d'endevinar els objectes que els han tocat. Per això se'n diu «de-tectar» de tocar, de tacte.

Endevinalles sobre la foscor

- a) N'hi ha arreu, més de nit que de dia, es veu i es pot tocar però no es pot agafar per més espessa que sigui.
- b) Com més n'hi ha menys se'n veu. Què deu ser?

La resposta sempre és la foscor. Procurarem crear alguna endevinalla més.

Poema de la foscor

Farem que els estudiants escriguin totes les coses que els suggereixi la foscor. Hauran de fer memòria de situacions de foscor, hauran de pensar en com s'han sentit en la foscor, què han explicat sobre la foscor, etc. Hauran d'escriure les idees més rellevants que els vinguin al cap. Després les podran ordenar en forma de poema.

12. ESPURNA

La foscor i el silenci, la calma que va notar en Pèbili en entrar, es van trençar aviat tant pel que fa a la llum com al so.

El so genera so. No cal ni dir els grans volcans en erupció que llancen una mena d'udol fosc que no s'oblida mai, però el foc casolà, el de les llars o el carbó també fan soroll. La combustió provoca cruixits, espetecs i xiulets.

Intensitat de llum

Els canvis d'intensitat de la llum provoquen canvis en el nostre ull. La pupil·la augmenta o disminueix segons si hi ha poca o molta llum.

Adeqüem la llum de l'aula en semipenombra just només perquè ens puguem veure les pupil·les. Amb una llanterna enfoquem cap a un nen o una nena i veurem com la pupil·la es tanca. Quan traguem la llanterna es tornarà a dilatar. Aquest mecanisme ens permetrà d'explicar el funcionament del diafragma en una càmera fotogràfica.

Joc de foscor

Cal trobar un espai que es pugui quedar completament fosc. Tots els nens i nenes tenen un lot i a les fosques es col·loquen a distints llocs de la classe o del gimnàs. Només un d'ells no portarà cap lot. Els qui són a les vores han d'obrir el lot cada vegada que comptin fins a deu i el qui és al mig els ha de poder captar. Els nens que siguin captats passen al mig i al seu torn són captadors. I així fins que han estat caçats tots els portadors de lots. No cal dir que el joc s'ha de fer amb un silenci total.

Després del joc els nens explicaran quina sensació es té quan es veu una espurna de llum i com serveix per orientar-se.

13. COMPASSAT

Moltes coses a la natura són compassades, és a dir, tenen uns ritmes marcats, sempre els mateixos: els dies i les nits, les estacions, etc. És a dir, molts aspectes i moltes situacions mostren una regularitat, una rutina.

Anar al compàs

- a) Els nens hauran de fer una llista d'aspectes de la natura que comporten ritmes compassats, com ara les ones del mar.
- b) Els preguntarem quines feines o quins oficis coneixen que hagin d'anar compassats o bé que duguin un compàs.

Aprendre les hores d'un rellotge amb una corda

Aprofitant que parlem del rellotge, podem aprendre les hores dels rellotges convencionals. Dotze nens o nenes s'hauran de posar en rotllana, ben equidistants, formant les hores del rellotge. Al mig s'hi haurà de col·locar un estudiant que ha d'estar quiet tota l'estona, per la qual cosa se li lligarà una corda a la cintura amb una sola volta. Dos nens o nenes hauran d'agafar les puntes de la corda. Una part de la corda serà més llarga que l'altra. I així ja tindrem un rellotge vivent.

A partir d'aquí s'aniran dient distintes hores del rellotge i els nens que tenen la punta de la corda s'hauran de col·locar al lloc que els toqui. A cada hora que diran els estudiants de fora de la rotllana canviaran els portadors de la corda. Si es vol, es poden anar copiant les hores a la pissarra per tal de repassar-les després.

Rellotge de pèndol

El rellotge de la narració *Pèbili* és un rellotge de pèndol. Preguntarem als nens i nenes quantes classes de rellotges hi ha, quins rellotges coneixen i si en saben els noms: rellotge de polsera, de paret, de campanar, de sol, segons els tipus d'esfera, segons els mecanismes: mecànics, digitals, etc.

Mesurar el temps

Esperonarem els nens i nenes a inventar un estri que mesuri el temps. Ni que sigui un estri rudimentari amb aigua o sorra, però que pugui ser útil per a una porció de temps. Per exemple, per controlar el temps de les intervencions a classe, etc.

Cançó: El rellotge

Aprendre la cançó i fer-la en cànon tot acompanyant-se de gestos.

El rellotge vell fa
tic, tac, tic, tac
i el rellotge nou fa
tic tac, tic tac,
tic tac, tic tac,
tic tac, tic tac,

i el petit despertador fa
tic tac, tic tac,
tic tac, tic tac,
tic tac, tic tac,
tic tac, tic tac.

14. ES VA SENTIR UNA REMOR

Oïda

El món és sorollós, gairebé tot el que ens envolta fa soroll. Vivim en una bombolla d'aire i estem sotmesos a sentir tots els sons que es generen al nostre voltant. El so no existeix en el buit. Rebem els sons que l'aire transporta per l'atmosfera.

Els sons ens informen de característiques del món que no són captades pels altres sentits. Com les altres sensacions, sentir certs sons ens genera emocions. Els sons intensos ens espanten, la música ens relaxa. El so del rellotge, el glu-glu de l'aigua i la remor de fons d'una gran ciutat ens informen del pas del temps, del flux vital, etc. L'oïda és un sentit d'importància cabdal en la comunicació.

Però una cosa és el so i una altra és el soroll. Des del punt de vista físic no hi ha cap diferència entre sons i sorolls. Parlem de so quan hi ha una oscil·lació regular, periòdica, mentre que parlem de soroll quan l'oscil·lació és irregular. Dit d'una altra manera, el so és harmònic i benefactor, mentre que el soroll seria una mena de so no desitjat.

Una remor és un so lleu que no ofèn, pot ser gairebé imperceptible, i a mesura que aquesta remor s'intensifica, és a dir, agafa intensitat, comença a ser molesta. Sembla que la intensitat és la primera qualitat perceptiva que noten els infants.

Endevinalles sobre el so

<p>1. Com més regna la quietud,
més se sent mon respirar.
Tot el món em coneix prou,
però ningú m'ha vist mai.
EL SOROLL</p> | <p>2. És una cosa que tenen els avions
que sempre hi és i no és necessària,
que no pot volar sense ells,
però no fa cap servei.
EL SOROLL</p> |
|--|---|

Causes de determinats sons

Es tracta de fer servir una gravació de les que tenen enregistrats sons o sorolls de determinats ambients: el mar, el bosc, una casa, una indústria, etc. i de procurar que els nens identifiquin el so.

15. ROGALL

Tenir rogall

Tenir rogall vol dir tenir una veu aspra i sorda provocada per una inflamació de la laringe.

Quan tenim rogall

Algunes qüestions relacionades amb el rogall que podem plantejar als alumnes són aquestes:

- a) Quina veu tenim quan tenim rogall?
- b) És divertit tenir rogall?
- c) Com és que tenim rogall?
- d) Què hem fet per tenir rogall?
- e) Ho decidim, això de tenir rogall?
- f) Fa mal el coll quan tenim rogall?
- g) Què hem de fer quan tenim rogall? Se'ns entén igual quan tenim rogall que quan no en tenim?
- h) Hi ha persones més propenses que d'altres a tenir rogall?
- i) Hi ha algunes professions que afecten més la veu de les persones que d'altres?
- j) Pots posar algun exemple?

Procurarem organitzar una pantomima i farem parlar tota la classe com si tingués rogall.

Qui parla?

Farem una rotllana amb tots els nens d'esquena mirant a fora i la mestra al mig, i tocarem algun nen o nena perquè parli. Només cal que digui una paraula i els altres han de dir qui és.

Tipus de veus

Els alumnes hauran d'adjectivar algunes de les veus més conegudes: la de la mestra, la dels pares, etc.

afònica	cavernosa	aguda	harmoniosa	atiplada
atronadora	cadenciosa	cantadora	apegalosa	trencada
clara	cristal·lina	cridanera	dèbil	desagradable
dubitativa	dura	educada	enèrgica	femenina
ferma	greu	fluida	buida	impostada
inaudible	inquietant	mel·líflua	melosa	modulada
nasal	opaca	fosca	pastosa	potent
profunda	trencada	rude	seca	segura
sonora	sorda	suggerent	tremolosa	terrorífica
trèmula	viril			

A continuació farem que els infants s'adjudiquin un adjectiu del tipus de l'exercici anterior. Si veiem que els és molt difícil podem substituir l'exercici per:

La meua veu és com... (Podem buscar un element de la natura, un so d'instrument, etc. com a comparació.)

16. VAIG VEURE

La vista

Amb els ulls veiem el món que ens envolta: imatges, formes, colors, persones, objectes, situacions, etc. La vista és el sentit més evolucionat i potser per això de tots els sentits és el que ens dóna més informació del món exterior.

És, si no més indispensable que l'oïda, segurament el més noble, perquè és d'entre tots els sentits el que més s'allunya del tacte, que és la condició més limitada de les percepcions.

I. KANT. *Antropologia*

Veure és una manera de percebre; la vista fa possible la percepció d'objectes i colors.

Veig, veig...

Cal que un nen o una nena triï un objecte o una persona que és a la vista i que digui:

—Veig, veig...

I els altres han de preguntar:

—Què veus?

I ell ha de respondre:

—Una cosa de color...

I els altres han de procurar endevinar a quin estri o a quina cosa es refereix.

Analogia entre veure i conèixer

Els estudiants hauran de buscar el sentit d'aquestes expressions:

1. Veure-hi clar
2. Veure-ho bé
3. No veure-ho
4. Veure-ho fosc
5. Veure-ho confús
6. Veure-ho verd

Sentit d'expressions sobre la vista

Cal que els nois explicitin el sentit d'aquestes expressions:

1. Li he vist el sí a la cara.
2. No hem parlat, però ens hem vist.
3. No li ha tret la vista de sobre.
4. Se la menjava amb la vista.
5. No veure un bou a tres passes.
6. No veure-hi més enllà del nas.
7. No haver vist el món per un forat.
8. Haver-ne vist de tots colors.
9. No m'ha ni vist.

17. OCELL NEGRE**El sentit dels colors**

Podem parlar de certes constants intersensorials en la recepció del color. Per exemple: groc, vermell i taronja evoquen calor i calidesa, probablement per la connexió amb el sol, el foc o les flames. El blau ens remet a cel, aigua o gel. Si us hi fixeu, gairebé tots els pots que anuncien sabó de rentar són blaus, perquè aquest color evoca neteja, higiene i puresa.

Quan captem un color en percebem:

- la intensitat: fort, tènue, pur o compost
- qualitat: blau, vermell, groc, etc.
- brillantor: clarobscur, brillant o enfosquit

Quan parlem d'un color podem definir-lo a partir de:

- la claredat
- el contrast
- l'equilibri
- la composició estètica
- el ritme
- el centre d'interès
- el recorregut visual

Els colors tenen un valor simbòlic diferent a cada cultura, però alhora molt potent. Aïlladament, cada color té una càrrega significativa diferent:

negre – dol, tristor	taronja – extravertit, ric
gris – fred, serietat	groc – sol, atenció
blanc – llum, netedat	verd – natura, pau
vermell – sang, cor	blau – infinit, grandios
lila – ostentació, prestigi	

A tu quin color et provoca...?

Cada infant haurà de pensar en els colors que té a l'entorn i haurà de fer la pregunta inicial.

– alegria	– benestar
– tristor	– ganes de fer coses
– ràbia	– calma

Preferències de colors

Farem aquestes preguntes als alumnes:

- Quin color és el que t'agrada més per pintar?
- Quin color t'agrada més per vestir?
- Quin color és el que t'agrada més per posar a la paret?
- És sempre el mateix? Si és així, faries servir sempre el mateix to o algun matis?

18. BRANDANT EL CAP... VA CANTAR**Significat d'alguns gestos**

De vegades comuniquem per una expressió estàtica, quan fem cara de sorpresa o d'enfadats, però de vegades la comunicació va acompanyada de moviments. Quan volem dir que sí o que no sense obrir la boca què fem? Ho demanarem als alumnes.

Què volem dir quan...

Farem que els estudiants procurin explicitar el que volen dir certs gestos com ara:

- girar la cara d'esquerra a dreta i a la inversa
- rascar-se el cap
- aixecar la mà
- aixecar les celles
- posar un dit a la boca
- mirar a terra insistentment

Parlar i cantar

La manera d'avisar del rellotge de cucut no són ni les campanades ni el timbre metàl·lic, sinó reproduint el cant del cucut. Preguntes que podem fer a la classe:

- Tots els humans que són capaços de parlar són capaços de cantar?
- S'aprèn igual a parlar que a cantar?
- Es poden dir les mateixes coses cantant que parlant?
- Parlar és a escoltar com cantar és a...?
- Podem dir que el cantar dels ocells és com el parlar dels humans? En quin sentit?

19. CU-CUT

Els ocells tenen uns cants fàcilment reconeixibles per a una orella experta. N'hi ha que són molt personals i que els poden detectar fins i tot unes orelles no gaire expertes. Aquest és el cas del cucut, el cant del qual gairebé tots els nens de poble són capaços de reconèixer

Els rellotges de cucut tenen característiques especials. Cal buscar algun dibuix o alguna fotografia i fer que els nens entenguin què fa l'ocell per poder comprendre també el sentit de la narració.

Quina hora és?

Parlarem de la mesura del temps:

- De quantes maneres es pot dir l'hora?
- És el mateix dir que són les dotze o que és mitjanit?
- Totes les hores es diuen de la mateixa manera o hi ha diferències?
- En quantes llengües saps dir l'hora que és?
- És diferent el sentit que té en una llengua i en una altra?

Cançó: A dins d'un bosc cantava

A dins d'un bosc cantava
cucut amb gran afany,
i a dalt d'un roure altíssim
cridava el seu company.

Els sons dels animals

Farem que els infants esbrinin quin és el so que fan cada un d'aquests animals:

gos	vaca	cavall	gat	burro
gall	porc	ocells	oques	

Una vegada ho hagin descobert, hauran de pensar quins són onomatopeics i quins no ho són.

Música

Escoltarem atentament *La dansa de les hores* de l'òpera *La Gioconda*, d'Amilcare Ponchielli. O bé, *El rellotge sincopat*, de Leroy Anderson. Si és possible, i va bé, ajudats per la mestra de música i la d'educació física podem muntar una coreografia sobre la idea del pas del temps.

20. QUÈ ESTÀ PASSANT?

Si es tracta d'una nit extraordinària, què ens podem imaginar que passarà?

Quina en pot estar passant?

En primer lloc, farem fer als alumnes un exercici de memòria per revisar la feina feta, tant pel que fa a la temàtica com pel que fa als aspectes metodològics. I després farem un exercici d'imaginació que consistirà a pensar què passarà al conte a partir d'ara.

Farem una llista de les coses que els nens i nenes creuen que poden passar. Una vegada feta la llista, discutirem les diferents propostes i farem una tria entre distintes possibilitats:

1. Les més probables i les menys probables.
2. Les més possibles i les menys possibles.
3. Les més divertides i les menys divertides.
4. Les més fantàstiques i les més corrents.

I anirem creant expectatives del que pot passar d'aquí en endavant. A més d'estimular la imaginació i la raonabilitat, ens estem assegurant que els nens continuïn tenint ganes de llegir.

LA IL·LUSTRACIÓ DE PÈBILI

Activitats que farem a classe tot parlant de la pàgina 15:

- a) Descripció detallada del que veiem.
- b) Buscar en els dibuixos anteriors quina habitació de la casa es representa.
- c) Quins detalls hi ha al dibuix que ho justifiquin?
- d) És de dia o és de nit?
- e) El foc crema o està apagat?
- f) És una cuina antiga o moderna? Per què?
- g) Hi ha alguna cosa que et cridi l'atenció?
- h) Hi falta alguna cosa per ser una cuina de veritat?

AVALUACIÓ INTERMÈDIA

Ara hem arribat a la meitat del relat i convé que ens aturem per revisar tot el que hem llegit, el que hem comprès i el que hem parlat.

Avaluar una situació també és preguntar-se què està passant. Per saber com ho veiem farem servir la forma d'avaluació figuroanalògica, que ens ajudarà a situar-nos, a saber on som, per veure com hem de continuar. Per fer aquestes avaluacions ens hem basat en els models que ofereix Iñaki Andrés a *Reavaluar*, o *L'avaluació figuroanalògica*.

1. Aspectes que avaluem
2. Materials
3. Procediment d'aplicació
4. Suggestiments

El tracte

1. Aspectes que avaluem

El tracte entre els membres del grup a l'hora d'establir el diàleg.

2. Materials

Diversos objectes que tinguin tactes diferents, de més suau a més aspre, com ara paper de vidre de diferents gruixos, fustes, pedra, suro, cotó fluix, serradures, metall, claus, etc.

3. Procediment d'aplicació

Com ens hem tractat?

La carretilla

1. Aspecte que avaluem

El més remarcable o destriable per mi.

2. Materials

Un carretó o un remolc, una maleta també pot servir. Pot ser dibuixat, pintat, de paper, una reproducció pictòrica o fotogràfica.

3. Procediment de l'aplicació

Què salvaríem de les sessions que hem fet fins ara?

Representarem una barca i demanarem als nens què s'hi endurien, quina eina els ha servit més perquè els sembla que realment és la més important del conjunt de sessions que han fet fins ara.

Els demanarem que ho escriguin en un paperet (pot ser una paraula o una frase molt curta) i que ho dipositin dins de la barca, que serà al mig del grup o pot anar passant.

Colors

1. Aspecte que avaluem

Serveix per a molts aspectes i moltes actituds, i ens permet de fer una valoració general del camí fet fins aquí.

2. Materials

Es pot avaluar aquest apartat pensant només en els colors, però ho enriquirem si hi ha imatges. Per exemple, quadres de pintors com Rothko, Tàpies, etc., o qualsevol element que tinguí colors diferents: un arc de Sant Martí, etc.

3. Procediment d'aplicació

Assignarem un color a l'aspecte que volem avaluar. Per exemple: de quin color han estat les distintes sessions fins ara?

Mostrarem les imatges als alumnes i els demanarem que les associïn a alguna de les sessions portades a terme basant-se en el color, no en altres aspectes que hi pugui haver. És allò que volem destacar de l'aspecte considerat.

El criteri de comparació és obert, ja que per a cada persona els colors poden tenir significats diferents. Però importa sobretot la justificació que es fa de la tria en relació a l'aspecte considerat.

Avaluar el ritme de la sessió

1. Aspecte que avaluem

El ritme de la sessió en el sentit de desenvolupament i de dinamisme.

2. Materials

Objectes o imatges de diferents mitjans de transport: bicicleta, moto, cotxe, tren, vaixell, avió... (Les imatges d'obres artístiques, sobretot pintura, fotografia i cinema, donen una qualitat especial a l'activitat.)

També es pot fer amb diferents models d'un mateix mitjà (ciclomotor, moto estàndard, moto de carreres) amb els quals es pugui establir una gradació de velocitat.

3. Procediment d'aplicació

Com ha estat el ritme de les sessions fins avui?

Convé començar per criteris tancats: lent-ràpid en una gradació basada en vehicles que tinguin associada clarament la idea (bici-cotxe-avió, per exemple).

Pot haver-hi una certa gradació pel que fa a la velocitat o la vivesa del ritme (ràpid, lent...), però normalment apareixen elements que enriqueixen el concepte (cansat, sostingut, lent però segur...) o fan èmfasi en aspectes no previstos (hem anat com en bicicleta, potser no gaire ràpids, però ho hem treballat molt).

Avaluar el paper en el grup

1. Aspecte que avaluem
Avaluar els diferents papers individuals i l'assoliment d'un cert grau de comunitat de recerca.
2. Materials
Imatge de treball col·lectiu on surtin diverses funcions: castellers, equip d'un esport, operaris en una obra...
3. Procediment d'aplicació
Segons la imatge.
Quin paper juguem en el grup o hem jugat en aquesta sessió?
4. Suggeriments
També es poden fer servir imatges de gent fent coses variades amb una finalitat comuna, i es poden identificar les persones de la imatge i del grup que contribueixen de diverses maneres en una tasca col·lectiva o constructiva.

Una vegada fetes algunes d'aquestes avaluacions o altres, destacarem quins aspectes cal mantenir, quins cal millorar i quins cal que siguin superats, tot buscant el compromís del grup.

També ho podem aprofitar per fer un repàs de com s'han assimilat les regles del joc que hem anat introduint.

CAPÍTOL VI

Aquest capítol serà el dels vegetals i més concretament el de les verdures. Caldrà experimentar amb totes i cada una de les verdures de què es parla al conte i amb d'altres, si es vol. Des d'anar-les a comprar, fins a olorar-les, tocar-les, tastar-les, ja sigui crues o cuites, etc. Hem de fer que els infants, a partir d'una experiència bàsica i quotidiana, siguin capaços de tractar aspectes perceptuals importantíssims per a la seva formació sensitiva.

1. FLAMARADA

El foc

El foc és un dels dons o de les conquestes més importants per a la humanitat. Quan els homes de fa milers d'anys van poder fer servir el foc la vida els va ser molt més fàcil perquè era un element que els permetia escalfar-se, fer llum, cuinar els aliments i, a més, espantar les bèsties salvatges.

El foc va ser considerat un dels quatre elements que constituïen el món, juntament amb la terra, l'aire i l'aigua. El savi francès Lavoisier, al segle XVII, va mostrar, però, que el foc no era un element, sinó un fenomen que transformava les matèries per combustió tot desprenent llum i calor.

El foc és un element misteriós, bell, que encanta i sedueix. El seu moviment constant és difícil de captar. Els colors canviants no es deixen capturar fàcilment. Però el geni dels pintors és capaç de donar-nos-en una idea molt aproximada.

El foc es fa servir per escalfar, per il·luminar, per cuinar, per espantar les bèsties, com ja hem dit, però en el seu origen va ser un element poderós i temut perquè estava relacionat amb grans esdeveniments naturals: el sol, els volcans o les tempestes, per exemple. Domesticar-lo va ser llarg i va canviar el curs de la història dels homínids, ja que poder menjar la carn cuïta va facilitar una dieta més profitosa.

Fou una descoberta tan important per als humans que gairebé totes les cultures tenen alguna llegenda o explicació mítica sobre la consecució del foc.

El foc

Abans d'entrar en matèria, ens preguntarem a quants sentits afecta el foc.

La llanterna dels follets

Com a material necessitem una cartolina, paper transparent vermell i groc i una espelma. Farem com un marc amb la cartolina que sobrepassi uns dos centímetres l'alçada de l'espelma i que tingui el diàmetre d'una capseta de porcions de formatge. Al marc hi enganxarem el paper transparent groc o vermell, i amb l'altre paper farem algunes figures, ja siguin geomètriques o figuratives, i les enganxarem a sobre. Quan ja tot estigui a punt encendrem l'espelma, i per anar bé el conjunt hauria de reproduir els colors de les flames d'un foc a terra. Si el conjunt de llanternes funciona veurem la classe de colors diferents dels habituals.

Aquesta activitat s'ha de fer amb molt de compte perquè el foc és un element perillós.

2. RESPLENDORS MISTERIOSES**Misteris**

El misteri és allò que es manifesta però que resulta incompreensible. En el món de la percepció sovint ens enganyem creient que veiem o sentim coses que no hi són. D'aquesta situació il·lusòria, se'n diu precisament il·lusió perceptiva.

Les figures ambigües o reversibles confirmen en molts casos la regularitat de la configuració en figura-fons, i per això ens sorprenen. Anomenem figura ambigua aquella que es pot interpretar com dues imatges o més.

És el dibuix d'una noia jove i una de vella alhora. Però podem veure les dues figures alhora? No, perquè l'una fa de figura i l'altra fa de fons, i a la inversa. Un altre tipus de figura ambigua és la produïda per la percepció de profunditat. El cèlebre cub de Necker n'és l'exemple més clar. La imatge que ens arriba pot ser interpretada de dues maneres diferents, segons disposem la projecció del cub: si vull veig la part superior i em queda amagada la inferior, i si vull ho faig al revés.

Els sentits no responen de manera rígida als estímuls, sinó que es modifiquen per tal d'acomodar-se a la situació ambiental. Tornem a les palanganes: la confusió aparent s'explica per aquest fenomen d'adaptació. Si haguéssim esperat un xic, la pell s'hauria anat adaptant a la temperatura ambiental.

I és que hi ha zones límit entre la percepció sensorial i la interpretació d'aquestes sensacions. En cap cas no són limitacions, ans al contrari, mostren la riquesa i la ductilitat del fet perceptiu, per la qual cosa molts artistes les han emprat, d'entre els quals destaquem Salvador Dalí i Escher.

Figures ambigües de Dalí

Mirarem atentament aquestes pintures de Dalí i ens adonarem que tenen almenys dues lectures.

1. *Aparició del rostre de l'Afrodita de Cnido en un paisatge*, 1981. Museu Dalí-Figueres. La trobareu a <www.salvador-dali.org>.
2. *Estudi per al torero al·lucinogen*, 1969-70. Museu Salvador Dalí. Sant Petersburg, Florida
3. *Mercat d'esclaves amb l'aparició del bust invisible de Voltaire*, 1940. Museu Salvador Dalí. Sant Petersburg, Florida
Les trobareu a <pintura.aut.org>.

3. VAN TORNAR ELS COLORS

Tractament del color

La relació entre els colors n'altera la percepció. Hi ha dues formes fonamentals de relació entre els colors: l'harmonia i el contrast. L'harmonia de colors crea un ritme atractiu, de bon efecte visual. La combinació entre tonalitats és harmònica quan cadascuna té una part de color en comú amb la resta. També hi ha harmonia entre els colors analògics, que són els colors confrontants en la paleta cromàtica.

El contrast cromàtic és la juxtaposició dels colors dispars i sense afinitats. Els atributs dels colors són:

1. Intensitat, que prové de la lluminositat. Un color pot ser més suau o més intens.
2. To o tonalitat, si és un color d'una gamma o d'una tonalitat dels colors que ja tenen un nom: groc, blau, etc.
3. Cromacitat o saturació, que vol dir que té més o menys quantitat del seu to; es refereix a la puresa del color.

Conte: Els colors del món

Molt temps enrere, la Guacamaia era lletja i grisa, com una gallina pedrada. Aleshores tot el món era blanc i negre amb alguns tons de gris. No hi havia cap altre color. Tot estava trist. Els déus, els homes, els animals i les plantes s'avorrien de viure perquè pertot on es giraven només hi havia blanc o negre. Un dia els déus van fer una assemblea i van decidir d'anar a buscar altres colors.

Se'n van anar, cadascun per un camí, i van quedar que es tornarien a reunir quan haguessin trobat algun color.

Un dels déus anava caminant mentre rumiava, i tot badant va caure i es va fer un trenc al cap. Li feia mal i es fregava la ferida amb la mà. Llavors la mà li va quedar vermella i es va adonar que havia trobat un color. Va anar corrents a dir-ho als altres. Van decidir posar VERMELL al color de la sang.

Una deessa se'n va anar a buscar el color de l'esperança. Després de molt temps el va trobar i els déus van decidir posar VERD al nou color.

Una altra deessa va excavar el sòl perquè volia trobar el color del cor de la terra. En trobar terra i més terra de color MARRÓ, va decidir posar-li aquest nom.

Un déu va pujar dalt d'una muntanya altíssima per veure des del cim el color del món. Però va quedar embadalit i de tant mirar va quedar cec. Al baixar i explicar el que havia vist va dir que duia el color del món als ulls i els altres déus van decidir posar a aquell color BLAU.

Un altre déu, en acostar-se a un nen que somreia, li va prendre el somriure i el nen es va posar a plorar. Per això els nens passen tan de pressa del riure al plorar. Quan el déu va portar a l'assemblea el somriure del nen, els déus, tots junts, van decidir posar-li el nom de GROC.

Els déus van posar tots els colors en un estoig sota l'ombra d'un gran arbre i, cansats, es van adormir. Com que l'estoig no estava ben tancat, els colors van començar a sortir i a barrejar-se i a fer altres colors nous.

Quan els déus es van despertar van veure que hi havia molts més colors dels que ells havien dut. Van començar a jugar llançant-los sense miraments. El groc va pintar el sol, el verd va pintar l'herba i les fulles, el blau va esquitxar el mar i el cel, el marró va cobrir la terra, el vermell va

pintar els homes i els animals per dins, i moltes gotes barrejades van esquitxar els homes i per això tenen colors tan diferents.

Els déus, cansats de tanta feina, però alegres amb els nous colors del món, van tenir por d'oblidar-se'n. I mentre rumiaven què podien fer va passar per allà una Guacamaia. Li van posar tots els colors i totes les combinacions a sobre, i així quan els homes s'oblidin dels colors, ella els els recordarà.

El conte dels colors, provinent de l'Amèrica del Sud

- a) Segons el conte, a què s'associa cada color?
- b) Les coses i els colors tenen alguna relació?

4. OMBRES

L'ombra

L'ombra és una part obscura que resulta de la intercepció de la llum. És la imatge que es produeix quan un cos opac tapa la llum. L'ombra sempre està definida per la foscor, la negritud, mentre que té com a condició la llum.

Ombres xineses

Muntarem un escenari d'ombres xineses amb un llençol i una llanterna, o amb el focus d'un retroprojector o d'un projector de diapositives, i dividirem el grup en dos equips. Primer actuarà un grup mentre l'altre mirarà, i després es canviaran els papers. Cada nen o nena passarà fent un gest, un ofici o representant una acció. Els qui miren hauran d'endevinar qui és el fantasma i què fa.

Un cop acabada l'activitat ens reunirem tots per explicar com ens ho hem fet per endevinar-ho, per què hem fallat, què ens pensàvem que era, etc.

Representació amb ombres

Quan els alumnes coneguin bé el conte *Pèbili* poden fer una representació de la comitiva amb ombres xineses, ja sigui representant ells mateixos els personatges, ja sigui a través de siluetes retallades, i utilitzant el retroprojector com a escenari.

Visitar el Museu del Cinema de Girona

En aquest museu, hi trobareu un gran joc de possibilitats del cinema primitiu fet a partir d'ombres. És interactiu i molt divertit.

5. ULLS

Funcionament o qualitats de la vista

L'òrgan de la vista és l'ull. L'ull és sensible a la llum. Els raigs de llum passen a través de la còrnia i del cristal·lí de l'ull. Els raigs són corbats pel cristal·lí i es focalitzen a la retina. Els humans tenen dos ulls. Cada ull forma la seva pròpia imatge des d'un angle lleugerament diferent. Quan les dues imatges es fusionen, el perceptor és capaç de veure profunditat, distància i solidesa.

L'ull és un òrgan receptor molt especialitzat. És una estructura esfèrica d'uns dos centímetres i mig de diàmetre i abombada a la superfície davantera. Aquesta esfera està coberta per una membrana resistent, anomenada còrnia, que permet que penetri la llum.

L'iris és una estructura suspesa entre la còrnia i el cristal·lí que té una obertura circular al mig: la pupil·la. La pupil·la no té una mida fixa, sinó que depèn de la quantitat de llum que rep, ja que augmenta o disminueix, de manera que exerceix així una funció de control lumínic.

El nervi òptic transporta les imatges visuals al cervell, que és el que processa les dades que li arriben, com en una càmera fotogràfica.

L'ull tradueix les vibracions electromagnètiques de la llum en un determinat tipus d'impuls nerviós que es transmet al cervell, i està molt protegit per formacions com les parpelles, que ens permeten de tancar-los, les pestanyes, que ens protegeixen de l'entrada de partícules externes molestes, i les celles, que impedeixen que la suor pugui entrar als ulls.

Els ulls estan en constant moviment i es mouen amb molta rapidesa. Poden enfocar uns cent mil punts diferents del camp visual. Els músculs dels ulls funcionen de manera simultània i per això l'enfocament convergeix i veiem una sola figura i no pas dues. La fusió de les imatges és fonamental per determinar l'estimació visual de la mida i la distància.

Els nostres ulls no sols veuen, sinó que també miren. Mirar és molt més que veure. Veure té un to passiu. Sembla que esperem que les coses ens passin pel davant. Mirant, en canvi, anem a l'encontre de les coses, les busquem i les seleccionem.

La tipologia dels ulls varia molt segons les espècies animals. N'hi ha de simples que només detecten la llum i la fosca, i d'altres de molt complexos que detecten forma, color, lluminositat i distància.

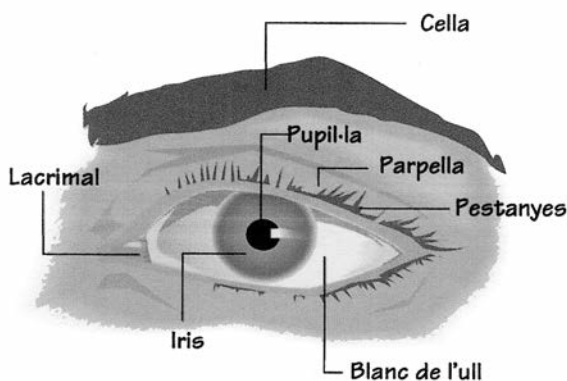
Els ulls ens proporcionen la visió, que és el més valuós dels nostres sentits, perquè és a través dels ulls que ens arriben les tres quartes parts de tot el que percebem.

L'ull funciona com una càmera fotogràfica perquè té unes lents, el cristal·lí—l'iris que fa de diafragma— i la retina, que seria com la pel·lícula que recull les imatges.

Aquests són els noms de les diferents parts dels ulls:

Les parpelles són l'equivalent a l'obturador de la càmera. Quan obrim les parpelles la pupila s'obre o es tanca segons la quantitat de llum que rep, tal com passa amb el diafragma de la càmera fotogràfica. La imatge passa aleshores pel cristal·lí, que en la càmera és l'objectiu, i es projecta a la retina, que en la càmera és la pel·lícula.

L'òrgan visual, però, és infinitament més ràpid i perfecte.

Les neurones fotoreceptores de la retina, en rebre la imatge, la transmeten a la zona visual del cervell. Aleshores el cervell s'adona del que veiem.

A diferència d'una càmera, els ulls es fan servir contínuament, no necessiten piles, recullen imatges a un ritme de deu per segon al llarg de tota la vida.

Buscar retrats d'ulls

Els nens hauran de buscar fotografies de persones en revistes velles i hauran de retallar els ulls fins a tenir un mural amb diferents formes i diferents colors d'ulls. També poden buscar cares amb diferents expressions, que es concretin en els ulls especialment.

On són? Quants són? Com són?

Cal que els estudiants es facin algunes preguntes sobre els ulls:

- De què tenen forma?
- Per a què serveixen els ulls?
- De quin color tinc els ulls?
- Hi veig igual amb l'ull dret i amb l'esquerre?
- Hi veig igual si miro amb un ull i amb l'altre o amb tots dos alhora?
- Què puc fer amb els ulls?
- Quines feines requereixen fer servir molt o especialment els ulls?

Conec els colors dels ulls

Amb tots els alumnes asseguts en cercle parlarem dels colors. Cada infant procurarà respondre a alguna d'aquestes preguntes:

- De quin color són els teus ulls? Com ho saps?
- De quin color són els ulls del nen o la nena de la teva dreta? Com ho saps?

- c) De quin color són els ulls del nen o la nena que seu a la teva esquerra?
Com ho saps?
- d) De quin color són els ulls de la mestra? Com ho saps?
- e) De quin color és el cel ara? Com ho saps?

Expressions sobre els ulls

Esbrinarem què signifiquen aquestes expressions i procurarem fer-les servir al llarg de la setmana. Podem preparar uns cartronets i fer que els nens que els tinguin facin servir l'expressió en algun moment de les classes:

– Ull per ull, dent per dent	– Tenir pa a l'ull
– A ulls clucs	– Fer una ullada
– Ull viu!	

Endevinalles sobre els ulls

<p>1. De nit, ja fosca nit,
quan tothom descansa,
baixen dos amics petits
i tanquen la persiana.
ELS ULLS</p>	<p>2. Dues rodonetes per mirar,
el ball típic de l'indret.
Si no endevines qui són,
ets un ximplet.
ELS ULLS</p>
<p>3. Dues nines bessones
que tothom les porta.
LES NINES DELS ULLS</p>	

Poema: Els ulls

Amo els ulls de tot vivent
per damunt de tota cosa:
no hi ha nosa
prou llisquent
que m'allunyi dels ulls de la gent.

Si el maligne em vol temptar,
jo sé prou com ho faria:
sentiria que un mirar
ja em té tota i em pren i se'n va.

No hi valdria cap consol,
penitència, vels ni cendra;
sinó prendre
nou consol
d'altres ulls que em copsessin al vol.

Clementina ARDERIU

Ara cal que tothom reflexioni i que contestin a aquestes preguntes:

- a) Què ens ve a dir l'autora?
- b) Quines són les expressions en què mostra que valora la mirada o els ulls?
- c) Creus que l'autora exagera o que té raó?

6. NASSOS

L'olfacte

L'olfacte pot arribar a tenir una gran precisió, que contrasta amb la poca precisió que tenen les descripcions sobre les olors. Quan volem explicar una olor sovint ens falten les paraules. Per això de vegades aquest sentit l'anomenem el sentit innombrable.

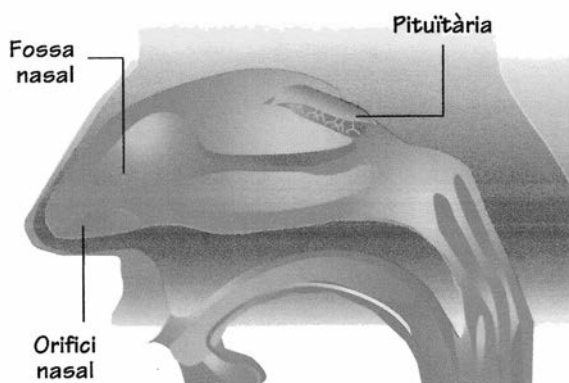
És un sentit molt ben organitzat i molt ben dissenyat. La seva forma prominent facilita la funció d'inhalar i expulsar l'aire, com una proa que s'avança a la nostra cara, i pel fet de tenir-lo just damunt la boca podem sentir l'olor dels aliments que estem a punt de menjar.

El nas, a més de tenir una funció olfactiva, ve a ser com l'aire condicionat del cos. Hi solen passar diàriament uns 14 m³ d'aire, que són purificats i filtrats perquè no entri res nociu, i alhora escalfa l'aire.

Si un objecte que fa olor o pudor arriba al nas, vol dir que l'objecte desprèn molècules i que per difusió en l'aire arriba al nas gràcies a l'aire que aspirem en respirar.

El corrent d'aire que entra al nas des de l'exterior o des de la boca porta les molècules oloroses a l'epiteli sensitiu, i allà es transformaran en sensació olorosa quan arribin al cervell gràcies al nervi olfactiu. Si ens poguéssim ficar dintre del nas, trobaríem que sembla un plat d'espaguetis cobert de salsa. Els espaguetis serien els cilis olfactoris o pèls i la salsa seria la mucositat.

Tenim uns deu milions de cèl·lules olfactòries que acaben amb una petita protuberància d'on surten uns cinc cilis olfactoris. Aquestes cèl·lules

treballen tant que duren poc i es moren al cap d'un mes, i de seguida són reemplaçades per unes altres.

La *teoria estereoquímica* de J. E. Amore explica com penetren les olors al cervell i relaciona les formes geomètriques de les molècules i les sensacions odoríferes que produeixen. Quan apareix una molècula de la forma adequada, la neurona genera un impuls nerviós al cervell. Les olors d'almesc tenen molècules en forma de disc que s'adeqüen a l'espai el·líptic de la neurona. Les olors mentolades tenen una molècula de forma triangular que s'adequa a un espai en forma de V. Les olors de càmfora tenen una molècula esfèrica que s'adapta a un espai el·líptic, però és més petit que la del mesc.

Les olors etèries tenen una molècula en forma de vara que s'adequa a un espai en forma de solc. Les olors florals tenen una molècula en forma de disc amb una tija que s'adequa a un espai en forma de cavitat o solc. Les olors pútrides tenen una càrrega negativa que és atreta per un espai carregat negativament. Hi ha olors que s'adeqüen a dos espais alhora i per això produeixen un efecte de combinació.

Diane ACKERMAN. *Una historia natural de los sentidos*, pàg. 31

Endevinalles sobre el nas

<p>1. Encara que no sóc trompeta
jo sono igual que si ho fos.
No sóc cap escopeta,
però sí que tinc dos canons.
Si encara no ho endevines,
et diré que sóc un ase,
però em pugen a cavall.</p> | <p>2. Em tens i no em veus.
Tinc pont,
però vaig a peu.
Faig un xic de corba
i al capdavall
hi tinc dues coves.</p> |
|--|---|

Poema: L'olfacte

Frego els meus dits
contra la pell de l'aire,
amanyago la llum,
amido el vent,
deso la veu
dins d'un bagul de núvols,
m'aferro al sol,
palpo el somni del mar,
teixeixo onades,
àvid, rosego l'olor de cada cosa.

Carles DUARTE

Un cop hàgim llegit el poema, farem un seguit de reflexions:

- a) Què ens diu aquest poema sobre l'olfacte?
- b) Què vol dir que «rosega l'olor de cada cosa»?
- c) Tu hi afegiries alguna cosa que creus que no està dita?

Expressions sobre el nas

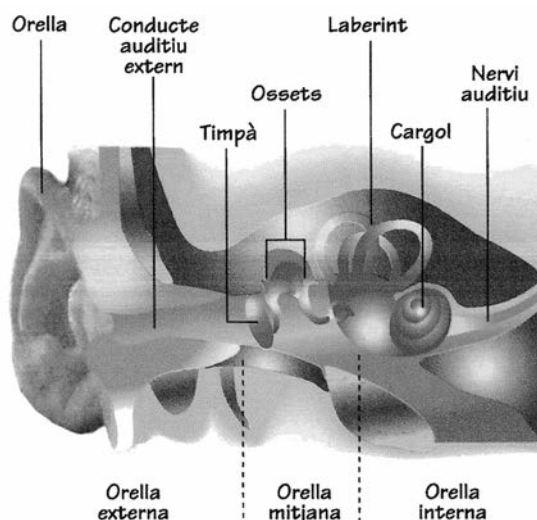
1. Bon nas, bon compàs
2. No veure-hi més enllà del nas
3. Fer pam i pipa
4. Quedar-se amb un pam de nas. (Hi ha una explicació completa sobre aquesta expressió a la pàgina 297.)

7. ORELLES

Les orelles

Les ones sonores, que en realitat són canvis de pressió de l'aire, es transmeten a través del canal auditiu extern al timpà, on es produeix una vibració.

De primer, hi ha el pavelló, és a dir, l'orella, amb un forat cap endins (conduïte auditiva externa), per on arriben els sons fins al timpà. El timpà és com un tap, de forma circular, de membrana fibrosa, prim i transparent. Quan el so arriba al timpà, el timpà vibra i transmet la vibració a tres ossos anomenats martell, enclusa i estrep, que constitueixen, juntament amb el timpà, l'oïda mitjana. Llavors l'estrep trasllada la vibració del so a l'orella interna, un veritable laberint ossi que acaba en un os anomenat cargol. El so es propaga aleshores per mitjà de líquids fins a arribar al nervi auditiu que, al seu torn, desencadena una sèrie d'impulsos i comunica el so a l'àrea auditiva del cervell, i el cervell classifica el so.

Les orelles són per escoltar, diu la cançó. De totes les maneres possibles hem de demostrar que escoltar és una part essencial de la comunicació i que comporta molts avantatges:

1. Escoltant s'aprèn. S'aprèn sobre el tema de què es tracta, però també sobre la persona que el tracta. Cal estar atents al significat que es dona als mots, al context en què es parla, a qui va dirigit el discurs o comentari, etc.?
2. Escoltar ajuda a comprendre l'altra persona. S'estimula la cooperació i es poden llimar qüestions d'opinió i de diversitat de criteri.
3. Es fan amics, perquè s'estimula el qui parla. No hi ha res pitjor que explicar una cosa a algú que no està per tu, que notes que no li interessa el que dius.
4. Es guanya temps per pensar. Si el que volem és contradir, buscar un exemple millor, discutir una postura, ens va molt bé escoltar amb atenció.
5. És un plaer. L'aspecte lúdic és també molt important. És molt interessant sentir qui parla bé, qui sap explicar i descriure una anècdota, un acudit, etc.

Dibuixar orelles

Les orelles dels éssers humans tenen una forma estranya. L'alumne haurà d'intentar de dibuixar l'orella del seu company o companya. Hi ha animals que les tenen diferents. Se n'ha de parlar.

Per què dues i no una

Farem exercicis d'escoltar amb una sola orella. El fet que els sons ens arribin per dues bandes ens ajuda a reconèixer d'on ve el soroll o el crit. Si escoltem amb una sola orella, hem de girar el cap per comprovar d'on ve el so.

L'equilibri

Dins de les orelles hi ha uns conductes que ens permeten de mantenir l'equilibri. Intentarem que els alumnes ho provin. Hauran de tancar els ulls i girar sobre ells mateixos deu vegades cap a un costat. Després hauran d'obrir els ulls i provar de caminar. Què ha passat?

Expressions sobre les orelles

Els estudiants hauran d'intentar de desxifrar el sentit d'aquestes expressions i hauran de buscar exemples d'ocasions en què es puguin aplicar:

1. Parlar a cau d'orella
2. Desconfiat de les seves orelles

3. Les parets tenen orelles
4. Treure la son de les orelles
5. A so de bombo i platerets

8. BOQUES

El sentit del gust

Així com veiem coses que no volem o escoltem coses que no ens agraden, perquè tenim els ulls oberts o perquè tenim les orelles sempre en estat d'alerta, el gust és un sentit més personal: podem decidir si tastem o no tastem un aliment. És personal perquè cadascú té el seu gust i perquè no es comparteix com el so o la imatge o l'olor. És un sentit social a diferència del tacte, que és més privat. Perquè menjar i beure tenen a veure amb reunions: amics i família. La majoria dels esdeveniments importants de les nostres vides passen pel menjar i el beure.

Els receptors gustatius actuen en contacte amb substàncies químiques que es fan solubles a la llengua. Però a més de notar el gust, hi ha una combinació d'estímuls que ens fan més plaent o no un sabor: la textura, la temperatura i l'olor.

Els gustos difícilment es troben en estat pur. Normalment vénen barrejats i depèn molt de la combinació que ens resultin agradables o no. Però a més també depenen dels altres sentits: de l'olfacte per l'olor, del tacte per la textura i fins i tot de la vista. Fixem-nos que la combinació de colors fa més atractiu un plat.

La temperatura és fonamental, ni massa calent ni massa fred. Els dos extrems tendeixen a anul·lar la capacitat sensitiva de la llengua.

Com sempre, caldrà distingir entre gustar i assaborir o paladejar. Per alguns autors el gust és una variant del tacte, ja que per sentir el gust és imprescindible que la substància estigui en contacte amb l'òrgan del gust: la llengua. Quan es vol tastar alguna cosa es posa sobre la llengua, i en tancar la boca connectem la llengua amb el paladar.

El sentit del gust està relacionat amb el menjar i, per tant, amb l'alimentació, i l'alimentació depèn dels àmbits geogràfics, econòmics, tradicionals, com els costums, i de les modes. El gust va lligat a l'olfacte. La funció més important dels sentits quimioreceptors està relacionada amb la recerca i la captura dels aliments.

Aspectes de l'estimulació gustativa

Amb una gasa estèril, assecarem la superfície dorsal de la llengua d'un dels estudiants. A continuació, col·locarem un petit cristall o terròs de sucre sobre la punta de la llengua i comprovarem el temps que passa fins que el nen o nena percep el gust del sucre.

Cal que el subjecte experimentador s'esbandeixi abundantment la boca amb aigua i es torni a eixugar la llengua amb una gasa estèril. Dipositarem una gota d'una dissolució de sucre al 5% a la punta de la llengua i, novament, verificarem el temps que passa fins al moment de percebre la sensació.

Anotarem els resultats corresponents a cada prova:

Terròs de sucre — segons

Dissolució de sacarosa — segons

Endevinalles sobre la boca

Són gairebé iguals,
de color rosa.
No són els peus
i es mullen quan beus.
ELS LLAVIS

Amb ella menges,
amb ella parles,
amb ella reses,
amb ella
badalles.
LA BOCA

Expressions o frases fetes sobre la boca

Demanarem als infants quin sentit tenen aquestes expressions i quan les fem servir:

1. Boca de pinyó	6. Té una llengua desastrosa
2. Boca de calaix	7. Tenir el morro fi
3. No obrir boca	8. Tenir bon paladar
4. Tenir el cor a la boca	9. És un llepa
5. Al gust estragat el dolç li és amarg	10. Li cau la bava

9. MANS I PEUS

Funcionament i qualitats

Farem que els nens s'adonin que la pell de les mans és rugosa perquè així poden agafar més bé les coses. Si han provat mai d'agafar alguna cosa amb les mans ensabonades hauran notat que tot llisca. S'hauran de mirar les mans detingudament.

La mà és el símbol més antic i universal del tacte. N'assenyalarem quatre simbolitzacions:

1. Com a domini. Maniobrar, manipular, expressen control manual.
2. Com a benedicció. La imposició de mans lligada a l'estatus, i la intocabilitat lligada a oficis o a castes menyspreables.

3. Com a curació. Lligat a l'art de manipular els cossos.
4. Com a comensals. Lligat al fet de donar menjar, a l'hospitalitat i a la idea de donar un cop de mà.

Les mans

Buscarem fotografies en què el motiu principal siguin les mans: mans de nen, de persona gran, de dones, d'homes, etc. i en què les mans estiguin fent diferents coses. Amb el resultat que n'obtinguem muntarem una exposició a l'aula i farem que cada alumne pensi sobre:

- a) Per a què serveixen les mans?
- b) Tots els dits serveixen per al mateix?
- c) Puc fer anar igual les dues mans?
- d) Les mans canvien amb el temps?
- e) Quantes coses es poden fer amb les mans?

Dibuixar la mà

Els nens hauran de dibuixar la pròpia mà. Amb la dreta dibuixaran la mà esquerra i després amb l'esquerra dibuixaran la mà dreta. A partir de la pròpia mà, faran una composició creativa i amb sentit.

Endevinalles sobre el tacte

Cinc hostes que s'estan
en cinc fundes de pell,
el més llarg ocupa més,
el més curt ocupa menys.
ELS CINC DITS DE LA MÀ

Són cinc companys,
amics i aplicats.
Quatre estan molt junts,
un més separat.
ELS DITS DE LA MÀ

Dos pisos iguals, iguals,
amb deu habitacions
i deu habitants.
ELS GUANTS

Ni arrel ni branques té
aquesta coneguda planta.
Pel món va, a cops canta,
i el pes de l'home aguanta.
LA PLANTA DEL PEU

Fer un mapa del tacte

Cal que els infants s'organitzin per parelles. Si són molts nens i nenes es poden fer equips de tres i que un d'ells faci d'observador.

Material: dues tasses mitjanes de plàstic amb nanses, un llapis de color, un retolador, aigua calenta, alguns glaçons de gel, alguns clips, algunes agulles de cap, un regle i un full de paper quadriculat.

Una vegada tinguem el material a punt:

1. L'alumne s'ha de sotmetre a l'exploració, mentre el seu amic o amiga fa les accions. Amb l'ajut de la persona adulta, haurà escalfat un dels clips i l'aigua. Precisament el clip calent l'anirà passant el seu amic o amiga pel dors de la seva mà i, després, per la palma. Li fregarà o li pressionarà la pell, perquè indiqui on sent més calor. En aquesta zona hi farà una marca amb el retolador.
2. Seguidament, repetirà l'experiència amb el clip fred. Sempre a la seva mà. Després ho provarà amb els glaçons de gel i amb l'agulla. Així podrà fer en el paper quadriculat, fent servir el regle i el retolador, un mapa de quatre quadrats per cinc, on recollirà els sentits del seu tacte: les reaccions envers la calor provocades pel clip calent, el fred que ha sentit amb el gel, el dolor que li ha produït l'agulla i la pressió que ha notat amb el segon clip. (Esperem que l'amic o amiga no s'hagi excedit en la prova de l'agulla.)

Fer empremtes

Treballarem en grups de com a màxim quatre persones assignades pel professor. Els nens escriuran les inicials de cada membre del grup sobre cada un dels requadres del gràfic que hi ha a la fitxa. A cada estudiant li correspondrà una columna. Cada membre del grup sucarrà el seu dit amb la tinta i el posarà a la casella que li correspongui. Després tothom es netejarà el dit amb aigua i sabó.

Un cop hagin acabat hauran de contestar a les preguntes següents:

- a) Tots els estudiants tenen les mateixes marques d'identificació?
- b) De les quatre marques, quines són les més similars?
- c) De les quatre marques, quines són les més diferents?
- d) Quines altres semblances físiques hi ha entre els quatre estudiants? (color dels ulls, color dels cabells, alçada, pes...).
- e) Quines característiques són úniques en cada estudiant?

Conclusió: l'alumne es preguntarà en quin sentit li ha aportat alguna informació o algun sentiment nou aquesta activitat.

Metàfores sobre la mà

Les metàfores sobre la mà són abundants i molt prolífiques si les volem tenir presents i les volem fer servir com a punt de partida de la reflexió. Jean Brun, en el llibre *La main et l'esprit*, en dóna moltes proves.

Avui, per exemple, es parla de l'era digital, relacionada amb dígit, dit. I encara parlem de treballs manuals en comparació amb els treballs mecànics.

Els alumnes hauran de pensar i il·lustrar el sentit d'aquestes expressions:

1. Amb la mà al cor
2. Fer manetes
3. Tirar la pedra i amagar la mà
4. Fer mans i mànigues
5. Donar un cop de mà

Cançó: De l'home mira sempre les mans

Mans de xiquet, ben netes,
mans de xiquet que es faran grans.
Mans que en la nit busquen
allò que no troben mai.
Mans dels que maten; brutes,
mans fines, que mai no han matat.
Mans tremoloses, eixutes,
mans tremoloses,
mans dels amants.
De l'home mira sempre les mans.
Mans tan dures
dels que passen fam.
Mans tan pures
de quan érem infants.
De l'home mira sempre les mans.

RAIMON

La planta del peu

Farem que els nens construeixin un mural amb les pròpies petjades. Cada alumne triarà el color que vulgui, i al mateix temps es procurarà de fer una composició harmònica. Quan hagin acabat hauran de reflexionar sobre el resultat obtingut.

10. L'ALL I LA CEBA

Les olors personals

Tot té la seva olor. Les persones fem olor. A la pell hi tenim unes glàndules sebàcies que lubrifiquen la pell i els cabells i unes glàndules sudorífères que contribueixen a regular la temperatura del cos: quan tenim molta calor suem. Normalment nosaltres no ens sentim la pròpia olor, perquè hi estem tan habituats que ja no la notem. Tret que fem una gran suada i aleshores sí que ens sentim l'olor de les aixelles, per exemple. Però podem conèixer la nostra indirectament a partir de les peces de roba que hem portat. Segurament si ensumem algunes vegades la nostra roba serem capaços d'identificar-la.

L'all

L'all és molt antic, està dibuixat als jeroglífics egipcis, i sembla que el donaven com a aliment als esclaus que construïen les piràmides. Els grecs el van fer servir poc i els romans gairebé el van menysprear per la seva forta olor, però hi alimentaven els galls de combat perquè els donava energia. Quan es van adonar de les seves capacitats per curar infeccions, el van anar incorporant.

L'all fresc, el trobem del juny a l'agost. Després es menja sec. Se sol conservar bé fora de la humitat i l'aire. És ric en ferro, fòsfor, sofre, potassi i calç.

Si es consumeix en excés fa mal d'estómac. Per evitar-ne les molèsties només cal treure el germen verd que hi ha al centre del gra.

La ceba

La ceba és una de les verdures més antigues. Ha estat cultivada arreu i des de sempre. Té moltes qualitats medicinals, dietètiques i gastronòmiques. És desinfectant i diürètica si es menja crua, i cuïta és laxant.

Un got de suc de ceba al matí és un preventiu contra les infeccions i un reconstituent.

Per treure el mal alè de la ceba crua s'han de mastegar uns grans de cafè. Per suavitzar-ne el gust s'han de posar a macerar una parell d'hores amb suc de llimona.

L'all i la ceba

Seria ideal que cada nen portés un all i una ceba de casa i poguéssim fer l'experiència tots alhora.

Mirarem amb molta atenció com estan fets l'all i la ceba. Primer l'all, després la ceba:

- En primer lloc farem una anàlisi visual: color i organització que s'endevina sota les capes que els recobreixen.
- Després de mirar començarem a tocar i a palpar les pells fines que els cobreixen, i així ens adonarem que s'esmicolen.
- Anirem obrint a poc a poc.

En el cas de l'all només cal pelar un gra, no cal pelar-los tots! En el cas de la ceba, si ens volem estalviar la fortor de tantes olors, en podem partir alguna perquè vegin l'interior.

Expressions sobre la ceba

Demanarem als alumnes si després de manipular una ceba és més fàcil d'entendre aquestes expressions:

- És un tel de ceba
- Tenir la pell fina
- Tenir la cara dura
- És un caradura

Joc d'olors

1. Prepararem un joc per endevinar les olors. Per grups, els nens poden portar dues o tres olors i es farà una competició simpàtica per saber quin és el grup que ensuma millor.
2. D'on ve l'olor? Es portarà a la classe qualsevol líquid que faci olor i que no siguin tòxics. Per parelles els nens hauran de reconèixer l'olor o les olors. Després un dels estudiants de la parella es posarà l'olor damunt el cos o la posarà en algun lloc de la classe, i l'altre, amb els ulls tapats, l'ha de trobar només ensumant.

Pintures sobre alls i cebes

Els quadres que suggerim ens serviran per veure com alguns pintors han interpretat les cebes i els alls. Vet aquí algunes propostes sobre quadres en què el tema central són les cebes o els alls.

Cebes

1. John Singer Sargent. *Venedora veneciana de cebes*, 1880-1882, a <<http://pintura.aut.org>>
2. Paul Cezanne. *Bodegó amb cebes*, 1895-1900, a <<http://pintura.org>>

Alls

1. Vincent Van Gogh. *Natura morta amb arengades i cap d'all*, a <<http://www.artehistoria.com/genios/cuadros/5581.htm>>

11. PORROS

L'olfacte es cansa

Així com podem estar moltes hores amb els ulls oberts mirant coses, escoltant música o acaronent una criatura o un gat, no podem ensumar durant gaire estona. El nostre nas s'habitua a l'olor i ja no la sent. Quan arribem a casa venint del col·legi podem endevinar què s'hi cuina: una sopa, un sofregit, etc. Però al cap d'una mica ja no ho notem.

Els porros són una verdura antiga i molt utilitzada. Tenen virtuts diürètiques i laxants. Són molt bons per a la pell i per als cabells. La part verda és la que conté més vitamines.

De qui són família els porros?

Demanarem als nens si després de palpar, olorar i mirar un porro per fora i per dins poden dir amb seguretat a quina família pertanyen. Després també ens hauran de dir què tenen en comú i què tenen de diferent per poder assegurar que hi ha una semblança familiar prou profunda.

L'olor dels altres

Taparem els ulls a tots els nens i nenes i procurarem que es reconeixin els uns als altres per l'olor. En un primer moment potser no ho descobriran, però a poc a poc aniran discriminant les diferents olors corporals.

L'èxit i el sentit d'aquesta activitat depenen molt de la sensibilitat de la mestra. Per evitar situacions desagradables o conflictives, la mestra pot avisar el dia abans que es farà un exercici d'aquest tipus, de manera que si volen es poden posar alguna colònia distintiva o es poden rentar amb un sabó que els doni personalitat. També caldrà que es decideixin a olorar certes zones del cos, per exemple la cara i el coll.

Idear una disfressa de porro

Cal que els alumnes s'imaginin com ho farien si es volguessin disfressar de porro sense gastar diners, amb les coses que tenen a l'abast. Si som a prop de Carnestoltes podran fer una senzilla però interessant comparsa de porros.

Parlar dels naps, pastanagues i raves

Portarem a classe uns naps, unes pastanagues i uns raves, i els descriurem de cap a peus per la vista, l'olfacte, el gust i finalment, sense mirar, dins d'una bossa que no sigui transparent, també pel tacte.

Els infants contestaran a aquestes preguntes referents als alls, als porros i a les cebes:

- a) Els havíeu vist mai abans?
- b) En mengeu sovint?
- c) Amb quines altres verdures en mengeu?
- d) Us els mengeu crus o cuits?
- e) Us els mengeu sols o acompanyant altres plats?
- f) N'heu menjat per separat o conjuntament?
- g) Sabeu algun plat que els pugui portar tots tres?

Composició pictòrica

Després d'haver completat l'activitat anterior, organitzarem una composició ben bonica i procurarem que cada alumne dibuixi la composició des d'un angle diferent. D'aquesta manera farem un magnífic bodegó personalitzat.

12. ESTUFATS I ORGULLOSOS

Autoestima

John Rawls, un dels filòsofs nord-americans més importants d'aquests darrers anys, sosté que l'autoestima és un dels fonaments de la persona i una facultat que les societats contemporànies haurien de fomentar primordialment. Per Rawls, l'autoestima no depèn ni de l'estatus ni de les qualitats innates de la persona, sinó de l'harmonia entre el que fa i les seves facultats físiques, psíquiques, etc. Certament que un excés d'orgull ens pot portar a ser arrogants i petulants, però saber-se valorar i tenir respecte per si mateix comporta un sentiment positiu d'autosatisfacció.

Tradicionalment s'ha dit que les qualitats són disposicions o tendències de les persones per actuar d'una certa manera. Ser pacient o impacient és un hàbit conductual que s'adquireix. Quan naixem tenim totes les disposicions i a poc a poc anem conformant la nostra manera de ser moral.

El grup assegut en cercle

Cada estudiant haurà d'escriure, dibuixar o simbolitzar almenys quatre característiques positives que valora de si mateix. Si es vol, es mostrarà la llista i si no es vol, no.

Però al final procurarem que tots els infants responguin a les preguntes següents:

- a) Com ens hem sentit?
- b) Ens ha costat trobar les nostres qualitats positives?
- c) Hauria estat més fàcil trobar les d'un altre?
- d) Ens coneixem i ens acceptem?
- e) Quina imatge tenim de nosaltres mateixos?

Va d'hàbits

Distingir els hàbits positius i els hàbits negatius, tots dos o no distingir-ne cap potser depèn del context. Que la classe hi pensi i que classifiqui aquestes qualitats en positives o negatives:

eficiència	crueltat	obediència
promptitud	calma	valentia
encant	felicitat	tolerància
bondados	ambició	egoisme
perseverant	indiferència	originalitat
generós	gratitud	crítica
humil	respectuositat	paciència
ordenat	honestedat	
astúcia	estupidesa	

13. LA MARE TERRA

El sòl, la terra

Anomenem terra el material que envolta la superfície de la Terra apte per a l'agricultura. Segons la seva composició, podem parlar de molts tipus de terres.

La terra pot ser humida, com la dels camps després de la pluja, o seca, com la sorra dels deserts. Pot tenir un aspecte brillant i fèrtil i ser ben atapeïda o bé pot ser sorrenca i escolar-se entre els dits de les mans. La terra pot ser pesant com el fang o lleugera com la torba o la terra volcànica. Pot ser groga, marró, rosada, ataronjada, vermella o negra.

Ordenar colors i fer una sèrie

Portarem a l'aula bossetes de terres diferents. Algunes les podem adquirir als llocs de jardineria i altres les podem agafar nosaltres mateixos o suggerir als nens i nenes que en recullin al llarg d'un cap de setmana. Caldrà que expliquin d'on la van agafar per poder posar els rètols corresponents d'ubicació. Es pot proposar una composició al pati a partir de la combinació harmònica de diferents colors. Caldrà preparar primer uns esbossos. Es triarà el més atractiu i al final es portarà a terme la composició.

Observar textures

Cal que classifiquin i seriïn textures de la més suau a la més rugosa; de la més fina a la més gruixuda, de la més atapeïda a la més flonja, etc. Podem fer servir terra del pati, pedretes, sorra de platja, serradures, etc.

El pes de la terra

Hi ha terres més pesants que d'altres. Amb una simple balança també podem classificar una sèrie de terres des de la més pesant fins a la més lleugera.

Olor de terra

La terra també fa olor. Com més fèrtil és més olor desprèn. Això passa perquè està feta de plantes putrefactes, restes d'animals en descomposició. En passar per un camp acabat de llaurar, es nota una olor de terra molt forta.

Intentarem que els nens reconguin i distingeixin amb l'olor, abans de tocar-la i mirar-la, almenys un grapat de sorra de la platja (amb un allau olor d'algues) i terra d'un test (amb l'olor característica). Si no desprenen gaire olor podem mullar-la un xic i ajudar així que s'escampi més la flaire.

Un camí de sorra

Com a material bàsic només cal espai i sorra. Es pot fer en un racó del pati. La mestra o els mateixos nens poden fer uns itineraris de sorra i després amb els ulls tancats seguir-los. Primer es pot fer un itinerari únic per a tots amb un final que puguin reconèixer: tocar una pilota, una cadira, la mà de la mestra, etc. I més endavant es pot organitzar una mena de laberint de diferents camins de sorra que portin a un sol tresor. El laberint es pot anar complicant. Evidentment, els nens i les nenes han de seguir els camins amb els ulls tapats.

És fonamental comentar la dificultat de l'experiència. Es comparen les diferents modalitats i especialment es manifesten els estats emocionals en els diferents moments de la prova.

Material:

1. Terra de test fina, sorra de platja molt fina o bé sucre (serradures).
2. Sorra gruixuda o arròs (boletes de porexpan).
3. Pedretes petites o lleties (fitxes).
4. Pedretes no tan menudes, mongetes (algunes peces petites de *lego*).

Jardí japonès

Buscarem informació sobre com són els jardins japonesos i ens inventarem un jardí japonès personal en miniatura en una tapa d'una caps de sabates.

Farem un llit d'un centímetre de gruix d'una sorra ben fina, i amb els dits de la mà o amb un llapis o algun altre estri farem uns solcs, fins que surti el dibuix, un dibuix que ens satisfaci. Si tenim alguna pedra bonica, la hi podem afegir.

La gràcia d'aquest jardí és que es pot fer i refer cada dia, i sempre es pot tenir un petit jardí nou. Si ens agrada prou, hi podem incorporar objectes o punts de color.

Pintura a la terra

Els nens faran un dibuix amb una cartolina referent al tema de la terra, ja sigui sobre el conte o sobre algun aspecte que els hagi cridat l'atenció. En lloc de pintar la part de terra (un camp, una platja, un caminet, etc.) hi posaran sorra.

A continuació parlarem de la dificultat tècnica de la prova i de l'efecte que produeix. També ens preguntarem sobre el sentit que té substituir el que volem pintar amb la mateixa cosa o matèria.

Estudiarem algun quadre de pintors que fan servir objectes o elements físics en els seus quadres a més de pintures, com ara Tàpies o Barceló.

14. PEBROTS I TOMÀQUETS

Enlloc se'ns diu si es tracta de pebrots vermells o pebrots verds. Per tant, podem fer-los servir tots i així donarem més varietat i complexitat tant a l'exploració com als jocs i a les aplicacions.

Distingir textures

Prepararem uns quants sobres o bosses que tinguin quadrats o rectangles de la mateixa mida, però amb textures diferents: paper, cartolina, plàstic dur, paper d'estrassa, cartró, paper ceba, etc., i els infants els hauran d'anar classificant en quatre cartronets com a:

– dur	– tou
– suau	– aspre

Observació completa de pebrots i tomàquets

Aspectes visuals: diferència de tons vermells, de brillantor, etc.

Aspectes tàctils: reconeixement de mides, de formes i de protuberàncies, i distinció del tacte de la pell.

Aspecte olfactiu: saber reconèixer els pebrots i els tomàquets primer, i després ser capaços de distingir els verds dels madurs.

Aspecte gustatiu: tastarem els tres productes —tomàquet, pebrot vermell i pebrot verd— i aprendrem a distingir-los amb els ulls tancats.

(Si tenim l'oportunitat, podem fer el mateix exercici amb pebrots i tomàquets cuits o escalivats.)

Distingir verdures amb el tacte

Portarem una colla de verdures del temps i procurarem que les identifiquin sense mirar pel tacte i l'olor.

Olors de verdures

Buscarem la manera que els infants distingeixin les olors de pebrot, tomàquet, porro, pastanagues, safrà, canyella, etc.

Es pot fer l'experiència afegint-hi el gust i jugant amb el cru i el cuit.

15. ALÈ D'AIRE

L'aire

Un alè d'aire sembla que vol dir un respirar, un obrir, un eixamplar els pulmons, a diferència del que seria que no passés ni un alè d'aire.

L'aire ens porta olors i també sons i sorolls. Gràcies a l'aire, sentim veus. Si no fos així, sense aire, el món seria tot silenci. El mateix aire de vegades fa soroll. Sobretot quan és fort i topa amb objectes que el frenen: aire que mou les fulles dels arbres, les portes o finestres de casa que baten quan hi ha corrent, etc. Quan el vent és fort, fa soroll i fins i tot sense topar fa un udolar característic que se'ns fica a les orelles.

A partir d'ara estarem més atents als sons que fa l'aire. Però, a més de fer soroll, l'aire afecta el nostre tacte d'una manera subtil. Un vent fort a la cara és com una bufetada, és agressiu. Un vent fred que ens talla la pell i ens fa mal a la cara sembla que ens hagi de fer caure el nas i les orelles d'un moment a l'altre. En canvi, un xic d'aire de temperatura suau és com un bes, com unes pessigolles.

Maneres de dir corrents d'aire

Primer farem una esquitxada: vent, ventàs, tornado, etc. I a poc a poc procurarem que els nois els vagin seriant de fort a fluix.

Cal col·locar en un cert ordre, per exemple, tots aquests noms:

- oratge
- ventijol
- alè d'aire
- brisa
- aïret

També ens podem assabentar de més coses si consultem alguna obra sobre meteorologia.

16. ES PICA VEN L'ULLET

Expressivitat

Si bé el rostre és la part més comunicativa i expressiva de l'ésser humà, els ulls i els seus entorns —celles, parpelles, etc.— tenen un paper clau en aquesta modalitat comunicativa. Arrugar el front, aixecar les celles, aixecar-ne una, tancar o obrir desmesuradament els ulls, etc., són maneres d'expressar els estats d'ànim.

Exercicis amb els ulls

Procurarem que els alumnes, amb l'ajuda d'un mirall, reproduïxin expressions com:

– mirar de cua d'ull	– fer ulls de sorpresa
– menjar amb els ulls	– mirar enlaire fent-se el despistat
– tenir els ulls ben oberts	– fer ulls de culpable
– aixecar una cella	– fer ulls de murri o múrria
– arrugar el front amb cara d'enfadat	– fer l'ullet
– mirar de reüll	

Procurarem que els alumnes dibuixin amb línies ben senzilles diferents expressions de cara i que donin un relleu especial als ulls.

Expressions o frases fetes sobre la vista

Els nens explicaran què volen dir aquestes expressions que de vegades senten dir a la gent gran:

- Veu amb els ulls de l'altre
- Llàgrimes de cocodril
- Ho he vist per mi mateixa

- Tenir la vista als dits
- Tenir vista pels negocis
- Fer els ulls grossos
- Veure-ho venir
- Veure on vol anar a parar (l'altre)

Buscar companyia

Els nens s'hauran de col·locar de dos en dos, en dos cercles i amb un nen al mig, de manera que quedin l'un darrere de l'altre, però sense tocar-se. El del mig ha de fer l'ullet a algun jugador del cercle interior i aquest ha de seguir-lo, sempre que no li ho impedeixi el jugador de darrere seu aturant-lo.

Si el del mig aconsegueix companyia, para el qui s'ha quedat sol.

17. DESDENY

Desdenyar

El desdeny és un sentiment de menyspreu. Significa que algú no és digne, que no està a l'alçada; comporta una actitud de superioritat.

REGLA 7. Tracta bé els nens i nenes

Tractar bé les persones que tenim al voltant és una manera de manifestar un afecte. Tractar bé algú exigeix voluntat. Vol dir estar a l'aguait, tenir en compte, fer esment, estar al cas, etc. En definitiva, estar atent i pendent de l'altre o els altres és una forma d'altruisme, és una manera de ser sensible vers les necessitats i les preocupacions dels altres.

Cuidar els altres i veure'ls com a amics és un tipus de sentiment que serveix per entendre el que veiem i per interpretar el que contemplem. Pensar acuradament és, segons Lipman, pensar assenyadament, parant atenció a allò que és important, a allò que demana o requereix el meu ajut. Evitar de ferir els altres és un xic més que respectar. Tractar bé l'altre, sense crits, ni insults, ni fent ganyotes, significa que hi ha una certa tendència a voler comprendre l'altre i fins i tot a voler-lo ajudar, a donar-li un cop de mà. És més fàcil tractar bé una persona si es coneix, però per poder-la conèixer a fons l'hem de tractar bé.

Tractar una persona com a persona

El que és important és encoratjar els estudiants a donar raons que segons el seu criteri expliquin que una persona sigui una persona. Els exercicis d'aquest capítol encoratgen a oferir criteris per a aquestes consideracions.

Orientacions: els estudiants hauran de dir en quines de les frases següents les persones són tractades com a persones.

TRACTAR UNA COSA COM A PERSONA	TRACTAR UNA PERSONA COM A COSA
-----------------------------------	-----------------------------------

1. El doctor et punxa amb una agulla.
2. Una nena comparteix les teves joguines.
3. Un nen pega a un altre nen.
4. El mestre renya un nen o una nena.
5. Fas enfadar un amic.
6. El dentista et treu una dent.
7. Un policia et treu del pati.
8. Dius una mentida a la mare.
9. La infermera et neteja la ferida.
10. Parles amb la teva mare quan et ve a dir adéu a l'hora d'anar a dormir.
11. Ajudes la mare a banyar el teu germà petit.
12. La teva tia et talla els cabells.

Aquesta és la darrera regla que tractarem amb detall en aquest programa, però això no vol pas dir que aquestes siguin les úniques i definitives regles del diàleg. Podem avançar-ne algunes altres que s'aniran incorporant a mesura que calgui:

1. Parla sempre per a tothom, evitant de parlar amb el veí o veïna.
2. Treu conseqüències i implicacions del que diuen els altres.
3. Fes intervencions curtes.
4. Aixecarem la mà oberta per seguir amb el tema i el puny per obrir una reflexió nova.

18. GENTUSSA

Discriminació

Les persones, com els vegetals, no som iguals. Ens diferenciem en molts aspectes: edat, sexe, alçada, color de la pell, professió, interessos personals i professionals, etc. En molts casos aquestes diferències són significatives: llengua, nacionalitat, religió, etc. I en d'altres ho són només qualitativament: habilitats, simpatia, color dels ulls, etc. L'afirmació d'igualtat en la meua relació amb els altres pretén el reconeixement mutu de valors i la reciprocitat en els deures.

Desigualtat. Situació de desequilibri. Les persones estan en situacions diferents, millors o pitjors, però no en situació d'equitat, de paritat.

Diferència. Situacions diferents provocades per elements externs: físic (color de la pell, constitució, etc.) i culturals (creences, gustos, ideologies, etc.).

Discriminació. Situació de diferència clarament perjudicial i injusta que atempta contra els meus drets com a persona.

Per què hi ha desigualtat? Generalment per raons ideològiques i per raons econòmiques i, certament molt sovint, per ignorància, per por i per egoisme. Perquè els uns tenen (menjar, diners, poder, comoditats, etc.) i els altres no. I els que tenen no estan disposats a compartir o a perdre els privilegis.

En aquesta part del conte es reproduïx una situació que pot ser habitual entre els éssers humans. El fet que passi entre vegetals ens pot permetre de tractar el tema del racisme amb una certa distància, però també amb contundència perquè les posicions són molt explícites.

Sovint entre els éssers humans hi ha la tendència a creure que la pròpia cultura i la pròpia condició són les millors, si no les únicament vàlides. Això ens fa menystenir les altres cultures (religions, costums, maneres de fer, llengües, etc.) i, per tant, també les persones que provenen d'aquestes cultures. De vegades també es discriminen certs col·lectius de persones dins de la mateixa cultura: dones, prostitutes, drogoaddictes, etc. D'aquesta postura, en direm discriminació.

Alguns exageren les diferències biològiques (el color de la pell o altres caràcters que provenen de l'herència biològica) i altres les religioses o culturals. En definitiva, el racisme és la manera de pensar que nega la igualtat entre els diferents grups. El racista, però, sempre pensa que els inferiors són els altres.

D'aquesta convicció, en neixen actituds poc raonables i ben allunyades d'una convivència pacífica que es mostren en mil detalls i també en el tracte que se'ls sol donar o en el tracte que reben. La part més vistent i més superficial del tracte és la manera de comunicar tant verbalment com no verbalment.

Hi ha expressions que són molt ofensives. No hi ha només una violència física que consisteix a pegar o agredir físicament algú. També es pot agredir insultant o amb expressions punyents.

La llengua destructiva

Farem que els estudiants identifiquin algunes frases destructives:

- a) Quins són els insults més habituals entre nosaltres?
- b) Quina és l'expressió que ens dol més?
- c) Que cada nen i nena identifiqui alguna de les expressions citades com la que més l'ofèn o el molesta.
- d) Buscar maneres de dir el mateix de forma constructiva.

La llengua constructiva

Repetirem el mateix exercici però amb frases positives, encoratjadores, seguint les passes d'*a*, *b* i *c*. L'exercici pretén que els alumnes agafin consciència de les actituds d'agressivitat i violència que es manifesten en el llenguatge i, sobretot, de la necessitat de superar-les.

Segurament que ens adonarem que és més fàcil de trobar frases dures i negatives que no pas de positives, o almenys que no sovintegen tant. Farem que el grup tregui conseqüències del fet constatat.

Paraules i paraulotes

Els alumnes hauran de pensar a poc a poc aquestes preguntes:

- a) Hi ha paraules que fan mal?
- b) Quines paraules o expressions fas servir per ferir els altres?
- c) Quines expressions et fereixen a tu?
- d) Quines conseqüències en treus?

19. NO SÓN... COM NOSALTRES**Expressions xenòfobes**

En principi l'expressió «no són com nosaltres» no fa ni fred ni calor, és només una constatació de la diferència. És ben cert que els pebrots i els tomàquets són diferents dels naps i les pastanagues. Fixem-nos, però, com en el comentari s'introdueix aquesta expressió: «No ens hi acostem, ens embrutarien.» Això ens indica no sols que són diferents sinó que són clarament inferiors. «No són com nosaltres» vol dir que són menys que nosaltres.

Avui dia certes condicions econòmiques i polítiques fan que els contactes amb persones d'altres països, races i religions siguin cada vegada més freqüents i, per tant, plantegen en la pròpia pell la qüestió del racisme.

Mostrarem com és d'irracional i, per tant, d'indefensable qualsevol mena de racisme o de discriminació. Caldrà saber quins són els arguments emprats per poder fer servir l'antídot com si es tractés d'una vacuna.

En casos extrems algunes persones, amb aquest «no són com nosaltres», indiquen que no són, que no existeixen, que no tenen estatus de persona.

Què pensen?

Els nens procuraran posar-se a la pell de l'altre. Al conte *Pèbili* sembla que cada grup té arguments per estar orgullós. Els alumnes hauran de contestar a aquestes preguntes:

- a) Què pensen els naps i les pastanagues dels pebrots i els tomàquets?
- b) Què pensen els pebrots i els tomàquets dels naps i les pastanagues?

Nous arguments. Què podríem pensar?

Si en lloc de mirar les diferències com a negatives les veiessin com a positives, com podríem refer aquesta escena? Que respongui tot el grup.

- a) Què podrien dir els naps i les pastanagues dels pebrots i els tomàquets?
- b) Què podrien dir els pebrots i els tomàquets dels naps i les pastanagues?

Arguments racistes

1. Uns quants individus esgrimeixen raons biològiques: hi ha unes races que són inferiors per naturalesa.

Contraargument: però aquestes persones no tenen en compte que els homes neixen amb unes capacitats que vénen donades per l'herència i que es desenvolupen en el procés de socialització, que no és res més que l'assimilació de la cultura d'on s'ha nascut. Alguns trets físics i psíquics s'expliquen pel factor genètic, però això és només una part. L'entorn i l'ambient acaben de configurar l'individu.

L'ésser humà no s'explica biològicament. Justament el fenomen humà és el que és per la seva capacitat de convivència i de desenvolupament comú.

2. Per a d'altres les raons són psicològiques: tenen menys capacitats, estan menys dotats, etc.

Contraargument: aquesta actitud amaga una certa por. El temor d'aparèixer com a inferiors els fa sobreposar i defensar uns drets que ningú no els ha pres. Una mica com la reacció del tímid que es manifesta en excés per poder sobreposar-se. La pròpia superioritat i la inferioritat dels altres amaguen —en mots de B. Russell— el desig de sentir-se superiors i la por de ser inferiors.

3. Un tercer grup planteja raons històriques, com ara que són persones o pobles que no s'han sabut espavilar. Sempre hi ha hagut diferents tipus i classes d'homes: lliures i esclaus, plebeus i patricis, etc. És una constant contra la qual no cal lluitar.

Contraargument: però potser no saben que el racisme històricament ha anat canviant. De vegades ha estat la religió, de vegades hi ha hagut altres factors, però no sempre ha estat el color de la pell. Certament que sempre hi ha hagut discriminacions, i malauradament encara n'hi ha. Però això no justifica ni que s'hagin de mantenir ni que hagin tingut el mateix signe com semblen voler dir els qui defensen aquest argument.

4. El quart i darrer grup és el que utilitza raons econòmiques i polítiques. El componen els qui diuen que sempre ha estat així, que hi ha homes o civilitzacions forts i homes o civilitzacions febles, homes que dominen i homes que obeeixen, i que passa el mateix amb les societats. L'existència de dominadors i dominats és una constant en tots els temps.

Contraargument: caldria veure si no es tracta d'una discriminació econòmica personal i no col·lectiva. No deu pas ser que el poder econòmic i polític s'imposa per damunt dels colors de pell? Es tracta de la mateixa manera el pobre temporer marroquí i el xeic que té una luxosa mansió a Marbella?

Tots podem ser els millors?

Els estudiants hauran de reflexionar sobre aquests punts:

- a) Podem pensar que en algunes coses nosaltres som els bons i que en unes altres els bons són els altres?
- b) Agafem algun exemple que coneguim els infants (la gent del poble del costat, la de la capital, la gent de pagès, la gent d'un altre país, la gent d'una altra regió...) i procurem fer-nos aquesta reflexió: si no trobem res ben fet en els altres ja comença a ser un símptoma de racisme.

Es tracta d'ajudar els estudiants a mirar en positiu. A veure què hi ha de bo en totes les cultures, civilitzacions i maneres de fer.

20. FILLS DEL SOL

Autocomplaença

Una de les maneres de donar-se importància és buscar-se mèrits. Com que no sempre en tenim de propis, els éssers humans ens hem inventat els llinatges i els lligams que comporten diferències qualitatives. Es diu, per exemple, que les dinasties monàrquiques tenen sang blava i s'inventen diferències culturals que no tenen res a veure amb la condició comuna de ser humans.

En aquest cas, i per fer el pinxo, els pebrots i els tomàquets diuen que són fills del Sol, mentre que les pastanagues es pensen que provenir de les entranyes de la mare Terra també és un mèrit. Ho han aconseguit amb l'esforç personal? O és simplement una condició de la seva natura?

Conte: El Sol, el Fred i el Vent

Un dia el Sol, el Fred i el Vent van decidir fer un viatge plegats. Camina que caminaràs, van començar a xerrar i, com que a tots tres els agrada-

va molt donar-se importància, cadascun d'ells volia demostrar que era el més fort del món. El Sol va declarar:

—Jo sóc qui porta la llum i la claror. Per això les persones m'estimen amb tot el seu cor. Però també puc ser ardent. Puc assecar els rius i fer àcids els parts. Sóc respectat i temut. Sóc, sens dubte, el més fort.

En sentir això, el Fred va riure en to de burla:

—Para de fer el fatxenda! Quan arriba l'hivern perds tots els teus poders. Sóc jo qui glaça els rius i esberla les pedres.

Mentrestant, el Vent anava caminant i no deia res. Una mica més endavant, van trobar un pagès que tornava de la ciutat xiulant alegrement. Quan va veure que el Sol, el Fred i el Vent se li acostaven pel camí, l'home els va saludar amb una gran reverència.

—Ho veus? —va dir el Fred—. Aquest home em ret homenatge.

—I ara! És a mi, a qui saluda —va replicar el Sol, ofès.

Perquè paressin de discutir, el Vent va preguntar al pagès:

—Digues, bon home, a qui has dedicat la teva reverència? Al Sol, al Fred o a mi?

El pagès els va mirar tots tres. El Sol va brillar com una gran moneda i el Fred va fer una ganyota. Només el Vent no va fer res de res. Es va deixar refrescar en contacte amb el Fred i va bufar cap al Sol massa ardent, que es va calmar a l'instant.

—És a tu a qui saludo, amable Vent —va dir aleshores el pagès.

En sentir això el Sol i el Fred, molt empipats, van decidir tornar-se'n a casa seva. El Fred es va amagar dins el bosc i el Sol darrere un núvol espès. El vent va continuar tot sol el seu camí, després de dir al pagès:

—No tinguis por! Si intenten fer-te alguna mala passada, crida'm i vindré de seguida...

I aquell bon home va tornar a casa seva d'allò més tranquil.

Però aquell any, en ple cor de l'hivern, el Fred va anar a picar a la porta de la seva cabana. Va glaçar tan fort que el pobre home no en va poder sortir per res. Aviat es va acabar la llenya que tenia emmagatzemada, i el pagès va notar que se li gelaven el nas, els peus i els bigotis. Va començar a lamentar-se:

—Amable Vent,
vine corrents
que ben gelats tinc, ja ho veus,
el nas, els bigotis i els peus,
perquè el fred em vol gelar
i només tu em pots salvar.

De seguida va començar a bufar una càlida brisa. El nas del pagès es va desglaçar i va començar a rajar-li, el gel que tenia a les puntes del bigoti es va desfer i va notar que la sang li tornava a circular pels peus.

L'home va començar a esternudar, però no va trigar a refer-se i a oblidar l'incident.

Va passar una primavera tranquil·la. Després van arribar l'estiu i les feines del camp. Però mentre treballava en la sega, el pagès va començar a suar, a posar-se tot vermell i a notar que la pell se li torrava de tant que lluia el Sol. Tant i tant lluia, que el pobre home va estar a punt de cremar-se tot. Aleshores va començar a lamentar-se:

—Amable Vent,
vine corrents
que ben torrats tinc, ja ho veus,
el nas, els bigotis i els peus,
perquè el Sol em vol cremar
i només tu em pots salvar.

Aleshores va començar a bufar una fresca brisa. El blat es va gronxar. Va semblar que feia menys calor i el pagès, refet, va reprendre la feina amb bon ànim.

En acabar el dia, es va estirar enmig del camp tot escoltant la cançó del Vent i va dir en veu baixa:

—Entre tu, el Sol i el Fred, sempre he cregut que el més fort ets tu! Però, de tots tres, tu ets sobretot el més dolç i el més amable.

Conte dels països bàltics de *Mil anys de contes de la Natura*

Després de llegir el conte preguntarem als alumnes:

- a) Quin creus que és el sentit del conte?
- b) Què té a veure amb l'episodi dels naps i dels pebrots?
- c) Aquest conte conté alguna cosa que es pugui relacionar amb l'episodi?

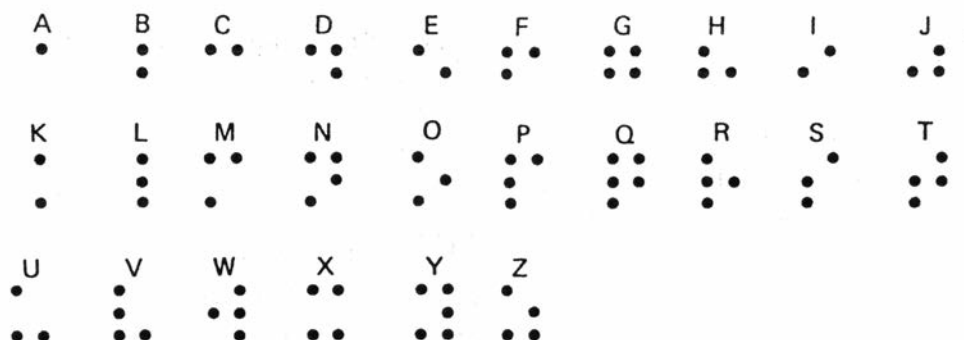
21. VEURE EL MÓN AMB LLUM DE DIA

Els qui no hi poden veure

Hi ha persones que no hi veuen. Abans de mostrar l'alfabet Braille, prepararem uns cartrons amb lletres i números fets amb protuberàncies perquè els nens els endevinin amb els ulls tancats. També farem que escriguin el seu nom a partir de protuberàncies. Així comprendran el sentit de la lectura tàtil.

Els avenços de la medicina i de la cirurgia resolen cada dia més i millor les malalties de la vista. El despreniment de retina o el trasplantament de còrnia, per exemple, són actualment intervencions que solen donar bons resultats. Per poder fer algunes d'aquestes intervencions, com ara els trasplantaments de còr-

nia, calen bancs d'ulls, de manera que qualsevol persona pot donar els seus ulls un cop hagi mort perquè es puguin trasplantar a un malalt que ho necessiti.

Als nostres dits tenim uns cent receptors tàctils que podríem utilitzar. Un gran nombre d'invidents sí que els fan servir per poder llegir. Només han d'utilitzar l'alfabet Braille.

L'alfabet Braille és un alfabet fet a base de punts en forma de protuberàncies que conté totes les lletres, i així amb el tou dels dits els invidents poden identificar els signes tàctils i, per tant, poden llegir tal com nosaltres llegim les lletres escrites.

Aquest genial llenguatge va ser creat pel francès Louis Braille (1809-1852). L'accident que el privà de la vista no li impedí d'estudiar música a l'Institut per a cecs de París, fins a arribar a ser un gran organista. Com que coneixia a la perfecció l'ensenyança per a cecs, Braille es va cuidar de millorar-la per mitjà d'un sistema d'escriptura format per punts de relleu. Amb això va aconseguir que la lectura es pogués fer passant el cap del dit índex sobre un paper, on prèviament s'havia realitzat l'escriptura marcant els caràcters amb un punxó especial. Aquesta idea va resultar tan genial, dins de la senzillesa tècnica, que actualment es pot dir que s'han escrit en Braille gairebé tots els llibres del món.

També hi ha termòmetres, jocs i partitures en Braille. A més, els invidents tenen un tacte i una oïda tan sensibles, que en un dia de boira amb la punta del seu bastó, en colpejar sobre la vorera o a terra, poden saber si s'apropa un cotxe, mentre que una persona que hi veu ni tan sols l'ha sentit ni l'ha vist.

Escriure el nom en alfabet Braille

Els alumnes escriuran el seu nom en l'alfabet Braille.

Llegir en Braille

Després de l'activitat anterior, se'ls pot mostrar un alfabet Braille i se'ls pot fer treballar alguna frase d'alguna lectura de Braille que puguem obtenir.

Poema: La vaca cega

Topant de cap en una i altra soca,
avançant d'esma pel camí de l'aigua,
se'n ve una vaca tota sola. És cega.
D'un cop de roc llençat amb massa traça
el vailet va buidar-li un ull, i en l'altre
se li ha posat un tel. La vaca és cega.
Ve a abeurar-se a la font com ans solia,
mes no amb el ferm posat d'altres vegades
ni amb ses companyes, no: ve tota sola.
Ses companyes, pels cingles, per les comes,
pel silenci dels prats i en la ribera
fan dringar l'esquellot mentre pasturen
l'herba fresca a l'atzar. Ella cauria.
Topa de morro en l'esmolada pica
i recula afrontada. Però torna
i abaixa el cap a l'aigua i beu calmosa.
Beu poc, sens gaire set. Després aixeca
al cel, enorme, l'embanyada testa,
amb un gran gest tràgic; parpelleja
damunt ses mortes nines, i se'n torna,
orfa de llum sota del sol que crema,
vacil·lant pels camins inoblidables,
brandant lànguidament la llarga cua.

Joan MARAGALL

LA IL·LUSTRACIÓ DE *PÈBILI*

Mirarem atentament les pàgines 15 i 16.

Observarem

- a) Aquest fragment de cuina de la pàgina 16 té alguna cosa a veure amb la cuina que hi havia dibuixada a la pàgina 15?

- b) Algunes de les preguntes que ens havíem fet, ara es poden contestar millor? Per exemple quan preguntàvem si era de dia o de nit, ara és més evident, no?
- c) Què es deu veure des d'aquesta finestra quan és de dia?
- d) Enumereu tots els objectes que hi ha dins de l'armari.
- e) Diríeu que és un armari ben organitzat, o no?
- f) Els gots i els plats que hi ha a la pica són nets o bruts?

Altres cuines

Tornarem al capítol V i farem que els alumnes comparin aquesta cuina amb les que hàgim vist a l'exercici «Pintures de cuines» de la pàgina 175.

Fer un díptic

Ajuntarem els dos dibuixos de la cuina, pàgines 15 i 16, i mostrarem l'espai de forma més completa.

S'organitzaran dos equips, un per completar la part esquerra del dibuix de la pàgina 15 i l'altre per completar la part dreta de la pàgina 16. Caldrà que la continuïtat mantingui coherència amb el dibuix original, tant pel que fa a les formes com als colors.

Observar les pàgines 18 i 19

Abans de mirar amb atenció les dues pàgines seria bo fer pintar als nens i nenes algunes verdures o fruites que coneguin. Així tindrem assegurada la motivació per a mirar amb atenció els dibuixos. Després establim una relació tenen aquests dibuixos amb el text:

- a) Sabem el nom de tots ells?
- b) Els hem vist, de veritat?
- c) Cada nen o nena es pot encarregar de triar una verdura, la que més li agradi, i l'endemà portar-ne una de veritat a l'escola.
- d) Quina diferència hi ha entre el dibuix i la verdura real?

Fer una composició

Amb les verdures que tinguem a l'aula es pot organitzar una composició única i fer dibuixar del natural a cada nen i nena des de perspectives distintes.

Una altra opció és que per petits grups triïn dos o tres elements i es facin la pròpia composició i la pintin tots des d'un mateix angle.

CAPÍTOL VII

El gruix d'aquest capítol se centra en les espècies, i per això es proposa de reflexionar sobre les sensacions olfactives. Picor al nas, flaire i perfum són algunes de les entrades.

Des del punt de vista de la narració, es pot fer una teatralització de la filera de convidats, ja sigui en forma de ninots fets amb les mateixes fruites i espècies, amb els nens i nenes caracteritzats, o amb dibuixos convertits en ninots de guinyol. Combinarem les activitats mímiques amb el protagonisme del tacte, que en aquest apartat té un paper molt destacat.

1. SAL

La sal

La sal, que sembla un producte comú i quotidià, ha estat molt important, i encara ho és en molts països, perquè era difícil de trobar i de vegades era un producte molt exòtic. I en canvi se sabia que tenia moltes propietats per a la salut, com ara el retrocés del goll. Algunes legions romanes eren pagades amb sal. D'aquí ve el mot *salari*. També per això parlem de saldar un compte. Hi ha moltes dites i metàfores sobre la sal, sempre entesa com a vivificadora. Fins i tot en certs rituals se li atorga un component sagrat.

Localització dels receptors gustatius

L'alumne s'haurà d'eixugar la superfície de la llengua amb una gasa estèril i a continuació haurà de dipositar una gota d'una dissolució de sucre al 5% sobre la part posterior o base de la llengua, sobre els costats o les vores linguals i, finalment, sobre la punta. A la taula següent, posarà una X allà on cada gust es percebi amb la màxima intensitat.

Haurà de repetir l'operació dipositant amb comptagotes petites quantitats de cafè, etc.

ÀREA	SUCRE	SAL
Punta llengua		
Part anterior vora llengua		
Part posterior vora llengua		
Base llengua		

Els receptors gustatius

Farem fer als nens un mapa de la pròpia llengua. El material necessari són dos plats o dues tasses, sucre, sal, uns bastonets de cotó (dels que es fan servir per netejar les orelles), un paper amb el dibuix de la llengua i alguns llapis de colors o retoladors.

Procés que cal seguir:

1. *Preparació.* Posarem una mica d'aigua als dos plats, i afegirem al primer plat una cullerada sopera de sucre, i al segon hi dipositarem una cullerada de sal.
2. *Exploració.* Mullarem un dels bastonets en la barreja d'aigua i sucre. Un dels alumnes ha d'anar tocant diferents zones de la llengua del seu amic o amiga (també ho pot fer amb la seva pròpia llengua) per comprovar on es nota més la dolçor. Precisament on s'acusi més la dolçor, serà la zona que marcaran en el mapa de la llengua dibuixada.
3. Repetiran el procés amb el plat o la tassa d'aigua i la sal. Lògicament, abans caldrà haver glopejat aigua, perquè no quedin restes de l'exploració anterior. Així es podrà detectar un mapa dels gustos de la vostra llengua, ja que no totes les papil·les gustatives actuen de la mateixa manera.

Una vegada feta l'experiència, proposarem de compartir la vivència.

2. VESTIDA DE COLOR BLANC**El color blanc**

Com tots els colors, el blanc té una significació cultural molt arrelada en la nostra tradició: és el color de la puresa. Per això en moltes celebracions religioses —comunions o casaments— les nenes (especialment, però també els nens) van vestides de blanc com a signe de les seves qualitats.

Tots els colors tenen molts matisos, però el blanc és potser el que en té més.

Tipus de blanc

Els nens hauran de fer pilonets, l'un amb farina, l'altre amb sucre blanc normal, l'altre amb sucre de llustre i l'altre amb sal, i si es vol es pot fer un cinquè pilonet amb sal grossa.

Després d'observar els diferents matisos del blanc, hauran de tastar els diferents ingredients, tot prenent un pessic de cada pilonet.

En primer lloc caldrà discriminar què és cada cosa.

En segon lloc farem alguna hipòtesi sobre la relació dels blancs.

- a) Podria ser que com més fi es molgui sembli més blanc, sigui el que sigui?
- b) Si molem la sal ben fina serà com el sucre?
- c) Per què no és del mateix color el sucre blanc que el sucre de llustre?
- d) Hi ha alguna relació entre el tacte o gruix i el matís de color?

Procurarem que cada nen o nena s'endugui una hipòtesi per contrastar a casa. Al cap d'uns dies preguntarem si saben les respostes, si les han buscades, com les han trobades, etc.

Poemes de color

Triarem un color, el que més els agradi, i farem un poema. Els alumnes es podran ajudar d'aquests suggeriments:

- a) Pensar en totes les coses que són d'aquest color.
- b) Pensar en altres coses que t'agradaria que fossin d'aquest color.
- c) Pensar en totes les varietats del color: matisos, tons, etc.
- d) Imaginar-se totes les coses que aquest color els diu: alegria, serenitat, calma, lluminositat, etc.

Una vegada hagin escrit les paraules que més encaixin amb el color, procuraran fer-ne un vers, que pot ser:

1. Que comenci cada vers pel nom del color
2. Que sigui un acròstic del nom del color
3. Que enumeri les qualitats que hi veuen
4. Que parli de les coses que són d'aquest color
5. Que expliqui els sentiments que els provoca el color

3. DE BRACET

Orientació

Dins del marc de la comunicació no verbal hi ha dos grans mons: l'un és l'expressió corporal estàtica i l'altre és la dinàmica. S'entén com a estàtica la que no produeix moviment, com ara el posat. La dinàmica, en canvi, pressuposa moviment, acció. Així el gest d'anar de bracet significa anar de costat, de parella, i a més suposa contacte físic i proximitat. És difícil de generalitzar, però podríem dir que les situacions de cooperació s'acompanyen d'anar de costat. En situacions d'enfrontament o de discussió tendim al cara a cara. Les situacions intermèdies i més habituals són les orientacions en angle recte.

Maneres d'anar pel carrer

Buscarem una estona de força aflluència de persones i un carrer o un passeig cèntric. Durant deu minuts observarem amb els alumnes com camina o passeja la gent des del punt de vista de si van agafats o no.

Ens podem fer una plantilla més o menys així:

–No van agafats

–Van agafats:

1. De bracet
2. Amb les mans agafades com en la sardana
3. Amb les mans agafades enllaçant-se
4. L'un amb el braç a l'espatlla de l'altre
5. Agafats per la cintura
6. Altres maneres

Buidarem els resultats de l'observació i veurem quina ha estat la postura dominant al llarg de l'estona que han estat mirant.

Tractarem aquestes mostres com a molt parcials, però prou indicatives per mostrar que l'afecte o l'estimació es pot manifestar de moltes maneres, i per això mateix no es pot interpretar d'una sola forma.

4. BITXO

Els gustos bàsics

Els gustos bàsics, si en parlem aïlladament sense fer referència als altres estímuls que hem dit que acompanyen el sabor dels aliments, són: dolç, salat, amargant i àcid.

El *gust dolç* provoca una sensació agradable, plaent, i és el sabor més reconeixible. Els aliments que es consideren dolços són: el sucre, moltes fruites (meló, síndria, prunes, pomes, figues, préssecs, guaiaba, pera, plàtan, raïm, etc.). La història del sucre és una odissea de descobriments i interessos comercials que comença amb la importació de sucre de canya i acaba amb el cultiu europeu de la remolatxa. Avui dia no es pot ni imaginar una vida sense sucre, ja que forma part de les nostres dietes tant pel bon gust que té com per les seves qualitats alimentàries.

El *gust salat* és una sensació forta i aguda, i comporta una sensació de sequedat. Alguns aliments que es consideren salats són: la sal, els embotits, el bacallà, els fruits secs, les olives, etc. La sal és important per a l'alimentació, però a més és un conservant molt poderós. Avui dia s'usa quotidianament, però es recomana que se'n faci un ús moderat, ja que consumida en excés pot provocar malalties cardiovasculars.

El *gust àcid* és aspre, fort, desagradable d'entrada, i ho és tant que ens fa fer un gest com de retirar-nos. Són aliments àcids tots els cítrics: llimona, pomelo —també algunes taronges i mandarines si no són dolces o madures—, el iogurt natural, etc.).

Els cítrics, probablement importats pels àrabs, són una gran font de vitamina C, i per això són tan recomanables.

El *gust amargant* és el més profund, acre i en principi no és ni molt desagradable ni molt agradable. El plaer o el disgust dependrà d'altres components. Alguns aliments amargants són: el cacau en estat natural, el cafè, el te, algunes verdures, com la carxofa, i algunes ametlles o nous també poden ser amargants. Hi ha una sèrie de toxines naturals, nefastes per a la salut del cos, que tenen aquest gust. De forma gairebé espontània i preventiva, els humans hem refusat els aliments que tenen aquest gust i això probablement ens ha salvat d'alguna ingesta no saludable.

Quan ens hem habituat a un sabor, les papil·les gustatives se saturen i ja no sentim el gust amb la mateixa intensitat. És per això que les primeres mossegades o el primer glop solen ser els més informatius.

Gustos picants

Proposarem als estudiants que tastin alguns aliments picants. Allò més senzill és començar pels autòctons (pebre, bitxo, cirereta, etc.), que segurament seran el més coneguts pels infants, i a poc a poc n'anirem introduint de nous. També caldrà començar amb dosis molt petites per tal de no ferir cap susceptibilitat gustativa.

5. BARRET VERMELL

Els noms dels colors

La vista ens aporta moltes variants de color, però moltes vegades no tenim vocabulari per descriure les diferents tonalitats d'un color. És molt important poder apreciar matisos i per això cal trobar una manera de descriure'ls.

Buscar matisos

Haurem de buscar objectes que serveixin com a exemples de diferents tonalitats de colors i els haurem de posar un nom:

- Groc: groguenc, canari, daurat, llimona, pàl·lid, topazi, or, or vell i rovell d'ou.
- Blau: anyil o indi, celest, cobalt, elèctric, marí, murillo, turquesa i safir.

- Vermell: bordeus, morat, carmesí, escarlata, maduixa, fúcsia, púrpura, vermellós, salmó i rosat.
- Verd: àcid, ampolla, caqui, maragda, poma, oliva, pistatxo, billar i tendre.
- Taronja: ataronjat, safrà i coure.
- Lila: morat, malva, natzarè, pensament i violeta.
- Gris: acer, cendra, marengo, perla, platejat i plom.
- Marró: avellana, beix, cafè, canyella, caoba, castany, crema, cuiro, xocolata, noguera, ocre, siena i torrat.
- Negre: ala de mosca, fum i banús.

Els colors de Pèbili

Ens mirarem les pàgines 8 i 9 de *Pèbili* i direm quantes variants de blau hi trobem. Primer ens podem orientar numèricament i després intentarem posar noms als diferents matisos. També ens mirarem les pàgines 19 i 20 del conte i procurarem de posar noms als matisos de color ajudant-nos de clar i fosc o bé buscant comparacions.

De color de...

Es pot proposar un exercici d'analogies com aquests:

- Groc com...
 - Groguenc com...
 - Daurat com...
- Blau com...
 - Elèctric com...
 - Marí com...
 - Turquesa com...
- Vermell com...
 - Bordeus com...
 - Carmesí com...
 - Escarlata com...
- Verd com...
- Taronja com...
- Lila com...
- Gris com...
- Marró com...
- Negre com...

6. REFREGAR-SE

Contacte físic

La valoració dels contactes és diferent segons les cultures. Als països anglosaxons i a l'Orient hi ha poc contacte físic. Sembla que els cossos tenen un espai personal a l'entorn i que només en situacions d'intimitat es pot transgredir. Als països àrabs o a la Mediterrània hi ha més permissivitat tant per la freqüència com per les zones del cos que es poden tocar. Aquesta relació de contacte entre cossos respon a costums, hàbits i també a prohibicions religioses.

El contacte pot ser de moltes maneres. D'entrada, agradable o desagradable.

Refregar-se

Proposem que els nens facin una llista de contactes que entenguin com a agradables i una altra dels que entenguin com a desagradables: Agradables: acaronar. Desagradables: empenta, cop o topada.

7. PICOR DE NAS

L'esternut

És una experiència comuna en tots els mortals. Quan el nas ens pica, a causa de l'entrada d'algun element que ens provoca pessigolles o picor, la manera habitual de defensar-se del cos és esternudar. L'esternut és un acte reflex que tu no pots controlar. Serveix per expulsar alguna partícula de pols que hagi entrat a les fosses nasals. En esternudar llancem aquesta pols molesta a una velocitat de 150 km/h, gairebé tan ràpid com el tren d'alta velocitat.

Què et passa quan esternudes?

Els nens hauran de contestar a aquestes preguntes:

- a) Quan ho fas i per què?
- b) Què et passa al nas?
- c) Què et passa als ulls?
- d) Què et passa a les orelles?
- e) Et passa res més?

8. EMBOTIT

L'aspecte

L'aspecte personal (el cos: la pell, el posat, els cabells, etc., el vestit i els complements), tant pel que fa a les condicions naturals i heretades com pel que fa a les que podem controlar i manipular, és un element comunicador. Normalment els humans destinem molts recursos tant de temps com de diners per presentar-nos o mostrar-nos d'una certa manera.

Amb el nostre aspecte diem moltes coses de la nostra personalitat específica, però també diem coses generals sobre l'estat social i l'activitat professional. De vegades el nostre aspecte també parla dels nostres estats d'ànim.

En el cas dels objectes, normalment també els maquillem i els mostrem segons el que en vulguem dir. Per exemple, no és el mateix un vinagre dins d'un embolcall de llauna que dins una ampolla de vidre, o dins una ampolla de plàstic, o en un bric, etc.

Ni serà el mateix una ampolla de vi sense marca, o d'una marca comuna, o amb una etiqueta feta a mà, o amb una etiqueta que imita un pergamí, etc.

Indicarem, per exemple, quina mena de vinagre serà el que prové d'una llauna. És un vinagre d'alta o baixa qualitat? És el vinagre que trobem habitualment a les botigues?

Una llauna

Agafarem una beguda de llauna, estudiarem totes les possibilitats perceptives i descriurem tot el que puguem a partir de:

- vista: forma i colors.
- tacte: temperatura, rugositat i protuberàncies.
- olor: estudiarem el que hi havia, el que contenia o la mateixa olor de la llauna.
- oïda: veurem totes les possibilitats de so que es poden extreure, per exemple, d'instruments de percussió, etc.

També haurem de pensar en les possibilitats de reutilitzar o de reciclar la llauna.

L'estàtua

Tots els infants aniran amb els ulls tapats menys un. El qui no tingui els ulls tapats adoptarà una postura d'estàtua que un altre haurà d'imitar. La mestra acostarà un nen a l'estàtua i ell, palpant-la, n'haurà d'imitar el gest. I així un nen darrere l'altre. A mesura que es vagin restituint podran anar mirant. Cal veure si la darrera postura s'assembla a la primera. Si no és així, caldrà pensar què ha passat i per què ha passat.

Conte: Els cecs i l'elefant

Un dia Buda, voltat de deixebles, va explicar la següent història:

Hi havia un maharajà que va reunir tots els cecs de les contrades veïnes i va demanar que els posessin davant d'un elefant i que anessin explicant què els semblava que era el que tocaven a mesura que l'anaven explorant. Uns després de tocar el cap van dir que era un estri, els qui havien tocat l'orella van dir que era com una tela gruixuda però flexible, els qui havien tocat l'ullal deien que era com un cilindre llis i molt dur, els qui palpaven les potes van dir que eren les columnes d'un edifici, i, així, cadascú enderiat amb el que havia experimentat ho defensava amb veu cada vegada més forta, fins que arribaren a les mans, perquè tots volien tenir la raó.

Buda va fer una pausa i després va dir:

—Així som tots nosaltres, cecs, desconegedors de tota la veritat, i en canvi ens aferrem al poc que sabem fins a barallar-nos amb els altres si cal. La visió parcial de vegades és més enganyadora que el desconeixement.

El llibre dels contes del món

Amb tot el grup ens preguntarem: què ens ve a dir aquest conte?

Sota una manta

Sota una manta vella farem postures i gestos. Els companys, d'un en un, tocaran per sobre la manta per fer-se una idea del gest o de la postura del nen que hi ha a sota. Una vegada cada nen hagi tocat una part de la manta hauran de dir quina és la postura i si imita un ofici, una activitat, etc.

Després preguntarem als alumnes què té a veure el conte amb el joc que hem fet abans.

9. L'ALTU I AGRE VINAGRE**Classificació de les olors**

No hi ha acord en el nombre d'olors elementals. Vegem algunes propostes. Autors com Judith Henning parlen de quatre olors fonamentals:

FRAGANT

Heliotrop

Vainilla

Lavanda

Àrnica

Romaní

Llorer

Clau

ETERI

Oli de taronger

Oli de llimona

Èter etílic

Acetona

Trementina

Pi

Encens

AROMÀTIC

Canyella

Gingebre

Pebre

Anís

Nou moscada

Fonoll

Mirra

Eucaliptus

Cedre

RESINÓS

Gerani

Gessamí

Oli de roses

Flor de taronja

Fulles de taronja

En canvi, si fem servir la classificació dels professors R. S. Woodworth i H. Shlosberg explicada a *Psicología experimental*, parlarem de sis olors:

- picant (pebre i nou moscada)
- floral (rosa i altres flors)
- afruitada (poma, taronja i vinagre)
- resinosa (resina i trementina)
- rànica (os podrit o àcid sulfúric)
- cremada (alguns derivats del petroli)

I si fem servir la clàssica classificació de Zwaardemaker podem detectar nou olors:

- etèria (fruites, resines i èter)
- aromàtica (espècies, càmfora, clau i llimona)
- fragant (flors)
- ambrosia (almesc i àmbar)
- allós (clor i àcid sulfúric)
- empireumàtica (cafè torrat i creosota)
- caprílica (formatge i greixos rancis)
- repugnant (xinxes i belladona)
- nauseabunda (carn putrefacta i fems)

Però poques vegades les olors són pures; molt sovint es combinen. Podem dir que la menta és una barreja d'afruitat i picant o bé és una barreja de resinós i cremat.

Per fer una classificació

No hi ha unanimitat a l'hora de tractar les possibles classificacions de les olors. Ens atrevim nosaltres a fer una proposta? La mestra es pot ajudar de les tres propostes anteriors.

10. ENTREBANCAR, ENSOPEGADA

Proximitat

Sembla que només es pot dir en ferm que hi ha dues situacions clares de proximitat. En primer lloc, entre les persones que tenen una bona relació afectiva hi sol haver més proximitat que entre les persones que no la tenen. En segon lloc, entre les persones que tenen els ulls tancats.

Les diferències tornen a ser culturals però són poc explícites en general perquè depenen molt de les persones. *Acostar-se* i *allunyar-se* no només tenen un sentit físic, sinó també metafòric:

1. El sento a prop encara que sigui lluny.
2. És molt a prop però el sento lluny.
3. Ens hem allunyat molt l'un de l'altre.
4. M'agradaria que fóssim més a prop.
5. A mi em resulta una persona propera.

El sentit de l'equilibri

Dins l'orella hi tenim un petit òrgan, el cargol, que està ple de líquid. Quan ens movem el líquid també es mou, i això fa que tinguem sempre present la nostra posició, tant quan estem drets com quan estem asseguts. Però, en canvi, si donem moltes voltes sobre nosaltres mateixos, perdem l'equilibri. I és que el líquid encara gira quan nosaltres ja ens hem aturat. També és per aquest motiu que quan tenim una ensopegada fortuïta perdem l'equilibri, perquè no ens ho esperem i el cos tarda a reaccionar.

Ensopegar

De vegades estem tan a prop l'un de l'altre que fins i tot ens entrebanquem, tal com els passa a l'oli i al vinagre. Preguntarem als estudiants:

- a) Per què creus que l'oli i el vinagre van tan junts?
- b) Per què el vinagre no veia ningú?
- c) Per què es va posar davant de l'oli?

Caminar ajupit

Per parelles s'hauran de col·locar l'un al costat de l'altre ajupits i tot tocant-se, braç amb braç, hauran d'intentar de caminar sense caure. Veurem que no és difícil d'ensopegar quan hi ha un equilibri precari. Podem experimentar el mateix caminant amb les mans agafades darrere dels genolls o drets, i així podrem comparar la diferència de postures i, per tant, la diferència d'equilibri.

11. SAFRÀ I CANYELLA

El safrà i la canyella són dues de les espècies més preuades i utilitzades des de l'antiguitat, i a més són la base de moltes combinacions en la gastronomia actual.

Safrà

El safrà apareix citat a la *Bíblia*, concretament al «Càntic del càntics», IV, 13-14. Quan parlem del safrà ens referim als estigmes d'una flor anomenada rosa del safrà, que és de color lila. És l'espècie més cara del món. La seva recol·lecció, estigma per estigma, i la seva lleugeresa fan que cada gram valgui una petita fortuna. Cal pensar que cada flor només té tres estigmes. Per obtenir-ne només uns grams s'han de tocar milers de flors. I, és clar, es tracta d'una feina manual: amb la mà esquerra s'agafa la flor i amb l'índex i el polze de la mà dreta es treuen els tres estigmes de cop, sense trencar-los.

Té una olor persistent i un gust penetrant i amargant. Amb molt poca quantitat es pot obtenir un bon gust i també un bonic color daurat.

Zahafarn, que és el terme àrab per dir safrà, és d'origen persa i significa 'groc'. És molt usat a la cuina, especialment en les paelles i en els plats de peix. A la regió de la Manxa, i concretament a Ciudad Real, es cultiva el millor safrà.

Hi ha una llegenda segons la qual Hermes, el missatger, havent ferit de mort sense voler el seu amic Crocos, va transformar la sang que li sortia del cap en flors amb un pistil preciós.

Canyella

La canyella és un arbre de la família dels llorers que pot arribar a tenir deu metres d'alçada, tot i que quan es cultiva es poda perquè sigui més petit i així es faciliten les tasques de recollida. L'espècie és part de l'escorça que s'enrotlla i s'asseca abans de ser comercialitzada.

És una de les espècies més antigues, ja apareix citada a la *Bíblia*, «Proverbis», 7, 17-18. I s'utilitzava a Egipte i a la Xina, on era més apreciada que l'or. La canyella de millor qualitat es troba a Ceilan (actual Sri Lanka). També es cultiva al Brasil, a Birmània, a l'Índia, a Indonèsia, etc. Fa una olor de fusta delicada i intensa, i té un gust càlid i molt definit. És molt bona per a la digestió i es pot fer servir tant en plats dolços com en salats.

Fer el dia del safrà i de la canyella

1. La mestra ha de portar el safrà i la canyella a classe i ha d'ajudar els infants a explorar-los des de tots els punts de vista.
2. Si convé, els explicarà una mica la història.
3. Després els nens hauran d'endevinar l'ús actual d'aquests dos productes.
4. I finalment s'hauran de comentar les propietats que se'ls atribueixen.

12. PAPER D'ESTRASSA

El paper és molt familiar per als infants. Sense sortir de classe podem improvisar exercicis de tacte del paper: paper de foli, paper d'embolicar, paper de tovalló, paper de mocador, paper fi, paper xinès, etc.

Toca-toca

Tindrem preparats diferents tipus de paper dins una capsa de sabates, i farem que els alumnes introdueixin la mà per un forat i endevinin quina mena de paper hi ha a dintre.

Exposició de textures

La mestra pot preparar tots aquests materials:

- uns trossos de roba setinada
- roba o cartró de volums diferents
- una espuma de coixí aspra
- flocs de fusta o serradures
- un floc de cotó
- paper de vidre gruixut

Tot plegat servirà per parlar dels diferents materials. Es pot proposar que els alumnes mateix organitzin la propera exposició tàtil.

Paper de vidre

Es compren làmines de paper de vidre que tinguin diferents gruixos. Els alumnes, amb els ulls tapats i després d'advertir-los que vagin amb compte i que no pitgin, palparan dos fulls de paper de vidre, el més aspre i el més fi. A poc a poc anirem incorporant els altres fins que els puguem seriar tots. Aquesta activitat es pot fer individualment, en petit grup o pot estar dirigida per ells mateixos.

També es pot repetir passant el paper de vidre per una altra part del cos per veure com és captada la diferència de granulat: pel braç, per una cama, pel peu, etc.

Aquesta activitat ens permetrà de parlar de les variacions, del canvi de matisos tant pel que fa al paper com pel que fa a la sensibilitat de les zones captadores.

13. FLAIRE

Perfum ve del llatí *per fumum*, que vol dir ‘a través del fum’. S’anomenava així perquè provenia dels efluvis que destil·laven certes fustes en ser cremades. D’origen antiquíssim, trobem el perfum a totes les civilitzacions.

Els perfums són d’origen vegetal (flors i plantes) d’origen animal, i avui dia ja es fan sintèticament.

Flairar

Quan olorem fem inspiracions profundes per tal de mobilitzar molt l’aire i incrementar els contactes entre les molècules que entren i les cèl·lules neurosensorials.

Un treball de perfumeria en equip

Material necessari: uns pètals de rosa, dues ampolletes amb tap de rosca, un recipient que resisteixi la calor (un pot de vidre de conserva) que pugui cabre dins d’un cassó, una gerra, un colador i un embut. Què cal fer?

1. Treure els pètals de les roses amb molt de compte. Els alumnes no podran fer servir els que estiguin tacats o trencats, i hauran de posar els pètals seleccionats al recipient que aguanta la calor.
2. Omplir aquest recipient amb aigua freda de l’aixeta, fins a cobrir els pètals. Posar aigua al cassó i introduir-hi el pot amb els pètals. Tapar el pot amb una tapa.
3. Escalfar el contingut del pot i esperar fins que l’aigua estigui a punt de bullir.
4. Després d’apagar el foc, deixar reposar el contingut del pot, sense treure’n la tapa, uns 40 minuts.
5. Passats els 40 minuts treure el recipient del cassó o del pot. Posar un colador a sobre de la gerra i abocar-hi l’aigua de pètals. Els pètals s’hauran de llençar a les escombraries.
6. Amb el perfum que hauran aconseguit hauran d’omplir les ampolletes que tenien preparades, i per últim, cargolar els taps. Aquesta preparació s’ha de fer servir de seguida, perquè passats quatre o cinc dies ja ha caducat.

Acabada l’experiència compartirem la vivència tot verbalitzant les habilitats que hem posat en joc.

Perfum d’armari

Deixarem assecar alguns pètals de rosa i unes fulles de menta i ho barrejarem amb un xic d’espígol, canyella i clavell. Aquesta barreja es pot posar a l’armari perquè fa una olor deliciosa.

Poema: Correspondències

Hi ha perfums frescos com carns infantils,
 Dolços com els oboès, verds com els prats.
 I altres corromputs, rics i triomfants,
 Amb l'expansió de les coses infinites,
 Com l'àmbar, l'almesc, l'àloe i l'encens.
 Que canten els arravataments de l'ànima i els sentits.

C. BAUDELAIRE

Què ens diu aquest poema sobre l'olor?

14. PERFUMATS**Els perfums**

Normalment els perfums es fan a través de tres tècniques:

1. Per destil·lació de les plantes aromàtiques.
2. Per extracció amb dissolvents de flors delicades: gessamí, nard o violeta.
3. Per premsat de les polpes dels cítrics.

Els elements naturals que es fan servir en la fabricació de perfums són essències vegetals extretes de:

- fruites agres: taronja dolça, taronja amargant, llimona, mandarina i aranja
- plantes aromàtiques: alfàbrega, marialluïsa, fonoll, espígol, tarongina, menta piperita, orenga, romaní, sàlvia i farigola
- algues i líquens: molses i algues marines
- grans, llavors i espècies: anís, api, fonoll amargant, nou moscada, cilandre, clau, comí, julivert, pebre i vainilla
- arrels i fustes: cànem, gíngebre, levitisc i vetiver
- fustes, escorces i fulles: bedoll, canyella, cedre, xiprer, pi, eucaliptus, figuera, llorer, patxulí i sàndal
- altres aromes: estragó, gerani, camamilla, mite, verbena i tabac

Hi ha dos grans tipus de perfums:

- Els extractes, les essències i els perfums tenen d'un 15 a un 18% de substàncies aromàtiques.
- Les aigües de colònia en porten un 5%.

Fer aigua de colònia

Els components que calen són: un 2,5% de perfum, un 70% d'alcohol etílic i un 27,5% d'aigua destil·lada. Es dissol el perfum amb l'alcohol etílic i es deixa reposar 24 hores. Després s'hi afegeix l'aigua destil·lada i es remena bé

la barreja. Es deixa reposar a la nevera entre 4 i 6 graus. Cal esperar uns 15 dies, i després s'ha de filtrar per separar els residus. De vegades s'ha de filtrar tres i quatre vegades fins que quedi un líquid transparent.

Cal tenir en compte que:

- Els perfums més comuns per ser usats per tota la família són els cítrics o les lavandes.
- L'alcohol etílic ha de ser de qualitat, però no cal que sigui alcohol apte per a begudes.

Descriure olors

Demanarem als alumnes el següent:

- Com explicaries a un altre com és una cosa que l'altre no ha ensumat mai?
- Exemplifica com serien les olors que tinguessin aquestes característiques:
 - asfixiant
 - marejadora
 - agradable
 - deliciosa
 - excitant

15. LLISCANT

Lliscar

El diccionari diu que lliscar és moure's per damunt d'una superfície suau-ment, amb escassa fricció: llisquen els patinadors de gel, els esquiadors, etc.

Lliscar

Proposarem a la classe que:

- a) Enumeri coses que llisquen.
- b) Enumeri esports de lliscar, com el patinatge.

Lliscar com a metàfora

També, i de manera figurada, parlem de lliscar com una cosa que funciona, que avança, que va:

1. És una relació que no llisca.
2. L'explicació no llisca, és ferragosa.
3. Té una manera de fer lliscant.

4. Els problemes li rellisquen.
5. És un terreny relliscós.

Observar textures lliscants

Portarem a classe diferents tipus de verdures, i dins d'una bossa que no sigui transparent els nens hauran de distingir quines tenen pells fines, quines lliscants, quines rugoses, etc.

16. BONICA

La bellesa

Un criteri és una regla o una norma que serveix per decidir què és verdader o fals, què s'ha de fer o què no s'ha de fer, si és bo o és dolent. Sempre que fem alguna cosa utilitzem uns criteris. Si diem que un objecte és bonic, ho diem des de la perspectiva de l'harmonia o del color que el distingeix d'altres objectes no tan bonics. Si afirmem que algú és un estafador, ho diem des del coneixement que tenim d'algú honrat i d'algú que no ho és. En el primer cas el criteri és la composició, la relació de les parts i el tot, la combinació de les tonalitats, etc.; en el segon exemple, els criteris serien les seves actuacions fraudulentas, fora de la llei, els comptes bancaris embolicats i falsos, etc.

Alguns dels criteris que es fan servir en estètica:

1. Harmonia: proporció, ordre, però cal tenir en compte la volguda asimetria d'algunes obres contemporànies, la dissonància en la música actual, etc.
2. Gratuïtat i desinterès: han estat criteris usats durant molt de temps, però avui dia caldria revisar-los d'acord amb els avenços de les arts decoratives.
3. Llibertat: creacions fetes a partir de l'artista, de la seva imaginació i inventiva, però de vegades hi ha obres d'encàrrec o peces que es fan en situacions molt penoses i mancades de llibertat.

Cap d'aquests criteris no és ben clar ni fiable per a totes les ocasions. Potser el darrer que exposarem semblarà el més simple, però alhora és el més universal: es reconeix una obra d'art pel sentiment que és capaç de provocar i, per tant, es valora per la intensitat de la delectació i pel plaer estètic que produeix, allò que Leonardo anomenava l'encantament, la màgia.

Alguns criteris estètics per poder mesurar la bellesa o la lletjor són:

– bellesa	– lletjor
– harmonia	– disharmònic, desgarbat
– expressiu	– fat, inexpressiu
– impactant	– poc atractiu
– atractiu	– indiferent o horrorós
– plaent	– desplaent, amb ganes de deixar de mirar o de llegir
– sonor o acolorit	– monòton, poc distret

Triar el més bonic

Portarem un feix de revistes i els nens hauran de retallar la cosa més bonica que trobin. Quan la mostrin, hauran d'explicar per què la troben tan bonica.

Què és una cosa bonica?

Els demanarem que pensin en una pintura i que ens diguin què fa que sigui bonica:

	BONICA	NO BONICA
1. Molts colors brillants		
2. Diferents formes		
3. Sembla de veritat		
4. M'agrada		
5. Fa bona olor		
6. Fa pensar en coses boniques		
7. Fa pensar en coses tristes		
8. Té colors foscos		
9. Té formes		
10. És com el meu pensament		
11. Té coses diferents i interessants		

Objectes bells i objectes lletjos

Proposarem als alumnes que diguin cinc coses que a parer seu siguin boniques i cinc coses que puguin defensar que són lletges.

17. PORCELLANA

La pell

L'òrgan del tacte és la pell, i s'ha utilitzat per manifestar innumbrables misatges, des del tatuatge fins al maquillatge. No totes les zones del nostre cos són

igual de sensibles al tacte. Hi ha zones que contenen més receptors que d'altres. El tou dels dits, per exemple, conté més receptors que altres zones. La pell és un òrgan molt gran, ja que embolcalla tota la superfície del nostre cos. En la majoria de les parts del cos la pell és coberta de pèls, uns pèls que sovint són tan fins que gairebé no es perceben. Només deixem de tenir pèls a les palmes de les mans i dels peus, i als llavis.

La pell té diverses funcions:

- Ens protegeix d'agents nocius externs.
- Ens dóna seguretat i autoestima quan ens acaronen i dolor quan ens peguen.

La cultura oriental valora més el tacte que nosaltres. La porcellana, el paper i la seda en són unes proves clares.

Identificar pel tacte

Portarem una colla d'objectes a l'aula i procurarem que els nens identifiquin diferències de tacte: una gerra de vidre, un pot de ceràmica, un got de llauna, una tassa de porcellana, un got de plàstic dur, un de plàstic tou, etc.

Tactes de diferents objectes

Procurarem que els alumnes aprenguin a distingir diferents tactes, i que a poc a poc també distingeixin diferents qualitats de la ceràmica: terrissa i porcellana.

Observació controlada

Portarem argila a l'aula i juntament amb la mestra de plàstica idearem alguna activitat de modelatge. Una vegada hàgim modelat l'objecte, el posarem a eixugar. Cada dia el tocarem primer amb les mans i després el punxarem amb un escuradents, i comprovarem quina textura i duresa té. Anotarem en una llibreta els canvis dia a dia. Quants dies tarda fins a ser dur del tot?

Si tenim l'oportunitat visitarem un ceramista.

18. MOVIMENTS IMPERCEPTIBLES

Imperceptible

Imperceptible vol dir 'que no es pot percebre'. De vegades la imperceptibilitat depèn de l'objecte, i de vegades del subjecte. Depèn de l'objecte quan no té la força o la potència per mostrar-se, com quan diem que hi ha sons imper-

ceptibles. De vegades és que l'aparell sensitiu no és capaç de captar l'estímul perquè aquest estímul és molt feble.

En el cas del moviment hi ha els dos extrems: si un objecte es mou massa ràpidament no el veiem o no el distingim amb claredat, i si es mou molt lentament, no som capaços de veure la diferència fins que no es fa molt evident.

Animals mandrosos

Proposarem als nens de fer una rotllana col·locats de quatre grapes i al mig hi haurà d'haver un guaita. Els animals mandrosos s'han d'anar acostant al guaita sense que ell els vegi amb moviments de mans i de genolls imperceptibles.

Si el guaita els veu, hauran de parar. Si no els veu, els animals es cruspiran el guaita, que haurà de tornar a vigilar.

Moviment imperceptible

Proposarem a la classe que imitin (el que deu ser) un moviment imperceptible. Amb els ulls tancats faran un moviment d'avançada lent, de manera que gairebé no es noti.

19. PARSIMÒNIA

Parsimònia

Parsimònia significa 'calma', 'a poc a poc', 'traquil·litat', 'moderació', 'ganso', 'lent', 'temperat'. El moviment atrau l'atenció. Però del moviment, en captem una part molt petita. Quan és massa lent o massa ràpid no en tenim constància. No podem percebre el moviment de les agulles d'un rellotge, tret que sigui molt i molt gran, ni el dels radis d'una bicicleta que vagi de pressa.

Sovint també ens pensem que hi ha moviment on no n'hi ha. Quan arrenca un cotxe o un tren que no és el nostre ens sembla que ens movem. I això sol passar perquè hi ha una curiosa relació entre figura i fons.

Veure córrer l'aigua

Si es pot anar a veure com corre l'aigua des d'un pont, l'exercici resulta molt eloqüent: en mirar l'aigua i fixar la vista just per on s'escorre es veu ben clar que és l'aigua la que es belluga. Però si fixem la vista al pont, podem tenir la sensació que és el pont el que es belluga com si es pogués moure per sobre del

riu. Això indica que normalment qui es mou és la figura; per tant, si fem servir el fons com a figura ens podem equivocar. Aquesta seria una bona conversa per mantenir amb els estudiants.

Coses que fem de pressa i coses que fem a poc a poc

Farem que els nens pensin quines coses fem de pressa i quines fem a poc a poc, i per què és així. Revisarem si podria ser al revés i procurarem fer més de pressa el que fem a poc a poc i fer més a poc a poc el que fem de pressa.

La dita de l'àvia Irene

Hi havia una àvia que deia: «De pressa i bé mai s'avingué». Demanarem als alumnes si creuen que és veritat i que posin exemples.

LA IL·LUSTRACIÓ DE *PÈBILI*

Proposarem a la classe les preguntes següents:

- a) Quins objectes es descriuen al text de la pàgina 20? Fes una llista i mira els que hi ha dibuixats a la pàgina 21.
- b) Com els heu reconegut?
- c) Hi ha tots els que diu el text?
- d) On col·locaríeu els que falten?
- e) Si ens mirem la pàgina 22, n'hi trobem algun dels que faltava?
- f) Els objectes dibuixats a les pàgines 21 i 22 són com els que hi ha a la cuina de casa teva?

CAPÍTOL VIII

Aquest capítol, seguint la tònica dels anteriors, presenta les fruites com a convidades i això ens permet de fer una altra exploració des de tots els sentits, però especialment des del gust: taronges dolces, llimones àcides, gustoses, bon gust, etc.; i des de l'olfacte: oloroses, herbes aromàtiques, flors, etc. Aquestes són algunes de les entrades del capítol.

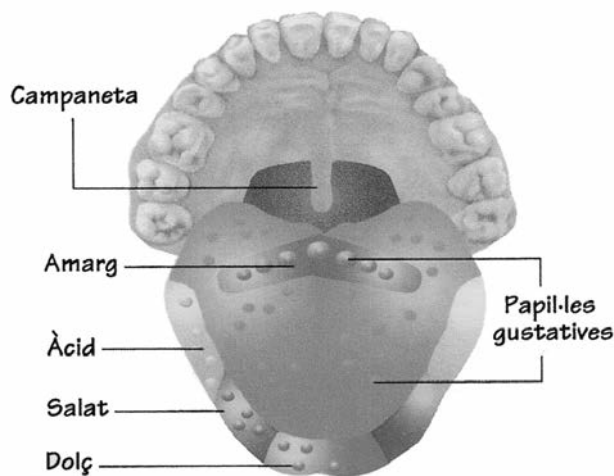
Representarem l'escena de la salutació a l'all i la ceba amb la processó dels diferents aliments que s'hi van presentant, i reculem fins a la meitat del capítol cinquè i tot el sisè. Cada estudiant haurà d'adoptar la personalitat d'un dels elements i d'altres que es poden inventar, i haurà d'intentar imitar el posat, els gestos o els moviments que indica el text.

1. DOLCES TARONGES

Dolçor

Les papil·les gustatives s'agrupen per temes: salat, agre, dolç i amargant. A la punta de la llengua sentim les coses dolces, les agres als costats, les salades a tota la superfície, però sobretot a la punteta del davant i les amargues a la part posterior.

La llengua només pot detectar quatre gustos bàsics: dolç, àcid, salat i amarg.

El gust dolç el notem quan l'aliment que ingerim porta sucre, especialment sacarosa. Aquest gust és molt important perquè estimula i motiva a seguir menjant aliments que tenen un alt valor energètic per a l'organisme. *Dolç* és sinònim de *tendre, alegre, afectuós, agradable, entranyable*, etc.

Els gustos bàsics

Els infants hauran de classificar determinats gustos tastant alguns productes que siguin de bon portar a classe: caramels, galetes, mel, sucre, llimadures, xocolata; sal, aigua de mar, formatge; taronja, vinagre, tomàquet, llimona; cafè, ametlles, pell de llimona, etc. fent comparacions com les següents:

- a) Dolç com...
- b) Salat com...
- c) Àcid com...
- d) Amargant com...

Quan diem que una cosa és dolça?

Els alumnes hauran de contestar a aquestes preguntes:

- a) Quins són els mots oposats a dolçor?
- b) Què volem dir quan diem que una persona és dolça?
- c) Quines serien les expressions oposades?
- d) Què volen dir els grans quan diuen d'un nen o nena que és molt dolç o que és molt salat?
- e) Has sentit parlar mai d'una experiència amargant? I d'una conversa àcida? Què deuen voler dir?

Hauran d'anotar les expressions que parlen o comparen persones i coses amb sensacions gustatives com ara *dolç com la mel*.

Bones maneres

De quantes maneres sabem pelar i menjar una taronja? Els nens provaran diferents maneres de pelar una taronja:

1. Només amb les mans
2. Amb ganivet i les mans
3. Només amb ganivet i forquilla

2. ÀCIDA LLIMONA

Acidesa

La llimona ve a representar el paradigma de l'acidesa. És un gust intens que sembla commoure tot l'organisme. És difícil no fer una cara especial quan es menja una llimona en estat natural, sense sucre ni cap element que contraresti l'acidesa.

Posar cara a les taronges i a les llimones

Cada nen i nena portarà una taronja i una llimona, i haurem de pensar com els podem fer una cara: com els farem els ulls i la boca. Tant amb les taronges com amb les llimones es poden improvisar cares. Només es tracta de pintar-los els ulls, el nas i la boca i afegir-los unes orelles, i ja tindrem unes fruites ben personals. També ho podem fer amb unes tisores fent uns petits tallets als cítrics fins que aparegui la part blanca de la pela.

Podem pensar, per exemple, en una cara dolça per a la taronja i en una d'àcida per a la llimona.

Maneres de dir

Proposarem aquestes preguntes als nens:

- a) En castellà es diu d'algú que és salat quan...
- b) Diem que algú és insípid quan...
- c) Si parlem d'algú que està amargat volem dir...
- d) Si algú fa un comentari àcid vol dir que...

3. SUCÓS MELÓ

Gust i olfacte

Gust i olfacte solen anar aparellats. Molt sovint olorem abans de menjar. L'olor arriba abans que el gust: es necessiten 25.000 molècules més de pastís de cirera per gusta-lo que per olorar-lo. Un refredat, com que ens tapa el nas, ens deixa sense gust.

D. ACKERMAN. *Una historia natural de los sentidos*, pàg. 171

Poema: Els albercocs

Comentarem aquest fragment del poema de Josep Carner:

Prou m'agrada
menjar-te pels camins,
i sentir l'or alegre
com raja boca endins.

Poema del meló (o una altra fruita del temps)

Tastarem un tros de meló a l'aula i farem una estrofa a la semblança dels versos de Carner.

Gust i olfacte

Aquest exercici serveix per relacionar l'olfacte i el gust. La primera fase consisteix en:

- Gust
Prepararem quatre gots amb suc de fruita (d'una sola fruita) davant dels nens i nenes perquè vegin tot el procés: quin color tenen, quina olor fan i perquè els puguin tastar.
- Olfacte
Un altre dia també portarem gots amb suc de fruita i, sense ni mirar ni olorar, farem que els nens els tastin perquè puguin comparar les dues experiències. Així s'adonaran que la vista i l'olfacte ajuden i predisposen.

4. ENORME SÍNDRIA

Les síndries són fruites d'estiu, dolces, extremadament sucoses, que solen agradar molt als nens i nenes. Es pot aprofitar l'avinentsa perquè els infants esbrinin com es planten les síndries, com viuen, quan creixen, quant de temps dura la temporada, etc.

Seriar mides

En general les síndries són grosses, però no donarem res per dit si no ho comprovem. Procurarem tenir unes quantes fruites a classe i en farem una seriació segons la mida. Aquestes síndries després ens les podem menjar.

Explorar una síndria

1. Des de fora

Observarem atentament totes les possibilitats de la pela a partir de tots els sentits; vista, tacte, olfacte, etc.

2. Obrir una síndria

Serà un moment espectacular i d'alta tensió. Obrirem la síndria davant de tots els nens i nenes, i crearem molta expectativa passant per totes les fases:

a) Sentirem el soroll de tallar i com cruix la pela.

b) Entreveurem el color vermell.

c) Ja partida, hi descobrirem les llavors i els diferents tons de vermell.

d) Observarem la textura.

e) Aspirarem l'olor amb els ulls tancats.

f) Preveurem com serà de gust a partir de l'olor.

(Si en tinguéssim dues podríem comparar i fer apostes sobre la dolçor de l'una i de l'altra.)

5. EL PLÀTAN I LA PERA

El plàtan i la pera són fruites ben diferents, però totes dues es produeixen gràcies a la calor. Farem servir aquestes fruites com a exemple per treballar-ne d'altres, farem una anàlisi exhaustiva des de tots els sentits, primer amb les fruites sense pelar i després amb les fruites ja pelades.

Fruita sense pelar

- Vista: forma característica.

Imaginació: quantes coses es poden fer amb la forma del plàtan?

Colors: quantes coses hi ha al món amb els colors del plàtan?

- Olfacte: olorarem les fruites, de primer amb pell i tot, i distingirem si la pell anuncia l'olor interna o no.

- Tacte: tocarem les fruites, primer sense mirar, de cap a peus, i distingirem les zones llises de les més aspres, on se situen, etc.

Fruita pelada

1. Pelar la fruita

Pensar de quantes maneres es poden pelar aquestes fruites. De quantes maneres es poden presentar a taula?

Escoltar la pela: en pelar la fruita escoltarem com sona l'acció d'esqueixar la pell. En el cas del plàtan, el so és ben perceptible.

2. Una vegada pelada la fruita

Abans de deixar que els infants toquin i manipulin la fruita, els en farem tastar un tros i procurarem descriure com és. Si no ho podem dir directament, ho direm amb analogies:

a) Primer té gust de...

b) Sense mastegar té un tacte...

c) Després s'assembla...

d) Quan la mastegues la textura és com...

e) Quan te l'has empassat et deixa un regust que sembla...

3. Dissecció

Tornarem a començar per cadascun dels sentits, però farem que els nens s'adonin de les regularitats quan obrim les fruites de llarg o de través.

Saber més coses

Buscarem informació sobre on neixen el plàtan i la pera, a quins països es fan, de quantes classes n'hi ha, de quantes maneres es poden menjar, etc.

6. GROC I VERD

Cançó: Verd, verd, verd

1. Verd, verd, verd és el vestit que porto,
verd, verd, verd és tot el que jo tinc.
Perquè m'agrada el verd del boscatge
que el meu amic és un caçador.
2. Roig, roig, roig és el vestit que porto,
roig, roig, roig és tot el que jo tinc.
Perquè m'agrada el roig de la flama
que el meu amic és un bomber.
3. Blanc, blanc, blanc és el vestit que porto,
blanc, blanc, blanc és tot el que jo tinc.
Perquè m'agrada el blanc de la farina
que el meu amic és moliner.
4. Blau, blau, blau és el vestit que porto,
blau, blau, blau és tot el que jo tinc.
Perquè m'agrada el blau de l'onada
que el meu amic és mariner.

5. Groc, groc, groc és el vestit que porto,
groc, groc, groc és tot el que jo tinc.
Perquè m'agrada el groc de la truita
que el meu amic és un cuiner.

Cançó tradicional alemanya. Adaptació de M. MARTORELL

Cançó: Els colors

Blau és el color de l'aigua del mar
al matí quan surt el sol.
Verd és el color de l'herba dels camps
al matí quan surt el sol.
Groc és el color dels cabells de l'amor
al matí quan surt el sol.

Relacionar colors i objectes

Farem que els estudiants anotin a les dues primeres columnes de la graella a quins objectes associen els colors aquestes cançons, i a la darrera columna hi hauran d'anotar a què els associen ells.

	VERD, VERD, VERD	ELS COLORS	JO
Verd			
Roig			
Blanc			
Blau			
Groc			

7. LA POMA, LES CIRERES I LES MADUIXES

Aquest apartat ens servirà per exercitar tots els sentits, tal com hem fet en els apartats anteriors de les fruites, i, per tant, podrem reproduir gairebé totes les activitats, però adoptant com a protagonistes cadascuna d'aquestes fruites, segons l'estació i la facilitat que tinguem d'aconseguir-ne. No cal dir que qualsevol altra fruita d'estació hi tindrà cabuda.

L'únic que no es pot perdre de vista és que estem fent una exploració sobre la percepció sensorial. Si podem trobar varietat d'aquestes fruites, podem proposar les activitats que vénen a continuació.

Diversitat de fruites

Donat que tant de pomes, com de prunes i maduixes n'hi ha de molts tipus diferents, ens podem plantejar d'estudiar-ne les variants a partir de:

1. Color: d'un sol color o de diversos colors, en quina proporció, qualitat dels colors (intensos, brillants, etc.).
2. Textura de la pell: llisa, granulosa, fina, vellutada, etc.
3. Mida de la peça (no són el mateix les peretes de Sant Joan que les peres d'aigua).
4. Qualitats de la polpa: color, sucosa, dura.
5. Qualitat de l'olor: forta, penetrant, fluixa, etc.
6. Qualitat del tast: textura, quantitat de suc.

Una vegada les haguem explorades per la vista, passarem a explorar-les pel tacte, per l'olfacte, per l'oïda, i, si escau, un altre cop per la vista quan les hàgim partit i finalment pel gust.

Pintures de fruites

Podem buscar quadres amb fruites. Cézanne, per exemple, és un pintor que va fer moltes natures mortes amb fruites. Per triar entre una gran varietat de quadres, podem buscar a <www.google.com>: *Fruit Still Life* i afegir-hi el nom del pintor que volem (Cézanne, Picasso, etc.).

Mirem-nos tots i cadascun dels elements que apareixen a les pintures: les fruites, però també la composició, l'ordre, les ombres, etc.

Fent de pintors

A partir de les fruites que la mestra portarà a l'aula, procurarem fer algunes composicions. Per grups farem una proposta, i finalment la que ens agradi més la dibuixarem des de diferents punts de vista. Si es vol també podem adornar-les o podem buscar algun objecte, estri o roba per acabar d'arrodonir la composició. Compararem els nostres dibuixos amb els de les natures mortes que hem mostrat abans.

Un tastet de maduixa

Portarem a l'aula diferents productes que tinguin com a base la maduixa:

- un caramel
- un xiclet o una pastilla de goma
- una mica de gelat
- un iogurt
- una cullerada de confitura
- unes galetes

Els compararem a tots nivells: textura, gust, saturació del sabor, etc.

I al final ens menjarem una maduixa, i destacarem les diferències i les semblances entre aquesta fruita i els productes que tenen com a base aquesta fruita.

Tastar derivats de fruites

Es pot fer el mateix amb les prunes i amb les fruites del bosc, juntes o separades.

No es tracta de comprar gaires productes. Amb un sol iogurt n'hi ha prou per tastar-lo tots els nens i nenes de la classe.

També ho podem escalonar dia a dia i fer-ho durar unes quantes sessions. En cada cas, però, caldrà saber distingir i guardar a la memòria (o en una llibreta) els propis resultats de l'experiència com si es tractés d'un treball de camp.

En el cas de les prunes potser no hi ha tanta oferta, però hi podem afegir les fruites confitades o seques, que ens donaran una nova perspectiva de la textura.

Fer memòria

Farem escriure als infants el nombre i el nom de les fruites naturals que hagin menjat els darrers tres dies.

Compararem les llistes amb companys d'un grup petit. Després farem extensiva aquesta operació a tot el grup i els demanarem:

- a) Heu coincidit?
- b) Tots i totes heu menjat fruita de l'estació?
- c) Algú ha menjat fruites que no fossin de l'estació?

8. GUSTOSES

El gust

El gust es pot estudiar des de punts de vista ben diferents: des de l'economia fins a la nutrició passant per la cultura.

Economia. El gust és un element de consum fonamental. En determinades societats s'imposen certs gustos ja sigui per l'exotisme, per la distinció o per l'escassetat, de manera que acaben creant-se mercats. Alguns plats que són habituals en certes regions del món, en d'altres són rars i escassos. La geografia genera els aliments i, per tant, els gustos bàsics, però la cultura, el fet d'haver viatjat i les ganes de provar noves sensacions creen noves necessitats.

Antropologia. Els costums lligats a determinats actes socials, a certes funcions socials: un còctel, un vernissatge, i ja no parlem dels dinars i sopars, indi-

quen unes tradicions lligades a relacions humanes, a relacions amb el temps (els nord-europeus dinen i sopen molt més d'hora que els mediterranis), amb el clima, etc.

També hem d'afegir en aquest apartat les eines que acompanyen els rituals del menjar, és a dir, el fet que mengem certes coses en certs moments i de certes maneres. Fins i tot la manera de parar una taula té connotacions lligades amb el fet d'assaborir o no el menjar i el beure.

Nutrició. Gràcies al gust, la capacitat de gaudir del menjar, ens assegurem la supervivència. Quan hom no té gana, haver de menjar és un verdader suplici. Els nens, perquè encara no han educat el gust, i els avis, perquè l'han reduït, han de menjar de manera més condimentada. Se'ls ha de disfressar el menjar per tal que consumeixin les aportacions nutricionals que necessiten.

Segur que encara trobaríem més elements per comentar la importància del gust. La possessió d'un determinat aliment desitjat ha generat conflictes i fins i tot guerres. El gust es troba entre la necessitat i el pretext. Tots hem de menjar, però si podem triem el què i el com. Menjar és una condició necessària per mantenir viu i sa l'organisme. Però per mantenir-hi també l'esperit hem bastit l'art culinari, els cellers i altres arts i indústries que fan més plaent aquesta imperiosa necessitat biològica.

Hi ha fins i tot una teoria que sosté que la nostra preferència per algun gust defineix el nostre caràcter. Els qui prefereixen el dolç són persones amables, necessitades d'afecte i seguretat (probablement associen el gust a la llet materna); en canvi, els qui prefereixen els gustos amargs són persones realistes, d'una peça. Els qui tenen preferència pel picant són gent de caràcter fort i fins i tot agressiu, de vegades.

Aigua i aigües

Cal tenir preparades tres ampolles grans, l'una amb aigua sola, l'altra amb aigua i sucre i l'altra amb aigua i sal. Els nens han de disposar d'un got de plàstic i una palleta. Cada nen tindrà un got amb aigua d'una de les tres ampolles; tres cartells grans indicaran dolç, salat i ni dolç ni salat. La consigna és que cada alumne es col·loqui sota el cartell que li correspongui. Es procurarà fer tres rondes de manera que tothom pugui tastar les tres modalitats.

Finalment parlarem de la sensació que produeixen, de com són, de què passa a la llengua, etc.

Identificar gustos

La mestra prepararà tants jocs de quatre pots com grups vulgui fer. A cada joc cal que hi hagi:

- un pot amb un aliment dolç (sucre o melmelada)
- un pot amb aliments salats (sal o galetes salades)
- un pot amb aliments amargants (cafè o cacau)
- un pot amb aliments agres (llimona o vinagre)

S'ha de dividir la classe en tants grups com jocs de quatre pots tinguem, i s'ha de posar un foli que contingui els quatre gustos i els infants hi han de posar el pot que correspongui al gust.

– dolç	– salat
– amargant	– agre

Quan acabem els preguntarem quina sensació els ha causat tastar els aliments i els farem escriure la conclusió a la seva llibreta.

Experiment de gust

Es disposarà d'una colla de plats que continguin diverses fruites i vegetals. Els estudiants es col·locaran per parelles, l'un davant de l'altre i amb la taula al mig. Una filera de nens s'haurà de tapar els ulls i les parelles respectives els faran ensumar algun dels aliments. Quan estiguin hauran d'anotar el resultat en una graella com la que proposem, i ja es podran intercanviar els papers (l'enquestador passa a fer d'enquestat i l'enquestat passa a fer d'enquestador).

Nom de l'enquestat:	Nom de l'enquestador:	
	OLOR	GUST
	SÍ	NO
1. Plàtan		
2. Taronja		
3. Kiwi		
4. Poma o pera		
5. Préssec (en almívar)		
6. Pastanaga		
7. Pinya		
8. Llimona		
9. Coco		
10. ...		

Finalment posarem en comú els resultats, els quantificarem i en traurem les conclusions pertinents.

En qualsevol cas es pot tornar a provar un altre dia amb uns altres materials i amb algunes variants. Per exemple amb fruites que els nens coneguin menys o bé sense mirar prèviament el que calgui olorar i tastar.

Tornarem a reflexionar sobre la relació entre olor i gust, i entre vista, olor i gust.

9. OLOROSES

Les olors

De vegades es considera que l'olfacte és un sentit menor. Kant el considerava així quan escrivia: «L'olfacte és el sentit més desagrat i el més superflu» (KANT, I. *Antropología*, pàg. 59). I encara pitjor, el considerava antisocial. Vegeu, sinó, el que diu a la pàgina 58 del mateix llibre: «L'olfacte és com un gust a distància que obliga també els altres a gaudir-ne, vulguin o no, i per això aquest sentit és com contrari a la llibertat. Més sociable és el gust, que permet triar plàteres i ampolles, el que més t'agradi, sense obligar els altres a degustar-ho».

I malgrat aquesta mala premsa, sembla que l'olfacte és un dels sentits més antics de l'ésser humà, perquè és el que arriba més directament al cervell. En alguns moments de la història s'ha dit que era secundari o inferior, perquè de vegades no respon o bé és poc sensible. Però això pot passar perquè la mucositat d'un refredat n'altera les funcions, o bé perquè les pudors intenses de la vida moderna (indústries, aigües contaminades, fuites dels automòbils, etc.) saturen el sentit de l'olfacte fins a l'extrem d'eliminar-li la sensibilitat i atrofiar-lo.

L'olfacte porta a terme diferents funcions. D'una banda, adequa l'aire que respira: escalfant-lo o refredant-lo, assecant-lo o humitejant-lo i, de l'altra, filtra les partícules en suspensió de l'aire, ja siguin fums, vapors o pols, i finalment capta olors.

Les olors tenen un paper molt important en el comportament. Tant és així que una bona part de les tasques de la societat hi estan relacionades: perfums, menjars, etc. L'olor corporal és com una targeta de visita personalitzada, conforma la nostra identitat.

L'olfacte és un sentit que afecta tots els àmbits de la vida humana, des del biològic (la respiració) fins a l'alimentari i el social o relacional. Per l'olfacte detectem les substàncies químiques volàtils que transporta l'aire, que ens permeten d'establir associacions i rememorar records. Alegren o entristeixen la nostra vida quotidiana.

Tots hem experimentat el fenomen d'associar una olor determinada a un fet que va tenir lloc en el passat, de recordar algú per tal o tal altra olor, de tornar a memoritzar una situació donada quan sorgeix una olor que aleshores im-

pregnava el lloc on va passar el fet. L'olor del salobre, del mar, per exemple, és ben capaç de traslladar-nos a allò que va passar precisament a la platja, tocant al mar...: una cosa així com un sentit romàntic. Però també ens fa patir quan sentim la fumera dels cotxes, l'olor de les escombraries, la suor de les persones a l'estiu, etc.

Moltes vegades l'olfacte és un complement imprescindible dels altres sentits. Quan no n'hi ha prou amb la vista i l'oïda, l'olfacte pot tenir un paper cabdal, per exemple a l'hora de reconèixer un aliment en mal estat, o les fugues de gas, etc. Per això és un gran amic dels detectius.

Hi ha molts tipus d'olors i el nostre nas pot especialitzar-se en molts camps. Per exemple els perfumistes o els tastadors de vins poden captar matisos finíssims. Per això es fa difícil classificar les olors. Amb tot podem dir que els diferents autors parlen d'unes olors bàsiques sobre les quals es construeixen totes les altres. Amb el que no hi ha acord és a saber quines són aquestes olors bàsiques.

Els receptors olfactoris s'adapten amb gran rapidesa. Això explica que quan entrem en una casa o en una habitació notem una olor característica, però al cap de poc ja no la notem.

Quan olorem primerament sentim una sensació olorosa indefinida (fa tuf de...). Quan hi ha una concentració alta d'una olor determinada es detecta una sensació específica. El primer cas mostra el llindar de la sensibilitat i el segon, el llindar de l'especificitat.

Suggestions olfactives

Amb aquest nom, la Fundació Miró va preparar una exposició olfactiva que nosaltres podem reproduir en un terreny més casolà i senzill a través de les olors que se'ns ofereixen a partir d'elements naturals: fruites, per exemple, o colònies, sabons, espelmes i ambientadors que podem trobar fàcilment.

Prepararem una exposició simple però que generi molta expectativa entre els estudiants. Primer la pot preparar la mestra, però més endavant pot convidar els estudiants a participar també en la preparació.

Expressions o frases fetes sobre l'olfacte

1. Aquest tema fa pudor
2. Fa mala olor
3. Put
4. L'olor diu «menja'm»
5. Em diu el nas que...
6. No en vol sentir ni l'olor

10. FLORS

Procedència de les olors

1. Les olors naturals

La procedència de les olors es pot simplificar en tres grans categories:

1. D'origen animal: ambre, almescl, civeta i castor
2. D'origen vegetal: plantes completes (farigola, molles, etc.); parts de les plantes (fulles de llorer, arrels de vetiver, gra del cacau); espècies, flors i fruites
3. D'origen mineral: inorgàniques o orgàniques, com el petroli

2. Les olors artificials

Són les olors produïdes al laboratori gràcies a reaccions químiques. Algunes imiten les que hi ha a la naturalesa, com l'aigua de roses, i d'altres són invencions noves que no existeixen, fórmules químiques.

3. Les olors ambientals

Són les olors que fan certs espais o llocs, que poden provenir d'elements naturals o artificials. Són les olors de fleca, de mar, de femer, etc.

Poema: La Ginesta

La ginesta altra vegada,
la ginesta amb tanta olor,
és la meva enamorada
que ve al temps de la calor.

Per donar-li una abraçada,
he pujat dalt del serrat.
A la primera besada
m'ha deixat tot perfumat.

Joan MARAGALL

Triar una flor

Després d'haver observat per casa o pel carrer, pels jardins o per les floristeries, els estudiants triaran la flor que més els agradi. Hauran d'esbrinar tot el que puguin sobre aquella flor: quins colors té, on i com viu, quina olor fa, quan

surt, quant temps dura, per què es fa servir (per a perfums, per a medicina, etc.), si té propietats curatives o relaxants, etc. Caldrà que en duuguin una reproducció en forma de catàleg, fotografia, en viu... També la poden dibuixar a classe o la poden fer amb paper a l'aula de plàstica. Després combinarem cada flor amb rams segons els colors, les formes, etc.

Pintures de flors

Henri Fantin-Latour va ser un gran pintor de flors i de natures mortes amb fruites. Per aquest motiu els seus quadres ens aniran molt bé per parlar de flors, de bellesa i de presentació. A la pàgina web <<http://pintura.org>> podeu trobar flors i rams.

11. HERBES AROMÀTIQUES

Les aromes

Una aroma és un conjunt de compostos químics característics d'una substància que té la propietat de produir una olor pròpia. Les aromes es copsen per l'olfacte i pel gust.

Tenim una capacitat limitada per percebre aromes. Les persones tenim diferents capacitats per distingir i retenir aromes. Però com ja és sabut, aquesta capacitat es pot educar. Hi ha almenys dues menes de límits:

1. Detecció o identificació: facilitat a l'hora de distingir de quin producte es tracta. També depèn de les sensibilitats de cadascú. Hi ha persones que detecten bé l'amargor i d'altres que detecten bé la dolçor.
2. Saturació: segons la intensitat en què es presenta hi ha gent que de seguida detecta l'olor d'un menjar, d'una colònia, etc.

En moltes cultures s'utilitzen les inhalacions de certes plantes o l'ús d'olis essencials com a eines curatives. Hi ha unes tècniques desenvolupades, com l'aromateràpia i l'aromalogia, que exploren les propietats curatives de certes olors.

L'aroma pot ser de diferents tipus: fresca, neutra, passada, neta, afruitada o d'herbes. Les plantes aromàtiques es poden fer servir fresques i seques. Es conserven fresques uns quants dies a la nevera en recipients tancats i en llocs aïrats, sense sol. Una vegada seques, es conserven en recipients tancats però embolicades amb paper, mai amb plàstic. Solen conservar l'aroma durant un any, però no gaire més enllà.

Les tres herbes oloroses més populars de Catalunya són la farigola, el romaní i l'espígol. N'hi ha moltes d'altres, però aquestes són cabdals tant per la magnífica olor que desprenen com pel seu ús múltiple i popular en infusions, com a herbes de condiment o com a herbes soperes.

Es pot suggerir als estudiants que per grups o individualment elaborin una senzilla col·lecció de plantes aromàtiques o de flors, si s'escau l'època, i que en facin un àlbum, i així tindrem un senzill herbari d'olors.

Farigola

La farigola és una planta molt abundant de mata baixa. Viu a solell en llocs àrids, argilosos i pedregosos. Sol conviure bé amb els pins i el romaní. Floreix de març a juny. És una planta molt ramificada, de fulles petites i flor rosada o blanca. Es pot recollir tot l'any, però a l'hivern les tiges són més llenyoses i costen de trencar. Els brots tendres són els més aromàtics. Per conservar-la s'ha d'assecar en un lloc ventilat i a l'ombra. Una vegada seca, es guarda embolicada en paper o en pots no hermètics.

Romaní

El romaní és un arbust de fulles oloroses i tiges llenyoses. Creix als boscos i a les garrigues. Fa una flor petita de color blau. Es pot collir tot l'any. Té un punt d'amarg que contribueix a donar un gust de bosc als plats de carn.

Espígol

L'espígol desinfecta i purifica l'ambient, és molt perfumat. També se'n diu lavanda. Es fa entre els roquissers de la muntanya i és propi de climes freds. Fa unes flors petites de color morat. La seva olor és sedant i reconfortant; és una olor saludable. S'utilitza quan és tendre, es fa assecar i també es pot cremar.

Fonoll

El fonoll és una planta de terra baixa perenne i molt abundant, viu en marges i a les vores dels camins. Té les flors grogues agrupades en umbel·les. Els brots tendres es cullen a la primavera i els fruits, a la tardor. És una planta d'una forta olor i amb un gust anisat. És un bon condiment, però només es fa servir com a verdura en algunes contrades. Sol acompanyar amanides i altres verdures menys gustoses. Els fruits (que es cullen a la tardor) serveixen per a la rebosteria i per preparar infusions i licors.

Menta

La menta comuna que fem servir avui tant per a cuina com per a infusions és una planta que es produeix per a les indústries de licor i essències. Floreix

a l'estiu. Té moltes virtuts. És tònica i estimulante, va bé per als mals d'estómac, gràcies al seu component principal, el mentol. S'utilitza de moltes maneres:

- Crua en amanides fresques o com a condiment en plats dolços i salats.
- Cuita en tots els estofats: faves, pèsols, patates, salses de rostits, etc.
- Com a infusió, tan freda com calenta.
- També com a sopa, ja sigui escaldada (com la recepta de la sopa de fari-gola) o com a sopa de pa que es cou barrejada. A la indústria es fa servir en forma de caramels, xiclets, gelats, sorbets, barrejada amb xocolata, etc.

Llorer

El llorer, a diferència de les altres, és un arbre, i a més sol ser un arbre alt, d'entre 8 i 12 metres. Se n'aprofita especialment la fulla, que és de color verd fosc, clara al revers, dura i lanceolada. Floreix a la primavera. El fruit és una baia negra i brillant. La propagació es fa a partir de llavors, esqueixos, colgats i rebrots. Resisteix temperatures de fins a 15° sota zero. Les fulles es cullen a la tardor, i fregant-les se'n desprèn una olor balsàmica suau i agradable. Per això en temps antics fou venerat com a símbol de glòria i immortalitat, i posaven corones de llorer als músics i poetes i als atletes olímpics. A Grècia era símbol de glòria i immortalitat. El llorer va ser consagrat a Apol·lo, déu de la música i de les arts. Els generals romans embolcallaven amb llorer els missatges victoriosos. Com a símbol de victòria i de pau, els herois i els poetes eren coronats amb les seves fulles.

També se li atribuïen propietats màgiques, com ara foragitar desgràcies i malalties contagioses. En infusió va bé per a la tos. Els banys perfumats amb llorer són relaxants. Els fruits i les fulles, en infusió, activen les funcions digestives. De les baies, collides madures a l'estiu i seques, se'n treu una essència que es fa servir a l'hora de preparar medicaments antireumàtics.

Orenga

També coneguda com l'herba de la pizza. Es fa servir molt tant en la cuina italiana com en la mexicana. És una planta que creix amb facilitat i és molt resistent al fred i a tota mena de terrenys. S'ha anat imposant com a herba de cuina especialment en la cuina ràpida de pizzeries i llocs on fan menjar ràpid.

En la cuina tradicional ja hi ha tingut un paper destacat. Floreix de juliol a setembre, i té unes flors rosades agrupades en espigues. És un magnífic additiu per a les amanides i per a tots els plats vegetals. Combina especialment bé amb els tomàquets i la carn.

Doble joc d'aparellar

1. La mestra prepararà parelles de potets (de rodets de fotografia, per exemple) amb diferents espècies. Es tracta que els nens i nenes els aparellin per l'olfacte. Primer ho podran fer mirant, i després ho hauran de fer amb els ulls tancats o tapats. Aquest joc es farà en silenci total. Es comentarà com ha anat el joc, i ens haurem de fixar especialment en la diferència que hi ha entre l'ús de la vista i l'olfacte o de l'olfacte sol. També s'haurà de destacar el paper de cada sentit i com es reforcen.
2. Aparellar una olor amb el seu tacte: agafarem diferents herbes (menta, farigola, marialluïsa, julivert, te, til·la, camamilla i romaní) i farem que els infants en puguin reconèixer l'olor a través del tacte o a l'inrevés.

Poema: Romaní del caminet

Romaní del caminet,
herba humil, floreta blava,
prop de la vinya has crescut,
entre el mar i la muntanya.

Per les feixes he pujat,
amb la meva enamorada.
Allà baix, la blavor del mar
era esquitxada de barques.
I, més ençà, el cirerer
el seu ombradiu ens dava.
Per donar-li més delit
la teva olor encisava.
—No us gireu a guaitar el mar
que ara sou a la muntanya—.
Romaní del caminet
herba humil, floreta blava.

Si enrere deixem la mar,
més endavant hi ha la plana.
Entremig del corriol,
els brucs i les argelagues.
Amb l'espina ens han punxat

i ens aturem amb les branques.
Adéu planúria del mar!
Enyoraríem la platja
si no fos el romaní
que l'ànima ens embriaga.
Herba humil, floreta blava.

En arribar dalt del cim,
com s'enjoia la mirada!
Si enrere deixem la mar,
davant nostre hi ha la plana:
la terra s'allarga al sol
mentre el vent mena les branques.
Adéu, adéu, romaní,
Quina olor tan bona escampes:
la terra t'ha dat alè
i la mar la marinada.

Romaní del caminet,
herba humil, floreta blava.
Prop de la vinya has crescut,
entre el mar i la muntanya.

T. GARCÉS

Galetes de fonoll

Com que el fonoll és una planta perenne la podem anar a veure tot l'any, de manera que farem una excursió a una zona on hi hagi fonoll i l'endemà mateix podrem preparar unes galetes d'aquesta manera:

100 grams de margarina i 100 de sucre barrejats. S'hi afegeix un ou, 300 grams de farina integral i una cullerada de fruits de fonoll. Finalment, dues culleretes de llevat dissoltes en una mica d'aigua tèbia. Es barreja tot i es ben pasta, s'aplana amb un corró i es talla a quadrets o bé amb un motlle. Finalment es posa a coure al forn a uns 180 graus i durant uns 12 minuts.

Sopa de farigola

Si agafem farigola, a més de tenir un condiment culinari bàsic, tindrem un condiment per fer una sopa escaldada excel·lent:

Es torren dues llesques de pa i encara calentes s'hi frega un all. Es posen en un plat soper i s'hi afegeix un raig d'oli. Es trenca un ou sobre el pa. Mentrestant es bull un xic d'aigua amb brins de farigola i sal. S'escalden les llesques de pa amb aquesta aigua bullent i es deixa reposar una estona ben tapada.

Poema: Ahir

Menta, farigola
Ruda i romaní.
Una vella, vella
Com un pergamí.

D'hora a la finestra
Vol reconfegir
La casa que hom veia
Darrere del jardí.
D'allà la cridava
El minyó veí
Anaven a escola
Pel mateix camí.
Que en feia d'anys, sospira
Que ell se li morí!
Tants d'anys fan un dia,
Un de sol: ahir.

I si s'estimaren,
Mai no s'ho van dir.
Menta, farigola,
Ruda i romaní.

J. CARNER

Un cop hagin llegit aquest poema, proposarem als nens que pensin en el que ens diu.

12. UN PAM DE GOIG

Judici estètic

El valor estètic d'un objecte depèn de la capacitat de l'objecte, sota certes condicions, de provocar una resposta plaent en els observadors. La finalitat de l'art, no ho oblidem, és el goig estètic, que prové dels sentits. La importància d'una valoració ve de la capacitat i els coneixements de qui jutja, però el judici no és mai el sentit últim de l'art. L'art es fa per ser admirat, per provocar plaer, per donar gust...

Però també depèn de la capacitat del contemplador. No tots els espectadors tenen la mateixa manera de mirar, ni d'escoltar, ni de sentir. Efectivament, una persona entrenada, educada i cultivada en l'art serà més sensible i podrà llegir més coses que una altra que veu una obra per primera vegada.

Els valors estètics són un tipus específic de valor que es refereix sempre a principis relacionats amb la bellesa i la lletjor. No sembla gens fàcil de fer valoracions, perquè els gustos estètics poden canviar i tots els judicis estètics poden ser reexaminats segons les noves relacions culturals. Per exemple, les pintures dels impressionistes, que ara són inqüestionablement valorades, van ser majoritàriament condemnades en el seu moment.

Els tres cercles

La mestra dibuixarà tres grans cercles a la pissarra i a dins hi escriurà els mots bell, lleig i altres, i demanarà als alumnes a quin dels tres cercles posarien cada una de les paraules següents:

atractiva	estranya	decent	repel·lent	encantadora
gentil	espantosa	agradable	meravellosa	escaient
adequada	guapa	dolça	com cal	correcta
horrible	bona	matussera	valuosa	preciosa
graciosa	lletja	horripilant	casolana	desagradable
esplèndida	selecta	senzilla	normal	impressionant
superba	ben plantada	bella	exuberant	fastigosa

Seriar del bell al lleig

Intentarem ordenar els següents adjectius del bell al lleig: bonic, sublim, ridícul, graciós, harmoniós, elegant, exquisit, formós, preciós, delicat, cadenciós, equilibrat i horrorós.

13. ELS HABITANTS DEL REBOST DESFILAVEN

Què és un rebost?

Un rebost és l'estança on es guarden queviures i estris d'una casa. Sol ser a prop de la cuina. Ha tingut molta importància en les èpoques en què no hi havia tanta facilitat per anar a comprar i calia guardar els aliments: conserves, embotits, etc.

Pantomima

Que cada alumne triï un estri dels que hi sol haver al rebost: l'escombra i la pala, la fregadora, les paelles, les olles, les cassoles, els cullerots, les culleres de prendre, els estalvis, els tamissos, els pots de confitura, etc. Cadascú ha de triar un estri, tret dels personatges que facin d'all i de ceba. En petits grups triaran alguna família d'estris: els de netejar, els de cuinar, els de parar taula, les conserves, etc. Tothom idearà la seva manera de presentar-se, de caminar i de moure's. Fins i tot es pot assajar una petita coreografia o un pas de dansa que ajudi a comprendre de quina mena d'estri es tracta. Així també hauran de pensar quina mena de complement, senzill però ben clar, els distingirà dels altres. Entre tots decidirem una música adient per fer el seguici i establim un ordre.

El grup que resulti més creïble, enginyós i imaginatiu, serà l'elegit per a la gran cavalcada que farem a final de curs.

En formació?

Preguntarem a la classe:

- a) En formació vol dir sense moure's?
- b) En formació vol dir fent el mateix moviment?
- c) En formació vol dir que cadascú fa el que vol?
- d) En formació vol dir que els uns caminen i els altres no?
- e) En formació vol dir a poc a poc?
- f) En formació vol dir sense riure ni parlar?
- g) En formació vol dir ordenadament?

Anar amb ordre?

Farem que els alumnes ens diguin:

- a) Quan parlem a classe, cal que ho fem l'un darrere l'altre?
- b) Quan anem al pati, cal que sortim l'un darrere l'altre?
- c) En quines altres situacions aniríem millor si anéssim en formació?
- d) En quines situacions seria absurd que anéssim en formació?

Música: La botiga fantàstica

Tornarem a escoltar amb molta atenció l'obertura de *La botiga fantàstica*, de Rossini. La primera part té temps de marxa. Podem improvisar una petita formació i marcar el pas acomodant-nos al compàs.

Més endavant, amb aquesta mateixa música podem fer una coreografia senzilla.

14. ELS NUVIS... ELS ANAVEN SALUDANT

Gestos

El cos també comunica molt amb el seu posat i els seus moviments. Fer reverències és una manera de correspondre a les salutacions, és un llenguatge verbal ja conegut per tots els assistents. Sol ser un llenguatge que es fa servir en les cerimònies més solemnes. Nosaltres en la vida normal no en fem; els orientals, sí. Fixem-nos que els orientals tenen una manera de saludar diferent de la dels occidentals: no es donen la mà, sinó que ajunten les seves mans al pit i fan una reverència. Nosaltres fem servir el gest de torçar l'esquena en situacions especials: a l'església, en cerimònies establertes (casaments, etc.).

El gest complementa la comunicació verbal, però de vegades la substitueix. Els gestos més eloqüents són els facials, després vénen els de braços i mans i finalment els de cames i peus. Amb el gest es poden arribar a dir moltes coses. N'hi ha de convencionals i de personals.

Els gestos

Cal que la mestra suggereixi als infants que pensin en unes quantes coses que diem amb el cos tot fent gestos. En primer lloc farem gestos només amb el cap; després amb les mans, amb els peus, amb el cap i les mans junts, amb el tors i amb tot el cos. També es pot començar amb una pluja d'idees i després anar classificant els gestos que hagin sortit.

Salutacions

Entre tots buscarem quantes maneres de saludar coneixem. A partir d'avui ens dedicarem a observar les formes de salutació que tenen com a protagonista el tacte: besar-se, donar-se la mà, abraçar-se, donar-se copets a l'esquena, etc. Al cap d'uns dies d'haver estat observant pel carrer tot prenent nota en un quadern, els alumnes procuraran respondre a les preguntes següents:

- a) Se saluden igual els parents que els no parents?
- b) Se saluden diferent la gent que es coneix molt i la gent que es coneix poc?

- c) La salutació és diferent si la gent es coneix o no es coneix?
- d) Se saluden diferent els homes i les dones?
- e) Se saluden diferent els infants i els adults?
- f) Als animals també se'ls saluda?
- g) A les coses (arbres, edificis, monuments, etc.) també se les saluda?
- h) Quin ha estat el gest més habitual que has vist a fer com a salutació?

15. PARAULA OPORTUNA

Els mots

Les persones ens relacionem fonamentalment amb el llenguatge verbal i sabem prou bé que de vegades hi ha coses que ens molesten, que no ens agraden, que ens fan mal.

Les paraules i la veu no sols serveixen per dir-nos coses com «deixa'm la pilota» o «passa'm la sal». També ens lliguen afectivament. Parlem de manera diferent a les persones que estimem que a les persones que ens incomoden, o diem coses diferents i amb un to diferent a un company de joc del mateix equip que a un de l'equip contrari. I no sols les paraules, també el to és diferent. Les paraules, tant el que diem com la manera com ho diem, poden comunicar molt més del que es diu literalment.

Parlar, fer-se confidències, explicar-se sentiments, etc. és apropar-se a l'altre, és crear complicitats, és dir-se que s'és solidari, que es compta amb ell o ella, etc. Les paraules i el parlar tenen un efecte terapèutic i per la mateixa raó un efecte irritant i poden crear violència. Moltes vegades una baralla comença per les paraules.

Paraules oportunes

Demanarem als nens:

—Què t'imagines que devia dir la ceba als convidats perquè en Pèbili trobés que deien la paraula oportuna? Quines paraules haurien estat considerades inoportunes?

Per què oportú i inoportú?

Hi ha paraules que hem dit que fan bé i paraules que fan mal. Amb els alumnes farem una llista amb les coses que ens agrada sentir i que ens fan bé, i amb les coses que ens fan mal.

Les paraules poden fer mal?

Aquí es pot tornar a *La llengua destructiva*, dins l'apartat «Gentussa», p. 220.

16. SOMRIURE**Expressió del rostre**

Amb la cara diem moltes coses. Especialment sembla que comuniquem molt bé les emocions. Es diu que el rostre és l'espill de l'ànima, que la felicitat o la tristesa la portem escrita a la cara, i diem de la gent que fa cara de... (bona persona, mala persona, múrria, entremaliada, etc.)

Certament de vegades podem fer veure una altra cosa, però hi ha moltes expressions que fugen del nostre control.

Posar nom a cares

Els infants hauran de dibuixar cares molt simples, només combinant la posició de les celles i de la boca, i hauran de posar nom a les expressions que manifesten. A poc a poc podrem enriquir algunes de les expressions amb més matisos.

Somriure

La mestra pot preguntar: quin estat d'ànim creus que provoca un somriure, una situació?

– simpatia	– fàstic
– tristesa	– incomoditat
– per tronxar-se	– molèstia
– esfereïment	– agradabilitat
– diversió	

A tu, què et fa somriure?

Farem una roda amb aquesta pregunta i anotarem totes les respostes dels estudiants. Agruparem les respostes per afinitats, procurant que ells mateixos busquin els criteris de semblança i diferència.

En el diàleg els farem adonar que no ens fan somriure les mateixes coses, però que, en canvi, tots somriem davant de les que ens resulten plaents.

17. BON GUST

El mot *gust*

En moltes cultures té un doble significat. D'una banda està relacionat amb el tast, examinar amb el tacte, provar, degustar i passar per la llengua, i de l'altra significa apreciació, judici, criteri (bon i mal gust). I és que l'estètica fa servir el mot *gust* com a metàfora quan es parla de percepció en general o d'avaluació estètica.

Així com el gust del paladar depèn de les preferències personals —tot i que hi ha aspectes objectivables com ara la manca de certes vitamines o minerals que ens fan buscar un tipus d'aliment que porti aquestes propietats—, el gust o l'apreciació estètica té més condicionants culturals. Per tant, tenir bon o mal gust és una cosa sempre discutible.

El *gust*

Ara treballarem ambigüitats, perquè en aquest passatge el conte planteja un joc de paraules entre el gust dels sentits i el bon gust estètic en general.

De les frases següents els nens hauran de distingir quan parlem de gust en sentit estricte, referint-nos a la percepció gustativa —aquest préssec té molt bon gust—, i quan l'utilitzem en general com una capacitat d'apreciar estèticament —és una persona de gust.

1. Tota la família té mal gust.
2. Tinc el gust d'haver-lo conegut.
3. Està constipat i menja sense gust.
4. M'agrada aquella persona perquè té bon gust.
5. Té un gust molt car.
6. No et fiïs del gust que tingui.
7. Encara que tingui mal gust, t'ho has de menjar.

Bon gust i mal gust

Què és, a parer dels nens i nenes, allò que fa que algú tingui bon o mal gust? Se'ls poden donar pistes com ara una colla d'adjectius que els ajudin a distingir quan diuen que una cosa és de bon gust. Quins són els criteris que tenen per decidir-ho?

– bonic	– exòtic	– preciós	– serè
– correcte	– graciós	– proporcionat	– exquisit
– intrigant	– perfecte	– harmoniós	– impactant
– difícil	– curiós	– atractiu	– estrany
– bufó	– original	– elegant	– formós
– rar	– equilibrat	– sorprenent	– delicat

18. ES TAPAVA EL NAS

La kinèsia o el llenguatge dels gestos

L'estudi del cos com a comunicador no verbal està adquirint notorietat. Parlar del llenguatge del cos amb els nostres estudiants és una manera de dotar-los per a una nova lectura que va més enllà del llenguatge verbal. Justus Fast va ser qui va posar aquest nom a l'estudi del significat dels moviments del cos, tant dels que fem voluntàriament com dels que fem involuntàriament.

Alguns autors sostenen que la nostra capacitat d'influència o suggestió és només del 35% pel to de veu i del 55% pel llenguatge corporal.

Hi ha una part del llenguatge corporal que té a veure amb la pròpia estructura física, però la major part prové de l'aprenentatge dins un marc cultural. I en aquest sentit algú que sigui molt bon observador podria distingir una persona de cultura diferent només pel seu posat i per la seva actitud corporal.

Els qui no tenen olfacte

La manca d'olfacte és anomenada pels científics *anosmia*, que és la combinació d'*a* (sense) i *nosmia* (olor), però no hi ha cap mot popular que designi aquesta malaltia. I en canvi és una mancança que es pot donar. Si bé no és gaire habitual, genera molta insatisfacció i molta inquietud.

Hi ha casos o circumstàncies en què sense perdre tota la capacitat olfactiva una persona pot perdre gran part de la seva sensibilitat, unes vegades per saturació i unes altres per obstrucció. És per saturació quan es produeix una olor molt intensa i continuada. Aleshores un queda tan ple d'aquella olor que se li adorm la sensibilitat de l'olfacte, la qual cosa li impedeix de sentir altres olors. I és per obstrucció quan s'agafa un constipat i la mucositat envaeix les fosses nasals, aleshores el sentit de l'olfacte no pot funcionar correctament.

Sense arribar a extrems tan dramàtics, hi ha persones que tenen més sentit de l'olfacte que d'altres. Sembla que les dones el tenen més desenvolupat que els homes i també sembla que fins a mitjana edat el tenim més fi que a mesura que ens anem fent grans.

Imitar gestos

Aquí imitem gestos que es poden fer amb les mans en forma de representació. Cada nen o nena ha de fer un gest i els altres l'han d'endevinar, com ara picar, cosir, dibuixar, escriure, fer trenes, teixir, rentar roba o rentar plats, plegar, retallar, encolar, modelar fang, remenar l'olla, llegir Braille, enquadrar, etc.

El primer dia la mestra podrà donar aquestes idees, però el segon dia els alumnes han de pensar en una feina o en un ofici en què les mans siguin molt importants.

Fer cara de...

Per a cada cas dels proposats en el requadre, primer l'alumne haurà d'intentar dir què se sent, i després haurà de dir quina expressió facial acompanyaria aquest sentiment.

QUÈ SENTS?	QUINA CARA FAS?
1. T'expliquen un bon acudit.	
2. Trepitges una m...	
3. Veus algú que cau pel carrer.	
4. Veus que un busca-raons es fica amb un amic teu.	
5. Veus un fantasma.	
6. Et fas un cop al bell mig de la cama.	
7. Et xiulen un penal injust.	
8. Veus el teu germà petit que s'acaba de menjar els teus bombons.	
9. Toques una serp.	
10. T'adones que portes els pantalons esparracats.	

19. UNA LLÀGRIMA

L'aparell lacrimal és a l'angle superior extern dels ulls. Aquesta glàndula secrega una barreja d'aigua que conté sals i un enzim que netegen i purifiquen l'ull.

Raons per plorar

Qüestionari per a la mestra perquè el proposi als alumnes:

- Pots dir per què se'ls escapa una llagrimeta a les verdures que van a saludar la parella que es casa?
- Per què ploren les persones?
- Tu, per quines coses plores?
- Plorem perquè estem tristos?

- e) Estem tristos perquè plorem?
- f) Sempre que plorem és perquè estem tristos?
- g) Es pot plorar d'alegria?
- h) Com podem saber si algú plora d'alegria o de tristesa?
- i) Es pot plorar sense estar ni trist ni alegre?
- j) Pot ser que hi hagi coses que a uns els facin plorar i a d'altres els facin riure?
- k) Què té a veure la ceba amb el plorar?

La ceba fa plorar

Primer ho provarem així: obrirem una ceba i la trossejarem, i tot aspirant l'olor que desprèn demanarem als alumnes que experimentin si els fa plorar una mica, molt o poc. No tothom respon igual a l'olor de la ceba. Hi ha persones més sensibles que d'altres i també hi ha un tipus de cebes que fan plorar més que d'altres.

La mestra els posarà com a tasca esbrinar quina és la substància de la ceba que fa plorar: per què fan plorar les cebes?

Per pelar cebes

Si pelar cebes ens fa plorar, caldrà buscar algunes alternatives. Proposarem als infants que pensin altres maneres com ara: pelar-les amb ulleres de sol, etc.

La mestra els pot suggerir que es pot evitar que ens faci plorar si la posem quinze minuts al congelador abans de pelar-la.

20. RATOLINS

Conte: El soldà, el formatge i els ratolins

Hi havia una vegada en un país molt llunyà un palau molt bonic. En aquest palau hi vivia un soldà que era un ignorant, una persona que no sabia res de res.

A aquest soldà li agradava tant el formatge que tan sols es preocupava que els formatgers més importants del seu regne li fabriquessin els formatges més saborosos.

Però darrerament hi havia una altra cosa que el preocupava. Resulta que l'olor dels formatges havia atret centenars de ratolins que es passejaven pel palau com si fossin a casa seva. I el pitjor era que es menjaven els formatges del soldà.

Finalment, un dia que va trobar un ratolí dins el formatge que s'estava menjant, es va empipar tant que va enviar a buscar els seus tres consellers i els va dir que si l'endemà no havien desaparegut tots els ratolins del palau, els desterraria del seu regne per sempre més.

Els tres consellers, que encara eren més ignorants que el soldà, es van quedar molt preocupats i no sabien què fer. Després de molt pensar van arribar a una solució i l'endemà van ordenar als criats que portessin tots els gats de la ciutat cap al palau. Quan els ratolins van veure els gats van fugir corrents, i el soldà es va posar més content que unes pasqües.

Però la seva alegria no va durar gaire, perquè els gats es trobaven tan bé al palau que no volien marxar. Corrien amunt i avall del palau, des del saló del tron fins a la cuina, i fins i tot esgarrapaven la cara del soldà. Dins el palau només se sentien els marrameus dels gats.

El soldà, a qui no agradava gens viure amb els gats, va enviar a buscar els consellers una altra vegada i els va demanar que el salvessin d'aquells gats. Els consellers es van passar tota la nit deserts buscant una solució. L'endemà van ordenar als criats que portessin tots els gossos que poguessin trobar a la ciutat. Quan els gats van veure els gossos, van fugir corrents i el soldà es va posar més content que un gínjol.

Però la seva alegria no va durar gaire, perquè els gossos es trobaven tan bé al palau que no volien marxar. Corrien amunt i avall del palau mossegant a tothom. El soldà, que no podia suportar els gossos, va cridar un altre cop els tres consellers i els va ordenar que fessin alguna cosa per treure els gossos del palau. Després de molt pensar se'ls va acudir una idea i l'endemà van dir als criats que anessin a buscar uns quants lleons forts i grossos. Quan els lleons van arribar al palau, tots els gossos es van escapar i el soldà es va posar més content que unes pasqües.

Però la seva alegria no va durar gaire, perquè els lleons es trobaven tan bé al palau que no volien marxar. Com que els lleons eren tan grossos, la gent del palau tenia molta por, a més a més amb els seus rugits no deixaven dormir ningú. El soldà, que tenia molta por dels lleons, va cridar un altre cop els tres consellers i els va ordenar que fessin alguna cosa per fer fora els lleons del palau abans que es mengessin a tothom.

Els consellers van pensar molt i molt, i finalment van decidir enviar a buscar un ramat d'elefants. Quan els lleons van veure els elefants van fugir amb la cua entre les cames. I el soldà, en veure que no quedava cap lleó, es va posar molt content. Però la seva alegria no va tornar a durar gaire, perquè els elefants es trobaven tan bé al palau que no volien marxar. Amb les seves grans potes ho feien malbé tot i el pitjor era que xafaven tots els formatges del pobre soldà. El soldà, que estava molt enfadat i no sabia què fer, cridava contínuament els seus consellers que fessin alguna cosa abans que els elefants el fessin tornar boig.

Aquesta vegada els consellers realment no sabien què fer i demanaven a tothom quina cosa podia fer por als elefants perquè ja estaven desesperats. Per fi un criat els va dir que havia llegit en un conte que els elefants tenien por dels ratolins. Els consellers estaven contents i van anar a veure el soldà i li van explicar que, per fer fora els elefants del palau, hau-

rien de tornar els ratolins. El soldà es va aixecar cridant que no volia de cap manera que els ratolins tornessin al palau i es mengessin els formatges. Però els consellers li van dir que l'única cosa que feia por als elefants eren els ratolins, i finalment el soldà va haver d'acceptar. Quan van arribar els ratolins, els elefants van fugir cridant com bojos.

Ara els ratolins tornen a córrer per tot el palau i continuen menjant-se els formatges del soldà, però el soldà no està enfadat perquè pensa que és preferible viure amb els ratolins que no pas amb els elefants.

Extret de *Contes d'arreu del món* (Iran)

Activitats per fer a partir del conte

Proposarem de fer aquestes activitats:

1. Decidir un nou final. Podríem pensar en alguna altra manera d'acabar que ens agradi més?
2. Interpretar. Què ens vol dir aquesta història?
3. Representar. Seguir el conte:
 - a) La mestra recita el conte i els nens han d'anar fent els gestos que suposen l'acció. Després es parla del llenguatge gestual i de si ajuda a la comprensió o no, si el gest tot sol ja s'entén, etc.
 - b) Una altra variant és explicar el conte només en part i fer que cada nen completi amb mímica la part que falta. Així, entre tots, i mig oralment mig gestualment, aniran construint la història. Aquí podem reflexionar sobre com ens ajuden els gestos i com ens auxiliem les paraules moltes vegades, i també sobre la seva eficàcia i economia.

El conte i els cinc sentits

Entre tots respondrem a aquestes preguntes:

- a) Què té de visual aquest conte?
- b) Què té d'auditiu?
- c) Què té de tàtil?
- d) Què té d'olfacte?
- e) Què té de gust?

21. RIURE

Gestos facials

Pensem en els sentiments i les emocions, i en la manera com les nostres cares expressen el que sentim. Ekman, estudiós del tema, afirma que hi ha relacions universals entre determinades emocions i certs moviments particulars dels

músculs facials. Per exemple, la còlera estaria associada al descens i la contracció de les cel·les, a uns ulls mig tancats i a una boca fortament closa. Aquest autor va arribar a la conclusió que hi ha expressions universals. Va trobar percentatges molt alts de coincidències tant en l'expressió com en el reconeixement de sis emocions bàsiques de caràcter universal, que són: sorpresa, por, còlera, disgust, alegria i tristesa.

Buscar exemples

Hi ha coses que ens fan riure quan les veiem, n'hi ha que ens en fan quan les llegim i n'hi ha que ens en fan quan hi pensem. Demanarem als alumnes que posin algun exemple d'aquestes tres menes de coses.

Sobre riure

Demanarem als estudiants que responguin d'un en un a aquestes preguntes:

- T'agrada riure?
- Quines coses et fan riure?
- Quan els altres riuen te'n vénen ganes?
- És fàcil parar de riure?
- Faries o diries ara mateix una cosa que ens fes riure? Fes-ho.

Seriosos i riallers

Caldran dos equips d'infants, l'un davant de l'altre, i un parell d'observadors o observadores. Un equip riurà i haurà de fer riure tot procurant que l'equip de seriosos acabi rient. Els observadors anoten els qui se'ls ha escapat el riure. Després es canvien els papers.

Raons per riure

Quines d'aquestes situacions són bones per riure i quines no?

	BONA RAÓ	MALA RAÓ
a)	Quan un pallasso del circ fa ximpleries.	
b)	Quan un gos encalça un gat.	
c)	Quan algú relisca i cau.	
d)	Quan a algú li cauen els pantalons.	
e)	Quan algú explica un acudit.	
f)	Quan algú explica una cosa divertida.	
g)	Quan algú fa broma i fa gestos.	

En alguna d'aquestes situacions, tot i no ser bona per riure, se'ns escapa el riure. Com podem lligar el que pensem i el que ens fa riure?

Dues files rialleres

La meitat dels alumnes ha de fer que l'altra meitat rigui. S'han de posar en dues files, l'una davant de l'altra, i primer els uns i després els altres han de procurar que qui tinguin al davant acabi rient. Poden explicar acudits, fer ganyotes, tot s'hi val, tret de cridar i tocar-se. Veurem quin és l'equip que té més resistència.

Després parlarem de com s'encomana el riure i d'algunes aplicacions com la claca o les rialles de la televisió.

Pobre gatet

Els nens i nenes estan asseguts en cercle. N'hi ha un al mig que fa de gatet, però aprofita la situació per fer una mala fi de pallassades. S'ha d'acostar a un nen o nena del cercle tot dient miau, i aquest, sense riure gens ni mica, li ha de passar la mà pels cabells tot dient-li pobre gatet tres vegades.

Si es resisteix a riure, el gat ha de buscar un altre consol. Mentre això passa, els altres poden riure. Només el qui té el gatet al davant no ho pot fer.

LA IL·LUSTRACIÓ DE *PÈBILI*

Observarem les pàgines 24 i 25 i després tornarem a les pàgines 21 i 22.

- Què t'afegeix aquest dibuix als anteriors?
- Hi ha tots els objectes que es descriuen al text de la pàgina 23?
- Entre tots, quants n'hi ha de dibuixats?

Si podem, retratarem algun d'aquests objectes quotidians que tenim a casa i compararem les fotografies amb el dibuix. I després els dibuixarem des de punts de vista diferents: des de dalt, des de baix, com si estiguessin recolzats en una taula de vidre, etc.

Ajudarem els nens i nenes a identificar totes i cadascuna de les herbes i flors que hi ha al dibuix. Si els infants no en són capaços, caldrà fer un tomb per algun mercat i fer-los notar les diferències entre alguns dels vegetals més comuns, com alguns dels que són esmentats en el conte.

Una altra possibilitat és que la mestra porti alguns d'aquests vegetals a l'aula i que cada nen i nena faci la seva pròpia observació.

Finalment, demanarem als alumnes que dibuixin en una bonica composició els tres vegetals que més els agradin (de mirar o de menjar).

CAPÍTOL IX

Aquest capítol està especialment dedicat a l'oïda. Tot i que abans ja l'hem treballat amb música i sorolls, aquí convertirem l'oïda en el sentit estel·lar. Ens podem ajudar de l'especialista en música per desenvolupar els exercicis i la posterior reflexió sobre les entrades que es refereixen al camp del so (veu de contralt, murmuracions i xiuxiueigs, cridar, l'orquestra, carrisqujar dels grills, marcar el ritme entrecocant) i també de la persona que els faci expressió corporal per als moments narratius en què comença l'escena del ball.

1. ATENCIÓ! SI US PLAU, QUE CALLI TOTHOM!

Donar ordres

Donar ordres o manar és dir a algú el que ha de fer. És orientar de manera inequívoca una acció.

Ordres de casa i de l'escola

Activitats per proposar als alumnes:

1. D'entrada fes una llista de les ordres que et donen a casa i a l'escola.
2. N'hi ha que coincideixin? per què deu ser?

Qui dona les ordres?

Els nens i les nenes solen ser els receptors d'ordres, i sovint se'n queixen. No els agrada que se'ls estigui a sobre ni sentir-se manats, però volent-ho o no, ells també se'n serveixen i en moltes ocasions són tan o més tirànics que els adults. Per això els fem unes quantes preguntes sobre aquesta facilitat d'adaptació i d'apropiació:

- a) Tu també dones ordres?
- b) T'agrada o t'agradaria donar ordres?
- c) Dones ordres als nens més petits?
- d) Quan jugues, dones ordres?
- e) Alguna vegada has donat ordres al pare o a la mare? Quan?

Com són les ordres?

De vegades associem donar ordres a aixecar la veu, com en el cas de Pèbili. Però no sempre és així. De vegades es donen ordres xiuxiuejant, com quan s'entra a un hospital i es diu: «Ara hem de parlar baixet!»

Com podem dir frases com les següents com si fossin ordres? Preguntem-ho als nens:

1. Ets molt bonica.
2. T'has portat molt bé.
3. Avui fa un dia assolellat.
4. El color verd és el que més m'agrada.
5. Ara cantarem una cançó.
6. Demà és dimarts.

Ordres i entonació

Com podem dir frases com aquestes com si no fossin ordres? Els alumnes provaràn de fer-ho:

1. No feu soroll.
2. Passa la pilota.
3. Vés a poc a poc.
4. Menja bé.
5. No cridis.
6. Deixa de plorar.

A classe comentarem i dialogarem sobre el tema de si donar ordres és una qüestió només de les paraules o també és una qüestió de to.

Sentit de les ordres

Fins ara hem parlat dels tons i de l'ús o de les aplicacions de les frases imperatives, però cal veure'n també el sentit. Quines raons creuen els nois que hi ha darrere cadascuna d'aquestes ordres? Per ajudar-nos podem pensar en diferents ocasions i contextos en què aquestes ordres serien apropiades i altres en què no ho serien.

1. Silenci!
2. Menja amb la boca tancada!
3. No parreu tots alhora!
4. Ara farem una filera!
5. Tots drets!
6. Que ningú no es mogui!
7. Escolta el teu company!
8. Que calli tothom!

2. VEU DE CONTRALT

La veu humana

La veu és l'instrument fonamental de la comunicació. Tant qualitativament, com quantitativament és superior a tots els altres mitjans: escriptura, gest, etc. Una imatge sense paraules és ambigua. Vegem, si no, com la mateixa publicitat que afavoreix la imatge no pot prescindir de les paraules.

Els sons que es fan servir per fer paraules provenen de la veu. Dins de la laringe hi ha un aparell de fonació que ens permet de fer sorolls articulats. Les cordes vocals que són dins la laringe ens permeten de cantar, parlar, etc.

La veu es defineix per altura o to, intensitat o volum i timbre:

La intensitat d'un so o volum és l'energia que transporta. Significa amplitud d'ona.

El to. Percebem les freqüències del so. Els sons que tenen més freqüències produeixen sensacions agudes i els de freqüència menor produeixen els tons greus. El llindar del so és de 0 decibels, el màxim de percepció que es pot tolerar amb dolor és de 120 decibels.

El timbre. Anomenem timbre aquella qualitat sonora que distingeix els instruments i les veus. Una flauta i un piano poden donar la mateixa nota amb intensitat i to, però seguirem distingint la personalitat de cada instrument. Parlarem de timbres greus i de timbres aguts.

Una flauta i un piano poden donar la mateixa nota en intensitat i to, però seguirem distingint la personalitat de cada instrument, i això mateix passa amb una soprano i una contralt o un tenor i un baríton. El timbre és el paràmetre més fàcil de reconèixer en un so després de la intensitat. Permet de distingir sons amics de sons enemics, d'adonar-se de si l'entorn és propici o amenaça perill. Per això té tant a veure amb situacions afectives. I aquesta circumstància s'ha aprofitat musicalment per classificar les veus humanes i els diferents instruments.

Pentagrama improvisat

Farem distingir als nens timbres de veus humanes i d'instruments musicals. Els farem escoltar diferents veus (també es pot fer amb instruments musicals o altres eines: campanes, xiulets, etc.). Triarem alguns fragments d'òperes on es cantin algunes àries de soprano, de baix, de tenor i de contralt. Posarem una breu graella on hi hagi diferents espais.

	1	2	3	4	5	6	7
Soprano							
Contralt							
Tenor							
Baix							

Podem fer diferents audicions numerades i els infants només hauran de posar una creu quan puguin discriminar els diferents timbres de la veu humana.

Per dibuixar la música

Posarem dues peces musicals. En l'una cantarà una soprano i en l'altra, un baix. Procurarem que siguin dues melodies d'un mateix ritme i, si és possible, fins i tot que sigui la mateixa melodia.

1. Primer convidarem els nens i nenes a escoltar-les sense fer res, amb els ulls tancats. En una segona audició, els direm que les dibuixin lliurement en un full de paper cadascuna només en llapis. Com les dibuixaran?
2. Ens mirarem els papers i veurem què ens «diuen».
3. Els aguts sempre solen ser representants per signes alts o punxeguts, i els greus, per signes baixos i poc diferenciats.
4. Després les tornarem a escoltar i els farem aquesta pregunta: on els dibuixarem?

Es tracta que l'infant experimenti la distinció general dels tons i que vagi veient que hi poden haver interferències entre diferents sentits.

3. CERIMÒNIES

Les cerimònies

Les cerimònies són actes que se celebren només de tant en tant. Solen ser solemnes i normalment es desenvolupen d'unes maneres regulars o fixes que s'han anat imposant per costum o tradició.

Es tracta que els infants s'adonin que les celebracions tenen unes maneres de desenvolupar-se, però que no són les úniques i que sempre estem oberts a canviar els costums i les tradicions. Dit d'una altra manera, es tracta de fer-los més sensibles a la idea que hi ha moltes maneres de fer celebracions i que no ens hem de deixar endur pel consumisme i la publicitat.

Cerimònia i ritual

Buscarem la diferència entre ritus i cerimònia i entre religió i profà o res de tot això amb els exemples següents, i demanarem als infants si aquests conceptes es poden barrejar:

1. Els concerts multitudinaris
2. Les processons
3. Les desfilades militars
4. Els casaments
5. Fer cagar el tió
6. L'Onze de Setembre
7. Una missa
8. El jurament davant la Bíblia
9. Tallar-se els cabells

4. PER SI NO L'HAVIEN SENTIDA**Els qui no tenen el sentit de l'oïda**

Sord ve del llatí *absurdus*, en grec era *alogos*, sense parla, irracional. Hem de dir, en primer lloc, que els sords de naixement també són muts. Si no hi ha sons no hi ha llenguatge oral. Però els sords es poden comunicar de moltes altres maneres, amb l'ajut de gestos i signes fets amb les mans i els dits. També hi ha la possibilitat d'aprendre a enraonar estudiant el moviment dels llavis.

Hi ha dos tipus de sordesa: la de conducció, que depèn dels mecanismes de conducció del so, és a dir, de l'aparell auditiu, i la sordesa neural, que té a veure amb el nivell auditiu, que és l'encarregat de transportar el so i de propiciar les connexions neuronals. La sordesa s'estudia a través d'un aparell que es diu audímetre.

Ser sord

T'has plantejat mai com deu ser la vida per a algú que és sord? Els alumnes s'hauran de posar uns taps de piscina a les orelles i hauran de fer vida normal un matí o una tarda a l'aula. Caldrà que cada nen o nena ho experimenti en dies diferents, de tal manera que la classe funcioni amb normalitat.

Una vegada hagin passat tots per l'experiència, parlarem del que ens ha passat, de com ens hem sentit i de quines estratègies hem fet servir.

Conte: Els set sords

Vet aquí que una vegada hi havia una família en què tots eren sords. El marit i la muller eren sords com una campana; tenien quatre fills, dos nois i dues noies, que encara hi sentien menys, i l'àvia, que era més sorda que tots els altres plegats.

I heus aquí que una vegada va nevar set dies seguits sense parar i la padrina cridà el seu fill i li digué:

—Una nevada tan gran no es veu gaires vegades, i el teu pare, quan nevava així, anava al bosc i portava un tronc gros com un home per fer una bona foguerada que escalfés tota la casa; ves si tu en vas a buscar un; el portes i farem un foc com un infern.

I el fill, que no va entendre res del que li deia, contestà:

—Molt bé, mare, si vós no m'ho dieu us ho asseguro.

I el pare, en comptes d'anar a buscar el tronc per al foc, baixà a donar pinso al ruc i quan tornà digué a l'hereu:

—Vinc de donar pinso al ruc, que ja estarà agranat per tot avui.

I el minyó li contestà:

—No cal que hi aneu, a l'hort, perquè amb aquesta nevada no podreu collir res. Si més cap al tard para una mica de nevar, ja hi aniré jo.

La mare va anar a la cuina, on hi havia la noia que s'escalfava.

—No cal que me'n facis, de sopes, que trobo que no escalfen tant com les farinetes i val més que en fem una bona perolada.

I la pubilla, tot ventant el foc, va contestar:

—Trobo que heu pensat bé de cosir-me les faldilles, perquè el dia del mercat ja sabeu que hi vull anar, per veure en Tinoi, que em fa l'aleta, i vull anar ben mudada.

La noia xica, que era allí, es posà a la conversa i digué a sa mare:

—Ja que dieu que aneu al celler, ompliu ben bé la porrona, perquè puguem ben traguejar, que el vi escalfa, i fa molt de fred.

I el fill petit, que també hi era, pensant que parlaven del seu casament, digué:

—No hi fa pas res que sigui el més petit. Ja tinc l'edat de casar-me. I si els meus germans grans no s'han casat jo no en tinc cap culpa. La meua promesa bé és prou rica i em puc donar bona vida; doncs el casament que tiri endavant.

I sempre passava igual. Tots enraonaven i, com que entenien la a per la b, deien i semblava que juguessin al joc dels disbarats.

Contada pel nostre avi Pau Gelats, de l'Espluga de Francolí.

Dins J. AMADES. *Rondallística*

Ara els nens han de contestar a aquestes preguntes:

- En quin sentit, com diu el conte, semblava que juguessin al joc dels disbarats? Si no el sabem hi podem jugar.
- Quanta gent parla en aquest conte? Posa nom o condició a cadascun dels que parlen i, si és possible, adjudica'ls una qualitat.
- Creus que és una situació possible o és exagerada?
- Has tingut mai una experiència en què no hagis entès bé una cosa i hagis fet un disbarat?
- Això que passa al conte només passa als sords?
- Podem dir que de vegades tots som una mica sords?

Parlar amb signes: l'alfabet dactilogràfic

Els qui no hi senten, els sords, fan servir un alfabet que fan amb diferents posicions dels dits de la mà. Aquesta és una de les maneres que tenen per comunicar-se entre ells.

Practiquem aquest alfabet aprenent-nos el nostre nom, per exemple, o el nom de l'escola.

5. RECITAR UNA VELLA FÓRMULA

Els rituals

Els rituals són maneres de fer de moments especials que marquen una diferència respecte de les coses ordinàries i quotidianes. Moltes vegades els rituals van acompanyats d'unes paraules que s'han anat transmetent de generació en generació.

Per a aquesta ocasió hem reciclat una fórmula típica de la rondallística que té a veure amb conjurar algun esperit perquè no trenqui l'eficàcia de la cerimònia. És aquesta:

1. Això era i no era
2. Que el mal se'n vagi
3. I que el bé se'n vingui
4. El que sigui bo
5. Bona sort que tingui
6. I pel que sigui dolent
7. Que mal hagi

Podem oferir aquestes fórmules als nens i nenes per quan en tinguin necessitat. Que en triïn una, i si volen se la poden aprendre de memòria i en poden fer ús quan creguin que és oportuna.

Rituals d'aula

Tots plegats, mestra i nens, podríem pensar un ritual que acompanyés l'inici i el final d'aquestes classes des d'ara i fins a final de curs:

1. Començar sempre per unes paraules.
2. Acompanyar l'inici de la classe amb un ritme fet amb les mans o amb un gest.

En pensarem alguns. Si ens n'agrada un l'aplicarem, i, si no, l'anirem canviant fins que en trobem un que ens vagi bé. Si és molt bo, el podem regalar als companys l'any vinent.

Què significa recitar?

Que els alumnes hi pensin:

- a) És el mateix recitar que parlar?
- b) Es pot recitar murmurant?
- c) Què cal per dir que recitem?
- d) Un recital s'ha de preparar o es pot improvisar?
- e) Com es diuen les persones que es dediquen professionalment a recitar?

6. MURMURACIONS I XIUXIUEIGS

La intensitat del so

El so es mesura en decibels. La intensitat del so és el que en diem el volum. Quan parlem usem intensitats diferents segons l'ocasió ho demani. Per això es pot distingir entre *murmurar* i *xiuxiuejar*.

Murmurar és dir en veu baixa, però també enraonar dient mal d'algú, mentre que *xiuxiuejar* és parlar en veu molt baixa a l'orella.

Sinònims de *murmurar*: rondinar, xafardejar, murmurejar, etc. Sinònims de *xiuxiuejar*: mormolar, remorejar i brunzir.

Comparació o analogia

Segons la manera de parlar de cada nen o nena de la classe, li posarem un motiu:

1. En Josep és silenciós com...
2. La Joana és sorollosa com...
3. En Xiscu xiuxiueja com...
4. La Laia murmura com...

Brunzidora senzilla

Material necessari: un tub de cartró d'aproximadament 16 cm de llarg i amb un gruix d'uns 4 cm, un tros de goma elàstica de 60 cm de llarg per 4 mm de gruix i una corda de 80 cm de longitud.

Procés que cal seguir:

1. Els nens introduiran la goma pel tub i després en lligaran els extrems. Al centre de l'arc de goma hi lligaran l'extrem de la corda.
2. Agafaran la punta de la corda que ha quedat lliure i sacsejaran amb força el tub. D'aquesta manera disposaran d'una brunzidora, que és una joguina que imita perfectament el xoc que produeix el vent sobre la línia elèctrica.
3. Per comprovar aquests resultats faran girar la brunzidora amb força i ràpidament sobre el seu cap.

Després preguntarem als nens el següent:

—Oi que de vegades el so resulta tan greu que et costa poder aguantar-lo?
Si l'exploració del so t'ha agradat, no dubtis a compartir-la amb els teus amics i amigues.

7. EL MAL S'APARTI... I EL BÉ... SIGUI PROPICI

El bé i el mal

El bé i el mal són dos conceptes que els nens i nenes fan anar molt fàcilment. Sense aprofundir en aquestes categories ètiques, ja que al text hi apareixen només com una fórmula, no deixarem passar l'oportunitat de parlar almenys dels seus significats més simples.

«Que el bé et sigui propici» és una manera de desitjar que passin coses bones.

La paraula bo

Els alumnes hauran de relacionar la primera columna amb la segona.

1. Aquesta és una bona poma	èxit
2. El senyor Prat és un bon <i>profe</i>	efectiu
3. Que tingui un bon dia	ràpid
4. En Jordi és un bon corredor	graciós
5. El senyor Pepet és un bon dentista	simpàtic
6. Ella és una bona lectora	atenta
7. Ha estat una bona festa	divertida
8. Tenim bona salut	competent
9. És un bon pastís	gustós

El mal

Inventarem un exercici semblant a l'anterior però amb la paraula *mal*. En aquest exercici és interessant veure en quins contextos els nens fan servir el mot i quins són els sinònims que proposen.

8. VA CRIDAR

Els crits

El món és ple de sons. Quan els sons sobrepassen les freqüències habituals resulten dolorosos i fins i tot dolents per a la salut. Aleshores parlem de pol·lució auditiva. Avui a les grans ciutats hi ha un so de fons, una remor somorta que va penetrant i que sovint ajuda a tenir malestar físic i psíquic.

Els crits són una font de contaminació acústica, ja que superen els marges enraonats de decibels que podem suportar sense molèstia o dolor. Els sorolls intensos en què la societat moderna estem immersos poden ser molt negatius per a l'oïda.

La contaminació acústica és molt difícil de resoldre en el nostre món ple de cotxes, avions, música fortíssima, etc. Però cal combatre-la des dels nivells més personals i petits, com és ara els crits o esgarips que els nens i nenes fan sense cap sentit o en llocs equivocats. En si mateix cridar no és ni bo ni dolent, però un excés de crits és fatal tant per a qui els emet com per a qui els rep. La contaminació acústica és una forma de pol·lució causada per les vibracions i els sorolls de l'ambient. Als països industrialitzats els nivells sonors s'han duplicat en els darrers vint anys.

És un tipus de pol·lució que depèn de la intensitat i de la freqüència del soroll. Tant ha augmentat que pot resultar perillós per a la salut dels éssers humans, i també per als animals i les plantes. Al marge d'alteracions del sistema cardiovascular, de l'endocrí i de l'aparell digestiu, el perill físic més greu és la pèrdua progressiva de la capacitat auditiva.

Però també hi ha alteracions no tan irreversibles com són el mal de cap, certa agressivitat, manca de concentració, disminució del rendiment, estrès, etc, que si bé no són molt greus afecten la qualitat de vida i, per tant, el benestar personal i familiar.

Cal, per tant, crear lleis que rebaixin la contaminació, però també cal una educació dels ciutadans per tal que les mesures siguin efectives.

Nivells de so

La intensitat dels sons es mesura en decibels (db).

20 db: xiuxiueig

40 db: remor nocturna de les ciutats

60 db: xerrar sense comprendre ben bé la conversa

80 db: trànsit molt intens

115 db: martell sobre acer

120 db: música rock amplificada

140 db: motor d'avió

Reduir el soroll

Intentarem de veure amb els alumnes quines mesures som capaços d'idear per tal de reduir el soroll. Es tracta d'accions possibles que puguem portar a terme: abaixar el volum de la música o de la televisió, procurar no donar cops que facin soroll, no cridar.

Cridar i xisclar

Proposarem de fer aquest exercici amb tota la classe. Es tracta que els infants trobin els sinònims que completin cada frase:

–Cridar es podria substituir per...

–Xisclar es podria substituir per...

bramar

clamar

fer xivarri

vociferar

braolar

esgaripar

grunyar

xisclar

bramular

grallar

raucar

esbroncant

bruelar

escriassar

ulular

Expressions populars sobre el soroll

Cal que els alumnes compreguin i facin servir aquestes expressions en els contextos adequats:

1. No hi ha pitjor sord que el que no hi vol sentir
2. No et facis el sord
3. Les parets tenen orelles
4. Sord com una tàpia
5. El sord no sent ni xiular el vent
6. Qui canta el seu mal espanta
7. Al vell músic li queda el bon compàs
8. Molt soroll de boxets i poques puntes
9. Molta fressa i poca endreça

L'arca de Noè

Per parelles els nens hauran de triar el so d'un animal. S'hauran de separar i tapar els ulls. Quan tots estiguin a punt i la mestra digui tres, els jugadors emetran el crit de l'animal que han pactat i es buscaran pel so. Quan totes les parelles s'hagin trobat es tornarà a començar el joc i es triaran altres sons per identificar-se.

Una vegada acabat el joc es parlarà de què representa seguir només el so, de les interferències dels altres animals, de la dificultat de triar un so que sigui prou específic i fins i tot què passa quan dues parelles trien el mateix so.

Dibuixar colors i formes

A partir de dues músiques, una d'harmònica i tranquil·la (una peça clàssica o una cançó melòdica) amb un volum prudent com a fons i una altra de sinco-pada i contundent (música màquina o rock dur) amb un volum altet, els estudiants hauran de dibuixar colors i formes. Després es compararan els dibuixos i es comentaran les diferències.

9. ES PLANXAVA EL VESTIT

Rugositat i planxa

Podem dir que gràcies al tacte som capaços de captar:

- Diferents *tipus de superfícies*: arrugades, aspres, amb incisions, amb relleu, contínues, espinoses, esponjoses, fermes, granuloses, llises, planeres, amb plecs, bellugadisses, enganxoses, peludes, planxades, polides, poroses, rasposes, lliscadisses, setinades, suaus i tenses.
- La *solidesa* o *consistència dels cossos*: tensos, viscosos, arrugables, tous, que es desfan, durs, elàstics, espessos, flexibles, fluïxos, fràgils, gelatinosos, líquids, manejables, pastosos, moldejables, rígids i sòlids.
- La *temperatura dels objectes*: calents, freds, frescos, gelats, bullents, temperats i tebis.
- Les *formes*: obertes, allargades, tancades, circulars, cilíndriques, còniques, punxegudes, dentades, esfèriques i ovalades.
- El *grau d'humitat i sequedat* del que toquem: xopat, humit, sec, moll, ressec i eixarreït.

Quan un objecte (una mà) em toca alguna part de la meva superfície corporal hi ha una deformació de la pell que és registrada a la terminal cerebral, i depenent del tipus de pressió em diu si és agradable, suportable o dolorosa. Si és dolorosa, el cervell dóna l'ordre ràpida d'apartar aquell cos que pressiona, ja sigui fent un moviment de deseiximent, ja sigui defensant-se amb el propi cos.

Exemplificar tactes

Els alumnes hauran de buscar exemples d'objectes als quals es pugui aplicar aquests adjectius:

arrugat	planeres	setinades	fluïxes
aspre	amb plecs	suades	fràgils
amb incisions	bellugadisses	tenses	gelatinoses
amb relleu	enganxoses	viscoses	líquides
contínues	peludes	toves	mal·leables
espinoses	planxades	que es desfan	pastoses
esponjoses	polides	dures	modelables
fermes	poroses	elàstiques	rígides
granuloses	rasposes	espesses	sòlides
llises	lliscadisses	flexibles	

Llis i rugós

Distingirem entre tots objectes llisos i rugosos. Per exemple, una peça de roba planxada i una (del mateix tipus) sense planxar. I analitzarem les diferències.

La temperatura

Triarem objectes que tinguin temperatures diferents i farem que els nens i les nenes els toquin i sense dir el nom descriguin el que senten. Com a vocabulari els podem oferir: calents, freds, frescos, gelats, bullents, temperats, tebis.

També se'ls pot suggerir que descriguin el grau d'humitat o de sequedat del que toquen: xop, humit, sec, moll, ressec o eixarreit.

10. LA CALDERA ES VA QUEDAR AMB UN PAM DE NAS**Quedar-se amb un pam de nas**

La mestra hauria d'explicar el sentit d'aquesta expressió, que vol dir sorprendre's en un grau molt exagerat. Ho pot il·lustrar amb aquesta facècia que explica Amades:

Hi havia una dona molt vella que vivia sola i no tenia ningú que l'ajudés en les feines de la casa. Tres n'hi havia que li donaven molta angúnia: haver d'anar a cercar aigua a la font; haver de trencar la llenya per al foc i haver d'estirar la borra del cerro quan filava. Un dia, mentre omplia els cantirets a la font, saltà del raig un bonic peixó vermell. La doneta es posà tota cofoia en pensar que tindria un bon berenar. El peixó li digué:

—No em matis, i et concediré els tres dons que vulguis demanar-me.

La doneta, pensant en les tres feines que més l'anguniejavien, li demanà, primer, que els cantirets anessin i vinguessin tots sols de la font; que així que donés un cop a un objecte, es trenqués i que en tocar una cosa, al moment s'estirés un pam. El peixó li concedí el que demanava i desaparegué per la naquera de la font.

Així que els cantirets foren plens, tots sols se n'anaren cap a casa, enmig de la gran admiració de la vella, la qual, portada pel seu entusiasme i en un gest de satisfacció, es donà un cop a la cuixa. Com que havia demanat que cosa que toqués es trenqués a l'acte, se li trencà la cuixa. En veure la seva dissort, unes llàgrimes li rodolaren cara avall, i una se li posà a la punta del seu nas de ganxo. La doneta, per eixugar-la, se'l tocà, i, tal com li havia concedit el peixó, li cresqué. Demanant concretament que

es trenqués la llenya al moment de copejar-la i que s'estiressin un pam els cerros només de tocar-los, la pobra vella hauria tingut goig i no s'hauria hagut de plànyer de la seva sort.

Joan AMADES. *Folklore de Catalunya. Rondallística*

Gestos de nas

Explorarem amb els nens les possibilitats gestuals del nas:

- arronsar el nas
- obrir i tancar narius
- tenir ois
- ensumar
- no voler ensumar

LA IL·LUSTRACIÓ DE *PÈBILI*

Procurarem que els nens i nenes mirin el dibuix de la pàgina 27 amb molta atenció. Encara que sembli que hi ha pocs elements, en podem treure molt de profit. Podem proposar una colla de preguntes com ara:

- a) Saps el nom de les dues eines que acompanyen la caldera?
- b) Per què serveixen?
- c) N'has vist mai cap al natural?

També podem fer preguntes sobre les calderes:

- a) De què estan fetes les calderes?
- b) Per què creus que serveix una caldera?
- c) A Menorca hi ha un plat de cuina típic que es diu «caldereta», per què deu ser?
- d) Sabies que hi ha un color que es diu «caldera»?
- e) Pots esbrinar com és aquest color i qui el té de natural?

11. COMPONEN L'ORQUESTRA

L'orquestra

La paraula *orquestra* prové de l'espai que ocupaven els actors i ballarins al teatre grec. Avui dia vol dir conjunt instrumental ampli.

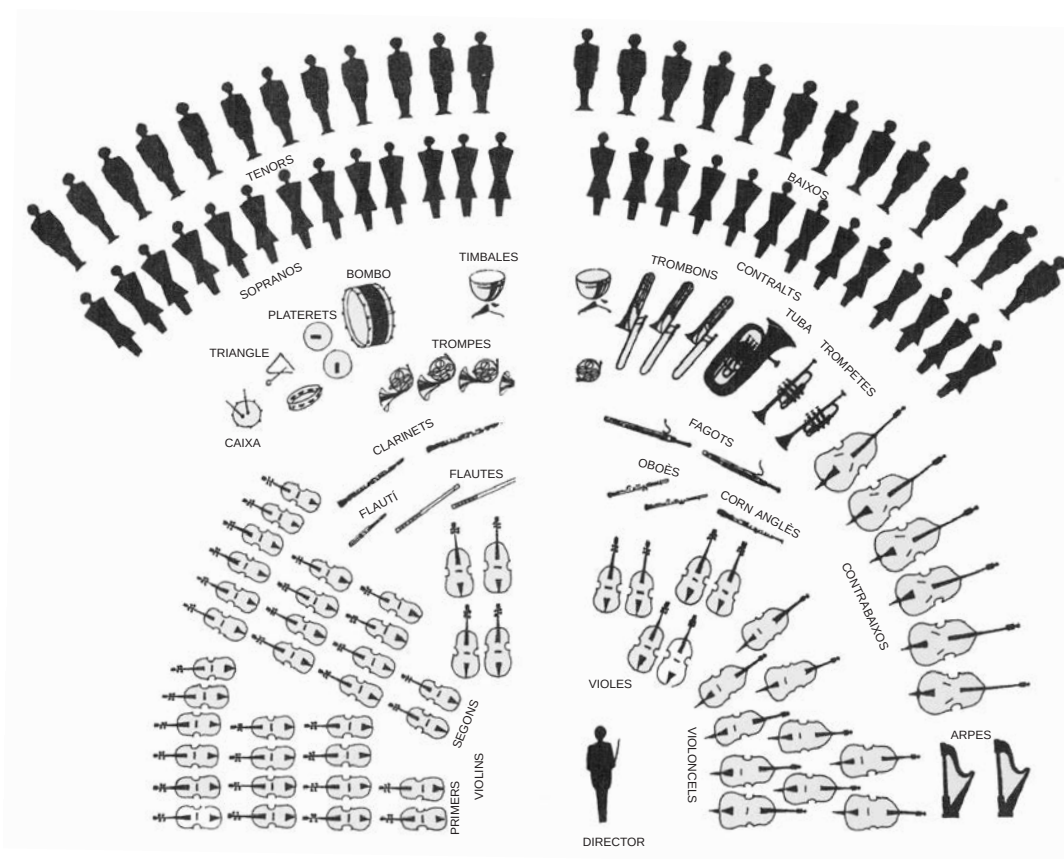
Famílies d'instruments:

1. De corda: violí, guitarra, violoncel, contrabaix i arpa.
2. De percussió: tambor, castanyoles, xilofon, platets, maraques i cascavell.
3. De vent: trompeta, flauta, clarinet, oboè i harmònica.
4. De teclat: piano, orgue i acordió.
5. Veu: solo, duo i orfeó.

Fer ritmes

Amb taules a davant procurarem imitar els ritmes dels caminars dels cavalls o els dels trens. Ho podem fer després d'haver vist un vídeo sobre cavalls. Es tracta que els infants experimentin amb les mans tant el ritme com la força del so.

- Percussió amb mans. Tot picant de mans farem diferents ritmes, primer d'un en un, i després els barrejarem tot procurant que surti un soroll harmònic.
- Amb pots de rodets de fotografia plens d'arròs, lleties, cigrons, sorra, etc., segons la mida i la quantitat, organitzarem una petita orquestra de percussió.

El director d'orquestra

Un nen se separarà del grup i els altres decidiran qui serà el director d'orquestra. Mentre tots canten una cançó el director farà veure que toca un instrument i els altres l'hauran d'imitar. De tant en tant canviarà d'instrument i els altres també. El nen que ha estat fora ha d'endevinar qui dirigeix l'orquestra.

Pintures sobre músics

Observarem i comentarem atentament aquests dos quadres, primer d'un en un i després comparant-los:

Raoul Dufy. *Quintet del violoncel vermell*. <<http://pintura.aut.org/>>

Franz Josef Kline. *Hot Jazz*, 1940. <<http://pintura.aut.org/>>

Els alumnes hauran de contestar a aquestes preguntes:

- a) Quin tipus de música fa cada grup?
- b) Quins colors predominen en l'un i en l'altre?
- c) Quines formes predominen en l'un i en l'altre?
- d) Els colors i el dibuix es corresponen amb les músiques que se'ls suposen?
Per què?
- e) Si els hi haguéssim de posar música, quina peça triaríem per a cada quadre?

12. CARRISQUEJAR DELS GRILLS**Aspectes terapèutics de la música**

Quan cantem se'ns dilaten les pupil·les i augmenten els nostres nivells d'endorfines. La música compromet tot el cos i el cervell. En el seu aspecte terapèutic serveix per accedir a nens incapacitats, a nens autistes, etc. I també els ritmes diferents ajuden a canviar els ritmes cardíacs i a estimular la pressió.

Diane ACKERMAN. *Una historia natural de los sentidos*, pàg. 256

Els grills

Hi ha moltes classes de grills. Tots ells són foscos, amb varietats de negre i de mides semblants. Tenen unes pinces com de cranc. Els que canten són els mascles i ho fan especialment a la nit. Sembla que tenen dos tipus de sons: el que canten quan es volen aparellar i el de baralla.

Endevinar sons

1. Farem torns amb diferents nens i nenes per endevinar a quin animal respon el so que s'està imitant.

2. Repetirem amb la veu, amb algun casset adequat o a partir d'una gravació prèvia sons quotidians i procurarem endevinar-los.

Aquest exercici es pot sofisticar molt si tenim la paciència i les ganes d'anar gravant sons, primer a casa: una porta que s'obre o es tanca, l'aigua de l'aixeta, la de la dutxa, la d'omplir la banyera, el timbre, etc. Però també podem gravar al carrer o a la natura.

Poema: D'un grill

De tan clara, la nit és gairebé de plata.
 Un grill canta amorós la seva serenata,
 Mirant-se fit el cel, car pensa, meravella!
 Que són, les dolces notes, frisances d'una estrella...
 Humil, el grill no sap que és seva la cantata...
 De tan clara, la nit és gairebé de plata.

J. M. LÓPEZ PICÓ

Noms dels sons dels instruments

Si en el primer capítol hem dit que els violins i les violes grinyolen, què fan aquests altres instruments? Que ho diguin els alumnes.

– les trompetes	– els clarinets
– les timbales	– les trompes
– les flautes	– el flautí
– els contrabaixos	– els oboès
– el bombo	– el corn anglès
– els fagots	– els violins
– la tuba	– els violoncel·ls
– les arpes	– les violes
– els platerets	– el triangle
– els trobons	– etc.

13. MOSQUITS TROMPETERS

Els instruments de vent

Són els que sonen perquè es produeix una vibració d'aire dins un tub. Com més curt és el tub més agut és el so. La família dels instruments de vent al seu torn es divideix en instruments de fusta i de metall. Abans gairebé tots es feien de fusta, però això ha anat variant al llarg del temps.

Fusta

L'oboè és un tub cònic de fusta i té un so melangios d'aire pastoral.

El clarinet és molt i molt àgil i pot ser molt ràpid.

El fagot és més fràgil que els anteriors i es doblega en forma de S. Té un so ric i greu, és el violoncel de la família dels instruments de fusta.

Metall

La flauta travessera o lateral, abans construïda en fusta i avui en plata. És un instrument àgil i té un timbre ric i molt pur.

La trompa està formada per un tub estret que fa un dibuix molt característic. Amb només tres vàlvules es poden experimentar molts sons.

La trompeta seria com la soprano. És l'instrument agut del metall. Té un so estrident inconfusible.

El trombó té una vara corredora que allarga o escurça el pas de l'aire.

La tuba és l'instrument més greu. És una combinació de trompeta i trombó. No sol ser solista, però reforça les notes baixes dels altres instruments.

Audicions de trompetes

Música clàssica: concerts per a trompeta de Telemann, Haydn, Vivaldi, Torelli, etc. Jazz: algunes peces de Louis Armstrong, Miles Davis o Dizzie Gillespie.

Escoltarem les peces atentament i ens fixarem especialment en el so característic de la trompeta.

14. AGAFATS DE LES MANS

Hi ha moltes maneres de ballar, tant en l'antiguitat com en els nostres dies, i molt sovint algunes de les danses, ja siguin cultes o populars, passen perquè les parelles o fins i tot el grup sencer s'agafin de les mans.

Dibuixar el ball

Triarem unes quantes gravacions i procurarem que els nens les ballin, que vagin adquirint el sentit del ritme. Al final podran dibuixar el que han ballat. És una manera de traspasar tres llenguatges a partir d'una mateixa acció.

Cançó: La sardana

La sardana és la dansa més bella

de totes les danses que es fan i es desfan;

és la mòbil magnífica anella

que, amb pausa i amb mida, va lenta oscil·lant.

Aquesta pot ser una bona ocasió per ensenyar-los a ballar sardanes.

Pintura sobre dansa

En qualsevol buscador d'imatges d'Internet trobareu moltes referències a quadres de dansa i de ball. Es tracta de presentar-ne més d'un i, si és possible, d'estils ben diferents.

Podeu consultar aquesta pàgina web: <pintura.aut.org>.

Jan Brueghel el jove. *El ball del casament*. Museu de Belles Arts de Bordeus.

Gino Severini. *Jeroglífic del ball Tabarin*, 1912. Museu d'Art Modern de Nova York.

Diego Rivera. *Fiesta Tehuana*, 1928. IBM Corporation. Nova York.

15. COPS I TOPADES

Especificitat dels sentits

Una de les característiques dels sentits és la seva especificitat, és a dir, la seva capacitat de reaccionar de la mateixa manera davant del mateix tipus d'estímul. Per dir-ho fàcilment, els ulls capten les ones lluminoses, mentre que les orelles capten les ones sonores.

De vegades, però, en situacions extremes aquesta especificitat es perd, i davant, per exemple, d'un cop molt fort veiem claror o llums, el que vulgarment se'n diu veure les estrelles.

La qüestió dels cops i les topades també es pot decantar per la via de la percussió i el so que fem quan ens donem cops, tant si són voluntaris com si són involuntaris. Molts animals es comuniquen justament percutint, ja sigui al propi cos ja sigui en una altra superfície.

Relació entre els sentits

Proposarem als infants de pensar en experiències personals en què un sentit es comporta com si fos un altre. Per exemple, quan sentim un determinat so i se'ns posa la pell de gallina, etc.

Buscarem altres exemples com ara:

1. Quan menjo una cosa molt àcida em ve un calfred...
2. Quan veig...
3. Quan ensumo...
4. Quan toco...

Instruments de percussió

Descriurem instruments de percussió que coneguem. Podem citar els de l'orquestra i d'altres de més populars: maraques, etc.

Crear instruments de percussió

Amb l'ajut del professor de música podem crear improvisadament nous instruments de percussió.

16. LES OLIVES I ELS DÀTILS

Vet aquí un bon moment per fer un tast econòmic i discriminatori. Proposarem als alumnes de celebrar el dia de l'oliva i el dia del dàtil.

Dia de l'oliva

Triarem un assortit d'olives (com a mínim de cinc classes: sevillanes, d'Aragó, arbequines, condimentades amb all i amb alguna herba), i amb les mans ben netes les observarem amb molta atenció tenint en compte tots els factors.

Dia del dàtil

Triarem almenys dos tipus de dàtils i farem un examen a fons del tipus de menjar. Si en tenim ocasió, podem fer-nos explicar la seva història i l'ús actual. També podem aconseguir unes quantes receptes i les podem suggerir:

Fitxa d'observació				
	PROVA 1	PROVA 2	PROVA 3	PROVA 4
Vista				
Color				
Mida				
Exterior				
Forma del fruit				
Interior				
Forma del pinyol				
Tacte				
Pes				
Pell				
Polpa				
Pinyol				
Olfacte en estat natural				
Amb espècies				
Gust				
Superficial				
De la polpa				
Regust del pinyol				

Un altre dia podem repetir els tastets. També podem proposar als nens de comparar les olives i els dàtils des de tots els punts de vista possibles.

17. LES AMETLLES I ELS PINYONS, LES NOUS I LES AVELLANES

Fruits secs

S'anomenen fruits secs els que tenen menys d'un 50% d'aigua a diferència dels fruits aquosos: peres, préssecs, etc. El món dels fruits secs és un món apassionant per totes les virtuts que tenen. Les ametlles, per exemple, tenen tantes propietats que 50 g d'ametlles equivalen a 4 ous; 200 g de cacauets, a 1 iogurt, i 200 g de llentilles, a un got de llet.

Fruits secs

Depenent de l'època de l'any farem dur fruits secs a la mainada i una vegada ben barrejats els classificarem: nous, avellanes, ametlles, cacauets, pistatxos, pinyons, pipes, etc.

Buscarem noves agrupacions per semblances: farem primer cinc grups i després quatre, i a poc a poc només tres grups, i finalment només dos.

Examinarem a fons tots i cadascun d'aquests fruits tant pel que fa a la vista, com pel que fa al tacte i a l'olfacte. Respecte al tacte, inclourem en aquest apartat la fase d'obrir la fruita. Tindrem tot l'instrumental necessari per poder observar la duresa de les fruites més protegides i les maneres d'obrir-les més adients. Una vegada obert el fruit, el deixarem davant nostre i parlarem de la duresa, de la resistència de la clova, de com ens ha costat o no d'obrir, etc.

Tastar fruits secs

Arribat el moment de tastar, cada nen i nena s'asseurà amb un assortit complet dels sis o set fruits i, a toc de pandereta, la mestra dirà quan i quin fruit poden menjar. L'assaboriran a poc a poc fent els comentaris adients després de cada tast, i també a poc a poc anirem comparant les diferències de textures, gust, resistència, facilitat d'empassar-se'ls, etc.

Instruments musicals

Amb el material que hagi quedat procurarem fer uns quants instruments musicals, ja sigui per mides de closques, ja sigui barrejant proporcions, i acabarem el tast amb una classe de ritme a partir dels fruits secs, la qual ens durà directament a la qüestió següent.

18. MARCAVEN EL RITME ENTREXOCANT

El ritme

Ritme significa regulació en la successió de notes (en música), de moviment (en la dansa), de sons (en la poesia), etc. El ritme és un dels elements més importants de la música i el més fàcil de captar per als infants. Té un efecte relaxant i sol marcar tasques rutinàries amb seqüències que predisposen a certes actituds.

Hi ha instruments que fan servir el sacseig com a forma de produir sons. Moltes vegades aquests instruments estan lligats al ball i els mateixos dansaires els porten al cos provocant alhora sons i moviments rítmics. Podem mostrar als infants diferents instruments que se serveixen de l'entrexoc com a punt de partida: maraques, pal de pluja, etc.

Els fruits secs poden arribar a ser bons instruments. Caldrà provar les possibilitats que ens ofereixen.

Maraques improvisades

Farem que els alumnes endevinin un objecte que hi ha dins una caixa només amb el so. Buscarem exemples molt bàsics de matèries fonamentals: metalls, goma, fusta, etc.

Farem caixes de so amb objectes petits: pasta, sucre, etc. i procurarem saber què hi ha a dins.

Orquestra corporal

Farem grups de cinc o sis nens, i cada grup haurà d'improvisar una orquestra de jazz. Cada músic haurà de fer un so amb una part del seu cos primer en solitari, i després els altres s'hi aniran afegint.

Els fruits secs com a instruments musicals

Provarem els diferents sons que fan en entrexocar diferents fruites seques: avellanes, cacauets, pipes, pinyons i nous. I buscarem en la barreja d'aquests fruits un so que agradi als nens, que no sigui ni massa estrident ni massa apagat. Cadascú pot pensar com organitzar el seu instrument.

Parlarem de com resulta d'agradable o no sentir determinats sons, i de l'ús d'algun d'aquests instruments. No és el mateix un ús constant i molt persistent o un ús de fons, com a acompanyant d'una cançó, per marcar un ritme, etc.

LA IL·LUSTRACIÓ DE *PÈBILI*

En el dibuix de la pàgina 29 i procurarem identificar els diferents objectes i fruites o verdures que hi surten.

Posarem nom a cada un dels elements que surten en aquesta pàgina. Es pot fer una fotocòpia grossa i demanar als nens i nenes que facin rètols dient què és cada cosa. En cas de dubte poden consultar als pares i avis.

A partir d'una fotocòpia reduïda els farem completar els dibuixos que estan només insinuats, tot acabant de completar la pàgina. Si es vol, es pot passar la fotocòpia en blanc i negre de manera que els nens i nenes pintin els colors de les coses que hi ha.

CAPÍTOL X

Aquest capítol ha de ser el de la recopilació i la síntesi. Servirà per fer memòria de totes les activitats i exercicis fets fins ara. De fet, ja no es torna a treballar amb els sentits. És més aviat un epíleg que recull part del que hem après i serveix per tancar la narració.

1. INESPERADAMENT

Hem parlat a bastament de l'espera. Ara parlarem del que no és esperat, sinó sorprenent o sobtat, i per això de vegades colpidor i sempre nou.

Què vol dir inesperadament?

Considerarem amb els alumnes aquestes possibilitats:

previsiblement	esperadament
de cop	imprevistament
de sobte	com era d'esperar
a l'instant	accidentalment
sobtadament	de manera insospitada
sense preveure	bruscament

Quan et passen coses inesperadament?

Proposarem a la classe aquestes preguntes:

- Quan algú s'acosta sense fer soroll i et toca l'esquena?
- Quan mires la televisió i s'obre una porta de cop?
- Quan llegeixes un conte i et diuen que és hora d'anar a dinar?
- Quan estàs jugant i s'acaba el pati?

Quin és el contrari d'inesperadament?

Buscarem almenys cinc maneres de dir *inesperadament* i els seus antònims.

2. ES VA SENTIR UNA CLAU AL PANY

Escoltar i sentir

No és el mateix escoltar que sentir. De sentir, inevitablement sentim. Les orelles, a diferència dels ulls, no es poden tancar. Així doncs, tant si volem com si no els sons ens arriben, tot i que moltes vegades no ens n'adonem. I si no són pas especialment forts i estridents ens passen desapercebuts, com per exemple els que anomenem sorolls de fons d'una ciutat. Quan fem atenció a allò que capten les orelles és quan parlem d'escoltar.

A la narració es diu que només de sentir una clau al pany tot torna al seu lloc. Aquesta reacció prové de la capacitat d'inferir, per una banda, i de la de reaccionar, per l'altra, davant les inferències, en aquest cas auditives.

Inferències perceptives

Els infants hauran de completar les frases següents:

1. Quan veiem que algú parla a l'orella d'un altre pensem que...
2. Quan sentim una olor de cremat que ve de la cuina imaginem que...
3. Quan notem un gust rar a la llet creiem que...
4. Quan sentim que algú crida ens fem la idea que...
5. Quan sentim una frenada molt forta ja pensem que...
6. Quan sentim la clau del pany de casa pensem que...

Buscar exemples de noves inferències

Es tracta de buscar inferències que fem a casa, a l'escola i al pati.

Límits del sentit de l'oïda

Tota oïda té un límit i no és bo propassar-se. Està estudiat que les noves generacions tenen molts números per acabar sent discapacitats auditius.

Escoltar música a un volum normal no és perjudicial, però els decibels de les discoteques sí que ho són i el costum de dur *walkman*, si no es controla el so, també acaba afectant la sensibilitat. Cada vegada necessitem sorolls més forts i volums més alts i, per tant, perdem sensibilitat per a les petites coses, que de vegades són les que ens poden avisar d'un perill: un esclavissament, un cruixir, etc.

Prevenció

Com podem evitar que tota una generació sordegi? Haurem de pensar en els mitjans perquè aquesta tendència a perdre sensibilitat auditiva no es produeixi. Podem començar per un mateix i anar ampliant el cercle a la família, al barri, a la ciutat, etc.

3. SEGUR

Seguretat

Parlem de certesa o de seguretat quan la veritat d'un judici se'ns presenta de tal manera que no en podem dubtar, quan ens sembla que no hi ha cap possibilitat d'equivocació o d'error.

La certesa és un estat que parteix d'una clara seguretat, de manera que no hi ha vacil·lació. És un sentiment de profunda convicció que allunya qualsevol ombra de dubte i que, per tant, permet de superar-lo. Les persones no sols tenim la necessitat de conèixer, sinó que volem tenir la seguretat personal que el que creiem conèixer és veritat.

Malgrat el fort sentiment de seguretat que provoca, la certesa pot coexistir amb l'error. És el cas de quan hem tingut la seguretat d'una cosa i després hem hagut de reconèixer que ens havíem equivocat.

A diferència de la veritat, la certesa no és res que tingui l'objecte en si, sinó alguna cosa que sentim respecte de l'objecte. És un sentiment de confiança que tenim, però que no depèn de la nostra voluntat.

La certesa és la vessant psicològica de la veritat, però no s'hi confon. Serveixi d'exemple l'antiga certesa que el Sol girava a l'entorn de la Terra i que, en canvi, no és veritat.

Altres estadis intermedis

Convicció. Sovint, quan crec, tinc el sentiment de convicció. Una convicció és l'evidència que existeix la creença. Però de vegades experimentem creences sense sentiment de convicció: crec que el sol sortirà demà, però no n'estic convençuda. La convicció se sosté amb proves, amb demostracions. És una creença basada en la lògica i l'objectivitat.

Suposició. Suposar una cosa és considerar una possibilitat com si fos un fet; és admetre gairebé com a certa alguna cosa gràcies a una argumentació. Una suposició és una mena d'hipòtesi de la qual no s'ofereixen proves.

Incredulitat. Creença en la contradicció de la proposició. Quan els dubtes són molts o són profunds, quan no es veu gens clara una proposició o almenys es veu tan clara la proposició afirmada com la seva contrària.

Conjectures. Suposicions fonamentades en probabilitats febles. Judici que es forma a través d'indis o senyals. Suposició que hom intueix o inventa per explicar-se una situació. Aquest mot també ha estat utilitzat com a sinònim d'hipòtesi.

Estar segur

De les afirmacions següents els nens hauran de dir quines raons tenen per afirmar que n'estan segurs:

1. Avui és el dia que marca el calendari.
2. El sostre de l'escola no caurà.
3. Després del dia vindrà la nit.
4. El món no s'acaba demà.
5. Aquesta nit t'adormiràs.
6. Ell o ella m'estima.
7. No ets invisible.

4. DESAPARÈIXER

Desaparèixer

Com mostra la pròpia composició del mot, *desaparèixer* és sinònim d'*ocultar*, *amagar*. És el cas contrari d'*aparèixer* o *mostrar-se*, *presentar-se*, *ensenyar-se*. Aquí sembla que per art de màgia tot es fon i s'oculta als ulls dels intrusos.

Aparèixer i desaparèixer

Molts antònims es formen afegint un prefix de negació al mot en positiu. Aquest és el cas del mot *des-aparèixer*. Podem proposar als estudiants un joc de mots que consisteixi a veure com estan construïdes algunes paraules i, segurament, així en podran comprendre molt millor l'ús. Per exemple, mots com: cobrir, cordar, abillar, abonar, abrigar, acomodar, acord, acostumar, acreditar, acurat, adornat, afeccionat, afectar, afinar, afortunat, agafat, agradar, agraïment, airós, ajuntar, ajustar, amor, enamorar-se, animar, aparellar, apassionat, aplicació, aprensió, aprofitar, aprobar, apuntar, armar, arraconat, arreglat, arrellar, assossegar, autoritzar, avantatge, avinença, cabdellar, calçar, canviar, corgolar, carregar, centrar, cobrir, colorir, concert, conegut, confiar, content, consol, encant, enfocar, enganxar, fer, gràcia, etc.

Buscar la part cega dels teus ulls

Material: un full de paper blanc d'uns 20x30 cm i un retolador negre.

1. L'alumne haurà de dibuixar en el paper dos cercles i després els haurà de pintar de color negre, procurant que quedin en la mateixa línia i separats a una distància aproximada a la dels seus ulls.
2. A continuació amb una mà s'haurà de tapar l'ull dret i després haurà d'observar el punt dret amb l'ull esquerre.
3. Finalment haurà de separar i acostar el paper molt a poc a poc cap als seus ulls. No podrà parar fins que no deixi de veure el punt esquerre. Així descobrirà el punt cec de la seva vista.

Precisament el punt cec dels seus ulls es localitza a la zona posterior dels globus oculars, que és on hi ha els nervis que connecten els seus ulls amb el cervell.

5. TOT VA TORNAR AL SEU LLOC

Cada cosa al seu lloc i un lloc per a cada cosa

Un dels criteris de l'estètica és l'ordre, millor dit, un cert ordre. De vegades el criteri ha estat el desordre entès com a trencament d'un ordre anterior, però en tot cas qualsevol dels grans desordres que hi ha hagut en la història de l'art responen a una nova concepció en la qual l'ordre té un lloc preferent, ja sigui per ajustar-s'hi, ja sigui per trencar-lo. Pensem per un moment en el cubisme, que és un verdader revulsiu, i que en canvi comporta unes condicions internes que l'artista coneix bé.

Cada cosa al seu lloc

A partir d'una de les pintures que hem recomanat al llarg del manual es pot proposar un canvi d'ordre en els distints elements que la componen. Recomanem especialment pintures que tinguin pocs elements. Fotocopiarem la pintura tantes vegades com elements vulguem recol·locar i retallarem les formes de manera que els nens i les nenes les pugin manipular i formar noves composicions a partir dels mateixos motius o elements. En petits grups la mainada decidirà una nova composició i cada grup l'exposarà als altres grups. Els observadors estudiarem si els agrada o no, si és més harmònica que la composició original, etc.

El lloc de cada cosa

A ritme d'una música escaient tots els nens i nenes hauran de córrer lliurement per l'aula fins que la mestra digui un número, i aleshores s'hauran de reunir en grups d'acord amb aquell número tot fent formes harmòniques i amb un cert ordre. A continuació tornarà a sonar la música, els nens s'hauran de dispersar, la mestra dirà un altre número i els nens tornaran a fer grups, i així durant una estona.

Parlarem d'agrupar-se i de dispersar-se, i de com posarem atenció en l'ordre i com vigilarem visualment el nombre del grup.

6. LES CULPES

Culpabilitat

Quan discutim entre la culpa i la innocència, com quan discutim sobre qual-sevol tema relacionat amb els valors, procurarem subratllar la importància d'establir criteris de culpa i innocència. Probablement descobrireu que alguns dels vostres alumnes expressen criteris que inclouen intencions, mentre que d'altres fan servir criteris que s'apliquen a certs fets.

Innocència i culpabilitat

Plantejarem aquestes situacions a la classe:

- a) Creus que la gent és innocent fins que es demostra que és culpable?
- b) És possible que algunes persones siguin culpables fins que es demostrï que són innocents?
- c) Quan una persona és declarada culpable de fer alguna cosa mal feta, això significa que és completament culpable, o simplement que és més culpable que innocent?
- d) Algú pot tenir una bona raó per fer una cosa i, malgrat tot, ser culpable de fer una cosa mal feta?
- e) Una persona pot pretendre fer una cosa dolenta i, per error, fer una cosa bona?
- f) Una persona pot pretendre fer una cosa bona i, per error, fer una cosa dolenta?
- g) Si fessis mal a algú altre expressament, i si aquesta persona fos innocent i no mereixés en absolut aquell mal, podries, malgrat tot, ser innocent, tu?
- h) Hi ha realment dos tipus d'innocència, la de la persona que no ha fet res mal fet i la de la persona que no sap què és veritat?
- i) És possible que algunes persones facin coses que estan malament perquè són ignorants i no saben què és veritat?

Veure la diferència entre innocència i culpabilitat

Analitzarem si és una diferència de tipus o de grau. Per exemple, aquell que dóna un cop a l'altre sense voler és innocent, però qui busca el moment oportú per pegar a un altre és culpable. Es tracta que pensem entre tots com són les situacions següents:

	INNOCENT	CULPABLE
1. Una nena menteix perquè no la castiguin.		
2. Una nena perd una carta tot jugant a la brisca.		
3. Un nen s'endú el bolígraf del seu company sense adonar-se'n.		
4. A un nen li cau una carta quan juga amb altres nens.		

7. NOTAR QUE S'APAGAVEN LES VEUS

L'adaptació sensorial

Una de les qualitats dels sentits és que s'adapten. L'adaptabilitat és una de les tres grans qualitats dels sentits juntament amb l'especificitat i l'excitabilitat. Si l'estímul rebut es manté constant, desapareix l'excitabilitat i es pot dir que ja no notem aquell soroll o aquella pressió. Per això parlem d'adaptació o de costum.

Ara mateix no sentim el so que hi ha de fons a l'escola. Si ens hi aturem i escoltem atentament notarem una colla de sons que fins ara mateix ni tan sols sentíem.

El joc de les culleretes

Els nens i nenes hauran de fer una rotllana i hauran de donar voltes seguint el so d'una música coneguda. Un nen o nena s'haurà de situar al mig de la rotllana amb els ulls tapats, i haurà de portar dues culleretes i assenyalar algú. Aquest algú de la rotllana que serà assenyalat agafarà les culleretes i, amb la música parada, es posarà a donar voltes a l'entorn del nen amb els ulls tapats tot fent soroll amb les culleretes. I aleshores el del mig haurà d'atrapar el nen de les culleretes només orientant-se pel so.

Escoltar els sons que ens envolten

En algun moment tranquil ens aturarem a escoltar els sons que ens envolten. De primer només sentirem els més forts, després, si seguim atents i en silenci, anirem distingint els que vénen de fora i els que són de dins de la classe. Farem que els alumnes aguditzin l'orella i els convidarem a fer el mateix en altres ocasions: a casa, al pati, quan es banyen, etc.

També es pot proposar l'audició d'una gravació de sons habituals d'ambient: cotxes, persones que xerren, el vent, el mar, etc.

Primer l'escoltarem amb molta atenció per identificar els sons, després farem una llista amb els sons que anem sentint i en tercer lloc els comprovarem amb una tercera audició. Al final compararem les llistes i ens preguntarem com és que n'hi ha que són comuns i d'altres que només els han captat uns quants.

8. FELIÇMENT

La felicitat

Alguns filòsofs han pensat que la felicitat és un dels millors estats que es poden assolir. Altres han pensat que ser bo és el millor. I encara uns altres han pensat que ser bo és l'única manera de ser feliç. Triar com es pot ser feliç implica un judici, un judici sobre interessos a llarg termini, i sobre desitjos comprensibles i compatibles amb la salut biològica.

La felicitat és l'estat de satisfacció completa de l'home. I es pot definir des de dos punts de vista:

1. Com a estat de satisfacció de totes les tendències i necessitats orgàniques.
2. En sentit moral, com a conformitat entre el que fem i el que pensem, o sigui, com a tranquil·litat d'ànim.

Fins aquí tots hi estariem d'acord. La qüestió és què entenem per ser feliç, què és la felicitat? Vol dir el mateix per a tothom o és una noció subjectiva i personal?

Ser feliç lligat a l'autoconcepte

Ens posarem en cercle i farem que cada alumne digui al del davant alguna cosa que el faci feliç (una qualitat que li hagi apreciat, una cosa seva que li admira, un detall que ha tingut amb ell i que l'ha fet apreciar, etc.)

Que cada alumne pensi una cosa o una persona que pot fer feliç algú: el pare, la mare, un germà, un company, la mestra, etc.

A continuació en parlarem entre tots, i per fer-ho ens ajudarem amb aquestes pistes:

1. Direm coses que poden fer feliços els altres.
2. Pensarem si en la darrera setmana s'ha produït algun fet que hagi pogut fer feliç algú, i si també ens ha fet feliços a nosaltres.

Què et fa feliç i per què?

Quines d'aquestes coses et fan feliç i per què?

ET FA FELIÇ	PER QUÈ?	NO ET FA FELIÇ	PER QUÈ?
1. Menjar un gelat			
2. Anar a nedar			
3. Jugar amb un amic			
4. Fer un dibuix			
5. Parlar amb la nina			
6. Cuidar flors			
7. Mirar el mar			
8. Dormir			
9. Banyar-te			
10. Somniar			

Content i feliç

Aprofitarem l'ocasió del comentari de *Pèbili* per preguntar als estudiants:

- Quan estàs content vol dir que ets feliç?
- Si ets feliç és que estàs content?
- Es pot estar alhora content i trist?
- Pot ser que una persona dolenta sigui feliç?
- Si durant un moment ets feliç, això et fa una persona feliç?
- Si durant una estona estàs content, ets una persona feliç?

9. EL FINAL

Els nens i nenes saben que els contes s'acaben, que les cançons tenen un final i que els dies, els mesos i els anys també s'acaben. I també saben que la vida s'acaba, i els pobles i els mons. Per això està bé reflexionar sobre els diferents finals que tenen les coses.

Com acaben aquestes coses?

- els llibres
- els dies
- els sentiments
- els rius
- les nits
- les nines
- els ocells
- els números
- els contes

Com acaben els contes?

Buscarem la fórmula que més s'adigui al final de *Pèbili*. N'assenyalem algunes per tal que puguin triar: catacric, catacrac, conte acabat; conte contat, turururat; a la cric-cric el conte ja està dit, a la cric-crac el conte està acabat; vet aquí un gat, vet aquí un gos, vet aquí el conte fos; per allà dalt passa un gat i el conte està acabat; i conte acabat, si no és mentida serà veritat.

I a continuació allargarem o canviarem el final de *Pèbili*.

La desfilada

En algun moment del curs, ja sigui per Nadal, Carnestoltes o al final del curs acadèmic fóra bo proposar de representar el casori de l'All i la Ceba, i fer que tot el grup participi tant en l'elaboració del procés com en la mateixa realització.

Aquest espectacle es pot oferir a tota l'escola de forma fragmentària, només la salutació, o bé de manera completa, és a dir, la representació sencera del conte, amb el mateix *Pèbili* inclòs.

LA IL·LUSTRACIÓ DE *PÈBILI*

Aneu a la pàgina 31 de *Pèbili* i observeu-la atentament. Torneu a la pàgina 15 i compareu les dues pàgines. A continuació, preguntarem als alumnes:

- Què tenen d'igual i què de diferent les dues pàgines?
- A què responen les diferències?
- Quant temps ha passat entre l'una i l'altra?

PROPOSTES D'AVALUACIÓ

L'avaluació no ha de ser un apartat aïllat que serveixi per acabar una tasca. Es poden plantejar molts models avaluatius al llarg de les sessions. Els hem col·locat al darrere només per una qüestió estratègica, però cadascú els pot fer servir quan més li convingui i en el moment més adequat. Aquí presentem un llistat d'avaluacions que complementa les proposades a la pàgina 190.

A) AVALUACIONS ORALS

La vista

1. Mostrarem una cara amb els ulls oberts, una altra amb els ulls tancats i una tercera amb els ulls mig oberts, endormiscada. Els alumnes hauran de triar quina ha estat la seva actitud durant la sessió.
2. Proposarem tres colors no gaire purs: un de clar, un de fosc i un de ni clar ni fosc, i els farem triar quin és el que millor representa com s'han sentit a la sessió, o com s'han comportat, o com han après. Sempre cal que s'expliciti la tria.
3. Proposarem tres objectes de la classe i després d'observar-los decidirem quin és el que més encaixa amb el que pensen del tema.
4. Utilitzarem una espelma. De primer que la mirin sense encendre, després encesa i finalment apagada amb el ble fumejant i negre, i que diguin en quin moment creuen que es pot identificar la marxa de la classe.
5. Que inventin ells mateixos alguna forma d'avaluació que tingui com a eix central la vista.

L'olfacte

1. Agafarem tres olors ben diferents: una infusió, una colònia i una fruita.
2. Triarem tres tipus de colònia o de sabó que puguin distingir-se amb claredat. Cal decidir un criteri i després, segons el criteri consensuat, direm quina és l'olor que representa el que vulguem avaluar (la participació, la profunditat o l'interès de la sessió).
3. Triarem alguna olor que els alumnes sàpiguen i farem que l'expressin. N'hi haurà moltes, i pot servir d'exercici de vocabulari i de memòria olfactiva.

4. Buscarem quatre olors i les posarem en els quatre extrems de la classe. Que cada nen o nena es col·loqui al costat de la que més li sembli que encaixa amb la manera com ha tractat el tema del dia.
5. Que els nens expliquin què han après en aquella sessió.

El gust

1. Agafarem tres gustos ben diferents en forma de caramels.
2. Triarem tres gustos ben diferents en forma de fruites.
3. Triarem tres gustos ben diferents en forma de pols: farina, sal i sucre.
4. Que expliquin si han canviat algun hàbit des que treballen els sentits.
5. Que diguin quina és la fruita que més bé expressa com s'ha desenvolupat la sessió.
6. Pensaran alguna textura, líquid, sòlid i granulat, que mostri quina ha estat la seva actitud durant la sessió.
7. Explicitaran les habilitats que s'han utilitzat en una classe: descripció, definició, classificació...
8. Inventaran alguna forma d'avaluació sobre aspectes relacionats amb el gust.

El tacte

1. Triarem tres objectes que defineixin tres camps: fi, aspre i rugós.
2. Triarem quatre objectes de diferent tacte (esponja, cotó, serradures i paper, per exemple) i posats dins una bossa farem que triïn quina és la sensació que més s'acosta al que ells han pensat sobre com ha conduït la sessió la mestra aquell dia.
3. Triarem entre el pessic, la pessigolla i el petó.
4. Farem tocar un tros de roba de seda, un de llana i un de cotó.
5. Farem que inventin i improvisin alguna avaluació que tingui com a protagonista el tacte.

L'oïda

1. Picaran de mans. Poc si la sessió els ha agradat poc, més si els ha agradat i molt si s'ho han passat bé.
2. Picaran de mans una estona establerta, però amb un dit, amb dos o amb tota la mà.
3. Faran un crit agut, mitjà o greu segons si els ha agradat molt, a mitges o poc.
4. Només picaran de mans si és poc, de mans i peus si és força i de mans, peus i crits si és molt. Molt breu i tots a l'hora.

5. Triarem una melodia que ens indiqui com ens hem sentit durant la sessió.
6. Prepararem tres pots tancats amb diferents continguts i una vegada definits els criteris, que cadascú digui quina és la seva tria.

B) AVALUACIÓ ESCRITA

Demanarem als alumnes una composició sobre el que han après al llarg del crèdit. Podem formular algunes preguntes com ara:

- a) Què m'ha interessat?
- b) Què m'ha sorprès?
- c) Què he après dels altres?
- d) Què he après de mi mateix?
- e) Què canviaria en el desenvolupament del programa?
- f) Quines activitats repetiria o aconsellaria de seguir fent?

Evidentment, cadascuna d'aquestes respostes han d'anar justificades amb una raó o criteri que les avaluï.

BIBLIOGRAFIA

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES BÀSIQUES

- ACKERMAN, Diane. *Una historia natural de los sentidos*. Barcelona: Anagrama, 1992.
- ALCÁNTARA, J. A. *Cómo educar la autoestima*. Barcelona: CEAC, 1990.
- AMADES, J. *Folklore de Catalunya: Rondallística*. Dins: *Obra completa*. Barcelona: Selecta, 1974.
- AMADES, J. *Costumari català. El curs de l'any*. Vol. I: *Hivern*. Barcelona: Salvat i Edicions 62, 1982.
- ANDRÉS, I.; CASTRO, F.; DE PUIG, I.; SÁTIRO, A. *Revaluar. L'avaluació figuroanalògica*. Vic: Eumo Editorial, 2003.
- ARISTÒTIL. *Psicologia*. Barcelona: Laia, 1981.
- ARNHEIM, R. *El pensamiento visual*. Barcelona: Paidós, 1986.
- BARLOW, H. *Imagen y conocimiento*. Barcelona: Crítica, 1994.
- BASSEDAS, E.; HUGUET, T.; SOLÉ, I. *Aprender i ensenyar a l'educació infantil*. Barcelona: Graó, 1996.
- BAYO MARGALEF, J. *Percepción y desarrollo cognitivo y artes visuales*. Barcelona: Antropos, 1987.
- BERGSON, H. *Assaig sobre les dades immediates de la consciència*. Barcelona: Edicions 62, 1991.
- BERTRAN, P. *El rondallari català*. Barcelona: Altafulla, 1989.
- BETTELHEIM, B. *Psicoanálisis de los cuentos de hadas*. Madrid: Crítica, 1980.
- BILBENY, N. *La revolución en la ética*. Barcelona: Anagrama, 1997.
- BRILLAT-SAVARIN, A. *Fisiología del gusto*. Madrid: Mediterráneo-Agedime, 1966.
- BRANDEN, N. *Cómo potenciar el poder de la autoestima*. Barcelona: Paidós, 1993.
- BRUNER, J.; HASTES, J. *La elaboración del sentido*. Barcelona: Paidós, 1987.
- CARRÉ, R. *Buscant l'equilibri. Potenciar l'autoestima*. Barcelona: Pòrtic, 1998.
- CLASSEN, C. *Worlds of senses: Exploring the Senses in History and Across Cultures*. Londres NY Routledge, 1993.
- COLL, C. *Aprendizaje escolar y construcción del conocimiento*. Barcelona: Paidós, 1991.
- Enciclopedia Einaudi*. Torí: Einaudi, 1980.
- ESCOBAR, D. *Sons i ressons. El món dels sons naturals i la comunicació acústica animal*. Barcelona: La Magrana, 1995.
- FORÉS, P.; MIR, T.; ROSÉS, A. *Contes per parlar*. Vic: Eumo Editorial, 1991.

- GIMENO, I. *Festes i tradicions a Catalunya*. Barcelona: De Vecchi i Cap Roig, 1987.
- GRAU MARTÍ, J. *Fabulari Amades*. Barcelona: Biblioteca Joan Amades, 1995.
- HOWES, D. (comp.). *The variety of sensory Experience: A Sourcebook in the Anthropology of the senses*. Toronto: Univerity Toronto Press, 1991.
- HUIZINGA, J. *Homo Ludens*. Madrid: Alianza Editorial, 1972.
- KANT, I. *Antropología*. Madrid: Alianza Editorial, 1991.
- LEIXÀ ARRIBAS, T. *Juegos sensoriales y de conocimiento corporal*. Barcelona: Paidotribo, 1999.
- LIPMAN, M.; SHARP, A. M.; OSCAYNIAN, F. *Filosofia a l'escola*. Vic: Eumo Editorial i IREF, 1991.
- LIPMAN, M. *Elfie*. Montclair: Pb. IAPC, 1988.
- LIPMAN, M. *Getting our thiugts together*. Montclair, 1989.
- LIPMAN, M. *Kio i Gus*. Vic: Eumo Editorial i IREF, 1994.
- LIPMAN, M. *Admirant el món*. Vic: Eumo Editorial i IREF, 1995.
- LIPMAN, M. *Pimi*. Vic: Eumo Editorial i IREF, 1989.
- LIPMAN, M. *Buscant el sentit*. Vic: Eumo Editorial i IREF, 1990.
- LIPMAN, M. *La descoberta d'Aristòtil Mas*. Vic: Eumo Editorial i IREF, 1988.
- LIPMAN, M. *Investigació filosòfica*. Vic: Eumo Editorial i IREF, 1989.
- LIPMAN, M. *Lisa*. Vic: Eumo Editorial i IREF, 1991.
- LIPMAN, M. *Investigació ètica*. Vic: Eumo Editorial i IREF, 1992.
- LÓPEZ, G. (recop.). *El llibre dels contes del Món*. Barcelona: Integral, 2000.
- Los cinco sentidos y el arte*. Madrid: Museo del Prado, 1997.
- LUCRECI. *De la natura*. Barcelona: Laia, 1986.
- LURIA, A. R. *Sensación y percepción*. Barcelona: Fontanella, 1978.
- MACH, E. *Análisis de las sensaciones*. Barcelona: Altafulla, 1987.
- MERLEAU PONTY. *Fenomenologie de la perception*. París: Gallimard, 1945.
- MOYA CALENDES, B. *Impressions sobre mites, festes i celebracions catalanes*. Tarragona: El Mèdol, 1996.
- ORELLANA PIZARRO, D. *El material del desenvolupament sensorial*. Barcelona: Rosa Sensat, 1983. Dossier 1.
- RASPALL, J. *Pinzellades en nas*. Barcelona: Baula, 1998.
- RIPOLL, J. *Com funcionen els nostres sentits*. Barcelona: Parramon, 1993.
- RODARI, G. *Gramática de la fantasía*. Barcelona: Argos-Vergara, 1983.
- RODARI, G. *El llibre dels perquè*. Barcelona: La Galera, 1997.
- RODAWAY, P. *Sensuous Geographies*. Londres: Routledge, 1994.
- ROMEU i FIGUERES, J. *Materials i estudis de Folklore*. Barcelona: Alta-Fulla, 1993.
- SÁNCHEZ-CABACO, A.; ARANA, J. M. *Manual de prácticas de percepción y atención*. Salamanca. Amará Ediciones, 1997.
- SHIFFMAN, H.R. *La percepción sensorial*. México: Linusa, 1981.
- SOLER FIERREZ, E. *La educación sensorial en la escuela*. Madrid: Rialp, 1992.

- SOLER, E. *Endevinalles per a nens d'avui*. [Polinyà del Vallès]: Alimara, 1992.
- TINOCO, C. *La sensation*. París: Flammarion, 1997.
- TUSÓN, A. *Anàlisi de la conversa*. Barcelona: Empúries, 1995.
- VIGOTSKI, Lev S. *Psicología de los procesos psicológicos superiores*. Barcelona: Crítica, 1996.
- WOODWORTH, R. S.; SCHLOSBERG, H. *Psicologia experimental*. Buenos Aires: Endeba, 1988.

BIBLIOGRAFIA SOBRE ELS SENTITS

Bibliografia sobre la vista

- BATAILLE, G. *Historia del ojo*. Barcelona: Tusquets, 1986.
- BAYO MARGALEF, J. *Percepción, desarrollo cognitivo y artes visuales*. Barcelona: Anthropos, 1987.
- BERGER, J. *Mirar i The sense of Sight*. Madrid: Hermann Blume.
- BERGER, J. *El sentido de la vista*. Madrid: Alianza Editorial, 1997.
- GIBILISCO, S. *Ilusiones ópticas*. Madrid: McGraw-Hill, 1991.
- MERLEAU-PONTY, M. *Sentido y sinsentido*. Barcelona: Península, 1977.
- PARAQUIN, K. H. *Jocs visuals*. Barcelona: Labor, 1978.
- TAYLOR JOSHUA, C. *Learning to Look: A Handbook for the visual Arts*. Chicago Illinois: University of Chicago Press, 1957.

Bibliografia sobre el gust

- BRILLAT-SAVARIN, A. *Fisiología del paladar: meditación de gastronomía transcendental*. Guipuzcoa: R & B Ediciones, 1995.
- KORSMEYER, C. *El sentido del gusto: comida, estética y filosofía*. Barcelona: Paidós, 2002.
- PUISAI, J. *Le gout et l'enfant*. París: Flammarion, 1987.
- DIVERSOS AUTORS. *Handbook of olfaction and gustation*. Nova York: Dekker, 1995.

Bibliografia sobre l'oïda

- OLIVER, J. *Sensibilidad auditiva*. ICE.
- PIC i SOLÉ, J. *Audición infantil*. Palma de Mallorca: Servei de Publicacions de la Universitat de les Illes Balears, 1988.

Bibliografia sobre l'olfacte

- CLASSEN, C.; HOWES, D.; SYNNOTT, A. *Aroma: the cultural History of smell*. Londres: NY Roudledge, 1994.
- JUBERT, J.-N. *La percepción del olor en la educación*. Madrid: Narcea, 1990.
- LEROY, Y. *L'univers odorant de l'animal*. París: Société Nouvelle des Éditions Boubée, 1987.

Bibliografía sobre el tacte

- BIQUET, M. N. *Descubrir cosas por el tacto*. Madrid: Narcea, 1998.
- DAVIS, P. K. *El poder del tacto*. Barcelona, Paidós, 1998.
- MONTAGU, A. *La peau et le toucher, un premier langage*. París: Seuil, 1979.
- ROUGEMONT, D. *Pensar con las manos*. Madrid: Magisterio español, 1977.

Per als nens i nenes

- Los sentidos*. Mundoclic. Madrid: SM saber, 1997.
- WALKER, R. *Nuestros asombrosos sentidos*. Madrid: SM Saber, 2000.
- TATCHEL, J. *¿Para qué sirven los sentidos?* Londres: Urborne Publishing, 1998.
- RODARI, G. *Les aventures d'En Cebeta*. Barcelona: La Galera, 1982.

ÍNDEX ANALÍTIC

ELS SENTITS

Els cinc sentits

Els cinc sentits, 52
Poema personal, 53
Pensar amb els sentits, 54
Fotografia, 54
Col·lecció, 55
Pintures, 55

Oïda

Cancó. El cos, 51
El rei del silenci, 64
Sorolls de les cases, 77
Observar sons del propi cos, 77
Els sons de la nit, 73
Afinar l'oïda, 123
Agafar la forquilla, 123
La vaca, 124
Llegir un poema en veu alta, 128
Gravar-se, 128
Memòria dels sons, 142
La cadira, 142
El telèfon, 142
Endevinar sons, 142
Escotar poesies recitades, 155
Els propis llandars auditius, 156
Parlar de formes diferents, 157
Endevinalles sobre el so, 184
Qui parla?, 184
Tipus de veus, 184
Per què dues i no una?, 204
L'equilibri, 204
Expressions sobre les orelles, 204
Una llauna, 237
Explorar una síndria, 255
Fruita pelada, 255

Tornar a escoltar *La botiga fantàstica*, 272

Ordres i entonació, 284
Per dibuixar la música, 286
Ser sord, 287
Brunzidora, 291
L'arca de Noè, 294
Fer ritmes, 298
Audicions de trompetes, 301
Maraques improvisades, 305
Escotar els sons que ens envolten, 313

Vista

Observar la coberta de *Pèbili*, 49
Taques d'humitat, 72
Formes de bombetes, 82
Comparar tipus de llum, 82
Entelar vidres i endevinar, 86
Les ulleres, 86
Instruments que amplien visió, 87
Exercicis de mirall, 87
Autorretrat, 88
Els formatges, 91
Maneres de mirar, 124
Fer d'espia, 125
Observar una espelma, 127
Brillar, 153
Claror de l'espelma, 154
Les estàtues saltadores, 170
Endevinalles, 180
Intensitat de llum, 181
Joc de foscor, 181
Poema de la foscor, 181
Veig, veig..., 185
El sentit dels colors, 186
Buscar retrats d'ulls, 199
Els colors dels ulls, 199
Expressions sobre els ulls, 200

L'all i la ceba, 210
 De qui són família els porros?, 212
 Observació pebrots i tomàquets, 216
 Exercicis amb els ulls, 218
 Tipus de blanc, 231
 Buscar matisos, 234
 Una llauna, 237
 Animals mandrosos, 249
 Moviment imperceptible, 249
 Veure córrer l'aigua, 249
 Explorar una síndria, 255
 Fruita sense pelar, 255
 Cançó: *Verd, verd, verd*, 256
 Relacionar colors i objectes, 257
 Salutacions, 272
 Parlar amb signes, 289
 Gestos de nas, 297
 Director d'orquestra, 299
 Les olives i els dàtils, 303
 Fruits secs, 305
 La part cega dels ulls, 311

Olfacte

Ensumar, 79
 Torrades cremades, 79
 Confusió olor i sabor, 79
 Mirar fotografies, 80
 Distintes olors, 84
 Sobre les olors, 84
 Com és l'olor de resclosit?, 85
 Els formatges, 91
 Experimentar olors, 93
 Endevinalles sobre el nas, 202
 L'all i la ceba, 210
 De qui són família els porros?, 212
 L'olor dels altres, 212
 Olor de terra, 215
 Observar pebrots i tomàquets, 216
 Olor de verdures, 217
 Una llauna, 237
 Per fer una classificació, 239
 Treball de perfumeria en equip, 243
 Perfum d'armari, 243
 Fer aigua de colònia, 244

Descriure olors, 245
 Gust i olfacte, 254
 Explorar una síndria, 255
 Fruita sense pelar, 255
 Diversitat de fruites, 258
 Suggestions olfactives, 263
 Expressions sobre l'olfacte, 263
 Doble joc d'aparellar, 268
 La ceba fa plorar, 278
 Olives i dàtils, 303

Tacte

Apreciar textures, 74
 Trobar la sabata, 76
 Pessigolles, 83
 El missatge, 84
 Els formatges, 91
 La capacitat tàctil, 147
 Textures dins i fora, 147
 Busquem parella, 147
 Què passa si..., 150
 Enviar el corrent, 150
 Objectes de cuina, 175
 Detectar objectes, 180
 Les mans, 207
 Dibuixar la mà, 207
 Endevinalles sobre el tacte, 207
 Fer un mapa del tacte, 208
 Fer empremtes, 208
 Metàfores sobre la mà, 209
 Cançó. De l'home mira sempre les mans, 209
 La planta del peu, 209
 L'all i la ceba, 210
 De qui són família els porros?, 212
 Observar textures, 215
 Un camí de sorra, 215
 Distingir textures, 216
 Observació de pebrots i tomàquets, 216
 Distingir verdures amb el tacte, 217
 Refregar-se, 236
 Una llauna, 237
 L'estàtua, 237
 Sota la manta, 238

Caminar ajupit, 240
 Toca-toca, 242
 Exposició de textures, 242
 Paper de vidre, 242
 Observar textures lliscants, 246
 Identificar pel tacte, 248
 Explorar una síndria, 255
 Fruita sense pelar, 255
 Fruita pelada, 255
 Diversitat de fruites, 258
 Exemplificar tactes, 295
 La temperatura, 296
 Llis i rugós, 296
 Les olives i els dàtils, 303

El gust

Limitacions dels sentits. La dolçor, 74
 Llindar de sensibilitat. El dolç, 75
 Sucre i sucres, 75
 Tastar mels, 77
 Sobre els gustos, 78
 Defensar afirmacions, 78
 Confusió olor i sabor, 79
 Pots de melmelada, 81
 Els formatges, 91
 Aspectes de l'estimulació gustativa, 205
 Observació de pebrots i tomàquets, 216
 Els receptors gustatius, 231
 Tipus de blanc, 231
 Gustos picants, 234
 Els gustos bàsics, 252
 Quan diem que una cosa és dolça?, 252
 Posar cara a les taronges i a les llimones, 253
 Maneres de dir, 253
 Gust i olfacte, 254
 Explorar una síndria, 255
 Fruita pelada, 255
 Diversitat de fruites, 258
 Un tastet de maduixa, 258
 Tastar derivats de fruites, 259
 Aigua i aigües, 260
 Identificar gustos, 260
 Experiment de gust, 261

Les olives i els dàtils, 303
 Tastar fruits secs, 304

HABILITATS DE PENSAMENT

Recerca

Endevinar

Jugar a botigues amb mim, 61
 Entelar vidres i endevinar, 86
 Endevinalles sobre miralls, 88
 Endevinalles de colors, 97
 Endevinar endevinalles, 135
 Endevinalles sobre la lectura, 166
 Endevinalles sobre la foscor, 180
 Endevinalles sobre el so, 183
 Qui parla?, 184
 Endevinalles sobre els ulls, 200
 Toca-toca, 242

Esbrinar

Què en sabem dels follets, 71
 Informar-se sobre la mel i la xocolata, 77
 Instruments que amplien la visió, 87
 Com ho puc saber?, 107
 Poesia visual, 119
 Què en sabem, dels gats?, 179
 Els sons dels animals, 188
 Jardí japonès, 215
 Saber més coses, 256
 Triar una flor, 264
 Cerimònia i ritual, 287

Observar

Observació de la coberta de *Pèbili*, 49
 Cançó. El cos, 51
 Pintures sobre els cinc sentits, 55
 La botiga màgica, 61
 Observar el sons del propi cos, 73
 Els sons de la nit, 73
 Trobar la sabata, 76
 Tastar mels, 77

Observació d'una bombeta, 81
 Formes diferents de les bombetes, 82
 Pessigolles, 83
 Tast de formatge, 92
 Experimentar olors, 93
 Fer d'espia, 125
 Què passa quan s'apaga l'espelma?, 158
 L'all i la ceba, 210
 Observar textures, 215
 Maneres d'anar pel carrer, 233
 Una llauna, 237
 Paper de vidre, 242
 Observar textures lliscants, 246
 Identificar pel tacte, 248
 Observació controlada, 248
 Fruits secs, 304
 Cada cosa al seu lloc, 311

Suposar i conjeturar

Com ens orientem els humans, 139
 Què és real i què ho sembla?, 141
 Què pensen?, 222
 Què podríem pensar?, 223
 Sota una manta, 238

Estimació i mesura

Esperar el torn, 115
 Saber escoltar, 118
 Matisos, 154
 Com dividim el temps?, 162
 Correcció o incorrecció dels actes, 172
 Experiment de gust, 261

Buscar alternatives

Multiusos d'una bombeta, 82
 Diferents maneres de demanar la paraula, 115
 Bones maneres, 252
 Fruita pelada, 255
 Per pelar cebes, 378
 Reduir soroll, 293

Selecció de possibilitats

Multiusos d'una bombeta, 82
 Amb qui puc compartir secrets, 133
 Què són els costums?, 171
 Fer proves d'audició, 292
 Rituals d'aula, 290

Imaginar

Mirar fotografies, 80
 Poema sobre la tristor, 164
 Inventar un conte nou, 178
 Poema de la foscor, 181
 Mesurar el temps, 182
 Idear una disfressa de porro, 212
 Poemes de color, 232
 Rituals d'aula, 290

Conceptualització

Exemplificar i contraexemplificar

Què sabem i què no sabem, 70
 Limitacions dels sentits. La dolçor, 74
 Algunes qüestions, 122
 Veure i mirar, 122
 Exemples de brillantor, 153
 Els propis llindars auditius, 156
 Tradicions o costums?, 171
 Anar al compàs, 182
 Lliscar, 244
 Salutacions, 272
 Per què oportú i inoportú, 273
 Buscar exemples, 281
 Exemplificar tactes, 295
 Buscar exemples de noves inferències, 308

Fer connexions, relacionar

Cançó: *El cos*, 51
 Poema: *El país dels 5 sentits*, 52
 Casa sentit, 53
 Col·leccions a partir dels sentits, 55
 Descoberta dels colors, 97
 Ordres de casa i de l'escola, 283

Fer distincions

Tastar mels, 77
 Les ulleres, 86
 Distingir, 119
 Fer distincions, 134
 Pensar i fer, 144
 Va d'hàbits, 214
 Tactes de diferents objectes, 248
 Veure la diferència entre innocència i culpabilitat, 312

Establir semblances i diferències

Poema: *El país dels 5 sentits*, 52
 Físic i no físic, 65
 Conte: *Els follets i el sabater*, 152
 Un tastet de maduixa, 258

Comparar

Ensumar, 79
 Torrades cremades, 79
 Pots de melmelada, 81
 Comparar diferents tipus de llum, 82
 Conte: *Els follets i el sabater*, 152
 Pell de gallina, 159
 Comparacions i preferències, 177
 Cada cosa al seu lloc, 311

Formular qüestions

Preguntar, 104
 Pensar amb preguntes, 104
 Fer preguntes, 104
 Bones preguntes?, 105
 On són? Quants són? Com són?, 199

Formular conceptes precisos

Preguntes sobre les maneres de mirar, 124
 El context, 168
 Tipus de veus, 184

Agrupar i classificar

Acudits, 66

Sobre el parlar, 112
 Pensar i parlar, 120
 Per fer una classificació, 239
 Els gustos bàsics, 252
 Fruits secs, 304
 El lloc de cada cosa, 311

Clarificar

Sobre la nit, 106
 Preguntes a l'entorn de *veure* i *mirar*, 123
 Mots precisos, 148
 Quins mots es refereixen a sentiments?, 163
 El context, 168
 Rellotge de pèndol, 182
 En formació, 271
 Què significa recitar?, 290

Definir

Pensar en què és un llibre, 95
 Què vol dir *descolorit*?, 97
 Què és poesia?, 101
 Per dir real, 140
 Maneres de dir, 253
 La paraula *bo*, 292
 Noms dels sons dels instruments, 300
 Què vol dir *inesperadament*?, 307

Seriar

Llindar de sensibilitat. El dolç, 75
 Seriar el temps, 162
 Ordenar colors i fer una sèrie, 214
 Seriar mides, 254
 Seriar del bell al lleig, 270

Reconèixer mots vagues

Mots amb més d'un significat, 66
 Acudits, 66
 Quan un llibre és un llibre?, 132

Detectar ambigüitats

Més d'un sentit, 65
 Quina llengua de la mestressa?, 111
 Com identificar el sentit, 114
 El sentit més escaient, 114
 Sentir de sentiment, 114
 El gust, 275

Raonament*Formular o justificar hipòtesis*

Paraules codificades, 134
 La poesia com un missatge xifrat, 134
 Endevinar endevinalles, 135
 Reflexionar, 158
 Tipus de blanc, 231

Inferències no verbals

Què venen a la botiga, 61
 El llibre del botiguer, 95
 Inferències perceptuals, 158
 Inferències perceptives, 308
 Buscar exemples de noves inferències, 308

Inferències analògiques

Establir relacions, 136
 Sensacions i sentiments, 137
 Fosc com a metàfora, 180

Analogies i metàfores

Analogia entre veure i conèixer, 185
 El sentit dels colors, 186
 Metàfores sobre la mà, 209
 De color de..., 235
 Lliscar com a metàfora, 245
 Comparació o analogia, 291

Aplicar regles

Combinar colors, 97
 Parlar alhora, 117

La il·luminació, 129
 Llum d'espelma, 129
 Aprendre les hores d'un rellotge amb una corda, 182
 Visitar el Museu del Cinema de Girona, 197
 Fer aigua de colònia, 244

Buscar i donar raons (argumentar)

Defensar afirmacions, 78
 Tenir un do, 112
 Rumiar vol dir pensar?, 144
 Què són els regals?, 149
 Reciprocitat, 150
 La màgia, 164
 Una nit màgica, 164
 Coses ordinàries, 174
 Comparacions i preferències, 177
 Tenir rogall, 183
 Parlar i cantar, 187
 Quina hora és?, 188
 Les mans, 207
 Tractar una persona com a persona, 219
 Tots podem ser els millors?, 224
 Triar el més bonic, 247
 Objectes bells i objectes lletjos, 247
 La dita de l'àvia Irene, 250
 Paraules oportunes, 273
 Raons per plorar, 277
 Raons per riure, 281
 Sentit de les ordres, 284
 Innocència i culpabilitat, 312
 Content i feliç, 315

Raonament condicional

Reciprocitat, 150
 Què passa si..., 150

Reconèixer consistències i contradiccions

Preferències i comportament, 176
 Les preferències i la conducta, 176

Establir relacions

Relacions entre pensaments, 159
 La foscor, 180
 Quina en pot estar passant?, 189
 Llengua destructiva, 221
 Llengua constructiva, 222
 Gust i olfacte, 254
 Relacionar colors i objectes, 257

Relacions causa i efecte

Joc rítmic, 170
 Causes de determinats sons, 183

Relacions entre part i tot

Un bocí de conte, 126

Identificar i usar criteris

Què és una cosa bonica?, 247
 Els tres cercles, 270
 Bon gust i mal gust, 275
 Cada cosa al seu lloc i un lloc per a cada cosa, 311

*Traducció i formulació**Narrar i descriure*

Com són les persones físicament?, 62
 Un conte de por, 74
 Descriure textures, 74
 Primer pensar, després parlar, 113
 Parlar de naps, pastanagues i raves, 212
 Descriure olors, 245
 Instruments de percussió, 302

Interpretar

Reproducció de la coberta, 49
 Expressions idiomàtiques, 91
 Què va fer exactament el follet, 172
 Ombres xineses, 197
 Representació amb ombres, 197
 Maneres d'anar pel carrer, 233

Comprendre

Com són els contes?, 50
 Quan és «fa molt i molt de temps», 59
 Cançó: *L'orquestra*, 73
 Comprensió, 77
 Poema: *L'olfacte*, 85
 Com és l'olor de resclosit?, 85
 Repetir la darrera frase, 118
 Preguntes. Disfressat de blanc i negre, 134
 Entendre i no entendre, 135
 Ensopegar, 240

Reformular, transformar

Confecció d'un poema personal, 53
 La cursiva, 102

Explicitar

Com era la botiguera?, 64
 Dites sobre la lluna, 109

Sinònims i antònims

Sobre ser silenciós, 63
 Paraules properes a «airosa», 65
 Maneres de dir «parlar», 112
 Per dir *pensar*, 143
 Sinònims de coses interessants, 148
 Maneres de dir *corrents d'aire*, 217
 Quan diem que una cosa és dolça?, 252
 Cridar i xisclar, 293
 Quin és el contrari d'*inesperadament*?, 307
 Aparèixer i desaparèixer, 310

Fer analogies

Fotografia, 54
 Dir què vol dir *brillant*?, 153

Improvisar

Trencaclosques, 49
 Taques d'humitat, 72
 Taques escanejades, 72

Maneres de caminar, 170
 Composició pictòrica, 213
 Poema del meló (o una altra fruita del temps), 254
 Pantomima, 271
 Música: *La botiga fantàstica*, 272
 Orquestra corporal, 305

Considerar diferents perspectives

En o La Bombeta, 82
 Pensar i parlar, 120
 Com són les ordres?, 284
 Ordres i entonació, 284

Passar de l'oral a l'escrit i al revés

Poemes sobre la lluna, 108

Traducció de l'oral a la mímica i a la inversa

Jugar a botigues amb mim, 61
 Dites sobre la lluna, 109
 Maneres de mirar, 124
 Què volem dir quan..., 187
 Els gestos, 272

Traducció de l'oral al plàstic i a la inversa

Quan cal escoltar, 118
 Posar nom a cares, 274

Traducció de l'oral al llenguatge musical i altres

Poema: *El país dels 5 sentits*, 52
 Recitar poesies, 155
 Pantomima, 271

Sintetitzar

Buscar un lema, 113
 Anàlisi general del poema, 131

Traducció de distints sentits

Dibuixar pessigolles, 83
 Acròstic, 102
 Dibuixar la nit, 106
 Com dibuixaries el sentiment d'estar trist i pansit, 163
 Per dibuixar la música, 286
 Dibuixar colors i formes, 294

TIPUS D'ACTIVITATS

Poemes

El país dels cinc sentits, 52
 L'olfacte, 85
 El teu nom, 102
 Sobre la lluna, 108
 Sobre la tardor, 159
 Els ulls, 200
 L'olfacte, 202
 La vaca cega, 228
 Poemes de color, 232
 Correspondències, 244
 Els albercocs, 254
 La ginesta, 264
 Romaní del caminet, 268
 Ahir, 269
 D'un grill, 300

Contes

Els follets, 151
 Els follets i el sabater, 152
 La princesa i el pèsol, 177
 Els colors del món, 196
 El Sol, el Fred i el Vent, 224
 Els cecs i l'elefant, 238

Jocs

Jugar a botigues amb mim, 61
 El rei del silenci, 64
 Preguntar, 104

Jugar a amagar, 110
 Afinar l'òida, 123
 Agafar la forquilla, 123
 La vaca, 124
 Fer d'espia, 125
 Memòria de sons, 142
 La cadira, 142
 El telèfon, 142
 Enviar el corrent, 150
 Jocs de Kim, 165
 Les estàtues saltadores, 170
 Detectar objectes, 180
 Jocs de foscor, 181
 Veig, veig..., 185
 Joc d'olors, 211
 Buscar companyia, 219
 Animals mandrosos, 249
 L'arca de Noè, 294
 El director d'orquestra, 299

Pintures

Sobre els cinc sentits, 55
 Brueghel i Rubens, 55
 Molenaer, 57
 Pintura sobre miralls, 88
 Pintura de bodegons, 94
 Pintures sobre llibres, 96
 Pintura sobre la lectura, 98
 Pintures amb espelmes, 127
 Pintura de paisatges, 161
 Il·lustracions sobre llibres i lectura, 166
 Pintures de cuines, 175
 Pintures de gats, 179
 Figures ambigües de Dalí, 195
 Pintures sobre alls i cebes, 211
 Pintures de flors, 265
 Pintures sobre músics, 299
 Pintura sobre dansa, 302

Música

Cançó: *El cos*, 51
 La botiga màgica, 61
 El regne dels gnoms, 71
 Cançó: *L'orquestra*, 73

Música nocturna, 106
 Clar de lluna, 109
 Cançó: *Les clarors de la nit*, 157
 Les estacions, 161
 Cançó: *El rotlletó*, 169
 Cançó: *El rellotge*, 182
 Cançó: *A dins d'un bosc cantava*, 188
 La dansa de les hores, 189
 El rellotge sincopat, 189
 Cançó: *De l'home mira sempre les mans*, 209
 Cançó: *Verd, verd, verd*, 256

REGLES PEL DIÀLEG

Regla 1. Fer preguntes, 103
 Regla 2. Pensa què vols dir abans de demanar la paraula, 113
 Regla 3. Quan vulguis intervenir, demana la paraula, 115
 Regla 4. No intervinguis mentre parla una altra persona, 116
 Regla 5. Escolta els teus companys amb atenció, 118
 Regla 6. Parla clar i alt perquè et puguin entendre, 157
 Regla 7. Tracta bé els nens i nenes, 219

ÀREES DE CONEIXEMENT

Llenguatge verbal

Un vell casal, 61
 Galtavermell, 62
 Paraules properes a *airosa*, 65
 L'expressió «tenia una llengua», 65
 Acudits, 66
 Dites populars sobre la llengua, 66
 Què significa: «no tenia ni un clau»? , 90
 Amb el mot *clau*, 91
 Expressions idiomàtiques, 91
 Dites sobre la lluna, 109
 Expressions. Parar l'orella, 130
 Refranys sobre l'amistat, 139

El context, 168
 Dites sobre el cap d'any, 173
 Refranys populars, 173
 Sentit d'expressions sobre la vista, 186
 Expressions sobre els ulls, 200
 Expressions sobre el nas, 203
 Expressions sobre les orelles, 204
 Expressions o frases fetes sobre la boca, 206
 Expressions sobre la ceba, 211
 Expressions o frases fetes sobre la vista, 218

Llenguatge no verbal

Jugar a botigues amb mim, 61
 El missatge, 84
 Maneres de mirar, 124
 Gestos i audició, 130
 Què volem dir quan..., 187
 Ombres xineses, 197
 Representació amb ombres, 197
 Exercicis amb els ulls, 218
 Pantomima, 271
 Els gestos, 272
 Salutacions, 272
 Somriure, 274
 Imitar gestos, 276
 Fer cara de..., 277
 Raons per plorar, 277
 Seriosos i riallers, 281
 Parlar amb signes: l'alfabet dactilogràfic, 289
 Gestos de nas, 297

Autoconeixement

Presentació, 63
 Jugar a si jo fos..., 64
 Què fa que tu siguis tu?, 66
 Qui sóc jo?, 67
 Per què jo em dic com em dic?, 68
 Com sóc jo?, 68
 De què tens cura, tu?, 95
 Sobre el llegir, 98

Tenir un do, 112
 I jo, què en penso?, 116
 Dir-se a si mateix, 120
 Sobre els llibres, 132
 Sobre els secrets, 133
 Coses interessants, 148
 Els regals que reps, 149
 T'has sentit alguna vegada com en Pèbili?, 163
 A tu quin color et provoca...?, 187
 Preferències de colors, 187
 Autoestima, 213
 Què et passa quan esternudes?, 236
 Coses que fem de pressa i coses que fem a poc a poc, 250
 A tu, què et fa somriure?, 274
 Sobre riure, 281
 Qui dona les ordres?, 283
 Quan et passen coses inesperadament?, 307
 Què et fa feliç i per què, 314

Ètica

Mirar pel forat del pany, 125
 Reciprocitat, 150
 Les coses que passen, 168
 Vaig agafar un llibre, 171
 Correcció o incorrecció dels actes, 172
 Va d'hàbits, 214
 Tractar una persona com a persona, 219
 La llengua destructiva, 221
 La llengua constructiva, 222
 Paraules i paraulotes, 222
 Què pensen?, 222
 Nous arguments. Què podríem pensar?, 223
 Tots podem ser els millors, 224
 Les paraules poden fer mal?, 274
 La paraula *bo*, 292
 El mal, 292
 Innocència i culpabilitat, 312
 Veure la diferència entre innocència i culpabilitat, 312
 Què et fa feliç i per què?, 314
 Content i feliç, 315

Estètica

Confecció d'un poema personal, 53

Fotografia, 54

Taqes d'humitat, 72

Taqes escanejades, 72

Mirar fotografies, 80

Què és poesia?, 101

Poesia visual, 119

Escoltar poesies recitades, 155

Recitar poesies, 155

Poemes sobre la tardor, 159

Fer un poema, 161

Poema sobre la tristor, 164

Inventar un conte nou, 178

Poemes de color, 232

Triar el més bonic, 247

Què és una cosa bonica?, 247

Objectes bells i objectes lletjos, 247

Els tres cercles, 270

Seriar del bell al lleig, 270

El gust, 275

Bon gust i mal gust, 275

Què significa recitar, 290

